This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het "watermerk" van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

Neth 9362.1

Harvard College Library

FROM THE GIFT OF

WILLIAM ENDICOTT, JR.

(Class of 1887)

OF BOSTON

MONUMENTA
GRONINGANA
VETERIS AEVI INEDITA,

OF

VERZAMELING

VAN ONUITGEGEVENE OUDE

CHARTERS EN STUKKEN,

BETREFFENDE DE PROVINCIE

GRONINGEN;

aanvang nemende met de vroegste tijden, en eindigende met het laatste van de veertiende eeuw.

BIJEENGEBRAGT EN MET EENIGE AANMERKINGEN OPGEHELDERD

DOOR

Mr. ROBERTUS KEUCHENIUS DRIESSEN,

voorheen Advokaat bij de voormalige Hooge Justitiekamer dezer Provincie.

DERDE STUK.

Beginnende met het jaar 1391 en eindigende met het laatst van de 14de Eeuw.

Met een Aanhangsel.

TE *GRONINGEN*, BIJ

J. OOMKENS,

1827.

Neth 8362.1

Harvard College Library
Oct. 11, 1912
Gift of
William Endicott, Jr.

Sedert de Uitgave van het tweede ſtuk dezer verzameling, werd ik, door mijnen nieuwen werkkring, als Archivarius van de Provincie Groningen, in de gelegenheid geſteld, om een groot aantal ſtukken, welke mij, tot dus ver, onbekend waren geweest, op te ſporen. Hier kwam bij de mededeeling door den Heer Rijks Archivarius van de ſtukken, in het Rijks Archief berustende, en de vriendelijke toezage van den Heer Notaris Mr. G. J. KEISER, *om van de uitmuntende en uitgebreide verzameling van wijlen zijnen Vader, den Heer Preſident Mr.* J. W. KEISER, *gebruik te mogen maken. Intusſchen heeft het aantal dezer, zoo belangrijke, Oorkonden mij doen beſluiten, om dit derde ſtuk, met het jaar* 1329 *van het aanhangſel der nieuws bekomene Beſcheiden, te eindigen; te meer, daar ik, van elders, nog eenige ſtukken verwacht, welke voor de geſchiedenis van deze Provincie van belang zijn. Ik ſtel mij dus voor, om de, nog overig zijnde, Beſcheiden, met de Registers over het geheele werk, in een vierde ſtuk, zoo ſpoedig mogelijk, te laten volgen.*

In het tegenwoordige ſtuk, bl. 433, *reg.* 10, *is het jaargetal* 1663 *verkeerd geſteld, lees*

* 2 1633;

1635; *aan het hoofd van bl.* 580 *ſtaat, mede te onregte,* 558. *De lezer gelieve dit aldus te verbeteren, en de overige drukfeilen, die er mogten zijn ingeſlopen, gunſtig te verſchoonen.*

MONUMENTA GRONINGANA VETERIS AEVI INEDITA.

CIII.

Overeenkomst van eenige Reiderlander *en* Oldambster *Hovelingen, nopens de grensſcheiding, wateren, zijlen en dijken van deze beide Landſchappen* (*a*).

1391.

In nomine Dei Amen. Anno nativitatis eiusdem M.CCC.XCI., Indictionis tredecime, menſis Iuny die viceſima prima, hora vesperarum vel quaſi, Pontificatus ſanctisſimi in Christo Patris ac Domini nostri, Domini Martini, Divina providentia Pape quinti, anno ſuo tertio, in mei Notarii publici, testiumque infra ſcriptorum ac ſpeciali-

(*a*) Ik deel dit ſtuk mede, zoo als het, door den Secretaris der Stad *Groningen*, J. VAN EECK, geteekend, ter onder aangehaalde plaats voorkomt, en wel in drie Exemplaren, daarvan in de *Ommelander* Archiven voorhanden, bevattende dezelve het 1ste Deel der bewijsſtukken, aan zijde van de Stad *Groningen* bijgebragt, in het groot Proces, over de onderhoorigheid der *Oldambten* aan die Stad, gevoerd. Men vindt van dit Stuk mede een vrij uitvoerig berigt bij EMMIUS, *Hist. Lib.* XV., *pag.* 222 en 223; in den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II D., bl. 230 (§); en in de zoo fraaije Redevoering van den Heer L. VAN BOL-

liter vocatorum rogatorumque presentia, personaliter comparuerunt quam plures nobiles et discreti viri, nec non illustres Capitanei territoriorum *Rederlancium* et *Oldampte*, produxerunt et presentaverunt coram me unam rullam vel litteram antiquam amborum territoriorum valde utilem et necessariam, competenter et bene sigillatam, et utiliter et magistraliter cum dictura munitam. Aliud etiam petierunt a me fieri unum instrumentum ne de cetero ab eorum successoribus inter eos fieret altricatio et confusio de divisione prediorum ad unumquemque per rivulorum aquarum meatus ac situs eorundem. Ne vero nature humane fragilitas, temporisque continue currentis posteris affuturis obliviosam induceret confusionem, pariterque

BOLHUIS, bij de inwijding van de kerk van *Oostwold* in 1777, bl. 76. Ook wordt daarvan melding gemaakt in het *Bewijs van de vrijheid en Independentie der Oldambten*, gedrukt te *Rotterd.* 1640, bl. 21 en volg., en in het *Advertissement van rechte, aan Zijne Hoogheid en Gecommitt. van Hun Hoog Mog. de Heeren Staten Generaal der vereen. Nederl.*, door die van den *Oldambte*, overgegeven, gedrukt te *'s Hage* 1649, bl. 155 en volg.; in welke beide laatste geschriften nogtans dit verdrag tot 1393 wordt gebragt.

Volgens de verklaring van den Notaris, voor dit Stuk gevoegd, was aan denzelven de oude bezegelde Brief, welke tot eenen grondslag van de toenmalige overeenkomst genomen werd, vertoond. EMMIUS maakt ook van deze oudere, vóór 1391 ergane, brieven (*veterum statutorum tabulae*) gewag, en voegt er bij, dat de toenmalige overeenkomst acht en twintig jaren daarna, met verandering van eenige punten, andermaal, door dezelfde Hovelingen, plegtig vernieuwd was. Het is waarlijk te bejammeren, dat deze zoo belangrijke oorkonden, althans naar het schijnt, zijn verloren geraakt. Laat mij nog alleen, met betrekking tot het tegenwoordige Stuk, aanteekenen, dat, offschoon de overeenkomst zelve, in deze Notariële verklaring vervat, wel dezelfde schijnt te zijn met die, van welke EMMIUS melding maakt, echter deze Notariële verklaring niet op het jaar 1391 kan zijn afgegeven, daar de, in dezel-

que et errorem, dicta et facta solent quandoque scripturarum testimonio autentico ad perpetuam rei memoriam perhennari, ut eadem necessitas desiderat pro fluxu temporis continue presententur (*b*). Ac ille tenor, nulle sine contrario, de verbo ad verbum, de principio ad finem, sequitur et est talis, in perpetuum servandum sine contradictione et revocatione:

Wy EGGE ADDINGE in *Westerwolde*, FRALA BOMEKA in *Bunda*, WYNEKO in *Ockeweer*, CAMPO in *Berum*, LIWERT HAYENS in *Berda*, in Terra *Redens* Capitales; TAMMO GOCKINGA in *Suidbroeck*, DUYRT SIBINGA, HEMMO HUINYNGA, SEBO ENNENS in *Scheemda*, TYACKO TYDDINGA in *Exta*, in Terra *Oldampte*, Capitales (*c*), ut ulterius lucidius patebit intuentibus ac legentibus. Acta et facta sunt hec, Anno, Indictione, mensis hora et Pontificatus quibus supra, testibus ad premissa vocatis et rogatis:

Dit

zelve gemelde, dertiende Indictie, en het derde jaar van Paus MARTINUS den V. later invallen, en wel op het jaar 1420. Men zal het dus waarschijnlijk daarvoor te houden hebben, dat dit het vernieuwde Stuk is, waarvan EMMIUS melding maakt, en dat misschien een afschrijver het jaargetal 1391, in plaats van aan het hoofd der overeenkomst, aan het hoofd van de Notariële verklaring zal gezet hebben. Hoe het zij, het Stuk is mij voor die genen, welke lust hebben, om den ouden staat van het *Oldambt* te onderzoeken, te belangrijk voorgekomen, om hetzelve uit deze verzameling weg te laten.

(*b*) Waarschijnlijk zal, voor *presententur*, moeten gelezen worden, *currentis*.

(*c*) EMMIUS geeft dit, ter aangehaalde plaats, eenigzins anders op, met bijvoeging der namen van eenige andere Hovelingen, die hier niet voorkomen: „Huius consensionis „repetitae auctores recensentur in tabulis asscripti, EGGO „ADDINGA, *Westerwoldius*, OCCALO NONEKA, *Bunden-* „*sis*,

Dit is dat begrijp *Rederlandes* ende *Oldamptes* *by Wolden* ende by scheydinge beyder Landen voorscr. ende der Stichten, als *Osenbrugge* ende *Munster*, mit *thyamen*, rivieren ende *zypen*, daer toe lopende uyt beyden Landen, stedes ende vast tot ewigen dagen te holden, so als de gemaecket sint in voortyden, om nutticheyt ende noot der Landen voorschr. ende hier nae beschreven staen

1. In den eersten, om watersnoot in den Olden ampte, so sal men toeslaen die *Finser Ee* op Sinte Peters avent in der vasten, ende sal weder opgedaen worden op alle Godes Hilligen avent, in alsulcke manieren als voorschr. is.

2. Item die *Zype* is een rechte scheydinge beyder Landen ende Stichten voorschr. tusschen der *Ext*, *Schemde*; ende dat Convent der *Hilligen Lee* salmen toeslaen te dreen steden op sinte Peters avent ad Cathedram, ende weder opdoen op sinte Michaels avent, ende sal uytwateren door den Zyl, die door den *Santwech* gaet, ende voort in *Adden sloot* ende voort in den *Zytwendinge*; ende dese voorschr. Zyl sal wesen twee voeten wyt ende twee voeten hooge in den loop van water.

3. Die *Exter* ende *Schemeder* bueren ende dat Convent ter *Heyliger Lee* sullen den Zyl gelyck staende holden, want zy uit der *Zypen* daer gelyck doorwateren, ende des Convents lant daer besonderlinge doorwatert uyt den *nyen* off *Monic-*

„*sis*, WINICO, *Occoweranus*, CAMPO, *Berumanus*, WIARDUS, *Ulsdanus*, LUVERDUS, HAYONIS filius, *Beerdanus*, in parte *Reideriorum*; TAMMO GOCKINGA, *Sudebrocensis*, DUIRTUS SIBBINGA, SEBO ENNEMA, *Midwoldani*, HEMMO HUNINGA, *Ostwoldanus*, ELTCO, *Scemedanus*, TJACCO TIDDINGA, *Eextanus*, in *Praefectura vetere*."

nickesloot ende ander rivieren des Convents ende buerschappen voorschreven.

4. Die *Santwech* sullen holden die *Exter* bueren, hent aan die *Zytwendinge*, wantet een principael wech is uyt der *Ext*, ende voortaen dat Convent ter *Heliger Lee* met den voorwarcken ende bueren in *Westerlee*.

5. Item Heer EPPO, Provest in der tyt ter *Heyliger Lee*, ende Heer ZIARDUS, kerckheer in *Westerlee*, van des Conventes ende der voorwarcken ende *Westerlescher* bueren wegen, hebben verworven van den gantschen Landen van *Oldampt by Wolde*, ende vol daer voor gedaen, dat oir water tot ewigen dagen door dat *Oldampt* mede mach uytwateren ende lopen in oer watertochten in de *Ee*, ende voortaen uyt door die Zylen *ter Munten*.

6. Item op dit voorschr. verdrach heeft dat Convent ter *Heliger Lee* den *nyen sloot* van dat Convent dale graven laten door des Convents lant, an beyden zyden ten water, ende door den Zyl, die door den *Zantwech* lecht, ende so voortaen door *Adden sloot* uyt *ter Munte*, als voorschr. is, ende desen *nyen sloot* ofte *Monicke sloot* (so geheten) sal dat Convent oock toeslaen op sinte Peters avent voorschr., ende weder opdoen op sinte Michaels avent.

7. Item de *Zytwendinge*, gelegen buyten den Zantwech aen *Adden sloot*, is oock de rechte lant off Hammerick scheydinge der voorschreven Landen ende Stichten; ende die *Westerleester* sullen die voorschr. *Zytwendinge* staende holden buyten der Lande schaden.

8. Item *Thyartsa* Zyl ende *Ubbinga* Zyl, die beyde gelegen sint in der *Exter* Hammericke door den *Eedyck*, die sullen elck vyff voeten wyt we-

 sen.

ſen van waterloope; die ſullen die *Exter* bueren ſtaende holden.

9. Ende dagelycx ſalmen den *Eedyck* heel toe holden al om in den *Swage*, buyten der ganſcher Lande ſchade.

10. Alſo wal ſullen de *Scheminge*, *Midwolde*, *Oostwolde* bueren den *Folckerdewal* toeſlaen ende holden buyten des gantſchen Landes ſchaden.

11. Ende al man ſyn Zylen toe holden ſoo vast ende ſoo ſtarck, dat den gantſchen Lande geen ſchade en ſchie.

12. Item de *Letze* off die *Zyp*, oock alſoo geheten, gelegen tuſſchen die *Westerlee* ende de *Medum*, dat oock de rechte Hammericke ende lantſcheydinge is der *Westerleester* ende *Metmans* ende beyde Stichten ende Landen, ſal oock toegeſlagen weſen op die voorſchr. Petri avent, ende weder opdoen op ſinte Michaels avent, ende uytwateren in de *Zytwendinge* ende voort door die hemmericke toe den Zyl *Ter Munte*.

13. Ende de hooge dam, tuſſchen *Westerlee* ende *Meden*, ſal oock toeſlagen weſen ende ſoo ſtarck toe holden, dat daer geen ſchade van en kome.

14. Item *Reneke groepe*, alſoo geheeten, by *Meermanne* kerckhove, ſal ſtelicke toegeſlagen weſen, tuſſchen ſinte Peters dage ende ſinte Martens dage.

15. Item al dat moer op de *Meden*, ende al dat moer, dat om dat Convent ter *Heyliger Lee* lecht, dat ſal beſlagen weſen, dat den ganſchen Lande geen ſchade en geſchie.

16. Item dat Revier off *Zypen*, gelegen tuſſchen *Meden* ende *Muntendam*, ſal oock toegeſlagen weſen ende opgedaen weſen, gelyck de anderen voorſchreven.

17.

17. Ende de hoge dam oock aldaer in ſyne volle macht to holden buyten des Landes ſchaden.

18. Item al dat moer om *Muntendam*, ende alle watertochten tusſchen *Muntendam* ende *Broeke*, die van oldes niet en plegen to weſen, ſalmen al te ſamen toeſlaen, dat den Landen geen ſchade en geſchie.

19. Item *Hilliko* groepe ſal oock toeſlagen weſen, als die anderen rivieren voorſchreven.

20. In de Burge toe *Nortbroke* al man ſyn alſo vaste toe holden, dat den gantſchen Landen daer geen ſchaden van en ſchie.

21. Item de *Thyamme* begint uyt *Tydwyneda borch* in de *Wyneda ham*, ende loopt op, voorbey *Rederwolda*, ende voort door *Meggeham*, ende door *Torptſen*, voor by ſinte Nicolaus kercke in *Oostfinſerwolde* west in, voorby *Finſterwolda*, *Oostwolda*, *Midwolda*, tusſchen *Bertſather* ende *Wintſchoter* mit haren parten, die aen der zuyder zyt der *Thyammen* liggen gelandet, ende ſtrecket voort, over dat moer, recht westwert in de *Zype*, die gelegen is tusſchen *Schemeder*, *Extinger* ende dat Convent te *Heliger Lee*, ende voort aen dat ſmalle ſteenhuys in der *Op Ext*, geheten *Nemeke Eppens Steenhuys*, went an den *Zantwech*.

22. Deſe *Thyamme* uyt *Tydwynedaborch* in de *Zype dale*, hent aan den *Santwech*, dit is de rechte ſcheydinge tusſchen beyden Stichten ende Landen voorſchreven, ende ſcheydet alle Hammericken ontwee van beyden Landen, die tusſchen *Tydwynedaborch* ende den *Santwech* gelegen ſint; ende al wat aan die noorder zyde der *Thyamme* ende *Zype* licht, dat is *Oldampte*, ende wat lande aan de zuyder zyde der *Zype* ende

Thyamme licht, dat is *Reyderlandes* (*d*); ende des Convents lant lecht an de zuyder zyde der *Zype* langes, went aen den *Santwech*, ende alle Hammericke, soo voort aen van beyden syden streckende aen de *Zype* ende *Thyamme* voorschreven.

23. Ende voort aen wat lande aen der norder zyde der *Zytwendinge* licht, dat is *Exter Hammerick*, ende dat landt, dat aen de zuyder zyde der *Zytwendinge* is, *Westerleester Hammerick*, gelegen buyten den *Santwech* (*e*).

Onderstont

Et ego BARTOLDUS BAERLINGIUS, Clericus *Traiectensis* Diocesis, publicus Imperiali auctori-

(*d*) De schrijver van den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, welke, ter boven aangehaalde plaats, het 21ste en 22ste Artik. van dit verdrag bijbrengt, heeft dezelven ook eenigzins anders, en leest, in plaats van *Tydwyneda borch*, *Tye Wyneda borch*, en, in plaats van *moer*, *meer*.

(*e*) Offchoon ik mij met de eigennamen van Dorpen, Kanalen, enz., in dit Stuk voorkomende, welke thans voor een gedeelte door den *Dollard* verzwolgen zijn, niet zal bezig houden, zal ik echter, ten opzigte van twee bewoordingen, daarin gebezigd, het volgende aanteekenen. *Bueren*, *Eexter bueren*, *Westerleescher bueren*, enz., zijn hier van eene gelijke beteekenis, met het hier mede genoemde *Hammerick*, *Eexter Hammerick*, *Westerleester Hammerick*, enz.; men zie mede de aant. *a* hierboven, bl. 391. Door *bueren* is wel, in onze oude Stukken, zoo als nog, in het algemeen, te verstaan, *naburen*, *vicini*; WIARDA, *Ostfr. Wörterb.*, op het woord *Bur*; KILIAN, en aldaar VAN HASSELT, op het woord *Buer*; doch meer bepaaldelijk worden daardoor verstaan de ingelanden in derzelver onderscheidene betrekkingen van Kerspellieden, of van geregtigden en contribuabelen tot waterleidingen en andere soortgelijke zaken. Meestal echter werden de ingelanden, in zoodanige communiteiten, die geen bijzonder dorp uitmaakten,

ritate ac ordinaria admissione Notarius, quia premissis omnibus et singulis, ut sic premittitur, fierent et agerentur, una cum prenominatis testibus presens interfui, eaque sic fieri vidi et audivi, ideo hoc pre-

ten, *Buren* genoemd; men zie de *Buren* van *Lywarderwolde*, in de Brieven van 1378 en 1422; de *gemene buren* van der *Ooster Hemmericke* en van der *Wester Hemmericke*, in den Brief van 1386; de *gemene buren* en *arfgenamen* van de *Wester Hammercke*, in eenen Brief van 1434; de *gemene buren* van de *Paddepoel*, in de Brieven van 1430 en 1435, hierboven, bl. 73, 274, 279, 280, 341 en 391, enz. In de Inlatingsbrief van *Noordijk* in het *Winsumer* Zijlvest van het jaar 1408, boven bl. 269 en volg., komen de woorden *Karspellieden* en *buren* voor, als woorden van eene gelijke beteekenis. In alle deze Stukken moeten echter, mijns erachtens, door *buren* meestal verstaan worden de eigenaren der landen, of *arfgenamen*, zoo als het in den zoo even aangehaalden Brief van 1434 wordt uitgedrukt, zijnde dezelfden, die in den Brief van 1332, boven bl. 110, *cives proprietarii prediorum* genoemd worden. De beteekenis van *heredes* en *erfgenamen*, in den zin van *eigenaren*, is genoeg bekend; men zie echter den Brief van den 10 August. 1320 in het *Chart. van Vriesl.* I D., bl. 161.

Mijne tweede aanteekening bepaalt zich tot het woord *Zytwendinge*, onder welken naam eene van de grens- of landscheidingen, in dit stuk vermeld, bekend staat, en welke *Zytwendinge* tevens een kanaal van uitwatering was. WAGENAAR (*Amsterd. opkomst*, I. D., bl. 10.) heeft reeds opgeteekend, dat, door *Zydwende*, eene landscheiding of eene waterkeering moet verstaan worden; en in deze beide beteekenissen komt dit woord menigvuldig voor in de oude Stukken van deze Provincie: zoo wordt in de Brieven van 1285 en 1364, boven, bl. 47 en 244, melding gemaakt van eenen „agger, seu obstructio aque, que vulgo *Sidwendene* „dicitur;" doch meer algemeen wordt daardoor alhier eene land- of grensscheiding verstaan; zoo was de zoogenaamde *Zuidwendinge*, waarvan boven, bl. 94, aanteek. *c*, gesproken is, en die in den Brief van 1408, boven, bl. 269 en volg., de *Bemer Zuydwende* geheeten wordt, niet alleen de scheiding tusschen de aldaar gemelde kerspelen *Zuidwolde*, *Bedum*, enz., en het kerspel *Noordijk*, maar tevens de grensscheiding tusschen *Hunsingo* en het *Gorecht*. De *Wyr-*

presens publicum instrumentum ex inde confeci, subscripsi, et in hanc publicam formam redegi, signoque et nomine meis solitis et consuetis, ro-

gu-

* *kes* of *Wyderkes Suidtwende*, in denzelfden Brief voorkomende, aan welke de *Noordijkster* dijk, bijlangs het *Oosterdiep* of de oude *Hunse* te leggen, moest aansluiten, lag dus ook aan het *Oosterdiep* of de oude *Hunse*, zijnde aldaar de grensscheiding tusschen het *Gorecht* en het *Ooster Stads Hamrik*. Op eene gelijke wijze is de *Buyrstra Zuidtwende*, mede in denzelfden Brief vermeld, en welke in den Brief van 1301, boven, bl. 63, *Sidwendene de Bure* genoemd wordt, ook eene grensscheiding, gedeeltelijk tusschen *Fivelingo* en het *Gorecht*, en gedeeltelijk op de uiterste grenzen van de Schepperij van het *Vierendeel* te zoeken. Deze *Sidwendinge* is ook in latere Stukken zeer bekend, en komt overal voor, als eene grens- of landscheiding. Zoo vindt men, in de fundatiebrieven van het *Zijlvest der Drie Delfzijlen*, eene uitspraak van den 22 October 1465, over het maken en onderhouden der *Suidwendinge*, gelegen bij *Ten Bour*, tusschen (*ooster*) *Dykshorn* en het *Buerster Redschap*; en, om thans geene andere voorbeelden meer aan te halen, zoo was de *Ulgers Sidwendege* of *Ulgira Sidewendene*, in den Brief van 1370, hierboven, bl. 264 en 265, voorkomende, de scheiding tusschen de kerspelen *Engelbert* en *Middelbert*, zoo als reeds, in de aanteekening *f* aldaar, is aangemerkt. Het is bij mij ook buiten twijfel, dat door de beide wegen, in den Brief van 1258, boven, bl. 35, *Firemere Sidwendene* en *Herebure Sidwendene* geheeten, de aloude grenzen van de *Stads Hamrikken* worden aangeduid, offchoon ik derzelver juiste plaats en strekking niet kan bepalen.

Ik heb geoordeeld, het bovenstaande te moeten aanteekenen, omdat, door de kennis van de oorspronkelijke beteekenis van het woord *Sid-* of *Zydwende*, hetwelk zoo menigvuldig in onze oude Stukken voorkomt, en nog bekend is, maar somtijds bij verbastering *Zuidwende* genoemd wordt, veel licht, tot bepaling van oude grens- en landscheidingen, kan worden bijgezet. Men treft het woord *Sydtwendinge* ook aan in onze oude Landregten. Zie *Landr. van Wedde en Westerwold.*, art. 275, en de aanteekening aldaar van den geleerden Mr. A. Q. VAN SWINDEREN, in de *Verh. van het Gron. Gen. p. e. j. p.*, IV. D., 2de St., bl. 198.

gatus et requisitus in fidem et testimonium omnium singulorum premissorum.

Gecollationeert neffens seker boeck in quarto ende daer mede accorderende bevonden, per me

J. VAN EECK, *Secret.*

Uit eene verzameling van geschreven stukken in Folio, in een' witten schaapleeren band gebonden, waarop van buiten staat 1ste *Volumen van Stads Documenten in Conventie anno* 1663, in de *Ommelander* Archiven berustende (*f*).

(*f*) Ik denk den lezer geenen ondienst te zullen doen, met in deze aanteekening nog eenige oorkonden, den, zoo weinig bekenden, vroegeren staat van de *Oldambten* betreffende, te laten volgen. Zij zijn, wel is waar, gedrukt, doch in een werk, dat eerst, na de uitgave van het eerste stuk mijner *Monumenta Groningana*, in het licht is gekomen, en, naar ik vermoed, bij mijne Landgenooten nog weinig bekend zal zijn, namelijk: J. NIESERT, *Beiträge zu einem Münsterischen Urkundenbuche aus Vaterländischen Archiven gesammelt*, *Munster* 1823, 4to. Dit hoogstbelangrijk werk bevat niet alleen de Zeendregten en verordeningen van de *Munstersche* Bisschoppen EVERHARDUS, OTTO, LODEWIJK en FLORENS, van de jaren 1279, 1282, 1305, 1310, 1312, 1315, 1317, 1318, 1370, 1371 en 1372, welke buiten twijfel mede in een groot gedeelte van deze Provincie van kracht zijn geweest, maar tevens vele andere Stukken, deze Provincie betreffende, welke alle, thans voor het eerst, uit de *Munstersche* Archiven te voorschijn worden gebragt. Van de Stukken, mede het *Oldambt* rakende, komt aldaar, in de eerste plaats, voor de zoogenoemde *Bisschop Everhards brief* van den 18 Maart 1276, zijnde eene Uitspraak van EGGARDUS, Abt van *Adewerd*; HUGO, Abt van *Oldenklooster in de Marne*; OTTO, Abt van *Bloemkamp* of *Wittewierum*; REMBOLDUS, Abt van *Feltwerth* of *Oldenklooster bij den Dam*; en andere, meestal *Oostfriesche* Geestelijken, over de, sedert eenige jaren bestaan hebbende, geschillen tusschen EVERHARDUS, Bisschop

ſchop van *Munſter*, ter eener, en de Landſchappen *Eemsland*, *Broekmerland*, *Reyderland* en de *Oldambten*, ter andere zijde, meestal wegens het Zeendregt en het geestelijk regtsgebied. Men vindt van deze Uitſpraak eene oud-Duitſche, doch gebrekkige vertaling bij E. BENINGA, *Hist. van Oostvriesl.*, in MATTHAEI *Anal.*, Tom. IV, bl. 124, en ook derzelver korten inhoud bij EMMIUS, *Rer. Friſ. Hist.*, pag. 173 en volg., welke mede, aldaar ter plaats, en vroeger, *pag.* 135, 167 en volg., over den aard der, gedurig opwakkerende, en destijds beſtaande, geſchillen met de *Munſterſche* Bisſchoppen, verdient te worden nagelezen. De Heer VAN HALSEMA haalt, in zijne meermalen gemelde verhandeling, op onderſcheidene plaatſen, een afſchrift van dit Stuk uit het oorſpronkelijke in het Latijn aan; doch, ofſchoon de, door denzelven, bl. 189 en 432, bijgebragte zinſneden ook in het tegenwoordige gevonden worden, zoo ontbreken echter in hetzelve die, welke door VAN HALSEMA, bl. 478, worden aangehaald, hetgeen gevoegd bij de onderſcheidene jaar- en dagteekening M.CC.LXXVII. *Undecim millium virginum*, door denzelven, bl. 479, opgegeven, mij doet vermoeden, dat het door hem gemelde Stuk tot eene latere ſoortgelijke verordening behoord hebbe. Ik zal deze zoo merkwaardige uitſpraak hier geheel laten volgen, zoo als zij in het bovengemelde werk, *Erſter Band*, *Erſter Abtheil.*, bl. 74 en volg., is ter neder geſteld: „ Vniverſis preſentia viſuris, Abbates Dei gratia E. de *ſancto Bernardo.* A. de *ſcola Dei.* H. de *ſancto Benedicto*, ordinis *Cyſtercienſis.* H. de *Merna.* O. de *florido orto.* G. prepoſitus de *Longene*, *Premonſtratenſis* ordinis. R. de *Feltwirth.* F. de *Syle*, abbates ordinis ſancti Benedicti. L. commendator domus in *Stenuorde.* A. prior fratrum predicatorum in *Norda.* F. ſupprior loci et ordinis eiusdem, ſalutem in Domino ſempiternam. Fluctuante tempestate periculoſe litis iam ferme per quinque annorum curricula in partibus *Friſie*, *Monasterienſis* dyoceſis, videlicet quatuor terrarum, *Emesgonie*, *Brokmannie*, *Reyderlant* et de *Aldaombechte*, ſic tandem placuit domino *Monasterienſi* Episcopo, ab una, et dictarum terrarum univerſitati a parte altera, ut nobis dictam litem plenarie committerent dirimendam. Nos igitur, recepta tali commisſione, mediam viam tutiorem virtuti viciniorem eligentes, ſic in diffiniendis articulis, ſuper quibus lis verſari videbatur, decrevimus incedere, ut a ſeveritate ac rigore canonum modicum cederemus et ad clementie ſuavitatem temperate flecteremur. Hec igitur moderatio nostre limitationis ad ea, que continentur inferius, ſe extendit. Decrevimus, quod omnis actio, que prepoſitis competere videbatur, de dampnis illatis et eorum complicibus, clericis ſi-

ſive laycis, omnino ſopita ſit et quieſcat contra univerſitatem laycorum *Aldeombechte*, terre *Reydenſis*, *Emesgonie* et *Brokmannie*. Item ordinavimus, ut pax domini Episcopi, quando ingresſurus est *Friſiam*, firmisſime ſervetur viginti diebus ante ingresſum, et viginti diebus post exitum. Si quis autem in predicta pace hominem occiderit, in quocunque termino *Friſie*, *Monasterienſis* dyoceſis, in viginti marcis puniatur. Si autem homicidium factum fuerit, ubi curia domini Episcopi reſidens est, occiſor in triginta marcis puniatur. Si quis autem eccleſiam combusſerit in tantum, vel confregerit, quod ſit reconſecranda, teneatur ad perfectam reparationem eccleſie, et pro bannis Episcopi in quadraginta marcis condempnetur. Si quis eccleſiam intraverit, indutus armis, tibariis, et armegeris, in decem marcis puniatur. Si vero monitus per iudicem, cui Episcopus iniunxerit, non exierit, puniatur in viginti marcis. Si autem, illo recedente, post ammonitionem adverſarius ipſius intraverit, puniatur in viginti marcis; qui, ſi monitus per predictum nuntium Episcopi vel iudicem non exiverit, usque ad XL marcas creſcat pena. Item aliquis occupans eccleſiam predicto modo ingrediatur ad pugnam contra inimicos ipſos ledendo et reingreditur eccleſiam, illius excesſus puniatur in viginti marcis. Si vero ammonitus modo predicto non exierit, puniatur in XL marcis. Si autem, ipſo recedente, adverſarius eius modo predicto intraverit, in quadraginta marcis puniatur. Si quis hominem occiderit in eccleſia, puniatur in triginta marcis. Si quis ibidem patenti et gravi vulnere aliquem leſerit, in X marcis puniatur. Si quis ignem apponendo ostium eccleſie combusſerit vel fregerit violenter, in X marcis puniatur. Si quis homicidium in cemiterio fecerit, in quindecim marcis puniatur. Pro patenti et gravi vulnere ibidem perpetrato reus in quinque marcis puniatur. Omnia premisſa dicta ſunt de notoriis et manifestis excesſibus, que probatione non indigent; ſed ubi dubium est in facto, videlicet de homicidio, facto in eccleſia vel cymeterio, vel de pollutione per effuſionem ſanguinis facta, purgabit ſe reus, de homicidio in dictis locis commisſo, cum ſacerdote illius eccleſie et duobus advocatis, additis decem et octo perſonis eiusdem eccleſie, fide dignis. De ſimplici pollutione facta per effuſionem ſanguinis, purgabit ſe reus cum duobus advocatis eiusdem eccleſie et XIX perſonis, fide dignis, de eadem parochia existentibus. Item ſi quis cum conſanguinea ſua in gradu prohibito contraxerit, vel inter quos est cognatio ſpiritualis vel affinitas, incestum vel adulterium commiſerit, vel disſidium fecerit, aut vſuram, ſi hec per evidentiam manifesta fuerint, ſinguli excesſus isti puniantur in quinque marcis. Item cesſante conſuetudine diverſa in diverſis terminis et pa-

parochiis in accusationibus deliquentium per scabinos et sufficientes et fide minus dignos ut videtur, advocati singularum ecclesiarum fide digniores pretaxatis iuramentis in synodo solempniter accusabunt de cetero delinquentes, et sua accusatione, quam assertive fecerint, de veritate convincent accusatum; et quemcunque per sacramentum, quod fecerint, excusabunt, ille sit excusatus. Si vero discordaverint vel de infamia accusaverint, indicetur diffamato vel reo expurgatio septima manu fide dignorum facienda, et stola penitus non accusabit. Item in iudiciis spiritualibus sic gradatim procedatur, ut victus legitime de bannis solvendis ammoneatur, ut infra sex ebdomadas amicabiliter satisfaciat et componat; si vero in satisfaciendo negligens inventus fuerit, post spatium dicti temporis excommunicetur; si autem in excommunicatione contumaciter perstiterit, post alias sex septimanas procedatur ad interdictum illius ecclesie, ubi excommunicatus moratur; si vero idem excommunicatus tamquam profugus de una ecclesia ad aliam transierit, commorando sequatur eum semper et in omni parochia sentententia excommunicationis et interdicti. Item sacramentum Krysmatis tempore distributionis non negetur. Item quod clerici, in visitationibus infermorum, unxionibus extremis, confessionibus audiendis, et sepulturis mortuorum, nihil omnino extorqueant, nisi quod ex pia consuetudine Christi fideles obtulerint ex devotione. Item denarii Krysmales secundum antiquam et approbatam consuetudinem solvantur. Item quod viri vel femine, habitu relligionis abiecto, propter solempnem professionem de facto matrimonium contrahentes, excommunicentur et sint exclusi, tam ipsi, quam generatio per tales procreata, ab omni hereditate, quam per qualemcunque successionem vendicare intendunt, et iudices seculares, contrarium iudicantes, excommunicentur. Item si sacerdos occiditur solvetur pro sexaginta marcis, dyaconus pro quinquaginta, subdiaconus pro quadraginta, accolitus pro triginta sex marcis. Mutilatio sacerdotis in membris principalibus solvetur pro viginti marcis. Si autem vulnus grave fuerit, tamen infra mutilationem, vel adhuc infra, vel si levis iniuria fuerit illata, taxabitur emenda triplex respectu lesionis layci, secundum consuetudinem *Emesgonie*, si predicta manifesta fuerint per euidentiam facti. Si vero locus fuerit infitiationi propter dubium facti, recipiet clericus in maioribus lesionibus purgationem a layco septuaginta duobus iuramentis factam fide dignorum; in minoribus lesionibus septima manu factam. Pro occisione sacerdotis solventur Episcopo pro bannis XL marce; pro dyacono XXXta; pro subdyacono XXti; pro accolito quindecim. Predictos bannos ordinavimus solvi infra sex menses; si autem

tem vltra detenti fuerint, singule pene crescant in duplum. Hec omnia sunt intelligenda de moneta *Monasteriensi*. Item clerici recuperabunt sua spolia et probabunt contra suos iniuriatores secundum consuetudinem terre. Item quod dicti sacerdotes vel clerici, qui antea minus rite, ymmo per detestabilem abusionem in beneficiis ad determinatos annos locabantur, de cetero singuli beneficiati in locis suis perpetuentur; et dicti clerici, excedentes per incontinentiam, ut arma portaverint aut percussores extiterint et per huiusmodi negligentes et inhabiles ad divina officia fuerint inventi, si se ternam ammonitionem, auctoritate Episcopi factam, non correxerint, canonice amoveantur, aliis rite substitutis. Item quod hiidem clerici, sacris ordinibus constituti, nec iurisdictionem secularem exerceant nec advocent in foro contentioso, nisi in casibus in iure concessis. Item omnes clerici et sacerdotes, eiecti a suis beneficiis pro inobedientia, restituentur. Item quod clericis in sacris ordinibus vel minoribus constitutis, si se enormitatibus immiscuerint et ad actum prorsus clericatui contrarium transierint, fiat secundum ius scriptum. Item ultimas voluntates decedentium in sepulcris eligendis decrevimus esse liberas, absque preiudicio sacerdotum. Etiam testamentis ordinandis sine consensu heredum marcam sterlingorum non transcendant. Item *Frisonem*, si conditionis libere inter *Teutonicos* in dominio *Monasteriensis* Episcopi mori contigerit, heredibus et propinquis defuncti absque contradictione liceat, bona ipsius morientis vendicare; et idem fiat de *Teutonico*, inter *Frysones* moriente. Item quod *Frysones*, naufragium patientes inter *Teutonicos* sub dominio *Monasteriensis* Episcopi, res suas in naufragio perditas recuperent sine lite. Item quod mercatores, qui allecia in hieme quocunque tempore ante quadragesimam ducunt in *Westvaliam*, per novam extorsionem telonii non grauentur; et boves et equos, quos hiidem *Frisones* ad forum ducunt, licite omni tempore vendant, et telonium consuetum soluent, quod stetit ab antiquo. Item quod casus et cause, in ipso emergentes, equo iudicio decidantur. Item quod nullus *Friso Saxonem*, vel *Saxo Frysonem* in foro et ubique gravare presumat propter culpam alienam, vel ipsum ibidem per iudicem indebite detinere, nisi tantum debitorem vel eum, in quem noscitur habere legitimam actionem. In cuius rei testimonium venerabilis patris *E. Monast.* Ecclesie Episcopi et Capituli sui. De *Adwerth*. De *scola Dei*. De *sancto Benedicto*, Abbatum *Cisterciensis* ordinis. De *Merna*. De *Florido orto*. Prepositi de *Longhene*, *Premonstratensis* ordinis. De *Feltwyrth*. Abbatum ordinis Sancti Benedicti. L. Commendatoris in *Stenuorde*. Prioris et subprioris fratrum predicatorum in *Norda*. Et quatuor terrarum, videli-

licet *Emesgonye*, *Brokmannie*, *Reyderland* et *Aldaombechte* figillis prefens pagina communitur. Datum et actum apud *Felren*, anno Domini M. CC. feptuagefimo, fexto, quinto decimo Kalend. Aprilis."

Het tweede Stuk, betwelk door den Heer NIESERT als het derde is uitgegeven, doch, mijnes erachtens, op de bijgebragte uitfpraak moet volgen, is van den 24 October 1276, en aldaar te vinden bl. 84 en volg. Het behelst eene nadere overeenkomst van *Eemsland* en *Broekmerland* over de voldoening van zekere gelden, welke, volgens de bovengemelde uitfpraak, binnen zes maanden hadden moeten worden betaald, en, bij nalatigheid, dubbel moesten worden opgebragt. Tot de betaling dezer gelden waren de gemelde beide Landfchappen, op hunnen tijd, vaardig geweest; doch, offchoon *Reiderland* en *Althammet* (*Alth-ammet* of *Oldambt*) deze uitfpraak mede hadden aangenomen, zoo werd deze betaling nogtans door *Reiderland* en de *Menterfaten*, door welk laatfte *Termunten* en diens omftreken (zie boven in de aanteek. bl. 51), en waarfchijnlijk de landftreek, die in latere tijden onder den naam van het *Klei-Oldambt*, in onderfcheiding van het *Wold-Oldambt*, is bekend geweest (zie den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 207 en volg.), te verftaan zijn, geweigerd. Dit Stuk bevat voorts den voet, op welken de beide laatstgemelde Landfchappen, tot de voldoening van derzelver aandeel in deze gelden, zouden worden aangehouden en genoodzaakt, en luidt aldus: „Nos confules iurati ac vniuerfitates *Emesgonie* et *Brocmannie* terrarum, *Monasterienfis* dyocefis, omnibus prefens fcriptum intuentibus notum facimus, quod cum compofitio ordinata esfet, mediantibus probis viris, inter venerabilem patrem, dominum nostrum EVERHARDUM, *Monasterienfem* Episcopum et Ecclefiam fuam, ex vna parte, et nos ac *Redenfis* et de *Menterfaten* terras, ex altera, fuper eo, quod quandam fummam pecunie, quam fub pena dupli una cum hominibus *Redenfis* et de *Althammet* promiferamus domino nostro Episcopo, minime ipfi perfoluimus terminis ad hoc ftatutis; nosque de *Emesgonia* ac *Brocmannia* parati fuerimus et fumus compofitionis ordinationem, fuper hoc conceptam, in omnibus fuis articulis obferuare, *Redenfis* et de *Menterfaten* terrarum hominibus renitentibus et contradicentibus in hac parte. Et quia a nobis, tanquam a maioribus et quafi ex antiqua confuetudine pre ceteris terris ad hoc de iure obligatis, requiritur, ut pro predictis duabus terris fatisfaciamus propter bonum pacis et concordie, et ut omnia in bonum reducantur ftatum, ad ea, que fequuntur, nos tenore prefentium obligamus. Videlicet, quod *Redenfis* et de *Menterfaten* terrarum homines, modis quibus poterimus, inducemus,

ami-

amicitia vel inimicitia, sub nostris dampnis et expensis, ut in compositionem ordinatam et conscriptam vna nobiscum consentiant, et eam terrarum suarum sigillis sigillent et inviolabiliter observent; nec naves cum bonis detentas apud *Meppen*, nobis presentatas, ipsis *Redensibus* et de *Menterſaten* hominibus restituemus, nisi in compositionem prefatam plenarie voluerint consentire. Item nec capsas sive reliquias predictarum duarum terrarum cum auro, sicut modo sunt, ipsis aliqualiter restituemus, nec aliquas amicitias cum ipsis habebimus, nisi dictam compositionem decreverint observare; immo, si infra festum Apostolorum Philippi et Iacobi plene non consenserint in huiusmodi compositionem, et sigilla sua non apposuerint, extunc infra quindenam predictas capsas vel aurum circumcirca fixum nuntiis domino *Monasteriensi* Episcopo apud *Lanthecge* faciemus sine more dispendio presentari; nec cum eisdem terris aliquam compositionem iniemus, nisi de expresſa voluntate domini nostri Episcopi pariter et consensu. Item mercatores, nunc detentos in partibus *Emesgonie*, et quos ad terram nostram in posterum declinare contigerit, sive fuerint de civitate vel dyocesis *Monasteriensis*, vel de quocunque alio loco, ire et transire per terminos nostros cum bonis suis libere permittemus; immo ipsos conducemus et defendemus pro omni posse nostro contra iniuriam et violentiam cuiuscunque. Item promisimus, quod illis, qui apud *Meppen* pecuniam exposuerunt ad componendum cum domino Episcopo, suam pecuniam plenarie restitui faciemus. Et hec omnia et singula premisſa firmiter observanda, nostris corporaliter prestitis nos astrinximus iuramentis. Promisſionem etiam domini nostri Episcopi recepimus super eo, quod homines predictarum duarum terrarum arcabit, per excommunicationem et interdictum ecclesiarum suarum, ex arbitratu ipsorum, ad huiusmodi compositionem inviolabiliter observandam. In cuius rei testimonium duarum terrarum nostrarum predictarum sigillis presens pagina communitur. Datum et actum apud *Lanthecge*, presentibus hiis, GOSUINO, preposito *Daventriensi*; BERNARDO, dicto *de Asbeke*, preposito sancti Ludgeri *Monasteriensis*; LUBERTO, commendatore domus de *Stenvordia*; Magistro HENRICO, cantore *Monast.*; MATHEO, *de novo castro* et CONRADO, dicto *Stryk*, militibus castrensibus novi castri; Item IACOBO *de Langen*, ALBERONE et IACOBO *de Bellen*, militibus; GODESCALCO, dicto *Deriken*; HENRICO, dicto *Peteman*; STEPHANO, dicto *Tunne*; WERENBOLDO, filio domini OTTONIS, castrensis in *Frisenberge*; et aliis quampluribus, anno Domini M. CC. LXX. sexto, nono Kalend. Novembris."

Het derde ſtuk, aldaar bl. 81 en volg., is van dezelfde jaar- en dagteekening, en behelst de, zoo ſpoedig gevolgde, nadere overeenkomst van de gemelde vier Landſchappen met den Bisſchop EVERHARD, over de hoegrootheid der te betalene ſom en andere onderwerpen, en luidt, als volgt: „Nos conſules iurati ac univerſitates *Redenſis*, *Emesgonie*, de *Althammet* ac *Brockmannie* terrarum, *Monasterienſis* dyoceſis, omnibus preſens ſcriptum intuentibus notum facimus, quod ſuper diſcordia, exorta inter venerabilem patrem noſtrum, dominum EVERHARDUM, *Monasterienſis* Eccleſie Episcopum, ex una parte, et nos, ex altera, pro eo, quod quondam ſumma pecunie, quam ipſi ſub pena dupli promiſeramus, minime ſolvimus terminis ad hoc ſtatutis, et ſuper quibusdam aliis articulis atque cauſis, talis inter ipſum dominum Episcopum et nos, hinc et inde mediantibus probis viris, amicabilis compoſitio interceſſit: videlicet, quod eidem domino noſtro *Monasterienſi* Episcopo, transactionis ſive compoſitionis nomine, dedimus et aſſignavimus ſeptingenta et triginta marcas nove *Monasterienſis* monete, duodecim ſolidis pro marca qualibet computatis; quibus denariis receptis, idem dominus noſter Episcopus quitos et liberos nos dimiſit a promiſſione dupli predicta et ab omnibus iniuriis et dampnis, ſi que ipſi irrogavimus tempore quocunque. Nosque ſimiliter condonavimus atque remiſimus ipſi domino Episcopo *Monasterienſi* omnem iniuriam atque dampna, que quidam noſtrum ſuſtinuerunt, ex hoc quod capti fuerant apud *Meppene* de mandato ipſius domini Episcopi et naves eorum cum bonis ibidem arreſtate. Preterea nos —— conſules et iurati predicti, noſtro et univerſitatum noſtrarum nomine, iuravimus ad ſancta Dei evangelia, quod huiusmodi dampna ſive iniuriam, ſi aliqua perpeſſi ſumus, nos vel aliqui noſtrum, occaſione dicte captivitatis et arreſtationis, nunquam aliquo tempore vindicabimus vel vindicari permittemus contra dominum noſtrum *Monasterienſem* Episcopum, quicunque pro tempore fuerit, vel aliquem de ſuis, in perſonis et rebus eorum, vel etiam contra alium extraneum quemcunque. Ymmo compoſitionem preſentem et firmam pacem ſervabimus cum domino noſtro, *Monasterienſi* Episcopo, et ſuis, et faciemus ab aliis inviolabiliter obſervari. Inſuper arbitrati ſumus, quod, ſi contra compoſitionem predictam veneremus, nos vel aliquis noſtrum, niſi emendatum fuerit infra quindenam, a tempore monitionis domini noſtri Episcopi, extunc in nos —— conſules et iuratos, qui pro tempore fuerint, idem dominus Episcopus licite proferat ſententiam excommunicationis, et, ſi in illa excommunicatione per menſem induraverimus, Eccleſias noſtras licite Eccleſiaſtico ſupponat interdicto. Item ar-

arbitrati sumus, quod, si contra compositionem predictam venerimus nos vel aliquis nostrum, quod naves nostre cum bonis et personis ad quodcunque forum, locum vel nundinas venerint, valeant loco pignoris detineri, quousque fuerit emendatum. Preterea arbitrati sumus, quod literas, super ordinatione bannorum conscriptas, domini nostri Episcopi et Ecclesie *Monasteriensis* sigillis sigillatas, quatuor terrarum nostrarum sigillis faciemus sigillari. Item arbitrati sumus, quod, si dominus noster *Monasteriensis* Episcopus voluerit vendere bona sua, que habet in *Frysia*, de consensu Capituli sui, in toto vel in parte, ipsum nullatenus impediemus vel permittemus ab aliquo impediri. Arbitrati sumus nihilominus, quod una cum domino nostro *Monasteriensi* Episcopo petemus, huiusmodi compositionem per sedem Apostolicam confirmari. In cuius rei testimonium quatuor terrarum nostrarum predictarum sigillis presens pagina communitur. Datum et actum apud *Londeggche*, presentibus hiis: GOSWYNO, preposito *Daventriensi*; BERNARDO, dicto *de Asbeke*, preposito sancti Ludgeri *Monasteriensis*; LUBERTO, commendatore domus in *Stenvordia*; Magistro HINRICO, cantore *Monasteriensi*; MATHEO *de novo Castro*, et CONRADO, dicto *Stryk*, militibus castrensibus novi castri. Item IACOBO *de Langhen*, ALBERONE et IACOBO, fratribus *de Bellen*, militibus castrensibus in *Lantegghen*, et HERMANNO, dicto *de Pellen*, dapifero ibidem. Item IOHANNE DE DUTHE; EVERHARDO, dicto *Suende*; HERMANNO, dicto *Bove*; HINRICO, dicto *Surmund*, militibus. GOSCALCO, dicto *de Deriken*; HINRICO, dicto *Peteman*; STEPHANO, dicto *Tunne*; WERENBOLDO, filio OTTONIS, militis castrensis in *Fresenberghe*; et aliis quam pluribus, anno Domini M. CC. LXX. sexto, nono Kalendas Novembris."

Mijn bestek gedoogt niet, dat ik mij, in deze aanteekening, met den inhoud van de ingelaschte stukken bezig houde. Laat mij nog alleen doen opmerken de zinsnede, in dit laatste Stuk voorkomende, waarbij deze vier Landschappen beloven, den Bisschop niet te zullen verhinderen, om zijne goederen *in Frisia* te verkoopen, enz., waaruit men, onder anderen, kan afleiden, dat de Bisschoppen van *Munster* ook bijzondere eigendommen in deze gewesten, en dus mede andere betrekkingen, afgescheiden van die van Bisschoppen, aldaar gehad hebben. Ik kan echter niet voorbij, om, uit den rijken voorraad van den heer NIESERT, hier nog eenen aanmerkelijken Brief van het jaar 1282 te laten volgen, bij welken de Abt en het Convent van *Werden* aan den, reeds gemelden, *Munsterschen* Bisschop EVERHARD

 heb-

hebben verkocht derzelver bezittingen, gelegen binnen en in de nabijheid van *Groningen*; voorts derzelver goederen, in *Holtgeist* en *Aster-* of *Oosterreide* (beide plaatsen, die, in latere tijden, door den *Dollard* verzwolgen zijn), en wijders in *Winsum*, in *Stiewarth* (waarschijnlijk *Stitswert*), in *Federwart* of *Feerwert*, enz., gelegen, met derzelver *jura patronatus* en andere regten. Deze Brief is, ter aangehaalde plaats, bl. 100, te vinden, en van dezen inhoud: „Nos OTTO, Dei gratia Abbas, RIQUINUS Prepositus, Prior totusque Conventus Monasterii *Werdinensis*, ordinis sancti Benedicti, *Coloniensis* dyocesis, omnibus presens scriptum intuentibus notum facimus, quod venerabili patri et domino EVERHARDO, Episcopo *Monasteriensi*, curtem nostram in *Winre*, cum iure patronatus Ecclesie ibidem, et omnibus suis attinentiis, in *Monasterio* seu *Osnabrugensi* dyocesi seu ubicunque locorum sitis; item curtem nostram in *Groninghe*, vel iuxta *Groninghe*, cum omnibus suis attinenciis, ac omnia bona ac iura nostra, sive in oppido *Groninghe*, intra muros, sive extra sint, ad nos pertinentia; item bona nostra in *Holtgeist* et *Astereide*, in *Winsum*, in *Stiewarth* et in *Federwart*, cum iure patronatus Ecclesiarum et omnibus suis attinenciis; item bona nostra in *Husen*, cum suis attinenciis, ac omnia et universa bona nostra mobilia et immobilia, sita in partibus *Frisie*; item sita ab illa parte *Kovorde* in *Drenthia*, versus *Frisiam*, *Traiectensis*, *Monasteriensis* et *Osnabrugensis* dyocesis, sive consistant in curtibus, villicationibus, pensionibus, hospitiis, iure patronatus Ecclesiarum, ad presentationem nostram pertinentium, et aliis iuribus quibuscunque, que ad nos et ad nostrum Monasterium in terra *Frysie* et *Drenthie* pertinebant, et ab antiquo poterant pertinere, et que de iure poteramus vendere, pro ducentis marcis *Monasteriensis* monete, vendidimus; quas in pecunia numerata nos recognoscimus integraliter recepisse; renunciantes omni iuri, quod nobis et nostro Monasterio in dictis bonis competebat vel competere poterat quoquo modo. Alia autem omnia bona nostra, extra predictas terras *Frysie* et *Drenthie*, qualiacunque, sive villicationes et iura patronatus Ecclesiarum, seu quocunque iure alio censeantur, ad nos pertinentia, in *Traiectensi*, *Monasteriensi*, *Osnabrugensi* dyocesibus sita, ubicunque extra prefatas terras *Frysie* et *Drenthie*, nisi de quibus supra fit mentio, nostro Monasterio reservamus, nec venditionem aliquam facimus de eisdem. In cuius rei testimonium nos Abbas, Prepositus et Conventus, predicti Monasterii *Werdinensis* sigilla nostra presenti scripto duximus apponenda. Datum anno Domini M. CC. LXXX. II, crastino circumcisionis."

Men zal waarschijnlijk, de aankomst van deze, door het

het Convent of het Stift van *Werden*, verkochte goederen, of van eenigen derzelven, te zoeken hebben in den Giftbrief van FOLKERUS aan hetzelve Convent, van het jaar 855, te vinden in KINDLINGER, *Münster. Beitr.*, tweede Band, bl. 19 en 26; BONDAM, *Chart. van Gelderland*, Iste afdeel., N°. 31, en de aldaar aangehaalde Schrijvers.

Ik sluit deze aanteekening met de mededeeling van een aanmerkelijk Stuk, dat veel licht omtrent den ouden Staat van de *Oldambten* en de doorbraak van den *Dollard* kan bijzetten, en tevens veel bevat, dat noch bij EMMIUS, noch in den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, noch bij andere Schrijvers gevonden wordt, behalve dat het ook van de, aldaar gedane, opgaven eenigermate verschilt. Dit Stuk bevat de beëedigde verklaring van den Kelner van het *Gryse Monniken Klooster*, in de bevorens medegedeelde Brieven meer, onder den naam van *Menterna* of *Termunten*, bekend, en van verscheidene andere, sommige zeer bejaarde, *Oldambster* ingezetenen, voor Stadhouder en Hoofdmannen van de toenmalige hooge Geregtskamer in deze Provincie, op den 19 April 1565, afgelegd; welke verklaringen ook, voor een gedeelte, derzelver kracht ontleenen uit aanteekeningen, die gevonden zijn in eenen *olde Solter* (waardoor, mijns erachtens, een oud *Psalterium* of Psalmboek zal te verstaan zijn; zie KYL. en VAN HASSELT, op het woord *Souter*), en uit oude Registers, alle bij het gemelde klooster nog destijds voorhanden, en waarop de Kelner zich bij zijne verklaring beriep. Het oorspronkelijke van dit Stuk, op Francijn geschreven, en met een onderuithangend zegel in rood was voorzien, berust in de Archiven der Stad *Groningen*, F. 3, No. 5, en is van dezen inhoud: „Wy Stadtholder end Hooftmannen der Stadt end Ommelanden van *Groningen*, van wegen des Coenincks van *Spangien* etc., als Hartouch van *Brabant*, Grave van *Hollant*, end Erffhere der Stadt end Ommelanden vorsr. etc., doen kondt end bekennen, yn end overmidts desen openen breve, dat voer ons gekoemen end erschenen synt, heer THEODORICUS NICOLAI *a Gouda*, Kellener toe *Grysemoncken*, oldt acht end veertich jaren; LOT JANSEN tho *Woldendorp*, oldt negen end tnegentich jaren; COERT GHYSENS tho *Woldendorp*, olt tachtentich jaren; HARCKE TIDDES tho *Lalleweer*, olt acht end vyfftich jaren; JOHAN KUEPER toe *Groetermunte*, olt een end tachtentich jaren; FFOCKE MENNENS tho *Borcksweer*, olt negen end veertich jaren; MELLE EPCKENS to *Groetemunte*, olt tsestich jaren; end HEMME THYES toe *Groetermunte*, olt tsoventich jaren, rechtelicken gedaget end geedet, hoer submitterende onsen jurisdictie, hebben op alle positien end ar-

articulen, hoer voergeholden, geaffirmeert end gedeponeert, ſoe hyr na volcht. In den eerſten heer THEODORICUS NICOLAI vorg., ſyn rechter hant up ſyn borst preesterlycke wys gelacht, end ſyn mede benoempden upgemelt, lyfflicken myt upgerichten vingeren geſtavides edes, Godt lyfflycken ten hilligen geſworen, dat hoer getuegen kennelicken end bewust is, dat de *Eemſe*, ſoe lange hem gedencken kan, tusſchen *Emden* end *Nesſerlandt* doer geloepen heft, end dat altoes een gemeen naem end faem by hoer olderen end voerolderen is geweest, ſoe lange hem gedencken mach, dat de *Eemſe* by olde tyden daer alleen plach doer toe loepen, eer end voer de *Dollart* ingebroeken waer; end voerts dat de *Eemſe* altoes, van oldts, end nu op deſen huedygen daghe, tusſchen *Logum* in *Emderlandt* end *Reyde* in den *Cleyampt* gelegen, doer lopt; end ſeggen mede, dat altoes, by hoer gedencken, by hoer olderen end voerolderen een gemeen naem end faem is gewest, dat de vorſr. *Dollart* eerst, by *Janſem* (weſende by olts een dyck, nu een deep gat in de ſee, by de *Lidden* toe *Reyde* gelegen), is ingebroeken doer gewalt der *Eemſe*, end dat d' vorſr. dyck *Janſem*, van *Reyde*, voer t inbreeken des *Dollarts*, hen tot *Nesſerlandt* ſtreckende waer, ſchuttende de vorſr. *Eemſe*; end zeyde de vorſr. heer THEODERICUS, Kellener in hoer Convent, noch een olde Solter gevonden toe worden, waerinne geſcreven is, dat in het jare duſent, twe hondert, negen end negentich, de gemelte DOLLART eerſten ingebroken is, end ſulcx mede toe geblycken wth ene olde taffell, daer de geſchefften end accidenten des Convents in verhaelt ſtaen; ſeggende, dat in d' vorſr. Solter mede gevonden wordt, dat drie Abten in de *Olde Stoeve* begraven leggen; welcke plaetſe nu in t diepſte van den *Dollart* is gelegen, beholtelicken dat *Middewolder* Kercke up ettelick ackerlandt van de *Olde Stoeve*, met een deel van het choer, gelegen is. Seggen voerts de voornoemde deposanten, dat, ſoe lange hoer gedencken can, altoes by hoer olderen end voerolderen een gemeen naem end faem is gewest, dat, ten tyde van t inbreken der vorſr. *Dollart*, eener genoempt TIDDE WINNENGHA up *Reyderlandt* gewoent heft, ſeer ryck van goeden, end oeck een regent ofte mede regent van *Reyderlant*, end namaels doer groete armoet een provener in *Palmaer* geworden; de welcke, angeſproken by de huyslueden end gemeente aldaer, om de dycken toe maeken, ter antwordt gegeven heft, dat he niet wolde dycken, eer end voer de vloet een ſpeetſe hoghe over ſyn landt ſolde loepen; doer wiens negligentie end groete ſchult de dyck *Janſem* quaelicken bewaert is geweest, end vermidts dien ingebroeken een groete water

(de

(de *Dollart* genoempt) gemaeckt heft; in welcke *Dollart* vier en dartich grote schoene dorpen end twe Kloesters, als *Menterwolde* end *Palmaer*, vergaen end doer t water verdroncken syn, gelyck noch huyden dages toe seen end toe vernemen is; onder welcke vergangen dorpen een, *Reyderwolde* noempt, soe groet end ryck is geweest, datter negen styghe vrouwen waeren, de elck een golden span voer hoer borst hadden, daer een *Groninger* kroes nats in mochte gaen, end een, *Middewolde* genoempt, daer negen styghe steenhuesen waeren; van welcke dorpen end Kloesters vorsr. de dorpen *Swaegh* end *Tysweer* met *Palmaer* voer een deel noch corts in esse end in fleur syn geweest, end nu geheel vergaen. End seyde HARCKE TIDDES, dat hy op *Tysweer* noch geboeren waer, end dat hy, oeck LOT, COERT, HEMME, JAN end MELLE vorschreven, de selve platsen noch wel gekent hadden, waervan *Tysweer* by LOT end COERT noch wal gemayt is geweest; end seggen voerts, dat de gewalt van water de landen aldaer seer grotelicken vermindert, dat van alle landen, de in het jaere een end twintich, twe end twintich, dre end twintich end vier end twintich noch groet waeren, nu zeer weynich syn beholden, to weten, gelyck de Kellener vorsr. wth sekere olde Registers upgelesen heft, was *Groete munte* van soven hondert grasen, *Fimel* van seshondert end vyftich grasen, *Dallingeweer* van soven hondert grasen, *Bamsum* van soven hondert end twintich grasen, *Reyde* van negen hondert grasen, *Lutke munte* van vyffhondert vyfftich grasen, elcke hondert tot ses stygen gerekend, alle van *Tysweer* na der *Swaegh* leggende, wtgenoemen de landen van *Lutke munte*, waervan nu in *Groete munte*, *Fimel*, *Dallingeweer* end *Bamsum* alleen festyn hondert, soven end dartich grasen, end een halve, end in *Lutke munte* vier hondert, dre end tsoventich grasen beholden syn; end vorclaerden voerts upgemelte getuegen, naem end faem te syn, in anno dusent, vyffhondert end soven, *Gaddinge horne* eerst ingeloepen toe wesen; end seyden COERT end LOT vorsr. hoer tselve te gedencken, end mede dat de dyck aldaer dre maell ingelacht waer, waer van de eerste mael in anno vyfftyn hondert end achte is geweest, ten welcken tyde de olde dyck seer veer in de *Eemse* lach, sonder te weten, hoe voele landes doenter tyt buten gelaten is; end konde HARCKE, HEMME, JAN end MELLE vorsr. van twemael inleggen der vorsr. dycken gedencken. End deponeerden upgemelte getuegen, de anderde inbrekinge der vors. dyck in anno achtyn ofte negentyn ofte daer omtrent geschiet toe syn, sonder den tyt int tseeker toe weten toe specificeren; welcke getuegen doer vorsr. reden wel wetende, dat de opgemelte dyck nu op

de darde plaetse is gelegen, op welcke plaetse de gemene landen, opt oesten van *Reydthdeep* gelegen, de selve dyck hebben helpen leggen; daer by vuegende, dat hoer noch wal gedencken mochte, dat de gemene landen, voer elcke roede op toe scheten, vier end twintich Philips gulden betaelden; end daer en boven in 't selve jare mede quaemen kaeren, sonder dat hoer bewust is, dat de eerste end de anderdemaell, de dyck, by eemants, dan by de landen, aldaer omtrent gelegen, gemaeckt waer; end seyden mede, dat de dyck van *Oterdum* tot der *Munte*, in anno dusent vyffhondert een end twintich, gedeelt, end een yder by grastaelen toe gelacht waer, end dat daer nae, in anno ses end twintich, de dyck van der *Munte* na *Fimel* een yder oeck na grastalen toe gelecht is geweest, blyckende wider by de dyckbreven; end dat, in anno vyff end twintich, de nye sommer dyck van *Fimel* na der *Swaghe* by de vorsr. gemene landen gemaeckt is, end dat oeck, in anno soven ende twintich, daer na *Marwycx hooft* in *Gaddinge horne*, by de selve gemene landen, geslagen is, end achtien duesent embder gulden gecost heft, so men over all seyde; end verclaerde COERT GHYSENS hem t selve bewust te syn, vermidts he mede over de verclaringe gewest ware, seggende, dat de somme groeter waer een Barxgulden end een Hoernekens gulden; end dat, in t selve jare, de dyck van der *Munte* tot *Reyde* gemaeckt is, end dat voerts in anno een end dartich, de sommerdyck van *Reyde*, *Dallingeweer* (*Cost verloren* genoempt) by de selve landen gemaeckt is geweest, dan newarlde reet geworden, waer toe eyn yder gras een Krumpstert, end voirts de vierde deel van de jaertax heft gegeven, end dat deselve dyck daer na, in anno twe end dartich, op de grastalen een yder toegedeelt is, end dat de getal der grastalen ses hondert negen end t seventichste halve grasen gewest hebben; end deponeren voerts de vorsr. getuegen, dat de darch end moeren omtrent een kleyn vierendel ure gaens gelegen syn van *Gaddinge horne*, wth streckende na de Stadt *Groningen*, end wider op alle kanten, end dat voerts, na gemene naeme end fame, d' landen van *Jansem* vorsr. eerst recht na *Nesserlandt* met d' vorsr. dyck geloepen hebben, ende dat daerna van *Jansem* een dyck gelecht is geweest tot up *Tysweer*, *Palmaer*, *der Swage* end voerts up *Finserwolde*, de welcke, soe de Kellener in des Convents olde Registers bevonden heft, omtrent anno dusent, vierhondert vier end vyfftich gelecht, doen zalige GOESEN VAN DULCK Castelein van den *Oldenampte* waer, end dat de landen van *Jansem* tot *Oterdum* gelecht end soe verre geextendeert syn gewest, dat de dyck nu op de darde stede lecht, gelyck vorsr. is; seggende

voer a

voerts hoer neet bewust to syn, dat van *Reyde* na der *Swage* ofte daer omtrent, na 't inbreken des *Dollarts*, andere dycken tvoerens syn gewest, dan de op *Tysweer* end voerts op der *Swaege* end *Finserwolde* hebben geloepen, als vorsr.; seggende voerts, dat *Palmaer* moergront end darch plach toe syn; ende tuegen voerts LOT, COERT, HARCKE, FOCKE, JAN, MELLE end HEMME vorsr. hoer toe gedencken, dat, in anno dusent vyffhondert achthien, negenthyn, twintich ofte daer omtrent, sonder het juste jaere ontholden toe hebben, dat de vloet end de ebbe aldaer neet gekeert worden, end dat aldaer omtrent oeck geen dycken waeren, anders dan de van *Reyde*, up *Tysweer*, *Palmaer*, *Swaege* end up *Finserwolde* liep, doen wt de waerde wesende, de oeck geen gewalt van de vloet end ebbe wederstandt conde doen, sulcx dat het solte water aldaer ingeloepen heft, end tot *Wynsmer Zyl*, end de andere Zylen up de oestzyde van *t Reydeep* wtlosende, weder wth leep, end dat daer doer ten selven tyde de Kaenghe by d' vorsr. gemene landen gemaeckt is geweest, begunnende van *Olde Munterzyl*, hen *ter Swage* streckende; end verclaerden voorts, dat *Jansema gat* by *Reyde* seer deep is, end dat men anders by *Reyde*, *Gaddinge horne*, end voerts na *der Swage*, op een ebbe, wel een ofte twe roeren schoet in de slyck can wtgaen; end dat de slyck harde kley gront is, ende dat noch in *Gaddinge horne* de wegen, op een ebbe, gekent connen worden; seggende voerts alle diepte end gewalt van water onder *Emderlandt* toe syn, hoe wel aldaer oeck goede cley gront is, end dat men soe voel myt tyn gulden aen dese syde can dycken, als met vyfftich aan den *Emder* syde; daertoe affirmerende, dat *Reyde* van alle verdarff, na hoer gevolen, bewaert solde konnen worden, soe een goet hooft van *Reyder* kerckhoff afgeslagen worde, scheenwys in t water streckende met de ebbe, om de *Lidden* aldaer up end voer de ebbe tho beschermen, end noch een ander goet hooft, van de *Lidden* aff begunnende, end scheenwys met de vloeth wtstreckende, om de vorsr. *Lidden* voer de vloeth to beschermen, welcke twe hooffden *Jansema gat* end diepte solde connen bevangen, end met lanckheit der tyt stoppen; end deponeren voerts, dat de noert noert weste wynt de quaedtste up de dycken end hooffden aldaer is, end dat aldaer mede groete pericul is, als het wt den suydwesten geweyt heft, end de wint daer nae toe noerden loopt; seggende daer en boven, dat de darch end moer gront seer nae by de sommerdyck, van der *Swaege* na *Fimel* streckende, is gelegen, end dat van daer altoes leger end quader dargh gront gevonden wordt, end dat, hoer bedunckens, de vorsr. dyck in *Gaddinge horne*, voerts toe *Reyde*, end de sommerdyck van *Fimel*

tot der *Swaege*, op dese plaetse, daer de nu leggen, geholden sullen moeten worden, oft dat men het water toe *Groningen* voer de poerte sal moeten keren, end dat men, vermidts de dargh end moer gronden, geen dyck op enich plaetse dan by de Stadt, sal connen slaen; end seggen voerts COERT GYSENS, HARCKE TIDDES, FFOCKE MENNES, MELLE EPKENS, hem kennelick, end wal bewust toe syn, dat, in anno viertich end negen joncxst vergangen, op den soven en twintichsten maÿ, de egenarffden, landen hebbende tusschen *Reyde* end de *Swage*, buten de sommerdyck gelegen, doer mandaten van de Gedeputeerde der gemene landen gedrongen syn gewest, om de landen, aldaer bueten de sommerdyck gelegen, toe verlaten tot proffyt der gemene landen, oft andersins de dyck van *der Munte* nae *Reyde*, end de sommerdyck van *Fimel* na *der Swage*, tot ewigen dagen toe maken end toe holden, end na maels, met verlatinge derselver landen, daer van niet ontslagen toe moegen worden, dan geholden to wesen alle hoer goeden daer mede toe vorlaten, de oeck in andere quartieren end landen gelegen moegen syn; sulcx dat de egenarffden d' vorsr. hoer landen de gemene Deputeerden hebben upgedragen end toegestaen tot proffyt der gemene landen, om doer dien tot ewigen dagen van de vorsr. dycken ontslagen toe syn; welcke landen by de Gedeputeerden der landen in diervoegen, up t wterste van den eeschę, syn angenomen, end by deselve tot desen huedygen daghe verhuert end genuttyget; end waren Deputeerden by namen dese nabescreven personen, de Abbet, doen ter tyt ter *Witteweru;* Borgermeister JOHAN SICKYNGHA, FOCKE RIPPERDA, JURGIEN VAN MUNSTER, CHRISTOFFEL VAN EEUWSUM, EDZART RENGERS end JOHAN TEN HOLTEN, sulcx wetende, om dat se ten selve tyde daer by waeren, end oeck ettelicke landen, hoer toe behorende, doen verlaten hebben, de noch by end van wegen de gemene landen verhuert worden; deponerende voerts, dat de gemene landen alleen nu de dyck van *Fimel* toe *Reyde*, ende de twee deelen van den sommerdyck van *Fimel* na der *Swage* sullen end behoeren te maeken, vermidts dat alle ander dyken hoerheren hebben; hyr mede hoer getuichnisse beslutende. Sonder argelist. Jn oerkonde der waerheit, so hebben wy Stadtholder end Hooftmannen upgemelt onsen ampts Segel wittelick beneden an desen brieff gehangen in den jare uns Heren dusent, vyffhondert, vyff end 't festich, up den negentynden dach Aprilis."

CIV.

Zoenbrief en Kwitantie van MENNE ...., *Hoveling te* Faan, *ten behoeve van de Stad* Groningen.

Den 14 *Januarij* 1392.

Ich MENNE .....YGHE, Hovelinc to *Fanum*, bekènne ende betughe met dezen openen breve, dat ich byn overdraghen met den Borghermesteren ende Rade van *Groninghe*, van der schelinghe, de wy onder ons hadden, alse van mynen hues, dat se beset hadden, ende van den schaden, den ich daer by ghenomen hebbe, ende van alre ansprake, de ich up de Stad hadde; daer vor so hebben my de vorschr. Borghermesteren ende Raet ghegheven ene summe van ghelde, de zie my vol ende al betaelt hebben, also dat ich de Borghermesteren ende Raed ende de ghemene Stad van *Groninghe* vorschr. schelde vry, qwiit, ledich ende loes van alre ansprake ende van alre schelinghe, de ghewesset het dezen daghe to, vor my ende vor myne erfgenaemen. Ende want ich selven neghéen Seghel en hebbe, so hebbe ich MENNE vorschr. ghebeden her LUDELEF, Cureyt van *Zuedhorm* (*a*), ende GHERBET UDEKEMA dezen breef vor my ende vor myne erfgenaemen to bezeghelen. Ende wy her LUDELEF, Cureyt, ende GHERBET, hovedinc to HORM

(*a*) Zie hierboven de aanteek., bl. 409.

HORM vorſchr., hebben onſe Seghele an dezen breef ghehangen um bede willen MENNEN vorſchr. Ende ich MENNE vorſchr. hle (*b*) vor my ende vor myne erfgenaemen dezen vorſchr. ponten onder Seghele her LUDELEFS ende GHERBETES vorſchr. Ghegheven int jaer ons heren duſend, dre honderd, twe ende tnegentich, up ſente Pontianus dach (*c*).

Naar den oorſpronkelijken Brief in de Archiven der Stad *Groningen*, O. 2, N°. 5.

CV.

Brief van Burgemeesteren en Raad der Stad Groningen, *inhoudende de verpachting, door den Deken en het Domkapittel te* Utrecht, *aan* SWANELD, *de weduwe van* GODEVAERD VAN DEN HOVE, *en derzelver kinderen* GODEVAERD *en* JOHAN VAN DEN HOVE, *gedaan, van het derde deel van het wereldlijk Geregte en de Heerlijkheid, hoog en laag, te*

(*b*) Dat is: *beley* of *belijde*.

(*c*) Ik volg hier, in het bovenſchrift, de gewone tijdrekening, volgens welke *Pontiaans dach* of *Pontiani mart.* invalt op den 14 Januarij; zoo hebben het ook WAGENAAR, *Lijst van de Feestdagen der Roomſche kerk*, en de oude Lijsten bij DUMBAR, *Kerkl. en Wereldl. Deventer*, bl. 279 en 374, doch KLUIT, *primae lineae Colleg. diplom.*, *Tab.* II, ſtelt *Pontiani mart.* op den 19 November, en zoo ook *l'art de verif. les dates.* Misſchien is de, aldaar bedoelde, Feestdag die, welke, volgens de zoo even aangehaalde Lijsten bij DUMBAR, bl. 291 en 367, op den 20 November invalt, en aldaar *Pontiani papae et mart.* genoemd wordt.

te Groningen *en te* Selwert, *met* Wolde *en* Gho, *enz.*, *in eenen Vidimusbrief van* 1594.

Den 20 *September en* 27 *October* 1392.

Nos Decanus et Capitulum Ecclesie Metropolitane Traiectensis *notum facimus universis, presentes literas, presens publicum transumpti instrumentum, visuris, lecturis pariter et audituris, quod nos in Archivis Ecclesie nostre reperimus quasdam literas, sigillo viridi subimpendenti sigillatas, quarum tenor sequitur et est talis:*

Wy Borghermestere ende Raet van *Groninghen* doen kondich ende kenlich allen lueden, de dezen openen brief zullen zien of horen lesen, dat voer ons ghekomen is SWANELT VAN DEN HOVE, de GODERDES wyf was VAN DEN HOVE, ende liede ende becande openbaer, dat zie, vor hor, ende vor GODEVAERD ende JOHAN, hore kinder, de noch onmondich zyn, ende de zie noch ter tyd vermondet na onzen Stad rechte, in pachte ende in huerwere ontfanghen hevet tot hore dryer lieve, dat derdedeel van den Gherichte ende Heerlicheyt, hoghe ende leghe, to *Groninghen* vorschreven ende to *Zelewart*, myt *Gho* ende *Wolt*, ende myt horen toebehoren, in allen manieren der vorwarden, verbande ende penen, als de breef begrepen hevet, de hier ná ghescreven staet, sprekende van woerde to woerde in dezer manyeren:

Allen luden, de desen breef zullen zien of horen lesen. Wy Deken ende Capitel ten Dome *t Utrecht* maken kond ende kenlich, dat wy in pachte ende in huerwere ghegheven hebben, ende gheven mit

mit dezen breve, GODEVAERD VAN DEN HOVE voer, ende JOHAN ſinen broder na hem, ende ZWANELDE, horer twier moder, na hem beyden, tot hore drier lieve, alſo langhe, alſe enich van hem drien levet, ende nyet langher, dat derdendeel van allen onſen weerliken gherichte ende Heerlicheyt, hoghe ende leghe, to *Groninghen* ende to *Zelewart*, met *Wolde* ende met *Gho*, ende myt allen horen tobehoren, alſo, als de ons ende onzer kerken ten Dome voerzeyt, tobehoren, ende zie GODEVAERD VAN DEN HOVE (*a*), GODEVAERD ende JOHANS vorſcreven vader, van ons in pachte plach te hebben, uetghenomen tyns, tyenden ende renten, ende ander erfnesſe, als wy daer legghende hebben, welke die in dezer vorſcreven pacht nyet begrepen en zyn, elkes jaers um twe marc fijns ende puers ſilvers van ghewichte der Stad van *U-*

(*a*) Men zie den Brief van 8 den Julij 1371, hierboven bl. 298, volgens welken voorſchreven Geregte en Heerlijkheid, destijds, zijn verpacht aan JOHAN, Heer van *Koevorden*, en deszelfs zoon REINOUD; aan HERMAN van *Koevorden*, en deszelfs zoon HENRIK; en aan GODEVAERT VAN DEN OLDENHAVE of van den HOVE. Offchoon deze geregtigheden, bij den gemelden brief, aan deze vijf perſonen verpacht werden, zoo ſchijnt men het nogtans aldus te moeten opvatten, dat JOHAN, met zijnen zoon, een derde; HERMAN, met zijnen zoon, een derde; en GODEVAERT alleen een derde in dezelven hebben bekomen. De laatstgemelde overleden zijnde, bekwamen, bij den tegenwoordigen brief, deszelfs weduwe SWANELD, en hare beide zonen, GODEVAERD en JOHAN, dit derdendeel in pacht, op dien voet, dat daarvan het genot zouden hebben eerst GODEVAERD, na hem JOHAN, en, na hen beide, derzelver moeder SWANELD. Van de overige twee derden wordt in dezen brief geene melding gemaakt, noch ook in de volgende brieven van den 15 en 19 Dec., bij welke deze geregtigheden, behoudens het regt van de VAN HOVENS, in het geheel, aan de Stad *Groningen* zijn verpacht; doch, in het, daarop volgende, Stuk van den 25 Jan. 1393, wordt van de verpachting, bevorens aan JOHAN en HERMAN van

Utrecht, ofte de weerde daer voer an paymente, dat ghenge ende gave is in der tyd der betalinghe, de ons GODEVAERD, JAN ende SWANELT, myt ghesamender hand ende elc bysunder, sculdich zullen wezen, alſo langhe als zie of enich van hem drien leeft, ende die zie ons betalen ſullen jaerlix bynnen onsſ kerken van *Utrecht*, ſunder enighe oſkortinghe of vermynringhe ons voorſeyden pachts, om enich commers wille, of enighe lettenesſe de hem an den vorſeyden Gherichte ende Heerlicheyt geſcheen mochte, of om anders enighe zaken, up hores ſelves cost, angest ende arbeyt, tot ſente Peters misſe ad Cathedram nu naestcomende, of bynnen eenre maend daerna unbegrepen, ende alſo voert jaerlix, in alſulken vorwarden ende manyren. Waert ſake dat ons de vor-

van *Koevorden* gedaan, uitdrukkelijk gewag gemaakt, en gezegd, dat derzelver regt vervallen, en wederom aan het Kapittel van *Utrecht* gekomen was, omdat deze Heeren van *Koevorden* de pachtpenningen, op den tijd, bij den pachtbrief bedongen, niet betaald hadden; door welk laatſte Stuk, hetwelk aan onze *Groninger* ſchrijvers geheel onbekend is geweest, de bedenking, door VAN IDSINGA, I. D., bl. 449 en anderen, bijgebragt, komt te vervallen.

Men weet, dat Bisſchop FREDERIK VAN BLANKENHEIM, de opvolger van FLORIS VAN WEVELICHOVEN, de verpachting van deze geregtigheden, door het Domkapittel van *Utrecht* aan de Stad *Groningen* gedaan, als onwettig heeft beſchouwd; dat hij het regt van het Domkapittel op de verpachte Geregtigheden zich, bij eene verzegelde overeenkomst van den 5 Sept. 1400, heeft doen opdragen, en dat hij, kort daarna, vijandelijkheden tegen *Groningen* heeft aangevangen, waardoor hij nogtans, destijds, zijn oogmerk niet heeft bereikt. Dit alles is breedvoerig bij VAN IDSINGA, t. a. pl., en D. II, bl. 37, 41 en volg., en anderen aangetoond. Gedurende deze vijandelijkheden en de belegering van *Groningen*, viel, bij eenen uitval der belegerden, JOHAN TEN HOVE, die met zijnen broeder GODEVAERD, en zijne moeder SWANELD, bij de tegenwoordige brieven, het derde aandeel in de geregtigheid van

vorseyde pacht al alinghe up sinen daghen, als vorscreven is, van hore weghen nyet betaelt en worde, so vellen zie al gader ghemeenlike ende onghescheyden, of de van hem in der tyd levede, van der vorseyder huerwere ende van allen rechte, dat zie, of hore enich, hadde of hebben mochten an der Heerlicheyt ende Gherichte voerghenoemt, also verre als wy wolden, ende anders nyet; behoudelich ons nochtan des versetens pachts, de ons onbetaelt ware. Voert sint vorwarden, dat zie, noch hore negheen, en sullen, noch en moghen hore pachtrecht ende hurewere des Gherichtes ende der Heerlicheyt, myt horen tobehoren vorscreven, vorsetten, noch versellen, noch verkopen, noch in gheenrehande manyeren an yemant anders brenghen, onder der penen van ver-

van *Groningen* had aan zich bekomen, in handen van den Bisschop. Of GODEVAERD, welke, volgens deze brieven, tot dit verpachte de eerst geregtigde verklaard werd, reeds destijds overleden was, is, voor zoo ver ik weet, nergens aangeteekend; doch JOHAN TEN HOVE bekwam zijne vrijheid, met behoud van zijne overige goederen, in *Groningen* en het geregte van *Selwert* gelegen, niet te rug, dan na, ten behoeve van Bisschop FREDERIK, afstand te hebben gedaan van dit derdendeel. Ook had, kort daarna, Bisschop FREDERIK van HENRIK VAN SELWERT, dezelfde, die in den brief van 1371 (zie boven, bl. 299 en de aant. *b*) voorkomt, en wiens regt door het Domkapittel van *Utrecht*, volgens den Brief van den 25 Jan. 1393, was vervallen verklaard, dan destijds, door den Bisschop FREDERIK erkend werd, de twee derde gedeelten van deze geregtigheid, welke thans, naar het schijnt, aan denzelven alleen toebehoorden, aangehandeld; waarvoor de Bisschop aan denzelven, uit des *Stichts* goederen, *Sclingenborg*, met zeven schoone huizen en erven, had afgestaan, zoo als dit, uit de kronijk van RENGERS, door VAN IDSINGA, bl. 42, bijgebragt, en bij J. DE LEMMEGE, bl. 75, 76 en 83, kan gezien worden. Waar dit *Sclingenborg*, en de verdere goederen gelegen hebben, is mij onbekend. HENRIK VAN SELWERT heeft ook, waarschijnlijk ten zelf-

vervallinghe vorscreven, ten ware by onsen consente ende wille. Ende waneer GODEVAERT, JAN ende SWANELT vorscreven nyet langher en zyn, so komen die Gherichte ende Heerlicheyt, myt horen tobehoren vorscreven, weder vry ende loes an ons ende onse kercke ten Dome vorscreven, onzen vrien willen daer mede to done, sunder yemens wedersegghen. Oech zint vorwarden, dat GODEVAERD, JAN ende SWANELT, ende een eghelich van hem drien, ons ende onzen boden vorderlich ende holpelich sullen wezen tot onser renten, de wy daer legghende hebben, in to manen ende to vercrighen na horen vermoghen, zonder al arghelist. In orkunde des briefs beseghelt met onses Capitels Zeghel. Ghegheven int jaer ons Heren duzent, drehondert twe ende negentich, up sente Matheus avond.

In

zelfden tijde, aan Bisschop FREDERIK verkocht zijne bezittingen te *Selwert* gelegen, althans den eigendom van 60 grazen land bij *Selwert*, zoo als uit den Brief van den 23 Aug. 1462, hierboven, bl. 304, in de aanteek. *c*, en bij VAN IDSINGA, D. II, bl. 383, kan gezien worden, en het komt mij waarschijnlijk voor, dat hij zich, sedert, met der woon buiten deze Provincie heeft opgehouden. Men treft hem vervolgens nog aan in eenen Brief van 1402, bij welken REINOUD van *Koevorden* van zijn regt op *Koevorden* en *Drenthe* plegtig afstand heeft gedaan. Deze Brief, te vinden bij VAN IDSINGA, t. a. p., bl. 43 en volg., is mede door HENRIK VAN SELWERD, als deszelfs bloedvriend, beleden en bezegeld; doch, na dien tijd, is mij van denzelven, noch ook van het geslacht der *Selwerden*, niets meer voorgekomen.

Wat JOHAN VAN DEN HOVE, of TEN HOVE betreft, deze komt nog in latere tijden weder voor. Dezelve schijnt zich steeds aan de partij der *Schieringers* gehouden te hebben, en moest, toen de *Vetkoopers*, in 1415, zich van *Groningen* meester maakten, met anderen van die partij, de vlugt nemen.

 VAN

In een tuech der waerheyt, so hebbe wy Borghermestere ende Raet van *Groninghen* vorscreven, um bede willen ZWANELDES vorscreven, vor hor ende GODEVAERD en JAN hore kindere, dezen breef beseghelt met onser Stad Seghele; ende ZWANELT hevet ghelovet vor ons, waneer GODEVAERD ende JAN vorscreven selven mundich werden, dat zie alle deze vorwarde, de vorscreven zyn, vesteghen ende seghelen sullen. Ghegheven in den jaer ons Heren duzent, drehondert, twe ende negentich, up sente Symon ende Judas avond Apostolorum.

Quibus quidem literis diligenter inspectis, ipsas per Notarium Capituli nostri infra scriptum, exemplari, transumi, conferri et subscribi ac sigillo Capituli nostri communiri fecimus et man-

VAN IDSINGA, t. a. pl., bl. 232, meent, dat hij zich naar Bisschop FREDERIK, bij welken hij zeer gezien was, zou begeven hebben, en denzelven zoude hebben aangezocht, om zich de zaak der *Schieringers* aan te trekken, ten einde, langs dien weg, zijne oogmerken op *Groningen* te bevorderen. Het verbond, tusschen de *Acht kerspelen*, *Humsterland*, *Langewold*, *Vredewold* en de Stad *Groningen*, op den 5 Junij 1416 ingegaan, waarvan EMMIUS, *l. c.*, *p.* 263, melding maakt, en hetwelk, in de Archiven der Stad *Groningen*, N. 3, N°. 1, nog in het oorspronkelijke voorhanden is, houdt ook in, dat men de ballingen, die uit Stad en Lande verdreven zijn, onder dewelken KOPPEN JARGES, JACOB SCHELGHE en JOHAN TEN HOVE met name genoemd worden, niet weder zal toelaten, maar den sterksten tegenstand zal bieden. JOHAN TEN HOVE schijnt echter, in latere tijden, herwaarts te zijn terug gekeerd, en ook weder, hetzij door de gunst van den *Utrechtschen* Bisschop, hetzij door andere omstandigheden, in eenig bewind te zijn gekomen; hij komt althans voor in twee Brieven van 1437, door DE SITTER, in zijn Register van Charters, bl. 297, aangehaald, als destijds *Scultetus* of *Ambtman des Gerichts van Zelwert*. In het volgende jaar 1438 vind ik hem in den *Catalogus Hovetmannorum* van EMMIUS.

mandavimus, sub anno a nativitate Domini millesimo, quingentesimo, nonagesimo quarto, die vicesima secunda mensis Novembris.

(onderstond)

De mandato Dominorum Decani et Capituli praescripti

P. SUDORI, Not. Capit.
1594.

Naar den oorspronkelijken Vidimusbrief in de *Ommelander* Archiven, de Doos E, N°. 3. en mede, offchoon minder naauwkeurig, bij VAN IDSINGA, D. I, bl. 446; A. MATTHAEUS, *de iure gladii, cap.* 28, *p.* 457; en VAN MIERIS, *Charterb.*, III. D., bl. 590.

CVI.

Brief van Burgemeesteren en Raad en de gemeente van de Stad Groningen, *inhoudende den Pachtbrief, waarbij aan dezelven, door den Deken en het Domkapittel te* Utrecht, *zijn verpacht alle Geregten en Heerlijkheden te* Groningen, *hooge en lage, binnen en buiten* Groningen *gelegen, met* Wolde *en* Gho, *enz., voor honderd jaren, enz., met verder beding, dat* GODEVAERD *en* JOHAN VAN DEN HOVE, *en* SWANELD, *derzelver moeder, hun derde in dit verpachtede zullen behouden, onder betaling der pachtpenningen aan de Stad* Groningen.

 Den

Den 15 *en* 19 *December* 1392.

WY Borghermeysteren, Raet, ende ghemene Stad van *Groninghen* doen kond allen luden, die desen brief sellen sien of horen lesen, dat wi in pachte ontfanghen hebben, van eersamen Heren, Deken ende Capittel van den Doem t *Utrecht*, al hore Gherichten ende Heerlicheyt tot *Gronynghen*, hoghe ende leghe, bynnen ende buten *Gronynghen* gheleghen, mit *Wolde*, mit *Ghoe*, mit hoffteden, mit tymmer, mit ackeren, bouwich ende onbouwich, campe, weyde, visscherye, weghen, waterganc, mit munte ende mit tolle, cleyn ende groot, ende mit allen horen toebehoren, alst hem, hoerre kerken, ende horen Capittel anghecomen ende ghegheven is van Keyser HEINRIC, ende alst die van *Zelwaerden* in voertiden van hem in pachte ghehadt hebben, ende also groot ende also cleyn, alst hem, hoere kerken, ende horen Capittel voerscreven toebehoert, ende niet meer, wthgenomen tyns ende tienden, renten ende ander erfnisse, als si daer legghende hebben, welke in desen pacht voerscreven niet begrepen en sijn, tot hondert jaren toe lang, naestcomende der daten des briefs, den sy ons daer op ghegheven hebben, beseghelt mit hoers Capittels seghel, jaerlix op alsulken pacht ende voert in allen manieren, vorwaerden, verbande ende penen, als die voerscreven brief dat begrepen heeft, sprekende van woerde te woerde in deser manieren:

Alle den ghenen, die desen brief sellen sien of horen lesen. Wy Deken ende Capittel ten Doem *t Utrecht* maken kond ende kenlic, dat wi in pachte ghegheven hebben, ende gheven mit desen brieve, den Borghermeysteren ende Raet, ende der ghe-

ghemeenre Stad van *Gronynghen*, al onse Gherichten ende Heerlicheiden tot *Gronynghen*, hoghe ende leghe, bynnen ende buten *Gronynghen* gheleghen, mit *Wolde* ende mit *Ghoe*, mit hofsteden, mit tymmer, mit ackeren, bouwich ende onbouwich, campe, weyde, visscherye, weghe, waterganc, mit munte ende mit tolle, cleyn ende groot, ende mit al horen toebehoren, alst ons, onser kerken, ende onsen Capittel aenghecomen ende ghegheven is van Keyser HEINRIC, ende alse die van *Zelwaerden* van ons, onser kerken ende Capittel, in voertiden, in pacht ghehadt hebben, ende also groot ende also cleyn, alst ons, onser kerken, ende onsen Capittel voerscreven toebehoert, ende niet meer, wthgenomen tyns, tienden, renten ende ander erfnisse, als wi daer ligghende hebben, welc in desen voerscreven pacht niet begrepen en siin, tot hondert jaren toe, naestcomende der daten des briefs, elx jaers om drie ende tachtich ende enen halven goede ende guldene Vrancrycsche scilde, die voer der daten des briefs ghemunt siin, of also voel voer elken Vrancrycschen scilt aen anderen paymente, daer men, op elke tyt der betalinghe, enen Vrancrycschen scilt binnen *Utrecht* om copen mach, die ons die Stad van *Groninghen* voerscreven, op horen cost, anxt ende arbeyt, betalen sellen, jaerlix, binnen onser kerken van *Utrecht*, sonder enich afcortinghe of verminringe ons voerscreven pacht, om enich commers of lettenisse wil, die hem aan den voerseiden Gherichten ende Heerlicheiden ghescien mochten, het waer mit heren craft, heercraft, mit weerliken rechte, of om anders enighe zaken, tot sinte Peters misse ad vincula, of bynnen twe maenden daer na onbegrepen; ende waer dat zake, dat si des niet en deden, so breken sie alle maende in

 een-

eenre penen van vier ouden fcilden, drie maende lanc duerende, na den termyn voerfcreven; ende waer dat zake, dat fie binnen den voerfcreven drien maenden den voerfcreven pacht mit den voerfeiden penen, die dan verboert waren, niet vol ende al en betaelden, fo vielen fi van allen rechte ende toefegghen, dat fi hadden of hebben mochten aen den Gherichten ende Heerlicheyt, mit *Wolde*, mit *Ghoé*, mit hoffteden, ende mit allen horen toebehoren voerfcreven; ende die felve Heerlicheyt ende Gherichten, mit *Wolde*, mit *Ghoe*, mit hoffteden ende mit al horen toebehoren voerfcreven, quamen dan weder vry ende los aen ons, ende onfer kerken, ende onfen Capittel voerfcreven, onfen vryen wille daer mede te doen, fonder yemants wederfegghen, alfo verre, als wyt aennemen wouden, ende anders niet, behoudelic ons nochtans ons verzetens pachts ende verboerden penen. Voert fel die Stad van *Groninghen* defe voerfcreve Gherichten ende Heerlicheiden, mit *Wolde*, mit *Ghoe*, mit hoffteden, ende mit al horen toebehoren voerfcreven, op horen cost, anxt ende arbeyt, verantwoerden in allen weerliken rechte, daer men fe aenfpreect; ende wi fellen de Stad voerfcreven machtich maken, mit onfen openen brieven, defe voerfcreven Gherichten ende Heerlicheiden, mit *Wolde*, mit *Ghoe*, mit hoffteden, ende mit allen horen toebehoren voerfcreven, te verantwoerden in allen weerliken Gherichte. Voert fel die Stad van *Groninghen*, tot allen twintich jaren, op finte Peters dach ad vincula, of binnen tweeu maenden daer na onbegrepen, mit horen zekeren bode, onfe voerfcreven Gherichten ende Heerlicheiden, mit horen toebehoren voerfcreven, voer ons, binnen onfer kerken van den Doem voerfeit, verzoeken mit feven marck Lodewycks zilvers, ende wi fellen

hem

hem op dat versoec onse brieve gheven, ist dat zyt begheren, buten horen cost. Voert selle wi dese voerscreven Gherichten ende Heerlicheiden, mit *Wolde*, mit *Ghoe*, mit hoffteden, ende mit allen horen toebehoeren voerscreven, op onsen cost verandwoerden thegen alle den ghenen, die se aenspreken mit gheesteliken rechte; ende worden si ons in gheestlyken rechte so volcomelic ende claerlic ofghewonnen, dat wi ons mit rechte niet meer en weerden of weren en mochten, of dat wie deser voerseider Gherichten ende Heerlicheiden, mit *Wolde*, mit *Ghoe*, mit hoffteden, ende myt allen horen toebehoren voerscreven, mit onse versumenisse quyt worden, so waer voertmeer al dese pachtinge ende huerweer quyt ende doot. Voert is vorwaerde, dat die Stad voerscreven hoer pachtrecht ende huerweer der Gherichten ende Heerlicheiden, mit *Wolde*, mit *Ghoe*, mit hoffteden, ende mit allen horen toebehoren voerscreven, versetten, noch verzellen, noch vercopen, noch in gheenrehande manieren aen yemant anders brenghen en sellen, buten onsen consent ende wille; ende deden si dat, of dat si enich van den voerscreven punten verbraken, so vielen si claerlic van allen rechte ende toeseggben, dat si hadden aen den Gherichten ende Heerlicheiden, mit *Wolde*, mit *Ghoe*, mit hoffteden, ende mit allen horen toebehoren voerscreven, alfo vake, als wy t aennemen wouden, ende anders niet; behoudelic dies, dat si in desen voerscreven Gherichten tytlic ambachtslude setten moghen van horen weghen. Voert is vorwaerde, dat GODEVAERT ende JOHAN TEN HOVE, ende ZWANELT, hoer moeder, behouden sellen alsulke huerwere ende pacht, als si, tot hoerre drier live, van ons bebrieft hebben, aen

 dat

dat derdendeel van den Gherichte voerfcreven; om twe marck goets fyns Lodewycks zilvers tsjaers, die fi daerof jaerlix der Stad van *Groninghen* voerfcreven betalen fellen; ende die Stad van *Groninghen* fel onfen perfonen ende boden, als fi binnen hoerre Stad comen, gunstelic ende vorderlic wefen in allen zaken, die fi daer te doen hebben; ende desghelikes fellen wi der Stad perfonen ende boden van *Groninghen* weder doen, als fi aen ons ende aen onfen Capittel te doen hebben; ende quame wi, of enich perfoen van onfer kerken, of onfe boden, binnen der Stad van *Groninghen*, die fal daer veylicheit in hebben, ende daer in befceermt wefen, ghelyc horen borgheren; ende wi, onfe perfoen ende boden voerfcreven, fellen mit onfen goede in der Stad van *Groninghen*, ende in den Gherichten ende Heerlicheyt voerfcreven, veylich varen, dueren ende comen, fonder tolle, wechghelt, of tfys, of ander onghelt te ghelden. Voert als defe voerfcreven hondert jaer omghecomen fiin, fo is defe pacht ende huerweer quyt ende doot; mer ist, dat die Stad voerfcreven Gherichten ende Heerlicheyt, mit *Wolde*, mit *Ghoe*, mit hofsteden, ende mit allen horen toebehoren voerfcreven, dan voert in pacht hebben willen, fo fellen fie, binnen twe maenden na finte Peters dach voerghenoemt, horen bode fenden voer onfe Capittel, ende verzoeken die Gherichten ende Heerlicheyt, mit *Wolde*, mit *Ghoe*, mit hofsteden, ende mit allen horen toebehoren voerfcreven, mit vyftich marcken goets fiins Lodewycks zilvers; ende dan felle wi, of onfe nacomelinghe, den Borghermeysteren, Raet, ende der ghemeenre Stad van *Groninghen*, deze Gherichten ende Heerlicheiden, mit *Wolde*, mit *Ghoe*, mit hofsteden, ende mit al-

allen horen toebehoren voerscreven, weder verlyen ende bekennen hondert jaer, in derselver manieren alse voerscreven is, also verre, als ons dan van allen verleden pacht ende verboerde penen voldaen waer; ende also voert ewelic, van hondert jaer tot hondert jaeren, ende nye brieve ofgheven ende nemen, sprekende van woerde te woerde, als dese brief spreect, ende dierre brieve niet te weygheren. In oerconde des briefs, beseghelt mit ons Capittels Seghel. Gheghheven int jaer ons Heren dusent, drie hondert, twe ende tnegentich, des sonnendaghes na sinte Lucien dach.

Alle dese voerscreven punten bekenne wi Borghermeysteren, Raet, ende ghemene Stad van *Groninghen* voerscreven, ende lyen, dat si aldus gesciet siin, ende gheloven se, voer ons ende voer onse nacomelinghe, vaste ende stade te houden, ende niet te verbreken in gheenre manieren, ende hebben daerom onser Stad Seghel van *Groninghen* aen desen brief ghedaen tot enen ghetughe. Ghegheven int jaer ons Heren dusent, drie hondert, twe ende tnegentich, des donredaghes na sinte Lucien dach.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, A. 3, No. 1, en mede, offchoon minder naauwkeurig, bij v. IDSINGA, D. I, bl. 447, die den brief heeft opgegeven uit eenen Vidimusbrief in de *Ommelander* Archiven, Doos E, No. 7; voorts gedeeltelijk bij MATTHAEUS, *de iure gladii*, *cap.* 28, *pag.* 457; en bij VAN MIERIS, *Charterboek*, D. III, bl. 591.

CVII.

Kennisgeving, door den Deken en het Domkapittel te Utrecht, *aan alle Ingezetenen van* Groningen, Gho *en* Wold, *van de gedane verpachting der wereldlijke Geregten en Heerlijkheden aldaar, aan de Stad* Groningen, *in den voorgaanden Brief vermeld.*

Den 25 Januarij 1393.

Wy Deken ende Capittel ten Doem *t Utrecht* doen kond ende kenlic alle luden, die desen brief sullen sien of horen lesen, dat onse weerlike Ghorichten ende Heerlicheden tot *Groninghen*, hoghe ende leghe, bynnen ende buten *Groninghen* gheleghen, mit *Wolde*, mit *Ghoe*, mit hofsteden, mit tymmer, mit ackeren, bouwich ende onbouwich, campe, weyde, vischerye, weghe, waterganc, mit munte ende mit tolle, clein ende groot, ende mit allen synen toebehoren, alsо groot ende also clein, als wy se JOHAN, Heer van *Coevoerden* ende REYNOUD, sinen soen; HERMAN van *Coevoerden* ende HENRIC, sinen soen; ende GODEVAERD van den *Oldenhove*, tot hoere viver live, in enen versumenden pacht ghegheven hadden, gelyc als die open brief inhout, die wy daerof hebben, beseghelt mit Seghelen JANS, Heren van *Coevoerden*, HERMANS van *Coevoerden*, ende GODEVAERTS van den *Hove*, claerlike versumet syn, ende aen ons vrylyc wedercomen syn, nae inhout der brieve voerscreven, overmids dat ons die van *Coevoerden* voerscreven onsen pacht niet betaelt en hebben,

tot

tot ſulker tyt, als ſi ſculdich waren te doen. Ende want wi, op die verſumeniſſe voerſcreven, die wy aenghenomen hebben, onſe voerſcreven Gherichten ende Heerlicheden mit horen toebehoren verpacht hebben den Borghermeysteren, Raet, ende der ghemeenre Stad van *Groninghen*; daerom bid wi, ontbieden ende ghebieden allen den ghenen, die in onſen Gherichten ende Heerlicheden voerſcreven gheſeten ſyn, dat ſi den Borghermesteren, Raet, ende der ghemeynre Stad van *Groninghen* voert meer gehoerich ende onderdaen ſyn, van onſen weghen ende in onſen naem, ende nyemant anders; ende dat ſi hem aldaer ſo in quiten int ghemeyn, ende een yeghelyck byſonder, dats ons gheen noet en ſi, mit rechte teghens hem te varen; behoudelic dies in allen punten voerſcreven, dat GODEVAERD ende JAN van den *Oldenhoye*, ende ZWANELT, hoer moeder, behouden ſellen alſulke huer aen dat derdendeel van den Gherichten ende Heerlicheden voerſcreven, als ſi van ons bebrieft hebben. Ende, op dat ghi te claerliker onderwyst moghet ſyn, dat deſe voerſcreven Gherichten verſumet ſyn, daerom heb wi der Stad van *Groninghen* een copie ghegheven van den pachtbrief voerſcreven, onder Officiaels Seghel van *Utrecht*, ende onder een Notarys teyken. In kenniſſe der waerheit heb wi onſen Seghel hier op ghedruct. Ghegheven int jaer ons Heren duſent, drie hondert, drie ende tnegentich, op ſinte Pauwels dach converſio.

(onderſtond, met dezelfde hand, als het oorſpronkelijke, geſchreven)

G. EY. UPTENDE S.

(en voorts lager)

Is-

Istarum litterarum sunt tres unius manus et tenoris.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, A. 3, N°. 1.

CVIII.

Vidimusbrief van twee, door den Bisschop FLORIS VAN WEVELIKHOVEN, *aan de Stad Groningen verleende brieven.*

Den 11 *April* 1393.

Wy LUDELEF LANCHENNE, Cureyt der halver *kerke van sente Merten* (*a*), ende OCKO FOLKERDINC, Cureyt van *onser Vrouwen kerke to der Ae*, in *Groninghen*, bekennen ende betughen met dezen openen breve, dat wy hebben ghezien enen openen breef, beseghelt met ons lieven ghenedighen Heren Zeghel Bisschop FLORENS

(*a*) Volgens den Schrijver van de *Oudh. en Gestigt. van Groningen*, bl. 54, was er voorheen, in ieder der parochie kerken van deze Stad, slechts één Pastoor. Dan dit had, althans met betrekking tot de Groote of *St. Maartens kerk*, hier geene plaats. De boven medegedeelde brief van 1370 werd reeds, door twee Pastoren van die kerk, bezegeld; zie bl. 266 en 288. Ieder van deze beide Pastoren schijnt nogtans, volgens den tegenwoordigen Brief, eene afzonderlijke betrekking tot een gedeelte dezer kerk gehad te hebben. Men zie mede het relaas eener kundiging, door den *Curatus unius portionis Ecclesie beati Martini Groningensis* afgegeven, onder den brief van den 7 Julij 1459, hierboven bl. 308. Ik zou hiervan meer andere voorbeelden kunnen bijbrengen.

RENS t *Utrecht*, heel gans ende gave, ſunder gate, raſuren, ende quetſinghe des Seghels, ſprekende van woerde to woerde, als hiir na gheſcreven ſtaet. „*In nomine* — (*b*).

Voerdmer ſo hebbe wy LUDELEF ende OCKO vorſcreven ghezien noch enen anderen breef, beſeghelt met ons lieven Heren Seghel van *Utrecht* vorſcreven, gans ende gave, ſunder raſure, gate, ende quetſinghe des Seghels, ſprekende, als hiir na gheſcreven ſtaet. „FLORENS — (*c*).

In een tuech der waerheyt, ſo hebbe wy LUDELEF ende OCKO, Cureyte vorſcreven, onſe Seghele an dezen breef ghehanghen. Ghegheven int jaer ons Heren M.CCC. dre ende neghentich, des vrydaghes na Paeſchen.

Naar den oorſpronkelijken Vidimusbrief, in de Archiven der Stad *Groningen*, A. I, N°. 20.

CIX.

Vidimusbrief van eenige verdragen, tusſchen de Stad Groningen *en het Landſchap* Drenthe, *enz.*

Den 25 *April* 1393.

WY WILLAM, by der ghenade Godes Abt van ſente *Marienweerde*, des Gheſtichtes van *U-*

(*b*) Zie dezen Brief hierboven, N°. LXXXVIII, bl. 352.

(*c*) Zie dezen Brief hierboven, N°. XCIV, bl. 376.

Utrecht, JOHAN KLUNSEVOET, Officiael van *Vreesland*, des Ghestichtes van *Monster*, doen kundich ende kenlich allen luden, de dezen breef sullen zien of horen lezen, dat wy hebt ghezien enen openen breef, beseghelt met Seghelen Her REYNOLDES, Here van *Coverden* ende van *Borcla*, ende des Landes van *Drenthe*, gans ende ghave, sunder rasuer, sunder gate ende quetsinghe der Seghele, sprekende van woerde to woerde, als hiir na ghescreven staet. „Wy REYNOLT — (*a*).

Voertmer, so hebbe wy WILLAM, Abt, ende JOHAN, Officiael vorschr., oech ghezien enen anderen breef, beseghelt met Seghelen Her REYNOLDES, Heren van *Covorde*, des Landes van *Drenthe*, JOHANS van *Runen*, ende ECBERTES van *Peyze*, gans heel ende gave, sunder rasure, gate, ende quetsinghe der Seghele, sprekende, als hiir na ghescreven staet. „Wy REYNOLT — (*b*).

Voerdmer so hebbe wy noch enen anderen breef ghezien. beseghelt met REYNOLDES Seghele, Here van *Kovorde*, Knape, heel gans ende gave, sunder rasure, gate, ende quetsinghe des Seghels, sprekende, als hiir na ghescreven staet. „Wy REYNOLT — (*c*).

In een tuech der waerheyt, dat wy deze vorscr. breve hebt ghezien, als vorscr. is, so hebbe wy WILLAM, by der ghenade Godes Abt, ende JOHAN, Officiael vorscr., onse Seghele an dezen breef ghehanghen. Ghegheven int jaer ons Heren dusend, dre hondert, dre ende negentich, up sente Marcus dach Evangelisten.

Naar

(*a*) Zie dezen Brief hierboven N°. LIV, bl. 187.
(*b*) Zie dezen Brief hierboven N°. LV, bl. 193.
(*c*) Zie dezen Brief hierboven N°. XCVII, bl. 397.

Naar den oorspronkelijken, Brief in de Archiven der Stad *Groningen*, D. 3, No. 10 (*d*).

CX.

Verdrag, tusschen de Stad Groningen *en het Convent van* Gerkesklooster, *omtrent de wijze van procederen, enz.*

Den 8 *September* 1393.

Wy Abt ende Oldermans ende mene Conventes lude van *Gherkes Cloester* bekennen ende betughen, met dezen openen brêve, dat wy ziin overdraghen met den Borghermesteren ende Rade, ende met der menen Stad van *Groninghen*, in dezer manyer. Hevet jenich man van den van *Groninghen* to claghen up jeneghen Conventes man, of up jeneghen man van onsen ondersaten, den sullen

(*d*) Ik heb dezen en den vorigen Brief hier medegedeeld, omdat beide waarschijnlijk, ter gelegenheid van de onderhandelingen met den Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM, die reeds, omtrent dezen tijd, hebben plaats gehad, zullen opgemaakt, en daarvan afschriften aan denzelven gegeven zijn. Deze onderhandelingen waren dan ook van dat gevolg, dat de verdragen en concessien, in deze Vidimusbrieven vervat, door den gemelden Bisschop, bij den Brief van den 31 October 1395, in deze verzameling volgende, zijn bevestigd. Er zijn nog meer Vidimusbrieven van andere, door de Stad *Groningen*, ingegane, verdragen, mede in dit jaar gepasseerd, in de Stads Archiven voorhanden.

len wy rechtes helpen over dwers nacht (*a*) ſunder verweygheringe. Ende weert ſake, dat wy des nyet en deden, ende de Borghermesters dat an ons vervolghet hebben met enen breve, daer na ſo moghen zie onzes Conventes gued daer vor beſetten bynnen *Groninghen*, ſunder onſen toren ende avelen moet (*b*). Voerdmer velle anders jeneghe ſchelinghe, tuſchen de van *Groninghen* ende ons, des ſullen wy elkes jaers eens to ſamen komen, of dicker, in de Stad, des maendaghes na Paesch achtende, ende ſullen dat by ons ſelven ſcheden, to mynne of to rechte. Ende wy ſullen de koeplude vorderen ende velighen, daer wy konnen ende moghen, na onſe macht. Ende deſe vorſcr. ponten love wy der Stad van *Groninghen*, ſtede ende vast to holden, alwanter tiid, dat zie ons, of wy hem, dat een jaer to voren upſegghen, al arghelist uetgheſproken. In orkunde ſo hebbe wy onſes Conventes Seghel van *Gherkes Cloeſter* an deſen breef ghehanghen. Ghegheven int jaer onſes Heren duſent, dre hondert, dre ende neghentich, up unſer Vrouwen dach Nativitatis.

Naar den oorſpronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, O. 3, No. 7.

CXI.

(*a*) Dit woord is, in onze vroegere en latere wetten, niet onbekend. Men zie, onder anderen, het *Stadboek van Groningen*, VII. B., art. 14; *Ordonnantie van Burgem. en Raad op 't ſtuk van Executie*, van 't jaar 1685, art. 13, 14 en 17; en voorts, over de kortere wijze van procederen bij *Dwarsnagt*, H. J. ARNTZENII, *Inſtit. iur. Belgici*, *Part.* I, *Tit.* 12, § 14, en de, aldaar aangehaalde, Schrijvers. Zie mede OELRICHS, *Gloſſar. ad Stat. Brem.*, op het woord *Dwernacht*. EMMIUS maakt mede melding van dezen Brief, in zijne *Histor. Friſiae*, *pag.* 224; doch de datum, aldaar opgegeven, is van dien des tegenwoordigen Briefs onderſcheiden.

(*b*) Zie hierboven, bl. 417, aanteek. *b*.

CXI.

Zeendbrief der Proostdij van Usquert.

1393.

Hyr ſy kundich allen liudum, ther thyt breef zyath ende horath leſen, that wy Richteren ende meente, myt rede her ELLENS ende MENOLT BYWINGE, prestera der Provestey to *Usquart*, ende Abten, Prelaten ende presteren, ende wyſe lude rede, om nutticheit des landes, eendrachtliken ſynt verdreyen in vorworden, als hyr efter ſcrewen ſtondat, vor ues ende uſe efterkomeden ewelike to holden. In da erſte, da alle lude ſckyu den Officiael van *Menſter* to riuchte ſtonda to ſyn Sundſtoel to *Usquart*, ney inhelde alder Syntbreven. Ende omda wreya and omtha bonna fon een doetſlacht een *Monſter* marck; to ſex haud lithe een heel *Munſter* marck; marra kaſe IIJ *Mynſtera* ſcill.; thiu mynre kaſe eyn *Munſtera* ſcill. Alle thisſe puncten ſkelma foerſtonda ther fleiath. In da bonna frethe ende in de fireldegum therma aech to wrogiane ney dat ſund riuchtum by hala . . . . . dat ſlachta thy is alle tyt wroghelick. Meenetham ende overſpil, ende astſlitma twiska adeel ghastlikes ende wraldiskes ende fadderſcop ende woeker, alreke eyn *Minſtera* marck. Untyd werck IIJ *Mynſtera* penningen. Hwaſa bina XV degum monant werdt ende nowt ſiu nedeth thiu wer hercknisſe ney tha ſynt riuchtum. Ende neen Provest off prester neen luden to ladien, joff to ladia leten, buta ſundum. Ende deſer provesty londe van ſarckſlach to holden

ha-

hagera; dan de alde Syntbrewe wyſere heren. Ende alda ſkiurka ende tha gene, ther herat onder den ſundſtoel to *Usquart*, tha ſchellat fuldwaen binna *Usquart*. Ende alle tha punten, der hyr nowt onbeſcrewen ſtondeth, tha riichta ney Landriucht ende ne alda Sundbrewun. Ende isſet, thet ther enich kerp wort, twiska tha gastlicheit ende tha wraldisheit, tha ſkel eyn prester and....... ſketha. Ende tha wreya to dwaen to tha arſte ſund....... tha lettera hwet ſa den nowit wroghene werth thet ſkelma vernowt halda. In eyn tuich der warheit, ſa hebbe wy her ELLO ende MENOLT, Provesten der Provestey foernoemd, onſe ſigille, Riuchteran ende meente des *Oester-Omptes* Sigille, on dyt breef hwengen, inda jaer oſes Heren M.CCC.XCIII.

Uit een oud Handſchrift in groot kwarto, in een' witten, ſchaaplederen band gebonden, aan de Groninger Societeit: *pro Excol. I. P.* toebehoorende (*a*).

CXII.

(*a*) Ik geef dit Stuk op, zoo als ik hetzelve in het aangehaalde Handſchrift vind, doch het is buiten twijfel gebrekkig. Het woord *Munſter* komt, onder anderen, daarin vijf maal, op eene onderſcheidene wijze geſpeld, voor, en deze, misſchien ook op andere plaatſen, verkeerde ſpelling, benevens het ontbreken van eenige woorden, maken het voor een gedeelte onverſtaanbaar. De Proostdij van *Usquert* was ongetwijfeld van eenen hoogen ouderdom; men zie hierboven, bl. 134, aanteek. *f*, en VAN HALSEMA, bl. 452, en 480, enz. Volgens het ſlot van dezen Brief werd dezelve met het Zegel van het *Oosterambt*, onder welk Ambt of District *Usquert* behoorde (zie hierboven bl. 339, in de aanteek.), bevestigd.

CXII.

Zoen- en bevredigingsbrief tusschen het Landschap Vredewolt *en de Stad* Groningen *met hare helpers.*

Den 10 *Augustus* 1395.

Wy Greetman, Rechters ende ghemene meente van *Fredewolt*, bekennen ende betughen met dezen openen breve, dat wy ghegheven hebben, ende gheven, ene ſtede vaste zone den Borghermesteren ende Raede van *Groninghe* ende al den ghenen, de bynnen *Groninghe* wonachtich ziin, ende horen helpers, ende horen onderſaten, vor ons, ende vor al de ghene, de in onſen lande wonachtich ziin, tot ewighen daghen to holden; alſe van der ſake weghen, dat zie onſe landlude ghevanghen ende gheſchattet hebben, um des wille, dat zie de van *Groninghen* bevochten, do zie leghen vor BOUWEN hues POPPEMA (*a*), ende van al dat daer van gherezen is; alſo dat wy, noch onſe landlude, nog negheen man van ons weghen, de van *Groninghen* immer meer haten, noch veden (*b*), noch anſprèken en ſullen van der vorſchr. ſake weghen. Ende, ſo wat ſchade ons

(*a*) Zie hierboven, bl. 351, aanteek. *b*.
(*b*) *Haten* en *Veden* hier, even als in den Brief van den 10 Mei 1388, boven, bl. 416, bijeengevoegd, ſchijnen woorden te zijn van eene bijna gelijke beteekenis; zie ook KYLIAAN op de woorden *veete* en *veeten*.

ons an ghekomen is van dodele, van wondinghe, of van gued schade, dat sullen wy boten ende beteren bynnen schilde (*c*). Ende weert sake, dat jenich man van onsen landluden deze vorschr. zone brake, de solde breken twe hondert olde Francsche scilde to voren, ende wat hie misdoet, dat sal hie twischat boten ende beteren. Ende dat sulle wy Greetman ende Rechters den van *Groninghen* uetrechten bynnen dreen maenden na den dage, dat de claghe voor ons ghekomen is, of wy sullen hem den handadighen overleveren, ende nochthan so sal deze vorschr. zone stede ende vast bliven. Voertmer so love wy, dat alle lude sullen velich varen to der Stad ende van der Stad van *Groninghe*, by daghe ende by nachte, to water ende to lande, met live ende met guede, by ener pene van hondert marken; ende mysdede hiir en boven jemende, dat sullen wy berechten, als vorschr. is, of den handdadighen overleveren. Ende so wat broke van desen vorschr. saken verschenen wort, de sal wesen half tot ons Rechter behoef, ende half ter Stad behoef, Ende BOUWE POPPEMA, HAYE HERCES ende HAYE BRUES de moghen mede in dezer zone wezen, alſo veer, als zie voldoen willen na landrechte den ghenen, de met rechte op hem to claghen hebben, ende anders nyet. Al arghelist uetgesproken. In orkunde der waerheyt, so hebbe wy Greetman, Rechters ende mene meente vorschr., onses Landes Seghel an dezen breef ghehanghen. Ende, um de merre vestenesse, so hebbe wy ghebeden her RIPPERDE, den Abt van *Adewart*, ende her HENRIKE, den

(*c*) Zie hierboven, bl. 416, aanteek. *a*.

den Provest van *Hummerse*, dezen breef met ons to beseghelen; ende wy her RIPPERD, Abt, ende her HENRIC, Provest vorschr. hebben onse Seghele mede an dezen breef ghehanghen. Ghegheven int jaer ons Heren dusent, dre hondert, viif ende negentich, up sente Laurencius dach (*d*).

Naar den oorspronkelijken Francijnen brief, aan welken nog het Zegel van *Vredewold* in groen was (*e*) bevonden wordt, ontbrekende thans aan denzelven de twee overige Zegelen; in de Archiven der Stad *Groningen*, O. 2, No. 6.

CXIII.

(*d*) Offchoon men uit den inhoud van dit Verbond, waarvan door EMMIUS, in de kantteekening van de *Fasti Consulares*, op dit jaar wordt melding gemaakt, niet bepaaldelijk kan zien, welke geschillen er destijds tusschen de Stad *Groningen* en *Vredewold* hebben bestaan, zoo zal men hetzelve echter hoogstwaarschijnlijk moeten beschouwen, als in betrekking staande tot de geschillen tusschen de *Schieringers* en *Vetkoopers*, en de, op handen zijnde, komst van de *Hollandsche* benden in het *Wester Lauwersche Vriesland*. Het was dus de zaak van de *Schieringers*, welke in de Stad, en ook in het algemeen in deze Provincie, het bewind in handen hadden, om het *Westerkwartier*, dat voor een' aanval uit *Vriesland* het eerst blootstond, in hunne belangen, en tot eenen meer verzekerden en gerusten staat te brengen, tot welk laatste ook de wetten van *Vredewold*, in het volgende jaar 1396, op nieuws nagezien en bekrachtigd, bevorderlijk moesten zijn. Deze wetten zijn gedrukt in de *Analecta*, achter het IV D., 1ste Stuk, der *Verhandel. van het Groninger Genootschap: pro Exc. j. patrio.* Men zie voorts, omtrent de geschiedenis van die tijden, den *Tegenw. Staat van Vriesland*, I. D., bl. 528 en volg.

(*e*) Dit Zegel verbeeldt een' geharnast' man te paard, waarschijnlijk, volgens VAN HALSEMA, bl. 294, en op bl. VII der *Verbeteringen*, den Ridder van St. Joris, met een uitgetrokken zwaard in zijne regter-, en een schild, waarop eenige teekens staan, in zijne linkerhand.

CXIII.

Brief van FREDERIK van Blankenheim, *Bisschop van* Utrecht, *waarbij dezelve aan de Stad* Groningen *tolvrijheid in het* Sticht van Utrecht *toezegt; het Huis te* Koevorden *tot eenen voormuur en eene verdedigingsplaats van alle* Vrije Vriezen *verklaart; en de verdragen, bevorens door die van* Koevorden *en het Landschap* Drenthe *met* Groningen *ingegaan, bekrachtigt, enz., mits die van* Groningen *hunne verpligtingen, met betrekking tot de Bisschoppen van* Utrecht, *nakomen* (*a*).

Den 31 *October* 1395.

FREDERIC, bi der Genaden Goeds Biscop t *Utrecht*, maken kond allen luden, dat wy mit gansen berade ende gueden voersinnen, omme ruste, gunste ende eendrechticheit in onsen lande, mit onsen luden, ende mit den ghenen, die by onsen landen syn

(*a*) Bisschop FREDERIK, die, zoo als reeds boven, bl. 453, is aangeteekend, de verpachting van het wereldlijk Geregte en van de Heerlijkheid van *Groningen*, met *Go* en *Wold*, door den Deken en het Domkapittel van *Utrecht*, in 1393, aan de Stad *Groningen* gedaan, als onwettig beschouwde, en voor zich zelven op dit Geregte, en op deze Heerlijkheid aanspraak maakte, voorzag ligt, dat, zoo de destijds onderliggende (*Vetkoopers*) partij, door ondersteuning van den Hollandschen Graaf ALBRECHT van *Beijeren*, de bovenhand mogt krijgen, *Groningen* en hare aangelegenheden, voor hem en de kerk van *Utrecht*, zouden verloren zijn. Hij had dus, schoon zijne oogmerken met betrekking tot

ſyn gelegen, te maken ende te holden, gegeven hebben ende geven mit deſen brieve, onſen lieven getrouwen Borgemeysteren ende Raet, ende den gemenen burgeren onſer Stat van *Gronnighen*, als dat ſy tollevry varen ſoelen in onſe Geſtichte van *Utrecht*, gelyc anders onſen Geſtichts luden. Ende wy ſoelen die ſelve onſe Stat van *Groninghen* laten in alle horen olden rechte, ſonder enich verkorten, ende weſen hem gunſtich tot horen rechte in alle ſaken. Voirt ſal onſe Huys tot *Covoerden* altyt weſen ende bliven een trouwe voerpoerte alre *vryer Vryeſen*. Voirtmer ſo hebben wy onſen Stat van *Groningen* voirſcr. geconfirmiert ende geſtedicht, confirmieren ende ſtedigen, alle alſulke brieve, als wilneer die van *Covoerden*, on-

tot *Groningen* in den eerſten opſlag meer bedekt houdende, een, naar het ſchijnt, meer uitgebreid plan beraamd, namelijk, om zelf voor het Bondgenootſchap der, aldus zich noemende, *Vrije Vriezen*, of de *Schieringers*, aan welker hoofd zich *Groningen* bevond, op te treden. Men ziet dit plan, in deszelfs volle uitgeſtrektheid, in het Verbond, door hem, op den 18 April 1395, met de *Vriezen* van *Stellingwerf*, *Schoterwerf*, en andere, naast aan *Overijsſel* gelegene, landſtreken ingegaan, waarvan de voorwaarden ook tot de gemeene *Vriezen*, tot *Groningen* en de *Ommelanden*, benevens tot derzelver vrije ſtaatsgeſteldheid en verdediging, betrekking hebben. In dat Verbond belooft hij, onder anderen, niet te zullen gedoogen, dat eenige vreemde Heeren of troepen, door *Koevorden* of *Drenthe*, of ook door het Sticht van *Utrecht*, eenen doortogt namen, en tevens om den *Hertog van Holland*, of andere *Heeren van buiten*, in derzelver ondernemingen tegen de *Vriezen*, op geenerhande wijze bijſtand te zullen verleenen. Hij had REINOUD, Heer van *Koevorden*, kort daarna genoodzaakt, om de Heerſchappij van *Koevorden* en het Landſchap *Drenthe* aan hem, onder teruggave der penningen, waarvoor dezelve voorheen verzet waren, af te ſtaan, en heeft zich, op den 14 Augustus deszelfden jaars, in *Drenthe* doen huldigen. Al hetwelk, met andere, door hem te dezen opzigte genomene, maat-

onse Land van *Drenthe*, ende onse Stat van *Groningen* voirscr., in voertiden, malc anderen hebben besegelt gegeven, in hoerre macht te bliven; ende die soelen wy, ende onse Amptman van *Covoerden*, holden in alre maten, als sy begrepen hebben. Beholdelic ons ende onsen Gestichte, dat die voirgescreven onse Stat van *Groningen* ons weder doen sal, dat sy ons mit rechte schuldich is te doen, ende dat sy onsen voervaeren, Bisscope t *Utrecht*, voertyds gedaen hebben. Sonder enigerhande argelist. In orkonde ende tuychnisse der waerheit, hebben wy onsen Segel, voir ons ende onse nacomelinge, an desen brief doen hangen. Gegeven tot *Zwolle*, in 't jaer ons Heren dusent, drie hondert, vyve ende tnegentich, up Alre heiligen avonde.

Pre-

maatregelen, offchoon op eene onderscheidene wijze voorgedragen en beoordeeld, breedvoeriger bij EMMIUS, *Historia Frisiae*, *pag.* 224; VAN IDSINGA, II. D., bl. 3 en volg.; en in den *Tegenwoord. Staat van Stad en Lande*, I. D., bl. 111 en volg., kan worden nagezien, doch het best uit de stukken zelve, door VAN IDSINGA, ter aangehaalde plaats, bijeen gebragt, welke veel licht omtrent de geschiedenissen van dien tijd verspreiden. Het vervolg der geschiedenis doet zien, dat hij in dit zijn plan niet geslaagd is; dat hij zich vervolgens, omtrent het einde van deze eeuw, met de *Vetkoopers-partij* heeft verbonden; en dat hij, eerst na verloop van vele jaren, zijne oogmerken met *Groningen* heeft kunnen bereiken. Van den tegenwoordigen Brief wordt bij geen' der *Groninger* Schrijvers melding gemaakt. Dezelve wordt wel, als in de Stads Archiven, ter opgegevene plaats, voorhanden, in het *Register* van DE SITTER, bl. 36, en in den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, D. I, bl. 112, aangehaald, doch is onderscheiden van den, aldaar tevens aangehaalden, Brief van Bisschop FREDERIK, waarvan EMMIUS, *l. c.*, *pag.* 225, den inhoud opgeeft, en welke, volgens dezen Schrijver, in het laatst van Februarij van dat jaar, aan de Stad *Groningen* zoude zijn afgegeven. Dit laatstgemelde stuk is mij tot dus ver niet voorgekomen.

Presentibus de consilio domino WILHELMO DE RENE, Scolastico *Traiectensi*; SWEDERO DE RECHTEREN; EVERARDO FREYSE; et GERARDO COMHAER.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, O. 1, N°. 16.

CXIV.

Verordening van de Abten van Wittewierum *en* Oldenklooster *bij den* Dam, *en van de gemeene Regters van* Fivelingo, *tot de herstelling der dijken (a).*

1396.

Dat se kundych allen luden, de den kerstyne gheloeve holden, dat wy, Abbet van *Werum* ende van den *Oeldencloester*, ende de ghemene Rechters van *Fyvelgheland*, myt der ghemener meente raet, hebben daer to vorcoeren, um noeddrachtycheyd der dyken, dese ses: GHERBED AUKANA ende EDZEKA to *Garawere*; HABBA to *Juka-*

(*a*) Deze Brief, waarvan bij geen' van onze Groninger Schrijvers melding gemaakt wordt, is naauwkeurig uit het oorspronkelijke stuk afgeschreven, doch dezelve is, op eenige plaatsen, vrij duister, en moeijelijk te verstaan. Er is echter genoeg uit te zien, tot welk eene hoogte de drift der partijschappen was gestegen, daar men, zelfs door de allergestrengste maatregelen, de rust en den vrede tusschen de volmagten zelve, die bij deze verordening tot de herstelling en instandhouding der dijken waren aangesteld, moest verze-

kowerth ende UBBEKA SCHELGHERS to *den Damme*; BUNNA to *Creawerth* ende REYNER SCELTYNGA, ende se hebbent ghesworen to den heyllyghen, vor de guede lude voirscreven, trouwe ende vrede to holdene, als hyr na ghescreven staet. Dese vorscreven ses Rechters, to dycken ende to warven, vollen vrede to holdene, to ende van enen dach ende nacht, al um ende umme, up aldusdaneghe vorwoerd. In 't eerste, wart sake, dat enych man van desen ses hoeftlynghen worde gheslåghen in den warve, to den warve, of van den warve, under hem selven, of van hoere gheselschyp, of van alder mener partye van beden syden, dat were des hoeftlynghen lyf entyegen des hoeftlynghen lyf, de dar geslegen worde, ende dar to syn huus to vellende myt den ghemenen lande, to den dycke, by den dycke, ende van den dycke, als vor van den warve ghescreven is. Desgelycke weder dese vorscreven ses

zekeren. De zwakheid van het Bestuur ten platten lande, en de onderlinge verdeeldheid en naijver tusschen voorname landbezitters, bragten niet alleen te wege, dat het dijkwezen verwaarloosd werd; maar deden bij de woestheid der tijden de driften ook somtijds klimmen tot dat ontzettend uiterste, dat men elkanders waterkeeringen en dijken doorstak, waarvan men reeds, op het jaar 1385, bl. 378 en volgende, een voorbeeld heeft aangetroffen; men zie mede, op het jaar 1414, den *Tegenwoord. Staat van Stad en Lande*, I. D., bl. 131. De zekerheid, dat deze misdrijven, in vroegere eeuwen, gepleegd zijn, is tevens af te leiden, uit de wet en de daarbij bepaalde straf, voorkomende in het Ommelander Landrecht, B. 7, Art. 53. „Wel Seedyken doersteket, also dattet solt water dar „in lopet, den sal men in dat selve gat levendig versmoren „unde bedemmen." Deze wet is, buiten twijfel, uit vroegere verordeningen overgenomen, en kenschetst zoowel de woestheid der regtspleging, als het bestaan van het misdrijf zelf.

Dan, om tot den tegenwoordigen Brief terug te keeren, zoo

ſes alſulken vrede to holdene, weder alle partyen lude, in alſulken punten, als vorſcreven is; ende deſe vorſcreven ſes Rechteren alſodaneghen vrede to holdene onder hem ſelven, buten warve ende buten dykſchouwenghen, altoes by der pene, de dar vor is van den hoefdlynghe. Vortmer allen luden vollen vrede to holdene to den dycke, by den dycke, ende van den dycke, des ghelykes to den warve, in den warve, under der meente, by ſovenvolder bote ende by ſovenvolder broeke. Deſe broeke op to borende deze vorſcreven ſes Rechters, ende wat dar gheſceet an hor antwoerd, of aan hoer waermans antword, dat is jochtyeks; ende wat dar anders geſceet, by nacht of by daghe, doetdeel, lamethe, of doir dade, dat ſal men anladen myt der twalefder hand, ende anders ſaken to ſcedende by des landes recht. Vortmer, wan de dyken wel ghemaket ſynt by der gueden lude woert vorſcreven, ſo ſal ellych man tasten up ſy-nen

zoo kan uit denzelven worden opgemaakt, dat de dijken zich destijds in eenen zeer ſlechten ſtaat bevonden, hetzij zulks door den watervloed van 1395, hetzij door vroegere watervloeden (men zie GABBEMA, *Nederl. watervloeden*, bl. 142, en anderen), zij te weeg gebragt; en dat de Abten van *Werum* of *Wittewierum* en van *Feldwirth* of *Oldenkloster bij den Dam*, welke, en wel voornamelijk de eerſte, wegens derzelver uitgebreide bezittingen, daarbij veel belang hadden, en die ook deze dijken hadden helpen leggen, en daarover het voorname beſtuur hadden (men zie, onder anderen, de Brieven van 1295 en 1317, hierboven, bl. 55 en 78 en volg.), hebben weten te bewerken, dat in derzelver herſtelling werde voorzien. Er werden, tot dat einde, zes van de voornaamſte Hovelingen of landbezitteren verkozen, die zulks moesten bewerkſtelligen, binnen het tijdperk, daartoe bepaald, namelijk van St. Geertruden dag, of den 17 Maart, tot den 1 November 1396, en die daartoe den eed in handen van deze Abten moesten afleggen. Van deze perſonen, en van

nen eghenen dyk, by alsucken broke, als de ses vorscreven verdraghen; ende den dyk vorscreven vort gued to holdene, alsо dat den lande ghen scade dar af en scee. Vortmer is dar enych man buten lande, he se wat he se, de dese vorscreven puncten wyl behynderen, ende wesen den lande scadelych, dat sal men keren myt malc anderen, myt lyf ende myt guede; uetghesproken al arghelyst ende nyeghe vonden. Vortmer, alle de ghene, de dar comen enen anderen to hulp, de in noeden is, dat sal wesen alsodaneghe vrede ende broke ende boete, van den hoeftlynghen ende van der meente, als vorscreven is; ende so war de clocke gaet, so sellen dese vorscreven ses Rechters dar to hulpe komen, by hore ghesworen ethe. Dese vorwoerd sullen duren van sunt Ghertruden daghe alle Godes heyllyghen dach naestkomen. In den jare unsf Heren MCCCVI ende neghentych. In oerkunde der warheyd, ende hoe dat al dese vor-

van die, welke verder in dezen Brief genoemd worden, is, uit de vroegere stukken, weinig bekend; alleen komt GERBED in *ten Post* voor, in den Brief van 1385, boven, bl. 380; doch het is, uit den geheelen inhoud van dit stuk, buiten twijfel, dat deze persoonen tot de beide partijen van de *Schieringers* en *Vetkoopers* behoord hebben. OMEKO SNELGERS van *Appingedam*, één der benoemde zes gevolmagtigden, zal ons naderhand, als een der voorname hoofden van de *Vetkoopers-partij*, voorkomen, en misschien was EPPO, Provest te *Stedum*, door wien deze Brief mede bezegeld werd, dezelfde persoon, die, onder den naam van EPPO van *Nittersum*, zijnde dit de naam van den Burgt te *Stedum*, twee jaren daarna, aan het hoofd der *Schieringers*, tegen de *Vetkoopers* optrok, en dezelve met de uiterste woede beoorloogde. Voorts werd deze Brief door de Regters van *Fivelingo*, en mede door de Stad *Groningen*, waar de *Schieringers* destijds het bewind in handen hadden, bezegeld.

vorſcreven puncten de beter gheholden werthe, ſo ſynt de Seghele der gueden lude an deſen bref ghehanghen, der Abbaten van *Werum* ende van den *Oeldencloester*, myt unſ Landes Seghel van *Fyvelghelande*, ende der ſes Hoeftlynghen Seghel, de to den dyke gheſworen hebben. Ende, um de mere vestene, ſo heft de Stadt to *Groninghen*, um der gueder lude bede wylle vorſcreven, hoer inghesegel mede an deſen bref ghehanghen, ende der Hoeftlynghen Seghel, de hyr na gheſcreven ſtaen: EBBE B........KANA ende ELTKA ſyn broeder; OBELA to *Spyck*; EPPA, Provest to *Stedum* ende JOHANNES; HESSEL to *den Post*; ONDEL ARNSTA; FECKA ALBERTA; LUIDA ALARDISMA; REBBA MENOLTA; SNELGHER to *Scyramere*.

Naar den oorſpronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, C. 1, No. 6 (*b*).

(*b*) Aan dezen Brief zijn tweeëntwintig Zegels geweest, welke thans grootendeels ontbreken; doch men vindt op de vouw van den Brief, boven de doorſneden van het Francijn, ter plaatſe, alwaar de ſtrepen Francijn, aan welke de Zegelen hebben gehangen, er zijn doorgetrokken, de namen der Zegelaars, met eene zeer oude hand geſchreven, en wel in die orde, als dezelve in den Brief voorkomen, namelijk: „S. Abbatis in *Werum*." „S. Abbatis in *Feldwirth*." „S. terre *Fivelgonie*." „S. GARBEDI in *Post*." „S. EDSECONIS in *Garrawere*." „S. HABBONIS in *Juckewert*." „S. OMEKONIS SNELGHERS." „S. BONNONIS in *Creawerth*." „S. REINERI SKELTINGHA." „Sigillum Civitatis *Groning*." „S. EBBONIS BOWERA." „S. DODECONIS ABECANA." „S. ELTEKONIS ABECANA." „S OBELONIS in *Spik*." „S. EPPONIS Prepoſiti." „S. JOHANNIS in *Stethum*." „S. HESSELI in *Post*." „S. ADULPHI ARNISTA." „S. FECCONIS ALBERTHA." „S. LUTHONIS ALARDA." „S. REBBONIS MENOLDA in *Silvis*." „Sigillum SNELGHERI in *Skiramere*." Het eerſte Zegel, langwerpig, van rood was en nog in zijn geheel, verbeeldt de maagd Maria met

het

het kindje, en ter linker zijde een knielend persoon; het randschrift is: „*Sigillum Abbatis de Werum in Florido Orto.*" Het contra-zegel heeft een lam, dragende een, boven den rug uitstekend, vaandel; het randschrift schijnt mij toe te zijn: „*Sigillum Werum secretum.*" Van de overige Zegels, voor zoo ver dezelve nog aan dezen Brief bevonden worden, welke alle van groen was, en ook meestendeels langwerpig zijn, zal ik alleen aanteekenen, dat het derde Zegel, zijnde dat van *Fivelingo*, offchoon gedeeltelijk gebroken, met het contra-zegel, gelijk is aan dat van het Verbond van 1361; zie de aanteekening hierboven, bl. 233; en eindelijk, dat het Zegel van EPPO, *Provest te Stedum*, vertoont een beeld, en, naar het mij toeschijnt, tot randschrift heeft: „*Sigillum* EPPONIS *Husdingie.*" Van de meeste plaatsen, in dezen Brief voorkomende, is reeds boven, in de aanteekeningen, melding gemaakt. Er blijven nog twee over, namelijk *Creawerth* en *Spik* of *Spijk*, waarvan ik een enkel woord zal moeten zeggen. Door *Creawerth* is, buiten twijfel, te verstaan *Creewert*, een oud dorp, digt bij *Holwierde* gelegen, waarover kan nagezien worden ALTING, *l. c.*, op het woord *Crewerth*. Het heet *Crewart* in den Brief van 1246, die voorkomt achter eene leerrede van O. H. SWAM, gedrukt te *Groningen* 1783, bijlage A, en in het werkje van wijlen den Hoogl. JAC. DE RHOER, getiteld *Disceptatio Histor. de temporis divis.*, enz., gedrukt in 1806, bl. 60. In de meermalen aangehaalde Lijst der dorpen van het jaar 1506, te vinden in het *Charterb. van Vriesl.*, II. D., bl. 66, draagt deze plaats den naam van *Kreuwerdt*, *al. Ter Euwe.* — *Spic* of *Spijk* is mede een oud dorp van *Fivelingo*, hetwelk reeds, in 1246, bij MENCO voorkomt; zie MATTHAEI, *Anal.*, *Tom.* II, *p.* 143; ALTING, *l. c.*, op het woord *Spic*. Misschien is de naamsoorsprong van het Latijnsche woord *Spica* of korenaar af te leiden, omdat aldaar ter plaats, in overoude tijden, eene groote koren- of voorraadschuur was, hoedanige voorraadschuur, in onze oude taal, den naam van *Spicarium* en *Spijker* droeg; een naam, die ook nog tegenwoordig *Pakhuis* beteekent. Men zie DU CANGE en KYLIAN op deze woorden. HARKENR. *Oostfr. Oorsprongl.*, bl. 639 en 868, en RACER, *Overijss. Gedenkst.*, VII. St., bl. 32.

CXV.

CXV.

Vonnis, geveld door REINERUS EISINGHA, *Regter in de Regtstoel van* Uithuizen.

Den 's *Mei* 1396.

Universis Christi fidelibus, praesentis chartulae seriem visuris et audituris. Nos REYNERUS EYSINGHA, in *Sondweer*, Consul Consulatus *Uthusum*, facimus manifestum, quod orta materia dissensionis seu litigii inter REMBEKONEM POPEKAMA in *Aldathorpth* (*a*), actorem, et HOYKONEM, filium EDZONIS in *Seryp* (*b*), felicis memoriae, reum, super quibusdam debitis, scilicet, octoginta marcis et quadraginta duobus scutis, monetae usualis, et obligatione, qua se HOYKO memoratus obligabat, sub amissione bonorum mobilium et immobilium, sibi et suis pueris pertinentium, in dicta *Aldathorp* existentium et

(*a*) Dat is, alsof men zeide het oude dorp. Dit gehucht heet thans nog *Oldorp*, en ligt bij *Uithuizen*; zie de kaarten van COENDERS en BECKERING.

(*b*) Een voornaam dorp van *Fivelingo*, en waarschijnlijk dezelfde plaats, die reeds, op de jaren 1227 en 1252, onder den naam van *Rip* of *Ripa*, bij EMO en MENCO voorkomt; zie MATTHAEI, *Anal.*, *Tom.* II, *p.* 87, 88 en 155. Volgens ALTING, *Not. Germ. Inf.*, *Tom.* II, op het woord *Ripa*, en volgens den Schrijver van den *Tegenw: Staat van Stad en Lande*, D. II, bl. 355, zou de plaats dien naam dragen, omdat zij aan den oever van den voormaligen zeeboezem, naar *Wester-Emden* strekkende, gelegen was geweest.

et fituatorum, praefato REMBEKONI infra tres annos fatisfaciendo. Unde dictis partibus in nostro iudicio comparentibus, debitis terminis mediantibus et intervallis, lite inter easdem legitime contestata, termino eis competenti per nos assignato ad fundandam et probandam eorum intentionem, et literas, et testes, fi quos vel quas haberent ad producendum in medium, pars rea, fpreto nostro iudicio, non comparuit, parte actrice comparente, quae quandam cedulam, figillis Dominorum WYCHERI et REYNERI, in *Usquerth* et *Uthusum* curatorum, et nostri, nec non terrae *Hunsgoniae* Civium *Asterompth*, figillatam, ostendit et in medium produxit, declarantem lucide, ipfum HOYKONEM ad praefatum debitum, fcilicet octoginta marcas et quadraginta duo fcuta, teneri, omni dolo et fraude exclufis; et novem testes discretos et idoneos, qui in confcientiis fideliter iuraverunt, quod HOYKO praenarratus, fub amisfione bonorum mobilium et immobilium, fibi et fuis pueris fpectantium in *Aldathorp*, infra tres annos REMBEKONI praedicto de praemisfis debitis fe obligasfet, ita quod, tribus annis, ut praefertur, elapfis, fatisfactione neglecta, fua bona mobilia et immobilia deberent cedere et asfignari, loco debitorum praedictorum, ipfi REMBEKONI cum effectu. Nos igitur, circumftantiis diligenter indagatis, et meritis praefatae caufae fideliter infpectis et investigatis, praemisfis rationibus et aliis adminiculis, nos ad hoc moventibus, faepe dicto REMBEKONI et fuis veris heredibus perpetuo posfidenda, tertiam partem domus, in qua idem REMBEKO moratur et refidet, et molendinum equorum cum fuis adhaerentiis, et tertiam partem horrei, et domistadium, continens in fe unum centenarium et decem virgas prae-

praediorum, per EBYLONEM in *Werphum* (c), geometrum, mensuratum, in quo domus *Popekama* in *Aldathorp* et horreum noscuntur sita; de illo domistadio duas partes, et duas partes de paschua, prope domum praedictam ex parte orientali sita, et duo centenaria praediorum *uppa Cruma Werum*, iuxta finem paschuae praefatae iacentia, praedictis HOYKONI, et suis pueris pertinentia, communicato consilio discretorum dominorum, REYNERI, HENRICI et ITHACI, in *Uthusum*, *Medum* (d) et *Sondweer* Curatorum, et EYSONIS BYWINGA, et domini ALBERTI, Curati in *Usquerth*, propter praemissa debita et rationes supradictas, adiudicavimus, et per praesentes adiudicamus nostra sententia diffinitiva. Lata est haec sententia praesentibus THYALKONE in *Alda-*

(c) Men vindt in *vita* LUDGERI, in LEIBNIT. *Rer. Brunsw. Script.*, *Tom.* I, *p.* 91, drie plaatsen, *Helewyrd*, *Werfhem* en *Uyscwyrde*. FALKE, *Trad. Corbej.*, *p.* 441, zoekt dezelve in het *Westerkwartier*, dan deze plaatsen lagen hoogstwaarschijnlijk in *Hunsingo*, en zullen moeten gehouden worden voor de dorpen en gehuchten *Helwert*, *Warfum* en *Usquert*. ALTING, t. a. p., op de woorden *Werfhem* en *Usquert*, en VAN HALSEMA, bl. 495, houden het mede daarvoor, in zoo ver de beide laatste dorpen betreft, doch verstaan, door *Helewyrd*, het dorp *Holwierde* in *Fivelingo*; zie ALTING op het woord *Holwirth*. Ik zou hier echter, door *Helewyrd*, liever *Helwerd*, eene oude plaats onder *Usquert* behoorende (zie mede de, zoo even aangehaalde, kaarten), willen verstaan hebben. De *Helwerder weg* aldaar is ook in de oude Stukken bekend; men zie, onder anderen, den Brief van 1485, in de meermalen aangehaalde *Verzameling van stukken*, *rakende het Winsumer en Schaphalster Zijlvest*, bl. 29, alwaar nogtans, in plaats van *Herwerder*, *Helwerder* moet gelezen worden.

(d) *Medum* is buiten twijfel het aldus, in latere tijden, genoemde, zoo aanzienlijke kerspel *Uithuister Meden*, hetwelk nog zeer lang éénen regtstoel met *Uithuizen* heeft uitgemaakt.

dathorp, POPEKONE, et EBYLONE praedicto; et meis duobus Wedmannis, ſcilicet TADEKONE HIDDAMA in *Uthuſum*, et HAYKONE REMBEKAMA in *Medum*, ac aliis diſcretis ad hoc rogatis. Datum anno Domini M. CCC. XC ſexto, craſtina Philippi et Iacobi Apoſtolorum, noſtro ſub ſigillo. Et nos asſesſores memorati, quia praemisſis omnibus et ſingulis interfuimus, ut praemittitur, idcirco ſigilla noſtra dignum duximus apponenda, una cum ſigillo terrae *Hunsgoniae*, Civium *Aſterompth*, in teſtimonium praemisſorum. Datum anno et die, quibus ſupra (*e*).

(onderſtond)

Dit is geſchreven uth een olden franzynen bref, dar ſeven onderſcheidliche Segels aenhangen, by den Erfgenamen wylen FOCKO OMPTEDA upt *Zandt* berustende.

Uit eene Verzameling van oude Stukken, in een boek in quarto, in eenen witten Schaapleeren band gebonden, onder den Heer N. WESTENDORP berustende.

(*e*) Dit Stuk, hoe belangrijk in vele opzigten voor de kennis van den toenmaligen ſtaat der *Ommelanden*, en waarvan ook daarom, door VAN HALSEMA, meermalen gewag wordt gemaakt (zie bl. 251, 315, 382, enz.), zal echter ook, mijns erachtens, moeten beſchouwd worden, als in verband ſtaande met de partijſchappen tusſchen de *Schieringers* en *Vetkoopers*, en de geſchiedenis van die tijden. Het onvermogen der Regters, om hunne vonnisſen, tegen den overmoed en de gewelddadige werking van vermogende Hovelingen, kracht te verleenen, en te doen behouden, hadden den maatregel noodzakelijk gemaakt, om de hoofdplaats der regtspleging naar *Groningen* over te brengen; zie *den Tegenw. Staat van Stad en Lande*, I. D., bl. 98 en volg., Mr. J. E. W. VAN GESSELER, *Disſert. Historico-Iuridica*, *de*

de modo ius administrandi per Omlandiam et conventibus iuridicis, quos Warven appellabant, gedrukt te *Groningen*, 1793, bl. 21, en Mr. H. L. WICHERS, *Tract. van Red.*, *Inleiding* bl. 217; en daartoe strekte wel in het bijzonder het Verbond van 1368, bij die Schrijvers aangehaald, en ook dat, hetwelk, tien jaren later, tusschen de Stad *Groningen* en *Hunsingo* werd ingegaan, en mede door de Regters van het *Oosterambt*, waartoe *Uithuizen* behoorde, was aangenomen; zie boven, bl. 334 en volg. Als een gevolg hiervan werden de vonnisſen tusſchen *Hunsingoër* ingezetenen, geveld en uitgesproken door de Regters van *Hunsingo*, en Burgemeesteren en Raad van *Groningen*, en wel naar *Hunsingoër Landrechte*, waarvan hierboven, bl. 350, een voorbeeld van het jaar 1379 is bijgebragt. Deze orde van zaken, welke ook, in 1382, door *Fivelingo* werd aangenomen (zie hierboven, bl. 367), is, als de eenigst mogelijke maatregel van eene verzekerde regtspleging, lange jaren in stand gebleven. Immers vind ik, dat nog, in het eerste gedeelte van de vijftiende eeuw, de vonnisſen, tusſchen *Ommelander* ingezetenen, op het Raadhuis te *Groningen*, werden geveld door de Regters van de geheele *Ommelanden* en de Regering der Stad *Groningen*. Tot een bewijs daarvan kan verstrekken een vonnis van den 28 Februarij 1407, dat, in het oorspronkelijke, in de Archiven der Stad *Groningen*, A. 2, N°. 3, voorhanden is, en aan hetwelk nog de zegels van *Groningen* en het *Halve-ambt* gevonden worden. Ik deel dit Stuk te liever mede, omdat mij daarin de Hoofdmannen, over welker oorsprong en werking EMMIUS en anderen kunnen worden nagezien, het eerst zijn voorgekomen. Hetzelve luidt aldus: „Wy Borghermestere, Raed „ende Hovetmans in *Groninghen* ende ghemene Rechters der „*Ummelanden* doen kundich allen luden met desſen openen „breve, dat vor ons is ghekomen to *Groninghen*, op dat „Raedhues, in des menes Landes Warf, SYWEKE TYASEMA van *Obergum*, claghende op witke MEINOLDE, „als umme BOYE SUTERS dodeel, den EYLIKE, MEYNOLDES sone, aflivich makede, daer SYWEKE borghe „vor was, ende daer ene (dat is *eme* of *hem*) witke „MEINOLT vorscr. schadeloes van ghelovet hadde to holden, ende dat hie als een borghe moste voldoen; ende „dat MEINOLT vorsc. weer to Convente ghegaen to *Winsum*, eer der tyt, dat he sine hand schadeloes gheholden „hadde van der vorscr. Borchtocht; ende begheerde, dat „wy hem rechtes wilden helpen over witke MEINOLDE, ende sine erfnamen vorscr., na ener Landtrechte, dat „sine hand schadeloes gheholden worde van den vorscr. „lofte; ende want dat Landtrecht wyset, dat nement to

„Convente gaen en mach, he en sulle eerst borghen setten,
„vol to done al den ghenen, de met rechte op hem to
„spreken hebben. Hyrumme so syn wy also vordraghen in
„den vorscr. Warve, ende hebben uet recht ghewyest, dat
„de Rechters van den *Halven ampte* sullen towyzen SY-
„WEKE vorscr. ende sinen erfnamen also véle guedes, uet
„MEINOLDES guedę vorscr., to bruken vor sinen scha-
„den, den hie van der vorscr. borchtocht gheleden heft,
„als sich de schade belopen mach; ende dat vorscr. gued
„vor den schaden vry ende quyt to bruken ende to besit-
„ten, al wantertyt, dat MEYNOLT, of sine erfnamen, SY-
„WEKE vorscr., of sine erfnamen, den vorscr. schade vol
„ende al beleghet hevet. Ende wat guede de vorscr. Rech-
„ters van den *Halven ampte* SYWEKEN vorscr. daer van
„towysen of inmeten van MEINOLDES guede vorscr., dat
„holde wij al stede ende vast, ghelyk of wy dat selven
„ghedaen hadden, sunder al arghelist. In orkunde der waer-
„heyt beseghelt met seghelen onser Stadt van *Groninghen*,
„des *Halvenamptes*, ende des *Oosteramptes* van *Honseghe-
„land*, ende der *Merne*, daer ons anderen Rechters to des-
„ser tyt anghenoghet. Ghegheven in den jaer ons Heren
„dusent, vyer hondert ende seven, op den Soendach Oculi."

Tot verstand van dezen Brief teeken ik alleen aan, dat het, daarin voorkomende, woord *Witke*, misschien, als een bijnaam, ontleend uit de kleeding van het Convent, in hetwelk MEINOLD zich begeven had (zie de aanteekening, hierboven, bl. 180), zal te houden zijn; ten ware men daardoor liever *weduwenaar*, *viduus* (KYLIAN. op het woord *wit man*) zal willen verstaan. Overigens zie men mede de Brieven van den 23 Maart en 25 April 1412, hierboven in de aanteekeningen, bl. 387 en volg.

Uit dit alles kan men toch met eene genoegzame zekerheid afleiden, dat bij de toenmalige *Conventus Iuridici* der *Meene Landes Warven*, bestaande uit de Regters der *Ommelanden* en uit de Stads Regering, welke, tegen het laatst van de veertiende, en in het begin van de vijftiende eeuw, te *Groningen* zijn gehouden, alleen, en met uitsluiting van de bijzondere regtbanken te lande, de finale regtspraak en beslissing over alle regtsgedingen in de *Ommelanden* is geweest; en dat dus met deze orde van zaken onbestaanbaar moesten zijn de vonnissen, die door *Consules* of Regters, welke niet verkozen hadden in de algemeene Warfsvergaderingen op te komen, buiten dezelve waren geveld. Mij schijnt het althans zoo toe, dat men het daarvoor te houden hebbe, dat, in het zoo even opgegevene tijdvak, de Warf alle voorkomende zaken ter eerster instantie heeft behandeld en beslist, en dus anders, dan in latere tijden, wanneer aldaar, voornamelijk in geval van beroeping, werd regt gedaan; men

men zie, omtrent dit laatste, het Verbond van 1428, bij VAN IDSINGA, II. D., bl. 350, enz., en Mr. H. L. WICHERS, t. a. p., bl. 219 en volg. En men zal dus, mijns erachtens, het tegenwoordige Vonnis moeten beschouwen, als in tegenstreving, met de destijds plaats hebbende, orde van zaken geveld. Trouwens was REINER EISINGA, zoo als wij in de aanteekening op bl. 409, hebben aangemerkt, een van de hoofden der *Vetkoopers* partij in *Hunsingo*, en gaf dit Vonnis, niettegenstaande de Gedaagde weigerde zich aan zijne uitspraak te onderwerpen en wegbleef, en wel als eene *definitive Sententie*, waarbij tevens de aanlegger dadelijk in den eigendom van zekere vaste goederen werd gesteld. Laat mij nog een voorbeeld hier laten volgen, hetwelk mede tot het bovengemelde tijdvak, en de geschiedenis dezer factiën behoort, en tot bekrachtiging van het bovengezegde kan verstrekken, namelijk een Vonnis van deze zelfde Warfsvergadering van den 3 Junij 1411, waarbij de broeders ONSTA, kinderen van ONNO ONSATHA of ONSTA, een der voornaamste hoofden van de *Vetkoopers* (zie aanteekening *h*, bl. 400), en die ook zelve deze partij ten sterkste waren toegedaan, in het ongelijk worden gesteld. Hetzelve luidt aldus: „Wy Borghermesteren ende Raedt „ende Hovetmannen in *Groningen* ende Rechters der *Ommelanden* bekennen ende betuygen met desen openen brieve, dat wy to *Groningen* op den Raedthuys, in des menes „Landes Warve, hebben toegewyst ende met rechte toegedoemet, nae landes rechte, den Conventluyden van *Selwert*, dat huys ende arve toe *Eylerdehuyse*, ende dat arve in den *Ham*, daer se omme geclaget op ONSTA broeders, nae inholt hoere breve, die wy daer op geseen hebben, vry ende quyt, eewichlyken ende arffiycken toe „bruycken ende toe besitten, toe setten ende toe vercopen, „ende hoeren vryen wille mede te doene; want ONTSTAEN „kinderen nargens breven brochten, by alsulcke tydt, als „hen toegeset was in die Warve, daer mede sie des Convents breven doode maeckten. In oorcunde der waerheit, so hebben wy, Borghermesteren ende Raedt ende „Hooftmans, onser Stadts Zegel, ende wy, Rechters van den „*Halvenampte*, van der *Merne*, van den *Oosterampte* van „*Honsengeland*, onses Amptes Seghelen, ende wy, Rechters „van *Fivelgeland*, onses Landes Zegel aen desen breeff „gehangen, daer ons andere Rechteren toe desser tyt an „genoeget. Ghegheven in den jaer ons Heren dusent, „veer hondert ende elven, op den wonnesdach nae Pinxterdach." Deze Brief is voorhanden in eene verzameling van geschrevene stukken in Folio, in eenen witten schaapleeren band gebonden, waarop van buiten staat: III^de^ *Vol. van de*

Stads Documenten in cas van Reconventie 1634; zijnde deze Verzameling in de *Ommelander* Archiven berustende, en betrekkelijk tot de, destijds, voor de Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, aanhangig geweest zijnde Procedures.

CXVI.

Brief van eenige Ingezetenen van Spijk, *waarbij dezelve wegschenken en opdragen aan* ABELO SKELTKEMA, *te* Zandeweer, *het* Consulatus *of Regtschap te* Oldenzijl, *op hun heem aldaar vallende; in eenen Vidimusbrief van* 1563.

Den 25 *Mei* 1397.

Wy Borghermesters ende Raedt in Groeninghen *betugen mit desen openen breve, dat wy hebben geseen ende gelesen enen Francynen brieff, mit een uwthangenden Segell van witter materien kentlyck genouch verzegelt, doch dat Segell eensdeels durch oltheit ofte anders afvallen unde verclenert, de brief anders in sick gants heell, ongecancelleert, ongeradeert, unde sunder alle gebreck beyonden, luedende van woerde tot woerden, als hier nae volget.*

,, Universis Christi fidelibus presentia visuris et audituris. Nos THAMMO et TETTA, coniuges et parochiani in *Spyke*, facimus manifestum, quod consulatum et omnem iurisdictionem de area AYLBADISMANORUM, parochie *Aldasile*, nobis pertinentem, damus et assignamus ABELONI SKELTKEMA in *Sondwere*, suisque succesforibus, perpe-

petue gubernandum, optinendum et possidendum; quod sigillo domini UFFONIS, nostri Curati in dicta *Spyke*, presentibus protestamur. Datum anno Domini M. CCC. XCVII, ipso festo sancti Urbani pape et martyris gloriosi."

In oerkunde der waerheit hebben wy unss Stadt Seghell, beneden an desen Transumpt ofte Vidimusbrieff, doen hangen, in den jaer unss Heeren dusent, vyff hundert, dree ende 't sestich, den twintigsten dach Octobris, doe JOHAN SICKINGHE, GHEERT HOERNKEN, ALBERT ROLTEMAN, ende JOACHIM UBBENA Borghermesters weren unser Stadt.

Naar den oorspronkelijken Vidimusbrief.

CXVII.

Brief, waarbij Hertog ALBRECHT *schenkt aan* PIETER REINERSZOON *eenig land, met* Humsterland, Zuidhorn *en* Noordhorn, *als een onversterfelijk Erfleen, benevens het Schoutambt te* Groningen, *met de magt, om aldaar Schepenen aan te stellen, voor zijn leven* (*a*).

Den 28 *December* 1398.

AELBRECHT, bi Goids genade Palensgrave *upten Ryn*, Hertoge in *Beyeren*, Grave van *Hene-*

(*a*) Onder de aanmerkelijkste gebeurtenissen, welke de geschiedenis dezer Provincie, tegen het einde van de veertiende eeuw, oplevert, verdient in de eerste plaats genoemd

negouwen, van *Hollant*, van *Zeelant*, ende Here van *Vrieslant*, doen cond allen luden. Want wy

noemd te worden de onderneming van eenige voorname Hovelingen van de *Vetkoopers* partij in de *Ommelanden* en in de *Oldambten*, om aldaar een Leenregt te vestigen, waarvan ik reeds hierboven, in mijne aanteekening op bl. 334 en 335, met een woord melding heb gemaakt. Het oogmerk was, om zich en zijn geslacht, langs dien weg, door eenen vermogenden beschermer, te doen stellen en handhaven in het gerust bezit van zekere goederen, benevens van een uitgebreid vermogen en het bestuur over de onderscheidene landschappen, in welke deze goederen lagen; en het was, ter bereiking van dit oogmerk, dat zij aan Hertog ALBRECHT van *Beijeren*, Graaf van *Holland*, bij verzegelde brieven, opdroegen den eigendom dezer goederen en Heerlijkheden, onder voorwaarde van dezelve, voor zich en hunne erfgenamen, in erfleen te behouden en te blijven bezitten. De verbittering van deze *Vetkooper* Hovelingen, tegen de *Schieringers*, en de omstandigheden der tijden hadden dezen stap reeds lang voorbereid; doch het vermogen van de Stad *Groningen*, buiten twijfel de sterkste stad in deze oorden, aan het hoofd van, en geholpen door de *Schieringer* bondgenooten, was tot nu toe voldoende geweest, om de plaats hebbende orde van zaken te handhaven en staande te houden, waartoe in het bijzonder medewerkten de inrigting van de Stads Schutterij en van de Reisen van Stad en Lande (zie de aanteekening *k* op bl. 400 en volg.), en in het algemeen, dat destijds alle bewind en regtspleging over het platte land, uit *Groningen*, als de hoofdplaats, uitging en bestierd werd, waardoor aan die werking eene bijzondere kracht werd bijgezet. Er bevonden zich echter, te dezen tijde, vele in *Groningen*, welke der *Vetkoopers* partij en het *Hollands* Bestuur waren toegedaan, welker getal natuurlijk, bij de oorlogstoebereidselen aan de zijde van den *Hollandschen* Graaf, en door het belang des koophandels, vermeerderde. Hertog ALBRECHT had zich reeds van het grootste gedeelte van het *Wester Lauwersche Vriesland* meester gemaakt, en vorderde mede de huldiging van *Groningen* en van de, met deze Stad verbondene, *Landschappen* in deze Provincie. Doch Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM had hier ook vele aanhangers, onder welke ook waarschijnlijk eenige van de gematigste *Schieringers* zullen geweest zijn, die het voor de vrijheid minder gevaarlijk beschouwden, zich onder eenen zwakkeren Vorst, van wien

wy PIETER REYNERS SOEN mit onsen openen brieven ghegeven hebben, van ons te houden tot enen

wien men zich naderhand gemakkelijker konde ontdoen, dan wel onder eenen Vorst van dat vermogen, als reeds destijds de Graven van *Holland* waren, te begeven. Ik stip dit alles, hetwelk breedvoeriger bij EMMIUS, VAN IDSINGA, en in den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, op het jaar 1398, kan nagezien worden, slechts met een enkel woord aan, om den aard en het oogmerk van de thans te meldene stukken, en ook van die, welke vervolgens met betrekking tot den Bisschop van *Utrecht* zullen worden medegedeeld, des te beter te kunnen inzien.

Dat er zoodanige opdragten aan Hertog ALBRECHT van *Beijeren* gedaan zijn, getuigen al onze geschiedschrijvers. Daarvan is nog in het bijzonder een bewijs voorhanden in een zeker Register, ruim een eeuw later opgemaakt, en waarvan het oorspronkelijke in de Rekenkamer te *Rijssel* bewaard wordt. Men weet, dat de Aartshertog PHILIPS, Graaf van *Holland*, enz., bij verzegelden opdragtsbrief van den 17 Maart 1498, aan Hertog ALBRECHT van *Saxen*, welke door Keizer MAXIMILIAAN tot Erfpotestaat van *Vriesland* was aangesteld, heeft afgestaan zijn regt op de *Vriesche* landen, en daar onder mede op het *Groeninger gebied*; men vindt dit stuk in het *Charterb. van Vriesland*, I. D., bl. 778; en zie mede de stukken aldaar, bl. 785 en volg. Het voorschreven Register bevat de titels en aankomstbrieven van dit regt, ter dezer gelegenheid door PHILIPS aan ALBRECHT van *Saxen*, op den 8 April 1499, overgegeven, en is te vinden in het *Charterboek van Vriesl.*, D. I, bl. 792. Deze titels en aankomsten worden in dit Register aldus opgegeven:

„Eenen brief, daar mede HALICO VAN HILDEMA en„de REYNER RENSINGA, Hooflingen tusschen der *Lau„wer* en die *Eemze*, Hertoghe AELBRECHT upgedragen „hebben zeker Landen, Heerlicheden ende Sloten; geloven „t selve van him ende zyn naecomelinghen te houden ten „leene; in datte M. IIIc. XCVIII.; geteykent mit XX."

„Item eenen anderen Brief, daer mede TAMO GOKEN„GA ende MENNO HOWARDA, Hoflingen tusschen der „*Lauwer* ende der *Eemze* in *Oistvrieslant*, updraghen, voer „hun ende hueren nacomelinghen, den Grave van *Holland*, „te houden van him ende zynen naecomelingen, tot eenen „goeden erfleene, diversche Landen, Heerlicheden ende

 Slo-

enen onversterfliken Erflien, een deel lands van twie dusent roeden lang ende dusent roeden breet, el-

„Sloten, aldaer verclaert, in date M. CCC°. XCVIII.; geteykent XXX."

„Item eenen Brief, daer mede HOMMEKONEN SNELLEGER ende JAN WIBBEN, Hoflingen tusschen der „*Lauwer* ende der *Eemze* in *Oistvrieslant*, mede updraghen „zekere Landen, Goeden, Heerlicheden ende Sloten den „Grave van *Hollant*, om van him te houden te leene tot „eeuwighen dagen, in date M. CCC°. XCVIII.; geteykent „mit XXXII."

Dit Register bevat mede andere belangrijke brieven, betreffende de geschiedenissen van die tijden. De reeds gemelde ALICO VAN HILDEMA, WIDSEL, een bastaardzoon van OCKO, Heer van *Broekmerland*, een der voornaamste *Vetkoopers* in *Oostvriesland* (zie VAN IDSINGA, II. D., bl. 13), en anderen, hadden zich, mede in 1398, ten behoeve van Hertog ALBRECHT, verbonden tegen den Bisschop van *Utrecht*, en ook tegen de Stad *Groningen*, als die weigerde, om hem Hertog te huldigen, en om hem den Schout en het Geregt aldaar te laten aanstellen; men zie de brieven, op dat Register genoteerd met Nr. XXI. XXVII. XXIX.

De namen van eenige der personen, door welke deze opdragten gedaan werden, zijn nogtans in dit Register verkeerd gespeld, zoo als men kan afleiden uit de vergelijking derzelve met de namen, door EMMIUS aangeteekend, en in het bijzonder met de namen, die voorkomen in den Brief van Hertog WILLEM, zijnde ALBRECHTS opvolger, aan dezelfde personen of derzelver erfgenamen, als zijne leenmannen, in de maand November 1406 geschreven, in de Leenkamer van *Holland* berustende, en daaruit in het *Chart. van Vriesland*, I. D., bl. 358, overgenomen. — HALICO of ALICO VAN HILDEMA is AILCO ONSTA of FERHILDEMA. Hij was een zoon van ONNO ONSTA of ONSADA, van wien hierboven, bl. 336, aanteek. *b*, bl. 400, en elders, reeds melding is gemaakt, en die, met zijne zeven zonen, de partij der *Vetkoopers* was toegedaan, zijnde buiten twijfel ook dezelfde persoon, die, in den Zoenbrief van 1405, bij VAN IDSINGA, t. a. p., bl. 50, EYLLEKE ANSE genoemd wordt. EMMIUS, *Hist. Fris.*, *l. c.*, noemt dezen ONNO ONSTA reeds FERHILDEMAEUS, en ook deszelfs kinderen meestal FERHILDEMAEI. Van waar deze bijnaam ontleend is, is mij onbekend; misschien waren de uitgestrekte be-

elke roede gherekent voir twee ende dertich voete, dat ghelegen is aen gheen side *Groeningher diep*,

bezittingen van dat geslacht van eene *ver* of vrouw HILDEMA heergekomen, en hebben de ONSTAAS vandaar dezen geslachtnaam aangenomen. Men weet toch, dat, in de oude taal, door *ver* of *vere* en ook *fer* eene zeer voorname vrouw verstaan werd; zie JUNGII, *Cod. diplom. pro Histor. Benthem.*, *p.* 124, en de aldaar aangehaalde schrijvers, alsmede HUYDECOPER op MELIS STOKE, II. D., bl. 147, en elders. En zoo zal men ook in de Brieven, die in het aanhangsel van dit werk zullen geplaatst worden, VER MENOLDA en VER SYWE, in plaats van *Vrouw* MENOLDA en *Vrouw* SYWE, aantreffen. Misschien heeft het huis *Verhildersum*, gelegen te *Leens*, en mede aan het geslacht van ONSTA behoord hebbende, daarvan ook den naam ontleend. De kinderen van dezen ONNO ONSTA komen nogtans, in de oude stukken, meestal voor, onder den naam van ONSTAEN *kinderen* of ONSTEMANS; men zie, onder anderen, het vonnis van den 3 Junij 1411, hierboven, in de aanteekening *e*, bl. 491; derzelver goederen werden in beslag genomen, en derzelver opkomsten in de gemeene schatkist gebragt; zie EMMIUS, *ad. an.* 1401, *p.* 241, en het Verbond van 1415, bij VAN IDSINGA, t. a. p., bl. 230.

In plaats van REINER RENSINGA, moet aldaar gelezen worden REINER EISINGHA, dezelfde, welke ons ook reeds boven, bl. 409 en 485, is voorgekomen. Misschien was hij ook dezelfde persoon, die, in de Zoenbrieven van 1405, bij VAN IDSINGA, t. a. p., bl. 50 en 52, den naam van REINER VAN HERSEN draagt. Deze beide, AILCO ONSTA en REINER EISINGHA, waren uit het Landschap *Hunsingo*.

TAMO of TAMMO GOCKINGA, *Capitalis in Zuidbroek*, in het *Oldambt*, komt reeds voor in den Brief van 1391, boven, bl. 425. Hij was, in 1406, niet meer in leven, als komende in den bovengemelden Brief van Hertog WILLEM, van Nov. 1406, reeds zijne erfgenamen voor.

MENNO HOWARDA was Hoveling te *Termunten*, en behoorde tot het *Klei-Oldambt*.

OMMECO SNELGHERS en HAYE WIBBEN, Hovelingen, de eerste te *Appingedam*, en de tweede te *Wester-Emden*, behoorden tot *Fivelingo*. De eerste is ons reeds hierboven, bl. 480, voorgekomen, en de tweede werd, in de eerste drift, waarin de maar van deze opdragtsbrieven aan Hertog ALBRECHT de gemoederen der *Schieringers* ontstak,

diep, als onſe brieve, die hi van ons dairof heeft, inhouden; ſoe hebben wy PIETER voirſcreven, om

ſtak, met al de zijnen, om het leven gebragt; waarom ook, in de reeds gemelde aanſchrijving van Hertog WILLEM, deszelfs erfgenamen voorkomen.

Deze zes Hoofdlingen worden, in de gemelde opdragtsbrieven, opgegeven als de hoofden dezer onderneming, en kwamen, met eenige anderen, tot het in ſtand brengen derzelve, op het ſlot van de Heeren ONSTA, te *Sauwert*, bijeen, alwaar de opdragtsbrieven, op den 11 September 1398, werden geſchreven en bezegeld. Aan dezelve werden ook, als des Hertogs Leenmannen, Leenbrieven afgegeven, zoo als men uit de meergemelde aanſchrijving aan dezelve, van November 1406, kan afleiden; dan alle welke opdragten en Leenbrieven, tot dus ver, niet in het Rijksarchief hebben kunnen worden opgeſpoord. De ſtap, door deze *Vetkooper* Hovelingen ondernomen, was echter ten hoogſte gewaagd, en draagt de kenmerken van eene voorbeeldelooze ſtoutheid, en van hunne hoogſte verbittering tegen de partij der *Schieringers*, welke laatſten daardoor geheel verpletterd, van de genade dezer Hovelingen afhankelijk gemaakt, en onder eene vreemde overheerſching gebragt moesten worden; want zij droegen, zegt EMMIUS, aan den *Hollandſchen* Vorst niet alleen op hunne eigene goederen, maar ook de geheele Landſchappen, in welke zij gezeten waren, als AILCO ONSTA en REINERUS EISINGHA het geheele Landſchap *Hunſingo*; TAMMO GOCKINGA en MENNO HOUWARDA het geheele *Oldambt*; en OMKO SNELGERS en HAYO WIBEN het geheele Landſchap *Fivelingo*. Wien moet dit niet verbazen, vervolgt EMMIUS, te zien wegſchenken goederen, die niet aan de gevers behoorden; deze goederen weder te zien opdragen aan perſonen, welke daarop nimmer regt hadden gehad. Het is dus niet te verwonderen, dat deze maar, bekend geworden zijnde, de hoogſte verontwaardiging verwekte; dat de ondernemers en derzelver aanhangers uit het land werden gejaagd; en dat hunne ſloten en kasteelen werden vernield. Deze geheele handel ging dus te niet, zonder andere gevolgen na te laten, dan die bloedige gevolgen, welke eene eeuw later ontſtonden, wanneer de Hertogen van *Saxen*, met de Titels en Brieven van ALBRECHT van *Beijeren*, welke hun door den Aartshertog PHILIPS, zoo als uit het Register van den 8 April 1499 is vermeld, waren afgeſtaan, in de hand, en tevens op grond van deze opdragtsbrieven, eene aanſpraak op deze landen maakten, en alles in

om goeden dienſts wille, die hi ons gedaen heeft, ende, oft God wil, ons noch doen ſal, die ghiſ-

in deze Provincie te vuur en te zwaard, hebben verwoest. Ik zal mij met deze latere geſchiedenisſen, welke bij EMMIUS en anderen kunnen worden nagezien, thans niet bezig houden; doch merk alleen op, dat, bij den inval van den Hertog ALBRECHT van *Saxen* in de *Ommelanden*, zich even hetzelfde verſchijnſel, namelijk eene poging, om in de *Ommelanden* een leenroerig regeringsſtelſel te vestigen, weer vernieuwde, als hebbende, op dien tijd, vele voorname *Ommelander* Hovelingen hunne goederen aan Hertog ALBRECHT van *Saxen* opgedragen, en van denzelven weder in leen bekomen; welke leenen echter, bij het te niet loopen van de *Saxiſche* ondernemingen, ook weder buiten kracht zijn geraakt en gebleven. Ik zal, voor de beminnaren der geſchiedenis, ſlechts een enkel voorbeeld van zulk een' Leenbrief, zijnde die van den 8 October 1499, uit een afſchrift van dezen Brief, aan mij medegedeeld, hier laten volgen: „Wir ALBRECHT, von Gottes gnaden Hertog „zu *Sachſſen*, Landgrave zu *Doringen*, und Marggrave zu „*Meysſen*, *Romiſcher* Kuniglicher Maieſtat. unnd des Heili„gen *Romiſcher* Reichs eweger Gubernator in *Frieszland*, „bekennen offennlich mit dieſem brief fur unns, unnſer er„ben und nachkumen, das fur unns komen iſtt unnſer lieber „getruuer JOHANN RENGERS zu *dem Poste*, unnd unns „unnt'taenglich gebetten, das wir ime die karſpuellen, ſo „hernach in dieſem brieff genant werden, gnediglich leyhen „wollen. Alſo haben wir angeſehn ſein getrew und vleiſſig „dienst, ſo er unns getan hat, unnd hinfuro woll tun „khan, ſol und mag; auch aufz ſundern gnaden, ſo wir zu „ime tragen, haben wir ime, ſeinen erben, ſoliche guetter, „benantlich *den Poste*, *Gerleswerde*, *Sideborn*, *Helm*, *Silwald*, „und *Slochtern halb*, mit allen iren zu und eingehorungen, „ackren, waiden, diek und ſilrechten, windten, waſſern, „viſcheryen, dienſten, zinſen, renndten, guttern, nutzun„gen, mit gerechten, geiſtlich leben, und allen anndern zu„gehorungen, leyhen ime die auch hiermit in crafft diſz „briefs, in namen und wegen der *Romiſchen* Kuniglichen „Maieſtat, und des Heiligen *Romiſchen* Reichs, als ewiger „Gubernator in *Frieszlannd*, alſo das er hinfuro ſoliche „gutter gebrauchen ſoll, als liebengutter gewonheit und „recht iſt. Er ſol auch ſoliche gutter, ſo offt und dickhe „ſy zu fall komen, rechte volge tun, und davon dienen „als ſich von ſolichen lebenguettern gehort; doch behalten „wir

ghifte van den voirscreven lande vermeerret ende verbetert, ende hebben him ghegeven, ende

„wir unns hier inne bevor, all appellation, axcisen, pachten, fallen, so unnser gemeine Lannd geben. Darauf er „unns auch gewonndlich lehenns phlicht, ede und gelubde „getan, unns, unnsern erben und nachkumen, nutz und „fromen zu schaffen, und schaden getrewlich zu bewaren „und fur komen, und seins gutter zu erdienen, und alles „tun soll und wull, das einem getreuen Lehennsman seinen „gerechtn Lehennse Heren zu tun schuldig ist, alles ge„trewlich und ungeverlich. Da zu warer orkhund haben „wir unnser Furstlich Innsegel an diesen brieff tun henng„ken. Geben in unnser Stat *Leowarden*, auf Dienstag den „achten tag des monats Octobris, nach Christi unnsers lie„ben Heren geburde viertzehennhundert, und im neund „neuntzegsten jare." Men zie verder, over de Leenen in de *Ommelanden* en in deze Provincie, de fraaije aanteekening van mijnen geleerden vriend Mr. H. O. FEITH op zijne, meermalen aangehaalde, Redevoering, bl. 12 en volg., alsmede de aanteekening, op bl. 40, van deszelfs, in 1824 uitgegevene, *Memorie van Regte*, alwaar mede de zoo even bijgebragte Brief wordt aangehaald.

Dan, om van dezen uitstap terug te keeren, Hertog ALBRECHT van *Beijeren* beschouwde zich, door de aan hem, in 1398, gedane opdragten, met de Landschappen *Hunsingo*, *Fivelingo* en de *Oldambten* bevredigd, en deze landen als aan hem onderworpen; maar geheel anders was het gelegen met de Landschappen *Langewold*, *Vredewold* en *Hummerke*, welke thans het *Westerkwartier* uitmaken, benevens de Stad *Groningen*, tot welke beide de tegenwoordige Brief, waarbij ALBRECHT aan PIETER REINDERSZOON een groot gedeelte van het *Westerkwartier* in een erfelijk Leen afstaat, en ook aan denzelven, voor zijn leven, het Schoutambt te *Groningen* opdraagt, betrekking heeft. *Groningen* was, sedert lang, naauw verbonden met de Abdij van *Adewerd* en onderscheidene gedeelten van het *Westerkwartier*, waarvan de hierboven bijgebragte Brieven van 1378, 1387, 1388, 1389, 1392 en 1395 tot een bewijs verstrekken. Men zal dus den aanval der *Hollanders* te beschouwen hebben, als voornamelijk ingerigt tegen *Groningen* en hare aanhangers in het *Westerkwartier*, hetwelk tevens is af te leiden uit eenige stukken, welke daaromtrent in de Rijks Archiven voorhanden zijn, en, door mij bekomen wordende, in het aanhangsel van dit werk zullen worden medegedeeld.

PIE-

de gheven mit desen brieve, *Hemerslant*, mit *Zwthoren* ende *Noirthoren*, ende mit anders allen sinen toebehoren, mit Kerspel ende mitter Heer-

PIETER REINDERSZOON, aan wien de tegenwoordige opdragt gedaan werd, was een Hollander, die, volgens de oorspronkelijke stukken, nog ter *Leenkamer* van *Holland* berustende, in dienst van Hertog ALBRECHT, op de *Oostvriezen*, onder welke mede de *Ommelanden* begrepen waren, te kaap voer. Men vindt deze stukken, zijnde van den 16 October 1396 en van den 25 en 28 Mei 1397, in het *Charterboek van Vriesland*, D. I., bl. 262, 265 en 266. Deze PIETER REINDERSZOON had, volgens DE LEMMEGE, *Chron. Groning.*, in MATTH. *Anal.*, *Tom.* I, *p.* 73, en SYBE JARICHS, *Korte Kronijk*, in M. B. ANIDEK, *Anal.*, *p.* 445, met de Hollandsche benden eenen toren of een steenhuis, liggende aan den *Fivel* of het *Damsterdiep* te *Aitzum*, nabij *Ten Post*, bezet; doch deze sterkte werd ras door de verwoede *Schieringers* overweldigd; PIETER REINDERSZOON doodgeslagen; en al de *Hollandsche* krijgslieden in het *Damsterdiep* geworpen, alwaar zij verdronken. Dit is gebeurd in het jaar 1398, of omtrent dien tijd, mogelijk in het begin van 1399, zoo als door VAN IDSINGA, t. a. p., bl. 28, op grond van den tegenwoordigen Brief, die op den 28 December 1398 is afgegeven, wordt vermoed. De verdere gissingen, aldaar ter plaats, dat deze PIETER REINDERSZOON, op den 28 December 1398, in *den Haag* zou geweest zijn, en dat de *Pieterzijl* van denzelven den naam zou ontleend hebben, voor welk een en ander nogtans geen bewijs wordt bijgebragt, komen mij, althans wat het laatste betreft, minder waarschijnlijk voor, omdat, volgens de gemelde geschiedschrijvers, dit verlies der *Hollanders* aanstonds door derzelver geheelen aftogt achtervolgd werd, en dat het dus niet te denken is, dat deze Leenbrief, welke vermoedelijk, bij de verovering van den gemelden toren of dat steenhuis, in handen der aanvallers is geraakt, en anders bezwaarlijk in het oorspronkelijke onder de Ommelander Archiven kon komen, immer in eenige werking is geweest. De aanleg van de *Peters* ofte *Lamberts Zijl*, zoo als zij, in eenen Brief van den 25 Maart 1520, bij SCHWARTZENBERG, *Charterboek van Vriesland*, II. D., bl. 401, genoemd wordt, onder *Visvliet* gelegen, schijnt mij ook met dezen Brief niet wel in verband te kunnen worden gebragt.

Heerlicheit, hoghe ende laghe. Dair toe gheven wy him alſoe vele lands, dat is twie duſent roeden lang ende duſent roeden breet, die roede gherekent voir twie ende dertich voete (*b*), dat lant aen te nemen, ſo waer dattet him genoeghen ſal. Ende die Heerlichede, hoghe ende laghe, ſal PIETER voirſcreven hebben alſoe verre ende alſoe lanc ſtreckende, als twie duſent roeden lang ende duſent roeden breet, tot Heerlichede van *Homerslant*, van *Zwthoren* ende *Noirthoren* voirſcreven, met allen ſinen toebehoren. Ende deſe voirſcreven Heerlichede, lant end goede, hoghe end laghe, als voirſcreven ſtaet, ſal PIETER voirſcreven, ende ſyn nacomelinghen, houden van ons, ende van onſen nacomelinghen, tot enen onverſterfliken Erflien; end alst verſterft, ſoe ſal ment verheergewaden mit enen roden ſperwaer, ende verſoeken te Hove binnen ſjaers ende binnen daghe; behoudeliken ſoe wanneer dat PIETER voirſcreven of ſyn nacomelinghen *Homerslant*,

(*b*) De Roede heeft gewoonlijk eene lengte van tien voeten; doch zij was in deze Provincie meestal grooter, en wel, op ſommige plaatſen. 14, 15, 16, 17 voet lang, ja nog langer, zoo als uit het *Register van de grootheid der maten van graſen*, enz. in deze Provincie, geplaatst achter de *Lijst der generale middelen*, gedrukt in 1717, II. D., bl. 227 en volg., kan gezien worden. Men vindt ook elders melding gemaakt van Roeden van 12 voeten; zie C. H. TROTZ, *Ius agr. foed. Belgii*, *Tom.* II, *pag.* 341 en 344; doch Roeden van 32 voeten, zoo als men tweemalen in dezen Brief aantreft, zijn mij elders niet voorgekomen. Misſchien is de grond dezer bepaling in de belastingen te zoeken, en dezelve, als een voordeel voor den Leenman, te beſchouwen, wiens land, langs dien weg, ſlechts voor een derde in het Schatregister zou worden aangeſlagen, of *onder de Roede*, dat is in '*s Graven Schatboek*, worden gebragt; men zie VAN IDSINGA, t. a. p., bl. 25, op het einde, en de aldaar aangehaalde ſchrijvers.

lant, *Zwthoren* ende *Noirthoren*, mit allen horen toebehoren, mit hoghe ende laghe, als voirscreven staet, aentast, dat hy ons dan sonder marren sal overgheven den eersten brief, die hi van ons heeft ende spreeckt van den eersten lande, dat wy him ghegeven hadden, ghelegen aen gheen side *Groeningherdiep* (*c*), als hier voir in desen brief gheroert staet. Voert soe gheven wy PIETER voirscreven, tot sinen lyve, dat Scoutambocht tot *Groeninghen*, binnen dyk ende in den opga (*d*), mit allen sinen toebehoren, ende die Scepenen te zetten binnen *Groeninghen* in alre maten, als costumeliken is. In orconde desen brieve beseghelt mit onsen seghele. Gheghe-ven

(*c*) Men versta hier, door *Groningerdiep*, het *Reitdiep*, en zie deswege den Brief van 1410, hierboven in de aanteekening, bl. 384, en ALTING, *Notit. Germ. Inf. P.* II, op het woord *Hunesa*, *p.* 100. Men schijnt deze rivier, van ouds de *Hunse* geheeten (zie den Brief van 1371, hierboven, bl. 291, enz.), al vroeg, uit hoofde van den koophandel, door *Groningen* langs dezelve gedreven, het *Groningerdiep* genoemd te hebben.

(*d*) Men zal hier, door *binnendyk en in den opga*, mijns erachtens, te verstaan hebben *de Stads Tafel*, zoo als het thans genoemd wordt, namelijk, door *binnendyk*, de geheele uitgestrektheid tot aan de dijken van de *Oude Hunse*, ten oosten, ten westen en ten noorden, en dus al hetgeen binnen die dijken ligt; en, door *in den opga*, de zuidelijke streek buiten de stad, steeds in de hoogte opgaande, tot aan de limietscheiding van 't *Goorecht*; en dus de woorden te moeten opvatten in denzelfden zin en op eene gelijke wijze, als de woorden *het Gerigt in Groningen*, hetwelk, kort daarna, bij den Brief van den 1 October 1405 (bij VAN IDSINGA, bl. 52), aan de Stad *Groningen* verpacht werd. Althans komt mij deze opvatting meer waarschijnlijk voor, dan dat men hier op *Innersdyk* (zie boven de aanteekeningen, bl. 96 en 327), en op *Upga* of *Ubbega* (zie de aanteek. op bl. 246 en 337), zou te denken hebben.

ven in *den Haghe* op Alre kinderdach (*e*), int jaer ons Heren M. CCC. achte ende tnegentich.

Naar den oorspronkelijken bezegelden (*f*) Brief, in de *Ommelander Archiven*, de Doos G, No. 5. Men vindt dezen Brief mede, offchoon in spelling eenigzins onderscheiden, bij VAN IDSINGA, *Staatsr.* II. D., bl. 27.

CXVIII.

Verdrag tusschen Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM *en de Stad* Groningen, *waarbij de Stad belooft geen' Heer te zullen aannemen of huldigen, ten nadeele van den Bisschop, de Kerk of het Gesticht van* Utrecht, *ten*

(*e*) Ik hou, met VAN IDSINGA, bl. 27, *Alre kinderdag* voor den 28 December, en zoo hebben het ook HUYDECOPER op MELIS STOKE, D. II, bl. 65, en VAN MIERIS, D. III, bl. 620, 732, enz.; doch KLUIT, *Coll. dipl.*, *Tab. II*, stelt *Aller onnozele kinderen* (*Innocentes*, *Innocentes pueri*) op den 28 December, en *Allerkinderen* op den 4 Januarij. Volgens de beide *Calendariums*, bij DUMBAR, *Kerkel. en Wereldl. Deventer*, bl. 279, 372 en 373, valt *Innocentium* in op den 28 December, en op den 4 Januarij de *octava Innocentium*; en zoo vind ik het ook in eenen Kalender, geplaatst voor een Misseboek, dat in 1489 voor eene van de Hoofdkerken dezer Stad vervaardigd is. *L'art de verifier les dates*, *Tom.* I, *Catal. des Saints*, kent slechts den feestdag *SS. Innocens*, invallende op den 28 December.

(*f*) Omtrent het zegel, aan dezen Brief hangende, zie men vooral de aanteekening van VAN IDSINGA, t. a. p., bl. 27.

ten zij in den uiterſten nood; en waarbij de Biſſchop, van zijnen kant, de Stad zijne hulp toezegt, bijaldien iemand haar tot hul-diging wilde dwingen.

Den 19 *Februarij* 1399.

FREDERIC, by der genaden Goeds Bisſcop t *Utrecht*, an die ene zyt, ende wy Burghermeiſteren, Raet ende ghemene Stad van *Groningen*, an die ander zyt, maken kond ende kenlic allen luden, dat wy, om te meere gunst, vrentſcap ende eendrechticheit, die wy hier toe mit mallic anderen gehadt hebben, ende om te ſcuwen onruste, ende te wederſtaen last ende verdriet, die ons, of den onſen, an enigher zyde ancomen mochten, mit gueden voerſinne ende mit beraden moede, overdragen ſyn zulker punten, als hier nae beſcreven ſtaen. Int ierſte, want wy Burghermeiſteren, Raet ende de ghemene Stad van *Groningen*, ende die Gerichten van *Groningen*, ſtaen, ende menich hondert jare geſtaen hebben, van des Keiſers wegen ende ghifte, in hand der Kirken van *Utrecht*, ſoe hebben wy ghelaeſt, ende laven vasteliken mit deſen brieve, voir ons ende voir onſe nacomelingen, onſen lieven genedigen Heren, Heren FREDERIK VAN BLANCKENHEM, Bisſcop t *Utrecht*, ende ſyne nacomelingen, Bisſcopen t *Utrecht*, ende der Kirken ende den Geſtichte van *Utrecht*, dat wy neghenen Here en zullen hulden, noch ons onderdanich gheven, dat onſen lieven Here van *Utrecht*, ende der Kirken of den Geſtichte van *Utrecht*, te hinder ofte ſchaden comen mach, ende dat wy by onſen olden rechte ende heerſcape willen bli-

ven, alſo lange als wy dat keren moghen ende gedoen konnen, mit onſer macht, ten weer dat ons ende onſer Stad zulken last, parſe ende gewalt, overquaem, dat wys nyet ghekeren en konden. Ende wy FREDERIC, Bisſcop t *Utrecht* voirſcr., bekennen voir ons ende voir onſe nacomelingen, dat wy, om truwe gunst ende vorderniſſe wille, die ons die Stad van *Groningen* bewyst ende gedaen heeft, ende, of God wil, meer doen zal, gelaeft hebben, ende laven vastelic mit deſen brieve, voir ons ende voir onſe nacomelingen, den Burghermeiſteren, Rade ende onſer ghemeenre Stad van *Groningen* voirſcr., weert zake, dat yement die zelve Stad van *Groninghen* overvallen wolde te dringen, an ander heerſchap te ghaen, mit huldinge of mit onderdanicheit an te nemen, alſe dat wy derſelver onſer Stad van *Groningen* dan byſtandich ende hulpelic zullen ſyn, ende helpen hem dat truwelic wederſtaen, ende ſy in horen vriheden ende rechten, die ſy heer toe gehadt hebben, beſcermen ende beſchudden nae onſer macht, ſonder enigerhande yntreckinge ende argelist. In orconde des, ſoe hebben wy FREDERIC, Bisſcop t *Utrecht* voirſcr., onſen Segel, ende wy Burgermeiſteren ende Raet van *Groningen* onſer Stad Segel an deſen brief doen hanghen, tot enen ghetuge ende vesteniſſe alre zaken voirſcr. Gegheven int jare ons Heren duſent, drie hondert, neghen ende tneghentich, des woensdages nae *Invocavit*.

Naer den oorſpronkelijken, bezegelden Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, B. 1, N°. 2.

CXIX.

CXIX.

Hetzelfde verdrag, mede door den Deken en het Domkapittel van Utrecht, *de Stad* Utrecht, *en de steden* Deventer, Kampen, Zwolle *en* Amersfoort *bezegeld.*

Den 19 *Februarij* 1399.

FREDERIC, by der genaden Gueds Bisscop t *Utrecht*, an die ene zyt, ende wy Burgermeisteren, Raed ende ghemene Stad van *Groningen*, an die ander zyt, maken kont ende kenlic allen luden, dat wy, om te meere gunst, vrentscap ende eendrachticheyt, die wy hier toe mit mallic anderen gehadt hebben, ende om te scuwen onruste, ende wederstaen last ende verdriet, die ons, of den onsen, an enigher zyde ancomen mochten, mit gueden voersinne ende mit beraden moede, overdraghen syn zulker punten, als hiir nae bescreven staen. Int ierste, want wy Burghermeisteren, Raed ende ghemene Stad van *Groninghen*, ende die Gerichten van *Groninghen*, staen, ende menich hondert jare gestaen hebben, van des Keisers wegen ende ghifte, yn hand der Kerken van *Utrecht*, soe hebben wy gelaeft, ende laven vasteliken mit desen brieve, voir ons ende voir onse nacomelinghen, onsen lieven genedighen Heren, Heren FREDERIC VAN BLANCKENHEM, Bisscop t *Utrecht*, ende syne nacomelinghen, Bisscopen t *Utrecht*, ende der Kerken ende Gestichte van *Utrecht*, dat wy neghenen Here en zullen hulden, noch ons onderdanich gheven, dat onsen lieven Heren van *Utrecht*, ende der Kerken of

ken of den Gestichte van *Utrecht*, te hinder of te scaden comen mach, ende dat wy by onsen olden rechte ende heerscape willen bliven alsoo langhe, als wy dat keren moghen ende gedoen konnen, mit onser macht, ten weer dat ons ende onser Stad zulken last, parse ende ghewalt overquaem, dat wys nyet gekeren en kunden. Ende wy FREDERIC, Bisscop t *Utrecht* voirscreven, bekennen voir ons ende voir onse nacomelingen, dat wy, om truwe gunst ende vordernisse wille, die ons die Stad van *Groningen* voirscreven bewyst ende gedaen heeft, ende, of God wil, meer doen zal, gelaeft hebben, ende laven vastelic mit desen brieve, voir ons ende onse nacomelingen, den Burgermeisteren, Rade ende onser gemeenre Stad van *Groninghen* voirscreven, weert zake, dat yemant die selve Stad van *Groninghen* overvallen wolde te dringhen an ander heerscap te ghaen, met huldinge of onderdanicheit an te nemen, alse dat wy derselver onser Stad van *Groninghen* dan bystandich ende hulpelic zullen syn, ende helpen hem dat truwelic wederstaen, ende sy in hoeren vriheden ende rechten, die sy heer toe gehadt hebben, bescermen ende bescudden nae onser macht, sonder enigherhande yntreckinghe ende argelist. In orconde des, soe hebben wy FREDERIC, Bisscop t *Utrecht* voirscreven, onsen Segel, ende wy, Burgermeisteren ende Raet van *Groningen*, onser Stad Segel, an desen brief doen hanghen tot enen getughe ende vestenisse alre zaken voirscreven. Ende um die meere vestenisse alre vorwerden voirscreven hebben wy FREDERIC, Bisscop t *Utrecht*, ghebeden den eerberen bescheiden luden, Deken ende Capitel onser Kerken ten Doem t *Utrecht*, Burgermeysteren Scepen ende Raden onser Stad

van

va *Utrecht*, ende onser Stede *Deventer*, *Campen*, *Zwolle* ende *Amersfoerd*, diewelken wy Burgermeysteren ende Rade der Stad van *Groninghen* mede gebeden hebben, hore Kerken, Stad ende Stede Segele hier oec an te hanghen; ende wy, Deken ende Capitel der Kerken ten Doem t *Utrecht*, Burgermeysteren, Scepen ende Rade der Stad van *Utrecht*, ende der Stede van *Deventer*, *Campen*, *Zwolle* ende *Amersforde*, bekennen, dat wy, om beden wille des eerwerdighen onsf liefs genedighen Heren, Heren FREDERIC, Bisscop t *Utrecht*, ende der Burgermeisteren ende Rade der Stad van *Groninghen* voirscreven, desen brief mede besegelt hebben mit onser Kerken, Stad ende Stede Segele tot eenre vaster orconde deser voirscreven punten. Gegheven int jare ons Heren dusent, drie hondert, neghen ende tneghentich, des woensdages nae *Invocavit*.

Naar den oorspronkelijken Brief, met acht Zegelen voorzien, in de Archiven der Stad *Groningen*, B. 1, N°. 1, berustende. Dezelve is mede te vinden, offchoon in de spelling minder naauwkeurig, bij VAN IDSINGA, *Staatsregt*, II. D., bl. 28; MATTHAEUS, *in notis ad Anonymum*, *pag*. 48; nog aldaar, doch zonder jaar- en dagteekening, *pag*. 68; VAN MIERIS, *Chart*., III. D., bl. 688; en DUMBAR, *Kerkel. en Wereldl. Deventer*, bl. 646.

CXX.

Verdrag van de Stad Groningen *en de* Vriesche *Landschappen*, *tusschen de* Eems *en de*

 Lau-

Lauwers, *met* ELDE *of* EYOLD GOCKINGE, *Hoveling te* Oosterbroek.

Den 28 *September* 1399.

Wy Borghermestere ende Raet van *Groninghen*, ende ghemene Rechters ende meente der Lande van *Vreesland*, de gheleghen ziin tusschen der *Emeze* ende der *Lauwerse* (*a*), doen kun-

(*a*) De uitdrukking van *Landen van Vriesland tusschen de Eems en de Lauwers*, heeft hare betrekking tot al de Landschappen, tusschen deze beide rivieren gelegen. Deze Landschappen waren al vroeg verbonden geweest, waarvan, onder anderen, het Verbond van 1368, door die van *Reiderland*, *de Oldambten*, *Fivelingo*, *Hunsingo*, *Westerwolde* en de Landschappen, thans het *Westerkwartier* uitmakende, met de Stad *Groningen* ingegaan, en in onze aanteekening op bl. 255 aangehaald, tot een bewijs verstrekt. Het Verbond met den Bisschop en het Sticht van *Munster* van 1401, *Dominica qua cantatur Letare Jherusalem*, behelsde ook dezelfde Landschappen benevens *Eemsland*, doch zonder *Westerwolde*, welk laatstgemeld Landschap zich in de ontstane factiën, aan de partij der *Vetkoopers*, en naderhand van den Bisschop van *Utrecht* gehouden heeft, zoo als uit eenen Brief van 1402, *des Saterdages na des Hilligen Sacramentsdagh*, en eenen Brief van 1405, *up Sente Mychiels avent*, is af te leiden. In den gemelden Brief van 1402 vindt men dezelfde uitdrukking van *Landen van Vriesland tusschen de Eems en de Lauwers*, en zoo mede in eenen Brief van 1403, *up sunte Nicolaus dach*, benevens in den gemelden Brief van 1405; alle welke, nog onuitgegevene, Brieven, in het oorspronkelijke, in de Archiven der Stad *Groningen* voorhanden zijn. *Reiderland* behoorde nog lang tot dit bondgenootschap; men zie, onder anderen, den Brief van 1427 bij VAN IDSINGA, bl. 345, en voorts, omtrent de benaming van *Ommelanden tusschen de Eems en de Lauwers*, het een en ander bij Mr. H. L. WICHERS, *Verklaring van het Tractaat van Reductie*, bl. 125 en volgende.

Offchoon het bij mij geenen twijfel onderhevig is, dat, van de oudste tijden af, de rivieren tot de grenspalen der landschappen genomen zijn, en dat men dit ook, met betrek-

trekking tot de *Ommelanden*, heeft in het oog gehouden, zoo meen ik echter in twijfel te mogen trekken, of wel de Brief van het jaar 1040, bij welken Koning HENDRIK III aan de *St. Maartens* kerk te *Utrecht* wegschenkt twee *praedia*, met hetgeen tot die *praedia*, *inter Emese et Laveke*, behoorde, door den Heer VAN HALSEMA, t. a. p. bl. 14, en andere Schrijvers, tot een bewijs van de hooge oudheid dezer grensscheiding aangehaald, dit bewijst, en zelfs of deze Brief tot de *Ommelanden* wel in eenige betrekking staat. Dit komt mij te meer onwaarschijnlijk voor, omdat er geen het minste spoor voorhanden is, dat immer het Bisdom van *Utrecht* eenige bezittingen in de *Ommelanden*, *tusschen de Eems en de Lauwers*, gehad heeft. HEDA, een schrijver van de zestiende eeuw, die, in zijne *Historia Episc. Ultraj.*, *pag.* 120 en volg., dezen Brief van 1040, met nog twee anderen van hetzelfde jaar en dezelfde dagteekening, het eerst in het licht gaf, heeft, aan het hoofd van ieder dezer Brieven, zoo wel als van de meeste overige Stukken, door hem geboekt, een bovenschrift geplaatst, waardoor, naar zijne gedachten, derzelver inhoud werd uitgedrukt. Aan deze bovenschriften van HEDA schijnt men, te onregte, eenige authenticiteit gehecht te hebben. Dit is reeds door RACER, *Overijsf. Gedenkst.*, Stuk II, bl. 65, opgemerkt, en ALTING, *Not. G. I.*, *parte* II, *p.* 76, maakt ook reeds, met betrekking tot het bovenschrift van één dezer Brieven, „Donatio HENRICI de *Groninga* in „Comitatu *Drenthie*" dezelfde aanmerking, doch wordt daarover ten sterkste, door VAN IDSINGA, I. D., bl. 37, gegispt, offchoon anders den laatstgemelden schrijver, uit de authentique kopijen, door hem bl. 32 aangehaald, en uit den bevestigingsbrief van Keizer HENRIK IV, van het jaar 1359, door hem bl. 416 geboekt, in welken deze Brief van 1040 geheel voorkomt (men zie denzelven ook hierboven, bl. 211.), met zekerheid had kunnen blijken, dat de oorspronkelijke Brief niet met zulk een opschrift was voorzien geweest. Een tweede, door HEDA bijgebragte, Brief van 1040, zijnde die, welke door VAN HALSEMA wordt aangehaald, behelst eene donatie van Koning HENRIK III aan de Kerk van *Utrecht*, van de *praedia Lintherunge* en *Even*, welke ULFFO en deszelfs broeders in het Graafschap van RODOLFUS bezeten hadden, en, uit hoofde van derzelver misdrijf, waren verbeurd verklaard, met hetgeen verder tot deze *praedia*, *inter Emese et Laveke*, behoorde, *cum areis* etc. Deze Brief draagt aldaar het opschrift: „*Donatio* HENRICI, *de Lintherunge*, *Even*, *inter Emese fl.* (*quem* PTOLEMEUS *Amasin vocat*) *et Laveke fl.*" Waardoor dus deze schrijver, en ook de schrijver

van

van den *Tegenwoord. Staat van Utrecht*, D. I, bl. 39, voorzeker door dit bovenschrift misleid, wil beweren, dat niet alleen deze *praedia* zelve, maar ook hetgeen tot dezelve behoorde, tusschen de rivieren de *Eems* en de *Lauwers* zouden gelegen hebben. Doch daarvan staat niets in den Brief zelven, en dit is ook, zoo als reeds gezegd is, hoogst onwaarschijnlijk, omdat de Kerk van *Utrecht*, zoo dezelve ooit eenig regt op de *Ommelanden*, of een gedeelte derzelve, ten gevolge van dezen Giftbrief, gehad had, voorzeker dat regt, even als met betrekking tot het *praedium in villa Groninga*, wel zou hebben doen gelden; er zou althans van zoodanig regt eenig spoor zijn overgebleven; dan dit is er niet, en in tegendeel verklaart de *Scriptor Anonimus*, *de rebus Ultraj.*, *Cap.* XXV, *p.* 36, hoe zeer anders voor de regten van de Bisschoppen van *Utrecht* ijverende, wel uitdrukkelijk, dat de *Vriesen*, en, onder dezelve, die van de *Ommelanden*, op geenerhande wijze aan die Bisschoppen onderhoorig waren, als hebbende zij, volgens dezen geschiedschrijver, den Bisschop, in den oorlog, omtrent het jaar 1230 gevoerd, bijgestaan „non ex „iure, cum sint homines liberi et ab omni iugo servitutis et „cuiuslibet pertinentis dominii exuti," maar „ex mera et „pia compassione" etc.; welke uitdrukkingen, aldaar nopens de *Vriesen*, met betrekking tot de Bisschoppen van *Utrecht*, gebezigd, mijns erachtens, om dit in het voorbijgaan op te merken, door VAN HALSEMA, bl. 180 en 181, en KLUIT, *Holl. Staatsr.*, D. V, bl. 54 en 55, in eenen te algemeenen zin worden opgevat. Hier komt bij de volkomene onzekerheid, in welke men zich bevindt, waar het *Comitatus Rodolphi*, en de, daarin gelegene, *praedia Lintherunge* en *Even* te zoeken zijn. EMMIUS, *de agro Frisiae*, *p.* 19 (ed. in Fol.) en ALTING, *l. c.*, op de woorden *Lintherunge*, *Even*, *Trenta*, enz. stellen dit *Comitatus* en deze *praedia* in *Drenthe*. Zij brengen daartoe den tegenwoordigen Brief in verband met den derden Brief van hetzelfde jaar en dezelfde dagteekening, mede bij HEDA voorkomende, als bij welken, door Koning HENRIK III, aan de kerk van *Utrecht* werden geschonken de *praedia Uphelte*, *Witthelte* en *Pithelo*, die de reeds gemelde ULFFO en zijn broeder in *Comitatu Drenthiae* gehad hadden, en die mede waren verbeurd verklaard. Dan, offchoon de laatstgemelde *praedia*, volgens den uitdrukkelijken inhoud des Briefs, in *Drenthe* lagen, en ook aldaar nog bekend zijn, zoo kan daaruit niet worden afgeleid, dat de, in den tweeden Brief vermelde, goederen van deze broeders, *Lintherunge* en *Even*, mede in *Drenthe* hebben gelegen, vooral daar deze beide plaatsen aldaar onbekend zijn. ALTING meent

meent wel, dit *Even in Comitatu Rodolphi* in de *Charta Werdensis* te ontdekken, doch de plaats zelve wordt in dien Brief niet genoemd, en er is ook, mijns erachtens, geen genoegzame grond, om te denken, dat door RODOLPHUS, aldaar voorkomende, de *Comes Rodolphus*, in den Brief van 1040 vermeld, zou te verstaan zijn, te minder daar de ouderdom van deze *Charta Werdensis* te eenemaal onbekend is; zie onze aanteekening op bl. 28; en het buitendien klaarblijkelijk is, dat de plaats *Eve* of *Eme*, in den Brief van den Hollandschen Graaf WILLEM van het jaar 1204, door ALTING aangehaald, en bij HEDA, bl. 188, te vinden, niet tot *Drenthe* hebbe behoord. Voorts verstaat PICCARDT, *Antiquit. van Drenthe*, bl. 172, door *Lintherunge*, de plaats *Lemferding* onder *Eelde*, en FALKE, *Tradit. Corbej.*, *pag.* 434, door *Lintherunge*, *Lieveren*, en door *Even*, *Amen* bij *Assen*. Doch zoo men, uit de gelijkheid der namen, wil oordeelen, zal men misschien beter op *Lunteren* in de *Veluwe* te denken hebben, in welke landstreek het Bisdom van *Utrecht* voormaals vele bezittingen heeft gehad (zie VAN SPAEN, *Inleid. tot de Hist. van Gelderland*, bl. 210 en volg.), en later, in 1566, de Kerk van *Lunteren*, die bevorens onder die van *Ede* (misschien het bovengemelde *Even*) had gestaan, door den Bisschop van *Utrecht* tot eene Kerspelkerk was verheven, volgens SLICHTENHORST, *Geld. Geschied.*, B. I, bl. 110 en 111. Zoo dit denkbeeld bij den lezer in aanmerking mogt komen, dan zou men misschien de overige bezittingen, aan deze *praedia* verbonden, en *inter Emese et Laveke* gelegen, tusschen de, digt daarbij zijnde, riviertjes de *Eem* en de *Laek*, te zoeken hebben, waaromtrent de kaart van *Gelderland*, in het laatstgemelde werk, en ook elders, kan worden ingezien. Ik beken het, deze *praedia* in de *Veluwe* te willen stellen, schijnt in den eersten opslag, uit hoofde van de verwijderdheid derzelve van *Drenthe*, wat gewaagd te zijn; doch ULFFO en zijne broeders, welker verbeurd verklaarde goederen aan de Kerk van *Utrecht* werden toegewezen, hadden waarschijnlijk uitgebreide bezittingen, en men treft zelfs reeds vroeger, in de geschiedenis van *Drenthe*, een soortgelijk voorbeeld aan in eenen Graaf BALDERIK, van wiens *Comitatus in Drenthe*, in den Brief van Koning HENRIK II, van het jaar 1006, bij HEDA, bl. 101 geboekt, gewag wordt gemaakt, en welke ook bovendien aanzienlijke goederen in de *Veluwe* en elders bezat, zoo als in het gemelde werk van den Heer VAN SPAEN, inzonderheid ter aangeh. plaats, bl. 149 en volgende, kan gezien worden. Mijn bestek gedoogt niet, dit een en ander thans verder te ontwikkelen.

Laat

Laat ik hier alleen nog bijvoegen, dat, bijaldien men al deze *praedia* in *Drenthe* wil ſtellen, er dan nog geen genoegzame grond is, om de, tot dezelve behoord hebbende, goederen, tusſchen den *Eems* en de *Lauwers*, te zoeken, daar er, in *Drenthe* zelve, plaatſen bekend zijn, op welke deze oude namen kunnen worden toegepast. Zoo droeg *Eemshorn*, een kerſpel in het Dingſpil van *Beilen* gelegen, van ouds den naam van *Emeſer* of *Emeſere*. Dit blijkt uit den, meermalen aangehaalden, Blaffer van het Stift of Convent *Dickeninge*, in welken de bezittingen van dat Convent, naar eene Alphabetiſche orde, zijn gerangſchikt, en waarin, onder de rubriek van *Emeſere*, de aankomstbrieven der goederen van hetzelve Convent, onder *Eemshorn* gelegen, worden opgegeven; zelfs komt aldaar *Emeſche*, als onder *Eemshorn* behoorende, afzonderlijk voor, in eenen Brief van den 14 Februarij 1421, waarin genoemd worden „RUDOLPHUS *de Emeſche*" en onderſcheidene andere perſonen, te zamen als: „*cives de villa Emeshorn*, — *Traiectenſis Dyocesis*." Dit *Emeſer* of *Emeſere* komt ook voor in den Brief van den *Utrechtſchen* Bisſchop OTTO II, van het jaar 1217, in onze aanteekening op bl. 243 medegedeeld, alsmede in eenen Brief van Bisſchop OTTO III, van het jaar 1241, mede in den gemelden Blaffer voorhanden, en nog aldaar, in eenen Brief van 1262, welke hier beneden, in eene aanteekening op eenen Brief van 1293, zal voorkomen. Wat *Laveke* aangaat, treft men reeds, hierboven, in den Brief van Bisſchop OTTO II, van het jaar 1217, bl. 17, eene plaats in *Drenthe* aan, welke *Lewethe* of *Leweth* genoemd wordt. Deze plaats is mij ook in eenen vroegeren Brief van denzelfden Bisſchop van het jaar 1215, en in latere Stukken, in den gemelden Blaffer voorhanden, voorgekomen; misſchien wordt daardoor dit *Laveke* bedoeld en aangeduid. Dan het zij verre van mij, iets in dezen te beſlisſen, als hebbende het bovenſtaande alleen aangeteekend, om de verkeerde toepasſing, welke men, mijns erachtens, van dezen Brief op de *Ommelanden* maakt, te doen opmerken.

Ik zoude hier mede deze, reeds al te lange, aanteekening kunnen eindigen, ware het niet, dat mij, bij de lezing van den boven aangehaalden Brief van het jaar 1006, bij HEDA, bl. 101, het oog ware gevallen op het, daarbij gedane, verbod van Koning HENRIK II, dat geen der *Comites*, of andere, „in *Pago Drenthe*, cervos, urſos aut apros, insuper „et bestias, quae Teutonice *Elo* et *Schelo* appellantur," zou mogen jagen, buiten den wil en de toeſtemming van den *Utrechtſchen* Bisſchop. In eenen vroegeren Brief van Koning OTTO I, van het jaar 943, bij HEDA, bl. 84, en ook

ook in een Brief van Koning COENRAAD II, van het jaar 1025, aldaar bl. 114, vindt men reeds hetzelfde verbod. ALTING, *l. c.*, op het woord *Threnta*, houdt *Elo* en *Schelo* voor thans onbekende, doch nog verschrikkelijker dieren, of monsters, dan de, in deze Brieven voorkomende, beeren en wilde zwijnen; men zie verder de aanteekening van BUCHELIUS bij HEDA, bl. 89 *r*; VAN MIERIS, *Charterb.* I, bl. 41; en J. VAN HEEL, *Dissert. de venatione in appendice*, *pag.* 127. VAN LOON, *Aloude Holl. Hist.*, D. II, bl. 182; TROTZ, *Ius Agrar. Foeder. Belgii*, *Tom.* II, *pag.* 325 en volg.; en ook JUNGIUS, *Comit. Benthem. Hist. antiq.*, *pag.* 62, verstaan door *Elo* een *Eland.* De groote Natuurkenner DE BUFFON, *Hist. Naturelle*, *Tom.* XII, *p.* 44 en volg., vermoedt ook, dat, in vroegere eeuwen, de Eland en het Rendier zelfs in *Frankrijk* zich hebben opgehouden, en dat de koudere luchtsgesteldheid, die destijds, door de menigte van bosschen en moerassen, aldaar en in de streken van Neder-Duitschland heerschte, heeft te weeg gebragt, dat deze dieren, welke thans alleen tot de meer noordelijke en koudere luchtstreken behooren, ook aldaar hun verblijf hebben kunnen houden. Ik vermeet mij niet, in dezen iets te beslissen; doch het zij mij vergund, nopens deze *Elo* en *Schelo* eene andere, mijns erachtens meer eenvoudige, gissing te berde te brengen, namelijk, of men ook, door deze gedierten, de, aldus genoemde, *Edele* vogelen, tot de jagt geschikt, en in vroegere tijden daartoe bijzonder gezocht en gebruikt, zou kunnen verstaan; men zie, onder anderen, DU CANGE op de woorden *Falco*, *Falconarius*, *etc.*; VAN IDSINGA, D. I, bl. 35; *Groot Placaatb.* D. I, bl. 1388; en voorts over de *Falco sacer* vel *Aelius* en andere soorten van roofvogels, die tot de jagt dienden, GESNER, *Histor. Anim.*, *Tom.* II. In *Fulnaho* of *Fullenho*, welke naam, zegt RACER, *Overijsſ. Gedenkſt.*, St. II, bl. 66, vermoedelijk eene verblijfplaats van vogelen te kennen geeft, thans *Vollenhove* genoemd, en in de *Foresta* van *Drenthe*, waarover kunnen worden nagezien ALTING *l. c.* en anderen, hielden zich zeer vele zoodanige roofvogels op; en het is als een gevolg hiervan, en hoogstwaarschijnlijk als in verband staande met het uitsluitend Jagtregt, door OTTO I, HENRIK II en COENRAAD II, aan de Bisschoppen van *Utrecht* verleend, te beschouwen, dat de, aan deze Bisschoppen onderhoorige, kerken in *Drenthe* aan dezelve valken moesten leveren, zoo als men zulks kan afleiden uit eenen Brief van den *Utrechtschen* Bisschop HARBERTUS van het jaar 1141, in onze aanteekening op bl. 194 geplaatst, volgens welken de kerk van *Steenwijk*, ter gelegen-

genheid van de opdragt dezer kerk aan de kerk van *Runen*, van onderscheidene verpligtingen, onder welke zij, met betrekking tot de Bisschoppen van *Utrecht*, gestaan had, en daaronder mede van de verpligting, om aan dezelve valken op te brengen, is vrijgesteld. Men vindt in den Blaffer van het Stift of Convent *Dickeninge*, uit welken de zoo even aangehaalde Brief ontleend is, meer andere voorbeelden van zulk eene verpligting tot het leveren van valken, en van het afkoopen dezer verpligting. Ik zal deswege nog eenen Brief uit denzelven Blaffer hier bijbrengen, volgens welken de kerk van *Steenwijk*, die, naar het schijnt, na den afstand van Bisschop HARBERTUS, bij den zoo even aangehaalden Brief gedaan, thans van het regt om valken te vangen, tot haar eigen voordeel, gebruik maakte, mede een' valk van de, aan haar onderhoorige, kerk van *Beylen* in *Drenthe* afvorderde, en deswege bij afkoop jaarlijks eene vrij aanmerkelijke som bedong, namelijk de waarde van 10 lood fijn of *lodich* zilver, in de stukken van die tijden ook *Lodewijks zilver* genoemd; men zie de Brieven van 1392, boven, bl. 460 en 462; VAN MIERIS, D. III, bl. 592; den Brief van 1405, bij V. IDSINGA, *l. c.*, bl. 53, enz.; en welke 10 lood fijn zilver, zoo als mij door den Geneesheer N. OUDEMAN, een zeer bekwaam muntkenner alhier ter stede, is medegedeeld, buiten de geringe muntkosten, juist 16 Gulden, Nederlandsche Statenmunt, bedragen, zie voorts VAN SWINDEN, *Onderrigt over de Fr. en Holl. munten*, §§. 19 en 69; waaruit men de waarde van dezen tak van handel op die tijden eenigzins kan afleiden. De bedoelde Brief is van het jaar 1369 en van den volgenden inhoud: „Universis Christi fidelibus, ad quos presentes littere pervenerint. Nos Decanus et Capitulum Ecclesie *Steenwyc* „facimus manifestum, quod secundum ordinacionem honorabilium ac discretorum virorum, domini MARCILII, „de *Zwtlaer*, Decani Drenthie, ac domini EGBERTI, Curati in *Westerhessel*, matura deliberacione ac tractatu prehabitis, pro falcone, quem petivimus ab Ecclesia de *Beylen*, seu ipsius Curato, nobis ab eisdem debito, recipere „decrevimus a Curato Ecclesie de *Beylen* prelibato, singulis annis in festo beati Martini hyemalis, decem pondera „argenti puri, quod quidem argentum dicitur *lodich silver*, „et quorum quodlibet pondus dicitur Teutonice *loet*, vel „valorem dictorum ponderum argenti in pecunia pro tempore currente; et in receptione predictorum promisimus, „et in hiis scriptis promittimus, pacifice contentari. In cuius rei testimonium sigillum Ecclesie nostre prelibate duximus presentibus apponendum; et pro majori securitate et „notificacione presentium rogavimus dominum MARCILI-

„UM

kundich allen lueden, met dezen openen breve, dat wy ziin verdraghen met ELDE GOCKINGHE (*b*), Hovedinghe to *Oesterbroke*, van alre schelinghe, de wy met hem ghehad hebben vor dezen daghe to, in dezer manyer. Hevet jenich man met rechte up hem to spreken, den sal hie recht ende bescheet doen, by onzen woerden, na landrechte. Ende weert sake, dat ELDEN vorscreven daer en boven jenich man veronrechten wilde, dat sulle wy hem helpen keren ende wederstaen, na onzer macht. Sunder al arghelist. In orkunde der waerheyt, so hebbe wy Borghermestere ende Raet vorscreven onzer Stad Seghel an dezen breef ghehanghen, daer ons, Rechteren der vorscreven Lande, to dezer tiit,

„UM prelibatum, ut ipse sigillum Decanatus *Drenthie* huic „scripto apponere dignaretur, in testimonium premissorum. „Et nos MARCILIUS de *Zwtlaer*, Decanus *Drenthie*, „predictus, ad rogatum dominorum Decani et Capituli Ec„clesie *Steenwyc* prenarratorum, sigillum Decanatus *Dren*„*thie*, una cum ipsis, propter maius robur et firmitatem, „apposuimus huic scripto. Datum anno Domini millesimo, „trecentesimo, sexagesimo nono, feria secunda post beati „Pontiani martyris."

Een ander Brief, van het jaar 1359, mede in denzelfden Blaffer voorhanden, behelst een Vonnis van den Abt van *Dickeninge* en den Deken van *Drenthe*, dat de kerk van *Bork* aan hare moederkerk (*matricalis Ecclesia*) in *Beylen*, uit hoofde van deze betrekking, moest betalen een derde van het *Valkengheld*, door de kerk van *Beylen* aan die van *Steenwyc* verschuldigd. Doch het reeds bijgebragte is, meen ik, voldoende, om aan mijne voorgedragene gissing eenige waarschijnlijkheid bij te zetten. Men vergeve mij dezen uitstap.

(*b*) ELDE GOCKINGHE komt mede voor in den Brief van 1402, in onze aanteekening op bl. 510 vermeld, en in de Brieven van 1405, bij VAN IDSINGA, bl. 50 en 52; men zie voorts, over denzelven en anderen van dat geslacht, EMMIUS, *Hist. Fris.*, *pag.* 241 en volg.

tiit, an ghenoghet, want wy onzer Lande Zeghele by ons nicht en hadden (*c*). Ghegheven in den jaer ons Heren duzend, drehondert, neghen ende neghentich, up fente Mycheels avent.

Naar den oorfpronkelijken, bezegelden Brief, in de *Ommelander* Archiven, de Doos B, N°. 15. Men vindt denzelven mede, offchoon in de fpelling minder naauwkeurig, in *het Staatsregt* van VAN IDSINGA, II. D., bl. 36 (*d*).

CXXI.

(*c*) Misfchien hadden de *Vetkooper* Hovelingen zich van de Zegels der Landfchappen meester gemaakt, om daar mede de opdragtsbrieven aan Hertog ALBRECHT (zie boven bl. 495 en volg.) te bezegelen. Althans blijkt het, uit eenen Brief van den 11 Maart 1400, hierna volgende, dat het Zegel van het Landfchap *Hunfingo*, hetwelk, tot aan dien tijd toe, te *Sauwert*, alwaar deze opdragtsbrieven bezegeld zijn, geweest was, eerst op dien dag is terug gegeven. Men zegelde ook dit Stuk van den 11 Maart 1400 niet met het terug bekomen Zegel, misfchien, omdat daarvan zulk een misbruik was gemaakt, maar met de Zegels der Ambten, uit welke *Hunfingo* beftond; men treft daarvan ook, in latere jaren, voorbeelden aan. Volgens eenen Brief van 1405, bij VAN IDSINGA, bl. 52, was het Zegel van *Hunfingo* gebroken.

(*d*) VAN IDSINGA fchrijft ter aangehaalde plaats, dat het Zegel van de Stad *Groningen*, aan den tegenwoordigen Brief hangende, het omfchrift heeft: „*S. Civitatis Groningenfis*," doch te onregte. Van het Zegel aan het oorfpronkelijke ftuk is de rand geheel afgebroken, doch het Contrazegel, nog ongefchonden, heeft, even als andere Stads Zegels van die tijden, het randfchrift: „*S. Civitatis Gronienfis*." Men zie mijne aanteekeningen boven, bl. 44 en 234.

CXXI.

Brief van FREDERIK VAN BLANKENHEIM, *Bisschop van* Utrecht, *houdende eene bekrachtiging van de regten en vrijheden, door zijne voorzaten, aan de Stad* Groningen *verleend.*

Den 25 Januarij 1400.

In nomine Domini Amen. Fredericus, Dei gratia Episcopus *Traiectensis*, ad singulorum noticiam, tam presencium, quam futurorum, volumus pervenire, quod, inquisitione diligenti prehabita, cognovimus homines et incolas opidi nostri *Groniensis* et terrarum nostrarum de *Go* et de *Wolt*, Iurisdictionis *Groniensis*, ex concessione predecessorum nostrorum, Episcoporum *Traiectensium*, et laudabili consuetudine, tanto tempore pacifice observata, quod eius contrarii non est memoria, privilegiis et libertatibus infrascriptis esse munitos: videlicet, quod nos et successores nostri personam ydoneam, infra terminos dictorum opidi *Groniensis* et terrarum de *Go* et de *Wolt* ac *Drenthie* residentem Decanum, potestatem et mandatum in casibus nostris Episcopalibus habentem, constituere teneamur; quodque ad eosdem terminos opidi de *Groninghen* et terrarum de *Go* et de *Wolt* Episcopum, pro sacramento confirmacionis, ecclesiisque et altaribus ac aliis ecclesiasticis ministeriis consecrandis ac reconsiliandis, sub procurationibus competentibus, prout ad alias partes nostre diocesis consuevimus, mittere debemus temporibus oportunis; quodque nos, seu

aliquis subditorum nostrorum dictos homines, seu aliquam personam ex eisdem, ad cuiuscunque instanciam, vel ex officio nostro, extra terminos, videlicet *Hulsforde* et *Bisscoppesberghe* iuxta *Westerkesele*, citare nullatenus debeamus; et quod bona fide et sine fraude dictos homines, tam in nostra diocesi, quam extra, contra personas quaslibet, quemadmodum alios nostros diocesanos, prout possumus, defendemus. Propter quod, privilegia et libertates predictas eisdem hominibus fideliter observare volentes, ipsas ratificamus et approbamus, statuentes et mandantes, quod si forte per occupationem vel alias contra huiusmodi libertatum continentiam, a nobis vel officiali nostro *Traiectensi*, vel quibuslibet aliis subditis nostris, contra dictos homines aliquas literas citatorias emanare contingat, ille sint inanes et irrite, nec aliqua persona ecclesiastica ad executionem earumdem aliquatenus teneatur. In quorum testimonium sigillum nostrum duximus presentibus apponendum. Datum anno Domini millesimo et quadringentesimo, vicesima quinta die mensis Ianuarii (*a*).

Presentibus de consilio dominis WILH. DE RENEN, Scolastico, et SWEDERO DE RECHTEREN.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, A. 1, N°. 22; doch is, in het Register dezer Archiven, te onregt, gebragt op het jaar 1425.

CXXII.

(*a*) Men zie de vorige, bijna gelijkluidende, Brieven van de Bisschoppen van *Utrecht*, hierboven, bl. 162, 258 en 352.

CXXII.

Verklaring van de Regters van het Landschap. Hunsingo, *dat het Zegel van gemeld Landschap, hetwelk tot dusver te* Sauwert *geweest was, hun weder was overgegeven.*

Den 11 *Maart* 1400.

Wy Rechters van *Honseghelanden* (*a*), de hiir nae ghescreven staan, als ADEL CEDEKAMA, SYART IRTLOESMA, SICKE uppe *Fenum*, TYASE HEBEKEMA end EKE SPILEMAN uet den *Oesterampte*; Jonghe REMMEKE end ELLE HECKAMA in den *Upgha*; EPPE SYALLEMA end ALGHER LUDELSMA uet *Mydaech*; MEYKE RABERSMA, GAYKE ELLENS, HIDDE to *Nyenhues*, Grote SIBELE end EYSE TUWINGHE uet der *Merne*; HIBELE ELLEMA to *Eenrum*, HAYE SIBRANDE, Grote BRUNDEKE end EVO to *Ranum*, uet den *Halvenampte*, doen kun-

(*a*) Het Landschap *Hunsingo* bestond, zoo als reeds in de aanteekening op bl. 337 en volg. is aangetoond, alleen uit de vier Ambten: het *Oosterambt*, *Upga* of *Ubbega*, *de Marne* en het *Halveambt*. *Middagh*, mede in dezen Brief voorkomende, behoorde niet tot *Hunsingo*, maar tot het, thans zoogenoemde, *Westerkwartier*; doch hetzelve werd destijds, zoo als mede reeds, op bl. 49 en elders, is aangemerkt, meestal tot het Landschap *Hunsingo* gerekend. Door JOHANNES ENTSUCHA, in dezen Brief vermeld, is waarschijnlijk te verstaan JOHANNES ONSATHA, ONSTA of FERHILDEMA, voorkomende bij EMMIUS, *Hist. Fris.*, *pag.* 231. Men zie verder over dezen Brief mijne aanteekening *e*, op bl. 518.

kundich allen luden mit desen openen breve, dat ons IOHANNES ENTSUCHA hevet overgheghe-ven bynnen *Groninghen*, in des menen Landes Warf, onses Landes Seghel, dat aldus langhe tyt to *Zauwert* ghewesen heft, up sente Gregorius avent, to middaghe. In oirkonde so hebben wy Rechters vorscreven onses Ampte Seghel van den *Oesterampte*, van den *Halvenampte* end van der *Merne* an desen breef ghehanghen, daer ons anderen Rechteren an ghenoghet; end um de merre vestenes, so hebben wy Burghemesteren end Raet van *Groninghen* onses Stad Seghel mede an desen breef ghehanghen. Ghegheven in den jaer ons Heren dusent end vyerhondert, up sente Gregorius avent vorgeschreven.

Naar den oorspronkelijken Francijnen Brief, met vier onderuithangende Zegelen, in groen was, in de *Ommelander* Archiven, Doos H. 1mo, No. 5.

CXXIII.

Quitancie van betaalde Precarien, door de Stad Groningen, *ten behoeve van den Bisschop van* Utrecht.

Den 17 *September* 1400.

Allen lueden, de dessen openen breef sullen zien of horen lezen, doe ich GHERD KOPES kundich ende openbaer, dat ich hebbe upghe-boerd ende ontfanghen van der Stad van *Gronin-*

ghen

ghen alsodane ghelt, alse den van *Groninghen* gheboerd to gheven, tot horen andele, to mynes lieven ghenedighen heren van *Utrecht* Precarie behoef, ende schelde de van *Groninghen* vorsc. daer van vry, qwiit, ledich ende loes van alre ansprake van weghen mines lieven ghenedighen Here vorscreven; ende weerd sake, dat et to jenegher tiit verclaerd worde, dat de dre Engelschen neghene vyer placken weerdich en waren, dat soldemen den van *Groninghen* verrechten. In orkunde der waerheyt, so hebbe ich GHERD vorscreven minen seghel an dessen breef ghehanghen. Ghegheven in den jare ons Heren dusent ende vyerhonderd, up sente Lambertes dach.

Naar den oorspronkelijken Francijnen en bezegelden Brief, in een pakket, waarop van buiten staat: *Quitancien van Precarien in 't Gorecht, betaelt tsedert jaer* 1440; in de Archiven der Stad *Groningen*, B. 3, N° 1 (*a*).

(*a*) Daar geen van onze Groninger schrijvers van de betaling dezer Precarien, omtrent dezen tijd, melding maakt, en ook de materie alhier weinig bekend schijnt te zijn, zal ik daaromtrent het volgende aanteekenen. De voorschrevene Precarien behoorden, naar het mij toeschijnt, tot de opbrengsten, welke, in derzelver oorsprong vrijwillig, door aanneming en gewoonte op eene vaste som gebragt, eene gewone schatting of belasting waren geworden, en, gelijk EMMIUS zegt, in zijne *Hist. Frisiae*, p. 196, *tributi nomine* betaald werden; zie, over dezelve, HEENEMAN, over de Graaflijke Beden, Hoofdd. 3, §. 1 en volg.; KLUIT, *Hist. der Holl. Staatsreg.*, op vele plaatsen, in den bladwijzer op het woord *Beden*; en vooral den Brief van Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM van den 31 Julij 1397, in mijne aanteekeningen, boven, bl. 168, bij welken het Convent *Dickeninge*, hetwelk *Precarie ende Bede* gegeven had, uit dien hoofde, van de betaling van alle wereldlijke schattingen, zoo voor zich, als deszelfs meijers, wordt vrijgekend. Zij heeten ook daarom, bij uitstekendheid, *Beden* of *Precarien*, en moesten door den Bisschop, in eigen per-

 soon,

ſoon, in *Halsford* of *Bisſchopsberg*, binnen de grenzen van *Drenthe* gelegen, gevorderd worden; zij bedroegen, voor *Drenthe*, *Groningen*, *Gho* en *Wold*, eene ſom van 150 marken ſterlings, onder aftrek van 8 marken en 4 ſolidi, welke kwamen ten laste van twaalf kerſpelen, die zich in de onlusten, welke, in het begin van de veertiende eeuw, hebben plaats gehad, bij de *Vriezen* van *Stellingwerf* hadden gevoegd. Deze belasting werd, naar het ſchijnt, bevorens om het zevende jaar, betaald, tot dat, bij de uitſpraak van den 26 Mei 1328, hierboven, N°. XXXIX, bl. 101 en volg., bijgebragt, welke door *Drenthe*, *Groningen*, *Gho* en *Wold* werd aangenomen, en hierbij geheel dient te worden nagelezen, is verordend, dat deze Precarien, ieder vierde of ſchrikkeljaar, op St. Lambertus dag of den 17 September, zouden moeten worden opgebragt, mits de Bisſchop, onder zijnen eed met zeven ſtolen, konde verzekeren, dat dit aldus van ouds had plaats gehad, en alzoo behoorde; welke eed, volgens deze uitſpraak, dadelijk door den Bisſchop werd afgelegd. Of deze Precarien in de eerſte jaren, op deze uitſpraak gevolgd, zijn betaald, is mij onbekend, doch het komt mij twijfelachtig voor, of wel, in het volgende en grootſte gedeelte van de veertiende eeuw, toen *Groningen* aan het hoofd van het *Vrieſche* bondgenootſchap ſtond, deze Precarien zijn opgebragt. Althans was, volgens den Brief van Bisſchop FLORIS VAN WEVELICHOVEN van den 4 Julij 1383, hierboven, N°. XCII, de betaling van deze recognitie door die van *Groningen* geweigerd; zie aldaar bl. 372. Doch, op het einde van deze eeuw, en in de toenmalige geſteldheid van zaken, welke, uit de Brieven van den 19 Februarij 1399, hierboven, bl. 504 en 507; uit den Brief van den 25 Januarij 1400, bl. 519; en uit de aanteekening, bl. 494 en 495, genoeg te zien is, moet, blijkens de medegedeelde quitancie, deze belasting toen betaald zijn, en zulks nog vele volgende jaren. In het aangehaalde paket, waarin het tegenwoordige ſtuk gevonden wordt, zijn nog onderſcheidene quitancien van betaalde Precarien door de ſtad *Groningen*, als van den 3 October 1404; den 24 September 1409, in welke de Precarie van *Noorddijk* in het *Gorecht* mede is vervat; den 1 October 1409; den 20 September 1433; het jaar 1436; den 5 October 1440; den 2 October 1444; den 19 October 1452, en den 15 September 1460. Ik oordeel den lezer met de mededeeling dezer quitancien geen' ondienst te zullen doen; dezelve luiden aldus: „GODERD VAN STRALEN, Cureyt to *Vrees* ende Deken „van *Drenthe*, doen kundich allen lueden met dezen ope„nen breve, dat wy hebben upgheboerd ende ontfanghen „van der Stad van *Groninghen* alſodane ghelt, alſe den van

„*Gro*

„*Groninghen* gheboerd to gheven, tot horen andele, tot ons „lieven ghenedighen heren van *Utrecht* precarie behoef, „ende schelden de van *Groninghen* vorſ. daer van vry, quiit, „ledich ende loes van alre anſprake, van weghen ons lieven „ghenedighen here van *Utrecht* vorſ. Ende weerd zake, „dat et to ienighen tiit verclaerd werde, dat de dre Engel„ſche neghene vyer placken weerdich en waren, dat ſolde „men den van *Groninghen* verrechten. In orkunde der „waerheyt, ſo hebben wy GODERD vorſ. onſer Deke„nye ſeghel an deſen breef ghehanghen. Ghegheven in „den jaer ons Heren duſent, vyerhondert ende vyer, des „vryedages na ſente Mycheels dach."

„Ic GODEVERT VAN STRALEN, Cureyt to *Vrees*, „bekenne ende betuge openbaer in desſen brieve, dat ich „van den Borghermeysters der Stad van *Groninge*, vor myd„des LUDOLPHUM, mynen clercke, ontfangen ende ge„boert hebbe zestyen marc ende achte ſchilling ſterling, „twellef ſchillinc ſterling voer elke marc gerekent, ende „zestyen placken voer elliken ſchillinc geboert. Item ſo „hebb ich ontfangen ende geboert twe ende tſestichſten hal„ven ſchilling ſterling, voer elliken ſchillinc XVI p'. ge„boert, als van wegene der gemenen buer van *Noertdike*, „to behoeff myns lieven genedigen heren van *Utrecht*, in „affkortinge der precarien, die zie mynen lieven heren van „*Utrecht* voerſcr. ſchuldich waren van den ſcholt jaer, dat „naest geleden is. Van welken voergenoemden gelde ic „GODEVERT VAN STRALEN voerſcr. de voerſcr. Bor„gemeysters der Stad van *Groninge* ende de gebuer van „*Noertdike* qwyt gelaten hebb, ende love ſie dair ſcadeloſſ „ende hynderloſſ to holden in desſen openen brieve. In „orkunde des, ſo hebb ich GODEVERT VAN STRALEN „voerſcr. myn zegel beneden an desſen brieff gehangen, „die gegheven is in den jaer onſſ Heren duzent, vierhundert „ende negen, des naesten dinxedag na ſente Mathies, eyns „hilgen Apostels."

„Ich GODERT VAN STRALEN, Cureyt to *Vrees*, ma„ke kond ende kenlich allen lueden mit dezen openen „breve, dat ich hebbe ontfanghen van den Borghermeste„ren ende Rade van *Groninghen* dat restand van mynes „lieven ghenedighen heren precarie van *Utrecht*, na belope „der werderinghe, als de ghewerdeerd is, ende ſchelde de „van *Groninghen* daer van vry ende quiit, van weghen mi„nes lieven here van *Utrecht* vorſcr., van alre anſprake. „Sunder al arghelist. In orkunde der waerheit, ſo hebbe „ich GODERD vorſcr. minen ſeghel an desſen breef ghe„hanghen. Ghegheven in den jaer ons Heren duſent, vyer„hondert ende neghen, up ſente Remigius dach."

„Wy ROEDOLPH VAN DYEPHOLT, Elect confirmaet „toe *Utrecht*, bekennen dat ons HENRIC BAEROLDES „betaelt heeft, van weghen onser Stat van *Groningen*, op „onse precarie van *Drenthe*, int jaer van tweendertich neest „verleden, sulke payment, hyr nae bescreven. In den ier„sten, viertien overlantsche Rynsche gulden, enen peterman. „Item onser Rynsche gulden viertien. Item eenentwyn„tich Borgoensche schilde. Item tweendertich Aernemsche „gulden ende seven kroemstart. Van welken payment wy „onser Stat voerscreven bedancken goeder betalinge, mit de„sen onsen brieve. In orkonde des briefs, besegelt mit onsen „secreet segell. Gegeven toe *Utrecht*, int jaer onsf Heren „dusent, vierhondert, driendertich, op sente Matheus avent."

„Item percepi a Civitate *Groniensi* centum et quinqua„ginta septem cum dimidio florenos Arnhemienses, minus „grossum Flandrensem, ratione precarie Domini nostri Epis„copi *Traiectensis* de anno XXX sexto, quod sigillo Deca„natus *Drenthie* manifestamus."

HERMANNUS TER MAET, Curetus in *Deveren*, Decanus *Drenthie*.

„Ich HERMANNUS TER MAET, Cureyt to *Deveren*, „Deken van *Drenthe*, bekenne ende betuge myt dessen ope„nen breve, dat ick ontfanghen hebbe, van wegen myns „ghenedigen heren van *Utrecht*, Bisschop ROLOVES, in „der jaer van veertighen, van zyenre precarie van der Stad van „*Groningen*, hondert Arnemsche gulden, ende acht ende vyf„tichsten halven Arnemsche gulden, myn enen vlemesche „groten, vyftien kr. gherekent vor elken gulden; van wel„ker ontfanginge ende upboringe desses vorscr. gheldes ich „ze quyt schelde, van myns heren wegen, ende danke hem „guder betalinge des vorscr. gheldes. In orkunde der waer„heyt, zo heb ich HERMANNUS vorscr. dat zegel der „Dekenye van *Drenthe* beneden upt spacium desses breves „ghedruckt. Int jaer ons Heren dusent, vierhondert, veer„tich, des wundesdages na Remigii."

„Ic HERMANNUS TER MAET, Cureet to *Deveren*, „Deken van *Drenthe*, bekenne ende tughe mit dessen ope„nen breve, dat ik ontfangen hebbe, van weghen myns „ghenedeghen heren van *Utrecht*, Biscop ROLOVES, in „den jaer van veer ende veertighen, van synrer Precaryen „van der Stad van *Groningen*, hondert Arnhemsche gulden „ende acht ende vyfftichsten halven Arnhemsche gulden, „myn enen vleemschen groten, twalff olde vleemsche gro„te voer elken gulden gherekent; van welker ontfanginge „ende opboringe desses vorscr. gheldes ic sie quiit schelde „van myns heren wegen ende bedancke em guder betalin„ge des vorscr. gheldes. In orkunde der waerheit, so heb-

„be

„be Ic HERMANNUS vorscr. dat segel der Dekenyen van „*Drenthe* hier an ghehangen. Ghegeven in den jaer onss „Heren dusent, veerhondert, veer ende veertich, des vry„daghes na sunte Michaels dach Archangeli."

„Ick ROTGHERUS, nu ter tyt Deken der kercken „tot *Steenwyck*, betugen myt dessen openen breve, dat „ick, van weghen ende tot behoeff myns gnedigen heren „van *Utrecht*, hebbe ontfangen van den ersamen Borger„mesteren ende Raede der Stad *Groningen* vyfftyen marck, „acht schillinghen, ende neghen olde vleemschen, op guede „rekenschup van precarien geldes weghen, alsu sie mynen „voergen. heren schuldich waeren te gheven. In een or„konde ende tuuchnisse hebbe ick mynen seghell an dessen „breeff gehangen. In den jaer ons Heren dusent, vierhun„dert, twe ende vyfftich, des donredages voer elven du„sent mageden."

„Ic BERNARDUS TER MAET, Cureyt to *Deveren*, „Deken slandes van *Drenthe*, bekenne, dat ick ontvangen „hebbe van der Stad van *Groningen* anderhalf hondert en„de achte half Arnhemsche gulden, myn enen olden vle„meschen, van der precarien weghen myns ghenedighen „heren van *Utrecht*, van dit teghenwordighe scholtjaer. In „orkonde beseghelt myt onser Dekenye seghel. Int jaer ons „Heren dusent, vierhondert ende tsestich, des maendaghes „vor sant Lamberts dach."

Men zie voorts het Register der Precarien van *Groningen Goe* en *Wold* in de, meermalen aangehaalde, Dissertatie van Mr. W. H. HOFSTEDE, *de Regiminis in Drenth. regione forma*, *pag.* 19, en mijne aanteekening op bl. 325. Behalve deze quitancien, bevindt zich nog in de Archiven der Stad *Groningen*, D. 3, N°. 1, eene authentique en Notariëele kopij, op den 15 September 1460, ter requisitie van de Stad *Groningen* afgegeven, en dus op den dag, dat de betaling dezer Precarien, door de Stad *Groningen*, volgens de laatste quitancie, zoo even bijgebragt, is gedaan, van eenen Brief van Bisschop DAVID VAN BOURGONDIEN van den 5 Junij 1460, nopens de betaling dezer Precarien, behelzende tevens de redenen, waarom, in dat jaar, de vordering dezer Precarien, door den Bisschop zelven in persoon, niet had kunnen geschieden; welk aanmerkelijk stuk ik hier mede zal laten volgen.

„*In nomine Domini amen. Per hoc presens publicum in„strumentum cunctis pateat evidenter, quod anno a nativi„tate eiusdem millesimo, quadringentesimo, sexagesimo, Indic„tione octava, mensis Septembris die decima quinta, hora „vesperarum vel quasi, Pontificatus sanctissimi in Christo pa„tris ac Domini nostri, Domini* PII, *Divina providentia Pa-*

„*pe secundi, anno tertio, in mei Notarii publici ac testium*
„*infra scriptorum, ad hoc rogatorum et vocatorum, presen-*
„*cia, personaliter propter hoc constitutus, discretus vir Domi-*
„*nus* ARNOLDUS TEN HOVE, *presbyter et curatus Eccle-*
„*sie parochialis in nova Ecclesia Districtus* Langewolt *terre*
„Frisie, Monasteriensis *diocesis, in tempore reverendi Do-*
„*mini nostri, Domini* DAVIDIS DE BURGONDIA, *Epis-*
„*copi* Traiectensis, *precarie anno presenti et bisextili dande*
„*collector, quandam literam patentem in pergameno conscrip-*
„*tam et sigillo maiori reverendi Domini nostri, Domini* DAVI-
„DIS, *Episcopi antedicti, de cera rubea appendente, ibidem*
„*de facto, realiter, et in medium produxit et exhibuit, asse-*
„*rens se dictam literam in aliis locis ad colligendam huiusmodi*
„*precariam uti, et hinc me Notarium publicum, infrascrip-*
„*tum, quatenus dictam patentem literam transsumere, trans-*
„*scribere et in publicam formam redigere ad futuram rei me-*
„*moriam, et de super honorabilibus et sagasibus viris, Burgi-*
„*magistris et Consulibus opidi* Groningensis, *dicti* Traiectensis
„*Diocesis, facere publicum instrumentum, una cum honorabili*
„*viro* IOHANNE DE BARSEN, *de Consulatu dicto ad hoc mis-*
„*so, debita cum instancia requisivit; unde ego Notarius publi-*
„*cus infrascriptus, sic ut premittitur, requisitus, auctoritate*
„*michi desuper tradita, dictam literam patentem in suo sigillo,*
„*litera, et ceteris substantialibus partibus diligenter compara-*
„*vi, et cum dicto Domino* ARNOLDO *predicto,* IOHANNE
„*Consule vidente et audiente, collacionavi et perlegi et eandem*
„*litteram sanam, integram, illesam, non corrosam, non vici-*
„*atam, non cancellatam, sed omni vicio et suspicione prorsus*
„*carentem, reperi, ideo eandem literam in hanc publicam et*
„*authenticam formam de verbo ad verbum transsumpsi et*
„*exemplavi, cuius litere tenor sequitur et est talis:* DA-
„VID VAN BURGOENIEN, by der gnaden Gods Biscop
„t *Utrecht*, alsoe wy onsen gemynden heren BARNDE
„TER MAET, Deken onses landes van *Drenthe*, ende onse
„leve getruwe Raede ROLEFF VAN BERVORDE, onsen
„Hoeffmeyster ende Rentmeyster onses landes van *Twen-*
„*the*, WOLTER STELLINGE, Castelleyn onsf Sloets to
„*Covorden*, Amptman ende Rentmeyster onses Landes van
„*Drenthe*, ende GHERYT VAN YSSELLMUDEN, Cas-
„telleyn onsf Sloets, Schout ende Rentmeister onses landes
„van *Wullenhoe*, vermits sekere treffl̄ike ende lastige noet-
„saken ons voergevallen, ons ende onsen Gestichte hoechyt
„andragende, dat wy in onsf sellff persoen, op desse tyt,
„in onse lant van *Drenthe* neet komen en kunnen, gesant
„hebben in onse vorscr. lant van *Drenthe*, van onser we-
„ghene to eysschen onse precarie van dyt teghenwordige
„scholtjare, twelke wy, na olden heerkomen ende oren

„pri-

„privilegien, in onſ ſellff perſoen beboren ende ſchuldich
„ſyn to eyschen; ſoe hebben onſe onderſaten onſ landes
„van *Drenthe* vorſcr., anſiende gewest onſe grote onleden,
„lasten ende noetſaken, ende hebben ons, up desſe tyt,
„om anbrengen onſer vorſcr. raeden ende vrienden, de
„vorſcr. precarie vorſcr. gegont ende believet, ſonder in onſ
„ſellff perſoen dar to komen, om onſ beden ende vrenſcap
„willen, ende neet van rechtes weghen. Ende, want wy de
„lantlude onſ landes van *Drenthe* goetwillich, in deſen en-
„de anderen punten, gevonden hebben, ſoe loven wy, vor
„ons ende onſe nakomelinge, Biscopen t *Utrecht*, dat wy
„noch onſe nakomelinge, tot ghenen tyden meer, die pre-
„carie van onſer weghene ſullen laten eyſchen; wy offt on-
„ſe nakomelinge ſullen dat ſelven in onſs ſellff perſoen doen
„to *Holſſerde* offte to *Biscopsberge*; ende dat ſullen wy all tyt
„doen vor den leeſten dach van Meye, offte vor offt nae ſant
„Lamberts dach. Ende ist ſake, dat wy de precarie ey-
„ſchen vor den leesten dach van Meye, ſoe ſullen onſe lant-
„lude ons die betalen vor ſant Lamberts, dar naſt volgende;
„ende ist, dat wy ſie eyſchen vor offt nae ſant Lamberts
„dach vorſcr., ſoe ſullen ſie die betalen vor Mey, dar naſt
„volgende. In orkonde des breffs beſegelt myt onſen Se-
„gel. Gegheven up onſen Slote tot *Duerſtede* int jaer onſ
„Heren duſent, vierhundert ende tſestich, op ſant Boniſa-
„cius dach."

„*Super quibus* IOHANNES DE BARSEN, *Conſul Civi-*
„*tatis* Groningenſis, *dicti* Traiectenſis *Dioceſis*, *a me Notario*
„*publico ſubſcripto*, *ſibi fieri petiit unum inſtrumentum pu-*
„*blicum ſeu plura. Acta fuerunt hec in Civitate* Groningenſi,
„*Dioceſis* Traiectenſis *ſupradicte*, *in molendino ibidem*, *hos-*
„*picio dicti Domini* ARNOLDI *collectoris*, *ſub anno*, *Indic-*
„*tione*, *menſe*, *die*, *hora et Pontifice*, *quibus ſupra*, *preſen-*
„*tibus honestis viris Domino* LUDOLPHO, *presbytero et*
„*ſcriba discreti domini* BERNHARDI TER MAET, *Decani*
„Drenthie, IOHANNE ELCKENS, *hoſpite*, GHERARDO
„ENTES *et* HINRICO VRIE, *opidanis in* Groningen, *testi-*
„*bus fide dignis*, *ad premisſa vocatis ſpecialiter et rogatis.*"

„*Ac ego* GHERARDUS WILDE *de Scuttorpe*,
„*clericus* Monasterienſis *dioceſis publicus*, *Imperiali*
„*auctoritate Notarius*, *ac ordinaria approbatione*
„Traiectenſi *admisſus*, *quia preſentem literam una*
„*cum prenominatis testibus vidi*, *ſanam*, *integram*,
„*illeſam*, *non corroſam*, *non cancellatam*, *non vitia-*
„*tam*, *ſed omni prorſus vitio et ſuſpicione caren-*
„*tem*, *reperi*, *idcirco ad requiſitionem honorabilis viri*
„IOHANNIS DE BARSEN, *Conſulis ante dicti*, *in*
„*hanc publicam et autenticam formam transſumpſi*

„*et*

„*et exemplavi, nichilum addens vel minuens, quod* „*sensum mutat aut variat intellectum; quam manu* „*mea scripsi, signo ac nomine meis solitis et consue-* „*tis signavi, rogatus et requisitus in fidem et testimo-* „*monium omnium premissorum.*"

Verder is mij, tot dusver, in de Stads Archiven, met betrekking tot deze Precarien, niets voorgekomen, dan alleen in de Kist B, Lade 3, N°. 33, een Register of Staat derzelve, voor zoo ver het Geregt van *Selwerd* betreft, welk stuk ik mede, omdat hetzelve, omtrent deze materie, en ook omtrent de land- en kerspelverdeeling in het Geregt van *Selwerd*, veel licht verspreidt, hier zal laten volgen.

„De precarie int Jaer veertich, die dat Gherichte „van Selward tho allen scholtjaern, *annus bisextilis* ghenoimpt, betaelt, ende, beuel des Raedts, „HENRICK SCHRIUER wth den vorgenoimde Ghe„rechte ontfanghen hefft; daer tho dese nabescre„uen gheuen."

„Item de marck wordt betaelt, offt men sall sie betalen, „myt twalff schellinghen; ende den schillinck betaelt men „myth teyn pennynghen; ende den pennynck betaelt men „myt ander halff Groenyngher stuver.

„Item de van *Noertayke* gheuen vyff marck, vyff schil„linghe, veer pennynghen. Betaelt.

„Item de van *Middelbert* gheuen veer marck, soeuen „schillinghe. Betaelt.

„Item de van *Engelbert* gheuen dre marck, veer schel„linge, teyn pennyngen. De buren van *Engebart* hebben „betaelt, reet ghelt, twyntichsten halven Embder gulden, „myn anderhalff stuuer; rest een embder gulden ende an„derhalff stuuer, de sullen de van *Esfen* betalen vor XXI „roden, yn *Engelberts* marck geleghen; noch holden sie spra„ke vp de van *Esfen*.

„Item de van *Broeke* gheuen dre marck, veer schellin„ghe, teyn pennyngh. Betaelt.

„Item de van *Kropswolde* gheuen ene marck, dre pennyn„ghen. Betaelt; beholtleken dat de buren van *Wolde* hol„den hoere vpsprake vp de van *Esfen*, als van hoere ghoe„deren tho *Wolde* gheleghen.

„Item de van *Wulffsbarghe* gheuen soeuen schillinghen, „acht pennynghen. Betaelt.

„Item de van *Noertlaren* gheuen een marck, negen pen„nynghen. Betaelt.

„Item de van *Glimmen* gheuen veer schellinge, dre pen„nynghen. Betaelt.

„Item de van *Onna* gheuen ene marck, elf schillynghe, „veer pennynghen. Untfanghen van de *Onner* buren een

„marck,

„marck, veer schellingen ende veer pennynghen; hyr tho „sullen gheuen de buren van *Wolde* veerdehalffe schillinck, „van de *Zuyder Korde*; ende de van *Broke* veerdehalff schil„linck, van de *Noerdere Korde*, welck salighe ALLERT „FOKKENS suslanghe vpgeboeret ende betaelt hefft.

„SICKO ALERTS hefft betaelt de veerdehalff schillin„gen van de *Noerder Korde*, ende de buren van *Wolde* „hebben oick betaelt de veerdehalff schillingen van de *Zuy„der Korde*.

„Item de van *Haren* gheuen dre marck, vyfftehalff pen„nynck. Untfanghen van *Harer* buren twe marck ende „vyfftehalff pennynck. Hir tho sullen gheuen de van *Es„sen* ene halve marck. Betaelt. Noch de buren van *En„gelbert* ene halve marck. Betaelt.

„Item de van *Helpman* gheuen dre marck, soeven schil„linghen, soeven pennynghen. Betaelt. Ingerekent de van „*Essen* ende de van den *Hillighen gheest*.

„Item de van *Dillicht* gheuen neghen schillingen. Betaelt.

„Item de van *Essen* gheuen tho *Helper buren* precarie „acht emder gulden, vyfftebalve stuuer; tho *Broke* XII „rode landes; tho *Engelbert* XXI roden landes; de bu„ren van *Wolde* hoer upsprake up de van *Essen* up hoer „ghoederen tho *Wolde*; tho *Haren* ghelden de van *Essen* „eene halue marck; ende vor *Dillichte* negen schillinge, „allent gelick vorghescreuen ys.

„Item de van den *Horen* betalen de *Myddelste Buerschup*, „ghelegen yn den *Nederwolde*, een marck, soeven schellin„ge, enen pennynck. Item noch de van den *Hoeren* be„talen vor *Gelkynghelandt* tusschen den *Hoeren* ende de *Lan„ghe Lane* een marck, dre pennynghe. Item de van den „*Hoeren* hebben dyt vorscreuen als van de *Myddelste Buers„schop* ende vor *Ghelkynghe landt* betaelt.

„Item de *Zuyder Buerschap*, ghelegen in den *Nederwol„de* gheft een marck, souen schillinge ende enen pen„nynck; 't selue werdt betaelt by de weren ende grastall, „aldaer gelegen; elck weer ys vyff gras, ende elck gras „wordt betaelt myt een krumpstert. EVERT WANTSCHER „hefft desse *Suder Buerschap* betaelt, de marck myt achtyn „Arens gulden, den schillinck myt vyfftyn stuuer, den pen„nynck anderhalff stuuer.

„Item desse precarie kompt alle tydt in 't veerde jaer „weder, als dat jaere kumpt datter ghenoempt wurdt *an„nus bisextilis*. Ende se synen schuldich tho betalen, in dat „selue jaer, yn den vrymarckt, vp sunte Lamberts dach; be„holtliken de ouerricheit moetent, veertyn daeghe offte „een maent tho voeren, in den *Ghericht van Selwart* vor„kundighen laten. Ende wel als dan vpten dach nyet en

„be-

„betaelt, wyl men seggen dattet mach dubbeleren, also dat „een pennynck twe sall syn, hundert pennynghe twehundert, „ende daer noch tho eens veer punt grote. Alsus heb ick „HINRICK SCHRIUER verstaen van IOHANNES VIS„SCHER van *Leuerden*; ende eick punt grote solde men „moegen betalen myt twe olde vleemschen; we des mach' „yn allent syn, hebbe yck ghene clare sekerheit van.

„Item men wyl oick segghen, dat men desse selue pre„carie plecht men van oldts, in dat selue jaer upgemelt, tho „eyschen laten by stro, dat ys des wynterdaghes, als dan „moat men betalen oick by gras, dat ys des sommere „daeghes."

Men zie, omtrent deze laatste uitdrukking: *bij gras en bij stro*, RACER, *Overijss. Gedenkst.*, Stuk VII, bl. 43 enz. en 121.

Het zoo even bijgebragte stuk is niet, zoo als in het Register van de Stads Archiven vermoed wordt, van het jaar 1440, maar eene eeuw later, zoo als zulks blijkt uit de Rekening der Stad *Groningen*, loopende van Michaëlis 1540 tot Michaëlis 1541, volgens welke deze Precarien, door HINDRIK SCHRIVER, in het hoofd van het bijgebragte Register voorkomende, opgebeurd, door den Stads Rentmeester in ontvang worden gebragt en verantwoord. Want dus vindt men in deze Rekening, onder het Caput: „anders int generaal untfanghen," fol. 68: „Untfanghen van „HINRICK SCRIVER van dat Gerichte van *Selwerd* twee „honderd unde een Emder gulden, elf stuivers, anderhalf „plak, heerkomende van de Precarien, anno 40 verschenen, „den 28 January anno 41."

Men schijnt, opdat ik dit nog alleen aanteekene, de zaak in dat licht beschouwd te hebben, dat deze Precarien behoorden tot de opkomsten van het Geregt van *Selwerd*, welke, volgens de overeenkomst met Bisschop DAVID VAN BOURGONDIEN, op den 19 December 1460 ingegaan, waarbij dat Geregt aan de Stad *Groningen* wordt verpand, in de Stads Archiven, A. 3, N°. 4, voorhanden, ten voordeele van de Stad moesten komen. Ook schijnt men vervolgens, na dat het Geregt van *Selwerd*, ten tijde van de Graven van *Oostvriesland* en KAREL VAN GELDER, van de Stad afgescheiden geweest, bij het Tractaat met KAREL V van den 15 Junij 1536, bij SCHOTANUS in *Tablino*, pag. 108, wederom aan *Groningen* gebragt was (men zie, onder anderen, Mr. H. L. WICHERS, *Verklaring van het Tract. van Reductie*, bl. 83), het boven opgegevene Register te hebben doen opmaken, en deze Precarien te hebben doen invorderen.

AP-

APPENDIX

MONUMENTORUM.

CXXIV.

Translaat van den zoogenaamden Voorregtsbrief van Keizer KAREL DEN GROOTEN, *in het* Vriesch *geschreven; in eenen Vidimusbrief van den* 21 *October* 1456 (*a*).

802.

In nomine Domini amen. Anno a nativitate eiusdem millesimo, quadringentesimo, quinquagesimo sexto, Indictione quarta, Pontificatus sanc-

(*a*) Offchoon ik, met anderen, den beruchten Voorregtsbrief van Keizer KAREL DEN GROOTEN voor een, in latere tijden, verdicht stuk houde, heb ik echter geoordeeld den tegenwoordigen Vidimusbrief hier te moeten plaatsen, omdat dezelve het eerste berigt, voor zoo ver mij bekend is, bevat van het voorgewend aanwezen van zulk eenen Brief, die, in de *Vriesche* taal geschreven, met een zegel in geel was, aan eenen perkamenten staart uithangende, vertoonende de beeldtenissen van de Apostelen PETRUS en PAULUS, zoude zijn voorzien geweest; welk een en ander tevens de onechtheid van dit, oorspronkelijk in de *Vriesche* taal geschreven, stuk genoeg aanduiden. Deze onechtheid loopt nog te sterker in het oog, daar, volgens het tegen-

sanctissimi in Christo patris et Domini nostri; Domini CALIXTI, *Divina providencia Pape tercii, anno eius secundo, die vero Iovis vicesima prima mensis Octobris, hora quasi nona an-*

genwoordige stuk, deze Brief zoude zijn van het jaar 453, welk jaargetal echter al vrij na komt aan dat van 459, het welk, in de oude afschriften, ter *Leenkamer van Holland*, E. L. 10, fol. 3 en E. L. 12, fol. 12^{vso} en 3, berustende, gevonden wordt, volgens VAN WIJN, *bijvoegsels op* WAGENAAR, D. I, bl. 107, en KLUIT, *Hist. der Holl. Staatsr.* D. V, bl. 44 en 45.

Men vindt, opdat ik dit mede aanteekene, in de Archiven der Stad *Groningen*, A. 1, N°. 8, ook een oud afschrift van dezen Voorregtsbrief in het Latijn, met de jaarteekening van 802, welk exemplaar in lezing vrij naauwkeurig overeenkomt met dat, hetwelk bij HAMCONIUS, *Frisia seu de viris rebusque Frisie illustribus*, *pag. m.* 118, en in den Bevestigingsbrief van Keizer FREDERIK III van 1479, te vinden in het *Charterb. van Vriesl.*, D. I, bl. 682, voorkomt, doch in vele opzigten afwijkt van dat, hetwelk, als het meest echt gekeurde exemplaar, in het *Charterboek van Vriesland*, t. a. p., bl. 44, is geplaatst, en ook bij VAN MIERIS en anderen gevonden wordt.

Het tegenwoordige stuk is, buiten twijfel, uit oudere stukken te zamen geflanst, en wel ter gelegenheid van de onderhandelingen van den Keizerlijken Gezant THOMAS VAN GÜRISTEDEN, die in den tegenwoordigen Vidimusbrief THOMAS THEODORICI DE CRUMSTETEN genoemd wordt, en welke onderhandelingen omtrent dien tijd in *Vriesland* hebben plaats gehad; zijnde, bij de daarop gevolgde Brieven, door Keizer FREDERIK III op den 10 Augustus 1457 verleend, de regten en vrijheden, door de Roomsche Keizeren en Koningen aan de *Vriezen* gegeven, bevestigd, en de *Vriezen* bevolen, zich aan de gehoorzaamheid van het *Roomsche Rijk* niet te onttrekken, en mede Hertog PHILIPS VAN BOURGONDIEN gelast, om de *Vriezen*, welke hij onder zijn gebied zocht te brengen, deswege niet verder lastig te vallen; alle welke stukken in het *Chart. van Vriesland*, bl. 593 en volg., en bij de, aldaar aangehaalde, schrijvers te vinden zijn. Men zie mede WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, D. IV, bl. 61 en volg. en, over de onechtheid van dezen Voorregtsbrief, KLUIT, t. a. p., bl. 42 en volg.

[illegible]te *meridiem, in domibus discreti viri* PETRI [illegible]ARDI, *opidani in opido* Snekis, Trajectensis *d*[illegible]*sis, honorabilis vir dominus et magister* T[illegible]DERICUS IOHANNIS *de* Bolswerdia, *sa-cr*[illegible] *Canonum Licenciatus, presbyter dicte dioc*[illegible], *coram me Notario publico, testibusque infra*[illegible]*iptis, personaliter constitutus, quasdam vener*[illegible]*le vetustatis, dive memorie, quondam in-victis*[illegible], *gloriosissimi, Christianissimi, sanctique Princi*[illegible]*et Domini, Domini* CAROLI MAGNI, *Dei gr*[illegible]*a* Romanorum *Imperatoris semper au-gusti,* [illegible]*isque* Francorum, *literas in vulgari* Frisonic[illegible]*criptas, sigillo quodam cereo, in pres-sula per*[illegible]*eni impendente, communitas, certas quasdam*[illegible]*erogativas et debitorum relaxaciones ipsis* Fri[illegible]bus, *eorum meritis apud Imperia-lem tunc* [illegible]*jestatem exigentibus, gloriose con-cessas, in*[illegible] *continentes, suis proferens in ma-nibus, in* [illegible]*dium produxit, meque ut Notarium et scribam* [illegible]*ublicum, ut debuit, requisivit, sup-plicans ut* [illegible]*iusmodi jam dictas literas videre, legere au*[illegible]*tareque ad fide dignos, qui huius-modi sanc*[illegible]*Principis literas prefati de vulgari predicto* F[illegible]onico *de verbo ad verbum in* Alma-nicum *vu*[illegible]*e bassum transferrent, intendere et attendere*[illegible]*ellem. Quare prefatam peticionem, requisicio*[illegible]*nque huiusmodi, iustam racionique consonan*[illegible]*rbitrans, maxime ne prefate litere propter* [illegible]*miam vetustatem, quam pretendunt, omnino* [illegible]*nichillarentur et perirent, illas, ea cum q*[illegible]*decuit reverencia, suscepi, vidi, et, ut prima*[illegible]*cie apparebant (Sigillum, croceum colo-rem* [illegible]*ens, propter nimiam temporis diuturni-tate*[illegible] *ex parte ruptum erat, ymagines sancto-ru*[illegible]*etri et Pauli Apostolorum in se continens, ex*[illegible]*tas), non cancellatas, non abrasas, non*

violatas, sed integras, omnique prorsus vicio, preter sigilli aliquam corrupcionem, carentem, inveni, legere audivi, ac ad translacionem, a fide dignis factam, diligenter ausculta vi, veritatem veri tenoris prefatarum litterarum factam translacionem, absque omni falsitate addicionis et diminucionis, integraliter repperi. Insuper, ad exhortacionem et translacionem prefati Domini THEODERICI, *dictas iam literas, de vulgari* Frisonico *in* Almanicum *bassum translatas, in formam* Vidimus *publicavi, instrumentavi, scripsi, ac in hanc publicam formam redegi. Quarum quidem literarum Imperialium prefatarum translacio de verbo ad verbum in vulgari* Almanico *sequitur et est talis:* KAERL, die Konync toe *Vrancryk* ende Keiser toe *Roeme*, die is een ffundament der werntliken rechtes; hie doet dit kunt allen luden, die daer syn ende die hyrmaels nacoemende synt, die gaeve ende den vrydom, den hie allen *Vriesen* hevet gegeven yn desen tegenwoerdigen brieven, ende by den naegenomden orkenscap ende onder den guldenen ingesegel, hoe dat dese gaeve allen *Vriesen* ewelike sy beholden, omme tweierhande dienst; soe geven wy allen *Vriesen* vry van alle Landesheren, ende vry van onser *Clepschulde* off tyns van XX punt goldes. Die yrste dienst was, dat die *Vriesen* deden yn onser eren, dat sie dat lant toe *Sassen* ynghingen myt wapender hant, omme die Keyserliken eren; dae die Hertoge LUIDOLF die Keyserlik ere ons behilde, ende onse gebot oversatt, ende hem Konynck over *Sassen* ende over alle *Duytsche* tonge noemen hiet; da fanden wy den *Vriesen* boden ende brieve, dat sie dat lant toe *Sassen* yntreden, ende gehorsam weren onsen geboden. Die *Vriesen* die saten doe toe raede,

en-

ende blydes moedes verhoerden sie onse geboede; dat lant toe *Saesen* sie yntreden, ende den Hertogen LUIDGER, myt synen besten Ridderen, sie in den stride vyngen, bonden ende wonden sie sere, ende toe *Roeme* voerden sie hem in des Keysers ere; doe keerden die *Vriesen* toe hoere lande myt des Keysers gaeven, myt blytscap ende myt eren toe hoer lant sie voeren. Die ander dienst was, doe die *Roemers* onse geboede versmaeden ende recht beroeveden. Omme die meeste vergaerden wy dat alremeynste heer; doe die *Vriesen* dat vernaemen, myt eenen groten volke sie tot onsen heer quemen, myt hoeren vrien willen; alle toe *Roeme* voeren sie myt onsen groeten heere. Doe die *Roemers* onse heere vernaemen, toe felde sie tegens onsf quaemen; die *Vriesen* treden coenliken tegen dat *Roemsche* heere; die besten, die sie hadden, vyngen sie; omme der ghevangener edelheit gaff men onsf dat *Roemsche* Riche alsoe breit; ende alsoe woerden wy gevreit van alre noet; van noet ende van ruwen gevryeden ons die *Vriescende* trouwe. Die selve Keyser KAERL doe myt synen hoechsten raedesmannen toe raede satt, ende die *Vriesen* coer ende eeren enthiet; hie overgaff XX punt geldes alle iaers, dat was die *Clepschulde*, die die *Vriesen* gaeven den Keyser omme syn hulde; daertoe waeren sie oec verbonden, alle iaers tot eenre seker stonde. Oec gaff die Keyser allen *Vriesen* den vrydoem ende benaem hem die holten halsbant. Hie geboot dat alle Landesheren ende alle luden, dat sie hem neernstlichen hoeden, dat sie tiegen die Keyserlike eere die *Vriesen* niet onteerden; dat sie teeghen den *Vriesende* vrydom niet en vechten; teegen dat Keyserlike rechte wie dat hem aanvoechte, die sal

Mm 2 wee-

wesen yn der achte van onsen rechte, *ut infamis*, ende yn des Pauwes banne, vrouwen ende manne. Nae dat *Roemsche* rechte, soellen die *Vriesen* hebben die machte, dat sie van hoeren edelen luden eens des jaers kezen Richters, die alre hoer saken berichten ende bekennen, over die wyff ende over die manne. Dese Richteren alle sullen eynen kiesen myt hoeren wille, die sall hieten *Potestas*; yn die brieve ist aldus, nae die Roemsche siede ist wtgesproeten, ende die Keyser en hevet die *Vriesen* sonder recht niet gelaten. Ist oec datter enych *Vriese* rych sy, ende alsoe guet, dat toe Ridderscap hem stonde syn moet, soe sal dieselve *Potestas* die macht voegen, dat hie, nae die Roemsche sede, maket hem toe Riddere en tot eenen groeten heren; syn sweert gorte hy hem omme syne syden; myt guldenen spoeren sal hie ryden; hie doet hem oec eenen halsslac myt syner hant; voer eenen Ridder sal hie riden doer alle lant; gewapent sall hie ryden gelyc den Ridderen van *Vranckryk*; yn eertryke en is hem gheen Ridderscap gelyc; groet, starck, gereng (*b*) ende koene, oec syn sie oec boven allen luden schone. Desen brieff hebn wy Keyser KAERL onder onsen guldene Ingesiegel laten bescriven, dat alle *Vriesen* ewelike yn hoer vryheit blyven. Die heilige Pauwes GREGORIUS hevet die *Vriesen* dese vrydom gevestiget myt synen brieve, dat sie, nu ende imermeer, vry blyven; hy hevet dit gevestiget by des Pauwes banne, dat hem oec gheen Landesheere gheen strydt teegens beghynne. Deze brieff is

uit-

(*b*) Men versta hier dit woord in de beteekenis van *vlug*; zie KYL, op het woord *ghering*.

uitgegeven bynnen *Roem* toe *Lateraen*; dat is toe *sunte Johannes doem*; nae Godes geboirte gereelt, ys immer die waarheit, vier hondert jaer, vyfftich ende oec drie jaer; Got help ons nu ende emmermeer. Dit orkenschap en sal men niet laten driven, waerliken sal men et rechteliken scryven, datter myt den Keiser saten toe raede, ende die *Vriesen* woerden ontbonden van alre noet. Die yrste was die Konynck WENZELAUS over *Behem*, alsoe hie een Konyng was geheten; daer was WERNHARDUS; die Hertoghe van *Beyeren*; HENRYCK, die Hertoch van *Oesterich*; OTTO, die Hertoghe van *Sueyenryc*; LYPULD, die Hertoghe van *Mennese*; CONRART, die Merchgrave van *Missen*; HERBOLD, die Merchgrave van *Thuryngenlant*; anders van meisteren ende van wisen luden orkenscaps veele meer. Wy moeten alle vergaedert werden toe voer Goede, onsen Here; Amen. *Datum anno, indictione, pontificatu, die, mense, hora, quibus supra, presentibus ibidem spectabili viro, Magistro* THOMA THEODERICI DE CRUMSTETEN, *pro tempore, universaliter ad partes* Frisie, *invictissimi Principis et Domini, Domini* FRIDERICI *Romanorum Imperatoris, semper augusti, ac* Austrie, Stirie, Karinthie *et* Carniole *Ducis, Comitisque* Tirolis, *Secretarius, nuncius et orator, specialiter deputatus sacri* Lateranensis *palacii etc.; Comite* Palatino, *qui et, ob rogationem Domini* THEODERICI *prefati, ad maioris roboris firmitatem, sui Comitatus sigillum presenti publico instrumento impendere iussit;* PETRO SENFFER *de* Franckfordia, *clerico*, Maguntinensis *diocesis; et* IACOBO THEODERICI *de* Landauw, *testibus, ad premissa vocatis specialiter et rogatis.*

Et ego CONRADUS DOLEATORIS *de Franckfordia, clericus* Maguntinensis *diocesis, publicus Imperiali auctoritate Notarius, quia predictarum litterarum Imperialium, sic ut premittitur, presentacioni, productioni, translacioni, collationi, omnibusque aliis et singulis, prout scripta sunt supra, fierent et agerentur, una cum prenominatis testibus presens interfui, eaque omnia et singula sic fieri vidi et audivi, ideo hoc presens publicum Instrumentum, translacionem etc. huiusmodi in se continens, manu propria scriptum, confeci, subscripsi, publicavi, et in hanc formam publicam* Vidimus *redegi, signoque et nomine meis solitis et consuetis, una cum appensione* Contrarus *sigilli dicti Domini Comitis, signavi, in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum, rogatus et legitime requisitus.*

Naar den oorspronkelijken Brief, waarin het teeken van den Notaris van onderen ter zijde staat, en welke voorzien is met een onderuithangend Zegel in rood was, op een bekleedsel van wit was; in de Archiven der Stad *Groningen*, A 1, No. 7.

CXXV.

Uitspraak van OTTO I, *Bisschop van* Munster, *waarbij het geheele dorp en hammerik van* Maarhuizen, *met de daarbij behoorende landen en ingezetenen, worden gebragt tot de Parochie van eene nieuws aldaar gestichte Kerk, en afgeschei-*

scheiden van de Moederkerk te Befelo, onder betaling echter van eene jaarlijksche som aan de laatstgemelde Kerk tot eene schadevergoeding.

Den 12 *September* 1211.

In nomine sancte et individue Trinitatis, OTTO, Dei gratia *Monasteriensis* Episcopus. Cum simus debitores omnibus Ecclesiis, nobis commissis, cuilibet iustitiam suam illibatam conservare, notum esse cupimus universis Christi fidelibus, huius pagine inspectoribus, quod, cum fideles quidam de *Marahuson*, pro remuneratione dominica, in suo predio Ecclesiam novam fundassent, et pro modulo sue facultatis dotassent, ut efficacius eius promotioni intenderemus, omne ius Patronatus, quod habebant, nobis et successoribus nostris perpetuo iure contulerunt. Nos igitur, considerantes, quod non ita nobis erat intendendum ad promotionem iam dicte Ecclesie, ut Ecclesiam matrem in *Befelo* enormiter lederemus, quod, cum ex parte iam dictorum fundatorum et MEYNOLDI, plebani in BEFELO, res decidenda nostro submissa esset arbitrio, ex multa deliberatione et consilio prudentum, totam villam in *Marahusum* et totam *hemmercam* (*a*) illius ville, cum agris attinentibus et eorum inhabitatoribus, in paroghiam iam dicte Ecclesie perpetuo iure assignavimus; statuentes, ut eidem matri Ecclesie, in recompensationem partis paroghie subtracte, annuatim in dominica, qua cantatur *Misericordia*, tres

(*a*) Dat is de geheele omtrek, onderhoorigheid en district van die *Villa*, of verzameling van huizen. Men zie mijne aanteekening *a*. bl. 391, en DU CANGE op het woord *Villa*.

tres libras *Gronyngensium* persolvat. Firmavimus etiam in eodem arbitrio, quod GYLWARDUS sacerdos, quem in illa Ecclesia a fundatoribus invenimus electum, in ea sit perpetuus sine alicuius contradictione. -- Hec uti speramus laudabiliter acta, propter lublitum(*b*) memorie, ad occurrendum calumpniatorum insidiis, presenti pagine, que rei seriem immutabiliter eloquatur, placuit annotare et sigilli nostri impressione roborare. Acta sunt hec anno verbi incarnati M. CC. undecimo, Indictione XIIII, pridie ydus Septembris, presentibus viris honestis, tam laycis, quam clericis, quorum hec sunt nomina: ALDBERTUS, Abbas sancti Bernardi; LUDGERUS, Decanus; Magister WICBOLDUS; ERNESTUS GERLENGA et ALFFRITUS de *Rottum*, et plures alii. Datum *Loppeshem*, per manum ROLANDI scriptoris.

Uit J. NIESERT, *Beiträge zu einem Munsterischen Urkundenbuche*, *Munst.* 1823. *erster Band*, *Erste Abtheil.* Nro. CXXXIX. S. 397 (*c*).

CXXVI.

(*b*) Hier zal waarschijnlijk moeten gelezen worden *oblitum* of *lubricum*.

(*c*) Ik veroorloof mij dezen Brief, offchoon reeds in druk gegeven, hier te plaatsen, om redenen, in mijne aanteekeningen bl. 433 opgegeven, te meer, daar het, wat de uitgever niet schijnt vermoed te hebben, een geheel *Groninger* stuk is, als behoorende buiten twijfel tot *Maarhuizen*, een oud Kerkdorp in het *Hunsingokwartier*, digt bij *Obergum*, gelegen. Dit *Maarhuizen*, hier *Marahuson* en *Marahusum* genoemd, droeg ook oudtijds den naam van *Marrahuisen*, en behoorde in latere tijden met *Baflo*, hier *Befelo*, en in andere oude stukken *Beftlo* en *Baftlo* geheeten, onder eenen zelfden Regtstoel, volgens den schrijver van den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, D. II, bl. 320 en 321, en *de Lijst der Regtstoelen in de Ommelanden*, aldaar

CXXVI.

Brief van OTTO III, *Bisschop van* Utrecht, *waarbij de* A-Kerk *in* Groningen, *bevorens eene Kapel, tot eene Parochiale Kerk, ten dienste van de Burgers in* Utinga-cluch *en* Wester-cluch, *wordt verheven.*

Den 4 April 1246.

In nomine sancte et individue Trinitatis. Amen. OTTO, Dei gratia *Traiectensis* Episcopus, uni-

daar bl. 295, N°. 15; men zie ook, omtrent de laatstgemelde plaats, de Brieven van 1378 en 1425, en mijne aanteekening *e*, bl. 337. De plaats, waar deze uitspraak gegeven werd, was *Loppeshem*, in latere tijden, en thans nog, *Loppersum* genaamd; zie den Brief van 1338 en mijne aanteek. p. 136. Dit dorp draagt in de oudste stukken meestal den naam van *Loppeshem*, zoo als, onder anderen, in de Brieven der *Munstersche* Bisschoppen van 1224 en 1228, bij EMO in MATTHAEI *Anal.*, *Tom.* II, *p.* 77 en 88. Ook behoorden de getuigen, in het slot van deze uitspraak voorkomende, voor zoo ver kenbaar, tot de *Ommelanden*. ALDBERTUS, *Abbas sancti Bernardi*, was de tweede Abt van het St. Bernards Klooster te *Adewert*; zie *Histor. Episcop. Groning.* p. 32, en *de Oudh. en Gest. van Gron.* bl. 218; en ALFRITUS *de Rottum* was een ingezeten, en waarschijnlijk een Abt van het zeer oude Klooster in *Hunsingo* aldaar, waarvan reeds bij EMO, *l. c. pag.* 95, op het jaar 1234, gewag wordt gemaakt. Eindelijk bestond de som, die jaarlijks, als eene schadevergoeding wegens deze afscheiding, door die van *Maarhuizen* aan de Kerk van *Baflo* moest betaald worden, in *Groninger* geld, namelijk in *tres libre Groningenses*, hoedanige muntsoort men omtrent dien tijd, in vroegere en latere stukken, meermalen aantreft; zie onder anderen de Brieven van 1181, 1212 en 1223, hier boven, bl. 8, 16 en 20, volgens welken laatstgemelden Brief 5 *libre et* 3 *uncie Gronensis monete* een mark zilver uitmaakten.

niversis in Christo fidelibus, ad quos hoc scriptum pervenerit, salutem in salutis auctore. Notum esse volumus etati presentium et posteritati futurorum, quod, cum novam plantationem Capelle in *Groninge*, ad honorem Dei et eius sancte genitricis Marie, nec non et sancti Nicolai, omniumque sanctorum, a civibus de *Groninge* olim laudabiliter inchoatam, ad petitionem ipsorum civium, bone memorie Predecessor noster, loci Diocesanus, O. (*a*), *Traiectensis* Episcopus, approbans, eisdem indulserit, ut ipsa Capella Ecclesia sit parochialis, et in eadem cimiterium sepultura mortuorum fidelium, et pueros baptizandi sacramentum, cum ceteris officiis et sacramentis, ad Christianitatis fidem pertinentibus, in perpetuum habeatur, quod per memoratum Predecessorem nostrum dictis civibus est indultum, firmitatis robur habere decrevimus, salvo iure eligendi et presentandi personam ydoneam loci Diocesano, qui pro tempore fuerit eisdem parochianus. Volumus eciam, ut persone dignitate et racione personatus a premisse Ecclesie sacerdote legitimo quatuor libre *Groniensium*, ut olim, in festo sancti Michaelis exhibeantur, et per hoc Ecclesia antedicta ab omni iure et potestate persone sit exempta, et quod premissa Ecclesia a civibus in *Utingacluch* et *Westercluch* (*b*), ut prius, frequentetur. Ut autem hec rata maneant et inconvulsa, munimine scripti nostri et sigilli impressione ea corroboravimus. Si quis autem, quod huic scripto nostro sit obvium, presum-

(*a*) Men zal hier te denken hebben op OTTO I, die van 1212 tot 1215, of waarschijnlijker op OTTO II, die van 1215 tot 1226, Bisschoppen van *Utrecht* geweest zijn.
(*b*) Zie mijne aanteekening boven, bl. 404.

ſumpſerit attentare, indignacionem Dei omnipotentis et noſtram excommunicationem ſe noverit incurſurum." Acta ſunt hec apud *Groninge* anno Domini M. CC. XL. VI., feria quarta poſt palmas, teſtibus hiis, E. (*c*), Prepoſito *Tilenſi*; HARMANNO et GERARDO, ſcriptoribus noſtris (*d*); A. DE RUINE; ALBERTO et SUETHERO DE WORST; HISEBBERTO DE BUCHORST (*e*), WALTERO RADINGO et BARTOLDO RADINGO; et aliis quam pluribus.

Naar

(*c*) Dat is EVERHARDUS. Deze EVERHARDUS, *Prepoſitus Tilenſis*, komt mede voor in den Vidimusbrief van 1244, boven bl. 3, en ook nog in twee ongedrukte Brieven van 1247 en 1251, in den meergemelden Blaffer van het Stift of Convent *Dickeninge* voorhanden, waarvan ik den eerſten, van denzelfden Biſchop OTTO III, omdat die kort is, hier zal laten volgen: „OTTO, Dei gracia *Traiectenſis* „Epiſcopus, omnibus preſencia viſuris notum eſſe volu„mus, quod nos, pro noſtre et anteceſſorum noſtrorum „remedio animarum, decimas novalium, pertinentium curti „in *Dickeninghe*, que nunc ſunt, et in perpetuum provenire „poterunt, Monaſterio et Conventui ſancte Marie in *Runa*, „cui eadem curtis pertinet, de conſilio fidelium noſtrorum, „contulimus, perpetue poſſidendas. Ne autem contra hoc „in poſterum poſſit obiri calumpnia, preſens Cyrographum „Sigilli noſtri munimine duximus roborandum. Teſtes, „qui huic collacioni interfuerant, cum fieret, EVERARDUS, „Prepoſitus *Tylenſis*; IO. Scolaſticus *Daventrienſis*; ANDREAS, Capellanus noſter; HERMANNUS, Notarius; GERARDUS, Dapifer; GISELBERTUS BOCHORST; GHERARDUS HERVET, milites, et alii quam plures. Datum „*Daventrie*, anno Domini M. CC. XLVII., menſe Ianuario, „ſabbato infra octavas Epyphanie." Men zie mede BONDAM, Chart. van Gelderl., St. III, bl. 451, Aant. *b*.

(*d*) Waarſchijnlijk dezelfden, die in den Brief van 1246, boven bl. 196, voorkomen.

(*e*) Miſſchien moet hier geleʒen worden, GISELBERTO DE BUCHORST, zoo als die naam geſpeld wordt in den Brief van 1247, zoo even in de aanteek. *c* bijgebragt, en in den Brief van 1246, boven bl. 196, in welken laatstgemelden men mede den volgenden getuige WALTER RADINCG aantreft.

Naar den oorspronkelijken Brief, aan welken een Zegel in groenachtig was, aan een' groenen zijden draadband hangende, gevonden wordt. Dezelve berust in de Archiven der Stad *Groningen*, supplement Lade Q. 2. No. 1. in eene doos, gemerkt K, waarop van buiten staat *Fundatie brieven van der A. Kercke.* Men vindt dit stuk, offchoon minder naauwkeurig, mede gedrukt achter de *Fasti Consulares* van EMMIUS *de agro Frisiae*, uitgave van 1646 *in octavo*, en in de *Historia Episc. Groning. pag.* 12; en diens vertaling in de *Oudh. en Gest. van Groningen*, bl. 53.

CXXVII.

Bestand en Verdrag van Bevrediging en Koophandel tusschen HAQUINUS *en* MAGNUS, *Koningen van* Zweden *en* Noorwegen, *ter eenere; en de Zeesteden, als* Lubek, *enz.; de steden van* Pruissen, *als* Colme, *enz.; van* Lijfland, *als* Riga, *enz.; en de steden aan de* Zuiderzee, *als* Campen *en andere steden, in de* Nederlanden *gelegen, ter andere zijde* (*a*).

Den

(*a*) Ik moet, bij de mededeeling van dit en van het volgende stuk, welke, zoo ze als echt konden worden beschouwd, voor de kennis van den toenmaligen staat der *Nederlanden* en van den Koophandel, hoogst belangrijk zouden zijn, den lezer berigten, dat deze stukken slechts zijn afschriften, naar het schijnt, van het einde der zestiende, of het begin der zeventiende eeuw, zonder dat men, met eene genoegzame zekerheid, kan zeggen, waar deze afschriften uit ontleend zijn. Misschien zijn dezelve uit de *Lubeksche* Archiven herkomstig, hetwelk ik vermoed, om dat, in de Archiven der stad Groningen, het naast voor het tegenwoordige stuk geplaatste Nummer eenige stukken bevat nopens de

Den 30 September 1272.

Privilegium MAGNI und HAQUINI, des Ricke *Norwegen* und *Schweden* Coninge.

Allen und enen issliken, de dusse breve seen edder hooren lesen, MAGNUS und HAQUINUS, van Godes gnaden des Ricke *Schweden* und *Norwegen* Coningk, ewige heil. Wy willen dat enen issliken klarliken sy witlick, dat wy sodannen vre-

de onlusten tusschen den Koning van *Denemarken* en *Noorwegen*, en de stad *Lubek*, in 1612 en 1613 hebbende plaats gehad; in welke onlusten de *Nederlanden*, wegens de *Zondsche* tollen, een gelijk belang hebbende, die van *Lubek* hebben bijgestaan, en zich, nevens dezelve, op de oude privilegiën en verdragen van Koophandel hebben beroepen; al hetwelk breedvoerig kan worden nagezien, onder anderen, bij BAUDART, *gedenkwaard. Geschied.*, B. IV, bl. 230; B. V, bl. 31 en volg., bl. 44 en volg. En offchoon ik niet begeer voor de echtheid dezer stukken, of oude overzettingen, zoo als ze schijnen te zijn, in te staan, zoo heb ik nogtans, te meer, daar, voor zoo ver mij bekend is, van dezelve bij de Nederlandsche schrijvers geen gewag wordt gemaakt, geoordeeld, deze brieven alhier eene plaats te moeten inruimen, uit hoofde dat dezelve zich in de *Groninger* Archiven bevinden, en aanleiding tot nader onderzoek kunnen geven. Ik doe dit te liever, omdat, omstreeks dezen zelfden tijd, deze Provincie, of althans de Ommelanden in eene naauwe betrekking van koophandel met de noordelijke landen, en de steden, aan de Oostzee gelegen, gestaan hebben. Zoo vindt men bij MENCO, in MATTHEI *Anal.*, *Tom.* II, *pag.* 186 en 187, op het jaar 1272, gewag gemaakt van den handel, welke destijdes in de *Ommelanden* gedreven werd met de kooplieden uit *Dacia* et *Slavia*, door welke landen, volgens LAMBECIUS *Rer. Hamburg.*, *Tom.* II, (ed. 1706) *pag.* 24, 36, 37, 72, enz., *Denemarken* en andere landstreken, aan de *Oostzee* gelegen, te verstaan zijn. Men zie voorts, over den vroegen Koophandel met de *Noordsche* landen, onder anderen, DE WALL, *Handv. van Dordrecht*, D. I, bl. 138, in de aanteek.; en DUMBAR, *Kerkl. en Wereldl. Deventer*, D. I, bl. 485 en volg.

vrede, beſtant, und vrundtlick degedinge, nomblicken in unſen ſchloete *Bahuſen*, twiſchen uns, HACQUINUM, Koningk, unſe manne, denere und underſaten, und unſe Ricke *Norwegen*, und alle unſe lande, uppe ene ſiden, und den Radtmannen, Schepen, borgeren und kopluden unde deneren der Seeſtede, alſe *Lubegke*, *Hamborch*, *Bremen*, *Rostock*, *Wissmar*, *Stralſundt*, *Gripeswolt*, *Stettin*, *Anckelam*, *Colberge* und *Nyenſtargarde*, und der anderen Stede er tho behoorende; vorts mehr der Stede vuyt *Pruſſen*, alſe *Colme*, *Thorn*, *Elvingh*, *Dantzigk*, *Coningessberch* und *Brunsberch*, und anderen Steden de er tho behorende; vorth mehr der Stede uth *Lifflandt*, alſe *Rige*, *Dorpte*, *Revel*, und *Parnow*, und anderen Steden; vorth mehr de Steden an der *Suderſee*, als *Campen*, und anderen Steden, in den Stichte *Utrecht* belegen; ock der Steden uth *Seelandt*, alſe *Zirxzee*, *Briele*, *Middelborch*, und der Steden *Hollandt*, alſe *Dordrecht*, *Amſterdam*, und anderer Stede, in der Greveſchop *Hollandt* und *Seelandt* belegen; der Stede ock *Gellern*, alſe *Herderwick*, *Zutphen*, *Elborch*, *Deventer*; und oock der Steden *Staveren*, unde *Hindelopp*, und ock twiſchen allen den, de begrepen ſint in den rechte und den verbunde der Stede vorſcr., und erer mede hulpere, uppe anderen ſiden, genomen und vestiget, vormittelst uns Koningk HAQUINI vorſcr., ſo unſe breve clarlicken inne holden, de wy in allen eren articulen und conditien willen ſtede unde vastholden, und der vorſcr. vrede, upſchlach, und vrundtlicke handlunge, van den dage als ſe uthgahn, und alſo vort to twen jahren denne negest volgende, van rade und vulbort unſer reden und manne, vormiddelst desſer breven, wy vorlengen; und

und hirmede nah al eren und issliken articulen, in unses Koninges HAQUINUS breven begrepen, bede wy datse scholen unbrecklicken waren und duren, alse dat in den ehrbenomeden twen jahren, nu vorlenght, alse in den erhbenomede uplage, mogen de borgere und coplude der Stede, und ere denere, und en islick en tho behorende, unse Ricke *Norwegen*, und alle unse lande, stede und dorpene, unse havene und gebede, secker und velich komen, dar wesen, und seker van dar scheden, wanne idt eme behaget, al umme ere kopenschop und werve doen, so van oldinges und bether tho plegen tho donde, und ere ding dar dohn, allumme, wo vakene, und wanner idt en behaget und nutte duncket; so scholen ock, twischen dessen tiden, erer guder, und kopenschop van all erer gudere, frig brucken, nach al eren willen; und scholen ock nicht van uns, edder etlicken unsen Vogeden, Ampdluden edder underfaten, in eren live edder gude, jenegerwis werden gehindert, men van uns und alle der unsen werden gevordert mit vlyte; ock scholen se, und en isslick van en, dewile se, und ein isslick van en, dewile desse vrede waret, all erer rechticheit, aller warheit, frigheit und erer privilegie der benombden Steden, en etlicken van en, samentlicken edder besundergen, van uns, und unser vorolderen, und unser vorvaren, jenigewiss gegeven und vorlenet, in allen enden unses Rickes *Norwegen*, und unser lande, alle scholen frig und samelicken brucken in aller wise, so se de allerfrigest er hebben gebrucket, so ock de privilegie sulven wol uthwysen. Vorth mehr ist ock, vormiddelst uns ende den sendebaden der vorschreven Stede, nu by uns jegenwerdig gedegedinget, dat de van *Rostocke* und *Wishmar*

mar scholen nicht uns edder unser luden, unsen Ricke edder lande, edder mit eren hulperen by sich, edder eren medeborgeren, edder jenigen deneren, dewile dese vrede duret, doen schaden edder beschwernisse; und scholen ock nicht, in dessen middelen tiden, eren heren van *Mekelenborch* jenige hulpe dohn jegen uns edder unse Ricke, mit welcken schepen edder jenigen dingen; men weret velichte, dat ere heren in der vorschreven Steden *Rostogk* und *Wishmar*, unde eren havenen, etlicke schepe und lude umme rede gelt hureden, edder sich victalien koften; sodane lude, schepe und victali uthvorende, dar mede schall desse vrede nicht wesen gebraken. Weret ock, dat wy mit macht de lande der vorschreven heren van *Mekelenborch*, vigentlicker wise, wolden betheen, den mochten de vorschreven van der *Wishmar* und *Rostogk* der erbenömenden heren helpen binnen eren landen und der havenen, de to dem Hertichdome van *Mekelenborch* horen; dar mede scholde ock dat frundtlicken bestant nicht geseriget wesen. Dit vorschreven frundtlicken bestant, mit al sinen articulen unde conditien boven gescreven, mit unsen leven und treuwen Radtgever und mede wilkoreden Richteren van unser wegen, unses Rickes und unser lande, laven wy, mit guden truwen, den vorschreven steden unvorbrokelicken tho holdende, ane alle bedregnisse und lossheit. Und wy JOHAN HIERNA, NORTWA JNGEWALRS, HALVARDUS JANSS, und HAQUIN HIWIDAGS, Riddere, GANDO ERKESS und HALVER HAWERDES, Knapen, vor dat frundtlicke bestandt, und al eren ummestandheit, und van alle und isslicke vorschreven articule, ane alle lossheit vestlick tho holdende, mit der vorschreven unsen he-

heren Koningen, mede loven in guden truwen, und hebben unse segell, mit den segelen unser Heren Koninge, in tuchnisse, an dessen breff gehenget. Geven und beschreven in unseren Slote *Rumeborgh*, Ao. 1272, des negesten tages nach sunte Michelis.

Uit de Archiven der Stad *Groningen*, de Kist 4, N°. 138.

CXXVIII.

Altijddurend verbond van Vrede en Koophandel tusschen HAQUINUS, *Koning van* Zweden *en* Noorwegen, *en de Landen en Steden*, *in den Brief van den* 30 *September* 1272 *vermeld.*

Den 15 *Augustus* 1276.

Privilegium *Konings* HAQUINI *in Norwegen und Schweden.*

Allen den nu sindt und noch tokomende werden, unde de dessen breff seen edder horen lesen, HAQUINUS, von Godes gnaden van *Norwegen* und *Schweden* Koningh, ewige heill in Gode. Juer allen mit dessen breve doen wy witlick, openbare betugende, dat wy mit den erbaren mannen JACOB PLESSKOWEN, Borgermestere, HERMAN VAN OSENBRUGGE, Radmanne, to *Lubecke*; BONETRAM WULFFLAM, JOHAN RIGEN, Borgemeister van den *Stralesunde*; HINRICH SCHUPPELENBORCH, Radmanne vanne *Gripesswolde*; HANS WOLMASTEN van

Elbing; EVERHARD BOSEN, Borgermeister van Campen; HANSS MEINARDESSEN, Radmanne van Amsterdam, Rades sendeboden, und vulmechtigen Procuratorn der gemeinen Stede van der see, und in den namen erer alle, alsse Lubegke, Stralsundt, Hamborch, Bremen, Rostogk, Wismar, Gripesswold, Stettin, Anckelen, Colberg, Nustargarden, und der anderen Steden by en belegen; vortmehr der Lifflandtschen Steden, alsse Rige, Dorpte, Revel und Pernow, und der anderen Steden by en belegen; vorthmehr der Stede uth Prusse, alsse Colme, Thorne, Elingh, Dantze, Koningsbergh, Bronsbergh, und der anderen Steden by en belegen; vorthmehr der Stede van der Sudersee, alsse Campen, und der anderen Stede an der Sudersee gelegen; unde oock in Seelandt, alse Zirxsee, Briele, Middeborch, unde Arremude; ock der Stede Hollandt, alse Dordrecht, Amsterdam, Enchusen, Wiringen, und der anderen Steden, in der Graffschappe Hollandt und Seelandt gelegen; ock der Gelderschen Steden, alse Herderwick, Sutphen, Elborch, Deventer; ock der Stede Staveren und Hindelope, und aller anderen Stede, in eren rechte undt begrepen, van allen und isslicken sacken wegen, twistingen, twedracht, krige und wederstalt wegen, twischen uns, und unseren Ricke van Norwegen, unsen mannen, deneren und mede hulperen, up ene, und alle, und isslicke Stede bovengescr., in erem rechte und verbunde begrepen, und eren inwoneren und mede hulperen, up der anderen side, bet her to gewesen und up gestanden; ock van schaden und hinder wegen, und unrechtscheiden, allen an beiden siden, und an beiden thalven entfangen, dat hebben wy mit wolberaden mode van welbeha-

 gen,

gen, und mit openbarer vulborth all unser truwen und rathgeveren, vor uns, unse erven und nacomelingen, und vor unse Ricke *Norwegen*, und vor alle unse manne, inwonere und medehulpere unses Rickes, so hebben wy uns versonet und verevenet, und enen ewigen vrede und eendracht gemaeckt mit dessen breve, ewigen durende, unverbrokelicken tho holdende in thocomenden tide, ane alle bedrechnisse, van beiden parten, vestlicken tho holdende; alsso dat hirnamals, und so vort tho ewigen tiden, aller und isslicker Stede vorscr., und in eren rechte und verbunde begrepen, koplude, borger, inwohner und dener mogen de Stede, dorpere und ende unses Rickes *Norwegen*, um kopenschop tho doende to water und to lande, frig und seker versoken, unde dar sulvest erer kopenschop, gudere und dinge, vredesamelicken brucken, dar tho wesende, vor uns, unse erven und nacomelingen, vogeden, deneren, mannen und inwoneren unses Rickes, und vor alle unde isslicke andere, de umme unsen willen don und scholen und willen, so well dar tho comende, als dar tho wesende, und van dar tho theende, seker, frig und selich, so wol in eren guderen, als persohnen und dingen; ock scholen der vorschreven Stede, coplude und inwonere, in unsen Ricke *Norwegen* und des Rickes Steden, havenen und enden, brucken und geneten all erer freiheit, rechtigheit, privilegien und older wonheit, de se dar sulvest ier vrigest hebben gebrucket; vorth mehr, uppe dat der erbenombde Radmanne, borger und koplude der vorscr. Seestede to bekennen, dat unse gnade by en gutwillig is, und uppe dat wy se jo mit vorder gnade bekennen mit der daet, so hebben wy en allen, und enen isslicken, Radmanne, bor-

geren unde copluden der vorgeschreven Stede van der *Hense*, und allen anderen der *Dudschen Hense*, und den *Romeschen* Ricke unddergedaen, alle rechticheit, friheit, gnade, privilegie und olde warheit, und alle breve und etlicken van en, samentlicken edder besundergen, van milder gedachtnus unsen allerlevesten vader, Koningk MAGNUS, vorolderen und vorvaren, Koningen van *Norwegen*, wodanige wisf gegeven unde thogelaten, mit vullen rade unser Radgeveren undergeschreven rade und wolbehagen, darumme dat de erbaren Stede uns, und den Ricke *Norwegen*, tho unsen wolbehagen desto gunstiger sin, mit krafft dieses breves vorniget, togelaten und van werde geholden und bestedigen, so die privilegie vurder und gantz inholden. Vortmehr weret, dat idt geschehe, dat jennige intoglinck edder butenheims man, jegen uns edder unse recht, breke overtredinge, darumme he uns plichtig were genog to donde, so wille wy um gnedigclicken verlenen, da sodanes, de also averbrecke, redelicke schulde, de he rechtelicken schuldich were, vor alle van sinen guderen scholen betaelt werden, er uns de overtredinge vorboet werde. Vorth mehr, weret dat ettlicke schepe an de havene unser Stede und dorpere, also to topkastell, to queme, dar scholde men wesen an brocke; ock scholen se nicht an den bruggen leggen, und scholen ock uppe den lande nene brugge macken, sunder alle sodane topkastell sy dale gelegt van der mast (*a*). Hirumme loven wy mit guden loven

(*a*) Ik heb mij, met de verklaring van dit en van het voorgaande stuk, als zijnde waarschijnlijk slechts gebrekkige overzettingen of afschriften, en daardoor op veele plaatsen duister, niet kunnen bezig houden, doch meen, met betrek

ven, mit deser schrifft, den erbenomeden Rahtmannen, copluden, borgeren, inwoneren und boden der vorscr. Stede, und enen isslicken van en, vor uns, unse erven und nacomelingen, und unsen Ricke, und unsen lande, und vor alle, de um unsen willen doen und laten willen, unsen vorschreven leven getrewen und Radthgeveren naegeschreven, dat wy sodanen ewigen vrede unde vrundtlicke endracht, mit allen und isslicken eren articulen naegeschreven, vastlicken und unverbrokelicken willen holden. Deses tho klarer betuchnisse deser vorschreven dinge, so hebben wy unse segel, mit den segelen deser nageschreven unser leven getruwen und rathgeveren, van rechter wetenheyt, gehenget an dessen breff. Und wy AGMUNDUS SIDNISSEN, ERICK KETELSEN, NORWO INGENWALDESSEN und VIHO JOSSEN, Riddere, HAQUIN JASSEN, SANTO ERICKESSOHN, ALVENS HARALDESSEN, ALENDUS PHILIPPESSEN, unde GUTBRANT ALVESSEN, Knapen, des vorschreven unses Heren, Heren HAQUINUS, Koninges van *Norwegen* unde *Schweden*, Radgeveren, wente wy alle und isslicke stucke, in den vorbe-

trekking tot het woord *Topcastell*, dat hier tweemalen voorkomt, in bedenking te moeten geven, of niet de toenmalige inrigting der schepen hier eenig licht kan bijzetten. Volgens een oud schrijver, door den Heer VAN WIJN, *Naleezingen op* WAGENAAR, bl. 155, aangehaald, had een aantal schepen, tot eenen scheepstrijd op de *Zeeuwsche* stroomen, in het begin van de veertiende eeuw, geprest, en daaronder Koopvaarders, behalve andere middelen van verdediging, aan het bovenste gedeelte der masten, *kasteelkens*, in welke men krijgers met schichten en steenen, plaatste. Zulke gewapende Koopvaardijschepen zal men, in de *Noordsche* Havens, niet hebben willen toelaten, ten zij deze kasteelkens werden weggenomen.

benomeden breven gefchreven unde uthgedrucket, van unfen und enen isflicken van uns wolbehagen und openbar vulbort gedan, geendiget unde gedegedinget fint, fo love und hebben gelovet in desfe fchrifft, mit guden geloven, vor uns und unfe erven, mit den erbenomeden unfen Heren Coninge, der vorgefcr. Stede Radheren, borgeren, koplude, inwoneren, underfaten, deneren und boden, den vorgef. vrede unde vrundtlicke endracht, to ewigen tiden, und unverbrockelicken tho holdende, und defes, tho vurder vastheit, fo hebbe wy unfe fegele, und enen isslicken van uns, mit den fegele des vorfcr. unfes Heren Koninges, hiranne gehanget. Geven und gefchehen tho *Kallingsborch*, Anno 1276, an Hemelfarth unfer leven frawen.

Uit de Archiven der Stad *Groningen*, de Kist 4, No. 138.

CXXIX.

Brief van den Praefectus *en de* Confules *in* Groningen, *bij welken Vrouw* MENOLDIS *eenige goederen, tot een geestelijk gebruik, en, volgens het buitenfchrift van den Brief, tot de Stichting van het, later aldus genoemde,* Vrouw Menolda Convent, *heeft weggefchonken.*

Den 1 *November* 1276.

E (*a*)., Prefectus (*b*), et Confules in *Groninghe* u-

(*a*) Dat is EGBERTUS. Zie denzelven mede in de beide volgende Brieven van den 22 Maart 1282 en 17 April 1284;

universis, presentia visuris, salutem in omnium salvatore. Noverint universi, tam presentes quam futuri, quod dominus MENOLDUS (c), eorumdem aliorum auxilio, ad honorem Dei omnipotentis, [illegible] in suorum veniam peccaminum, domum et aream, apud *Fratres Minores* sitam, et proximam aream [illegible] in [illegible]

1284; alsmede in den Brief van 1296, aangehaald in het Register van DE SITTER, bl. 289, en in den Brief van 1285, hier boven bl. 45.

(*b*) Ik heb tot dusver, in navolging van de meeste Groninger schrijvers, het woord *Praefectus* door *Burggraaf* vertaald; doch deze overzetting komt mij, bij nadere overweging, minder naauwkeurig voor, daar de *Praefectus* in *Groningen*, voor zoo ver mij bekend is, in de oude stukken, nergens *Burggravius* genoemd wordt, noch ook, in dezelve, ergens van eenen Burg of een *Castrum* in *Groningen* wordt gewag gemaakt. Men zal dus, om bepaald te spreken, hier, door *Praefectus*, eenen Stedehouder, Hoofdschout of *Comes*, dat is Regter, te verstaan hebben, en door *Burggraaf* mede zulk eenen *Comes* of Regter, aan wien tevens de verdediging van eenen *Burg*, een *Castrum* of *Castellum*, was aanbevolen. Dit alles is breeder en uitmuntend ontwikkeld in JUNGII *Comit. Benthem. Hist. antiquiss.*, *Lib.* III, *cap.* VII, § 2, *pag.* 273 *et seq.*; en strookt volkomen met de oude Charters, in dit werk voorkomende, als in welke de *Borggravius Covordie* en de *Praefectus* in *Groningen*, beide, aldus onderscheidenlijk, genoemd worden, zoo als in de Brieven van 1332 en 1354, hier boven bl. 120, of in welke de *Castellanus de Covordia* en de *Borggravius Covordie* alleen voorkomen, zoo als in den Brief van 1291, bl. 53, en in den Brief van 1339, bl. 150. De vriendelijke lezer wordt dus verzocht, om overal in dit werk, in plaats van *Burggraaf van Groningen*, te lezen *Praefectus van Groningen*.

(*c*) Het *Vrouw Menolda Convent*, thans, sedert lang te niet gegaan, lag digt bij, en wel ten noorden van de *Fratres minores*, of het toenmalige Kerkhof van het Minderbroeder of Franciscaner Klooster, met diens Kerk (de Broerkerk), zoo als mede uit de, vervolgens te plaatsen, stukken zal blijken; en is naderhand meerendeels geschikt tot woningen voor eenige Hoogleeraren, waarover kunnen worden nagezien den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, D. II, bl.

in qua domuncula *Bachinarum* (*d*) est sita, ipsis *Bachinis* mortuis, liberam optinebunt, atque tres areas, ibidem ad aquilonem jacentes, in refugium *Bachinarum*, illic commorantium, ad serviendum omnipotenti Domino, contulerunt, libere et pacifice in perpetuum possidendas. Datum anno Domini M.CC.LXX. sexto, in festo omnium sanctorum, HENRICO KALEMER, FREDHICO CORDINGHE, RENOLDO, filio REMBORDI, et FRETHICO BUTZEL, existentibus quatuor Rationalibus Civitatis (*e*).

(Op den rug van den Brief stond)
Fundatio Convent. Menoldis.

Naar een afschrift, in de verzameling van wijlen den Heer President Mr. J. W. KEISER, alsmede in die van den Heer Mr. H. O. FEITH berustende (*f*).

CXXX.

bl. 90; Mr. H. O. FEITH in deszelfs meermalen aangehaalde Verhandeling; aanteek. bl. 36. Volgens het *MS. Nobiliarium* van COENDERS, was die Vrouwe MENOLDA, welke, in 1395, getrouwd is met JOHAN RENGERS *tot den Post*, Burgemeester van *Groningen*, en die daardoor het Huis te *Hellum* aan het geslacht van RENGERS gebragt heeft, met de Stichtersche van dit Convent, aldaar het *Jufferen Klooster* te *Groningen* genoemd uit hetzelfde geslacht afkomstig. Men vindt van dit vermogende geslacht, in het vervolg op MENCO, op de jaren 1284 en 1295, in MATTHAEI *Anal.*, II. *p.* 198 en 208, en in den Brief van 1317, hierboven bl. 82, gewag gemaakt; doch hetzelve wordt aldaar niet MENOLDA, maar MENALDA genoemd.

(*d*) Men zie over de *Begynen*, de *Hist. van het Utr. Bisdom*, door H. V. R., I. D., bl. 443, in de aanteekeningen.

(*e*) Men vindt de namen dezer *Rationales* mede, en, naar ik vermoed, in de spelling naauwkeuriger, bij EMMIUS, in de *Fasti Consulares*; zoo als mede de namen der *Rationales* en *Burgomagistri*, in de volgende Brieven voorkomende, doorgaans aldaar gevonden worden, hetwelk ik niet telkens zal aanteekenen.

(*f*) Het oorspronkelijke van dit stuk, hetwelk voorheen

CXXX.

Brief van den Deken van Drenthe *en* EGBERTUS, Praefectus *in* Groningen, *waarbij de Kapel te* Wolfsbergen, *door het Convent van* Adewerd *gesticht, van de Kerk te* Noordlaren, *na eene door laatstgemelde bekomene vergoeding deswege, voor altijd wordt afgescheiden, en vrij verklaard; in eenen Vidimusbrief van* BERTOLDUS, Praefectus *in* Groningen, *en anderen, van het jaar* 1332 (*a*).

Den 22 *Maart* 1282.

„Universis audituris presencia seu visuris. Nos H.

in de Archiven der Stad *Groningen* was berustende, schijnt verloren te zijn geraakt, en heeft, althans tot dusver, niet weder kunnen worden opgespoord. Volgens het geauthentiseerde afschrift in de verzameling van den Heer KEISER, was hetzelve voorzien geweest met twee zegels in groen was, het eene van den *Praefectus*, en het andere van de Stad *Groningen*. Op het eerste, dat de figuur van een hart had, zou het volgende randschrift, zoo ver nog leesbaar, gestaan hebben . . . . *fectus Egber. Gron. berg.* waaruit men leest: *Prefectus Egbertus Gronenbergius*. Men vergunne mij echter, omtrent de juistheid van deze lezing, voor als nog eenigen twijfel te voeden, daar mij nimmer, zoo als ik reeds boven, bl. 114, in de aanteek. *d*, gezegd heb, deze titel of geslachtnaam van *Gronenbergius* is voorgekomen, en het opgegevene randschrift, ook naar den stijl van die tijden zeer ongewoon, geheel verschilt van dat, hetwelk op het zegel van denzelfden *Praefectus*, aan den Brief van 1285 hangende, gevonden wordt, invoege hetzelve, in de aanteek. *k*, bl. 50, is opgegeven.

(*a*) Men zie, tot opheldering van dezen Brief, mijne aanteekening, bl. 45 *a*, en de, aldaar aangehaalde, Brieven van 1262 en 1264, volgens welke het Convent van *Adewerd*, om-

„ H., Decanus *Threnthie*, F., Plebanus de *North-*
„ *laren*, B (*b*)., Prefectus in *Groninge*, nec non G.
„ et I o., Rectores Ecclesiarum ibidem Martini et
„ Nycolai (*c*), Pontificum beatorum, presentibus
„ notum facimus, sub sigillorum nostrorum muni-
„ mine, fideliter protestantes, nos literas Dompni
„ Abbatis -- et Conventus de sancto Bernardo in
„ *Adwerth*, propter vetustatem nimium reno-
„ vandas, sub sigillorum robore Dompni B.,
„ Decani *Threntie*, et E., Prefecti in *Groninge*,
„ anno Domini M. CCC. XXXII. vidisse, et absque
„ vitio cognovisse, formula subsequenti:" Uni-
ver-

omtrent het midden van de dertiende eeuw, eene aanzienlijke turfgraverij in deze oorden had aangevangen; als een gevolg, en ter bevordering van welken aanleg, het gemelde Convent, buiten twijfel deze Kapel te *Wolfsbergen* zal gesticht hebben. De schrijver van de *Vitae Abbat. Adewerd.*, in de *Historia Episcop. Groning.*, *pag.* 33, verhaalt, dat, ten tijde van GEYKO, welke, van 1262 tot 1268, Abt van *Adewerd* is geweest, na den gedanen aankoop van zekere landhoeven in *Everswold*, ter laatstgemelder plaats, eene Kapel was gesticht, welke, bij derzelver inwijding, door den Bisschop van *Utrecht*, uit hoofde van de aangenaamheid der ligging, *Hortus S. Bernardi* of *St. Bernards Hof* was genoemd; men zie ook de *Oudh. en Gest. van Groningen*, bl. 229. Dan deze Kapel was, naar het schijnt, onderscheiden van die van *Wolfsbergen* of *Vlesbergen*, in den tegenwoordigen Brief vermeld, als zijnde, volgens de boven aangehaalde Brieven, en ook den Brief van 1332, bl. 111, aanteek. *a*, *Everdswold* en *Wolfsbergen* twee, van elkander onderscheiden, Communiteiten of Parochien.

(*b*) Dat is BERTOLDUS DE GRONEBEKE; zie de Brieven van 1328 en 1332, hier boven, bl. 108 en volg. 114 en 120.

(*c*) De *Akerk* droeg, in het eerst, den naam van *Ecclesia S. Nicolai*; zie MENCO *l. c.*, op het jaar 1253. *pag.* 156. Zij werd, in latere tijden, *Ecclesia beate Marie in Groningen* of *Onser Vrouwen Kerk to der A.* genoemd; zie den Brief van 1393, boven, bl. 466, en de vervolgens te plaatsen stukken van 1360, 1372, 1394 enz.

versis presencia visuris et audituris, E., Decanus *Threntie*, et E., Prefectus in *Groninge*, sinceram in Domino caritatem. Exigente inevitabili necessitate civium de *Vlesberge*, colonorum Monasterii de sancto Bernardo, cum iidem cives, per consensum Dompni Io. (*d*), *Traiectensis* Ecclesie Electi, et Dompni B., persone *Groniensis* (*e*), ac G., Plebani de *Northlare*, Capellam, habentem sepulturam, edificassent, et monachi Monasterii predicti, pro ipso recessu colonorum suorum, donassent Ecclesie de *Northlare* duo millia laterum, et, ad instanciam civium de *Northlare*, confracta septa Ecclesie de *Northlare*, laudabiliter ipsi monachi reparabant. Quapropter sepedicti ambo, scilicet monachi et cives de *Vlisberge*, ab omni iure et ab omnibus accidentibus, que pertinent ad Ecclesiam in *Northlare*, et que deinceps ei, seu suo cimiterio, sive suis septis, seu aliis quibuscunque, ad illa pertinentibus, poterunt evenire, liberi iure perpetuo sunt dimissi. In cuius rei testimonium appensione sigillorum nostrorum presencia sunt munita. Datum apud sanctam *Walburgem* in *Groninge*, anno Domini M.CC. octogesimo secundo, XI. Kl. aprilis.

Naar den oorspronkelijken Vidimusbrief, waaraan ook nog eenige zegelen gevonden worden, in de Archiven der Stad *Groningen*, B. 3, het pakket N°. 3, waarop van buiten staat: *vier Verzegelingen, rakende de Kerken en Kerkegoederen van Cropswolde en Wolfsbergen.*

CXXXI.

(*d*) Men versta hierdoor JOHANNES I, die, in 1267, Bisschop van *Utrecht* geworden is.

(*e*) Zie den Brief van 1246, hier boven, bl. 544.

CXXXI.

Geauthentiseerd translaat van eene conventie, over de betaling van tienden, tusschen GERHARD MENSINGE *en de ingezetenen van* Zuidlaren, *onder anderen door den* Prefectus *en de* Rationales *in Groningen bezegeld; in eenen Vidimusbrief van den 9 Januarij* 1612 *(a)*.

Den 17 April 1284.

„Translaat van een olde latynsche Brieff, de„welke, onder het groote Amptszegel des „Hogen Gerichts Camer van Stadtholder „ünde Hooftmannen binnen *Groningen*, „gevidimeert was; luidende de *Vidimus*, „van aanvangh, als hier naer volget:

„Wy Stadtholder unde Hooftmannen, van wegen „hooger Overheijt unde Heerlyckheyt der Stadt „*Groningen* unde *Omblanden*, doen kund unde „be-

(*a*) Ik plaats dit stuk, omdat hetzelve met de *Groninger* zaken in verband staat, en mede door den *Praefectus* en de *Rationales* in *Groningen* is bezegeld. Het Instrument, offschoon in den vorm van een translaat, is buiten twijfel echt. JOHAN WICHERINGE en REMBERTUS HUSMAN of HUISMAN waren, op dien tijd, de eerste Hooftman, en de tweede Secretaris van de Hooftmannen Kamer. LUDOLF HENRICI was, eenige jaren daarna, des laatstgemeldes opvolger, en is ook reeds, hier boven, bl. 289, 380, enz., voorgekomen. Ik begeer nogtans voor de juistheid der vertaling niet in te staan; althans twijfel ik, of *Rationales* aldaar te regt, door *Borgemeesteren*, is overgebragt, hetwelk ik naderhand gelegenheid zal hebben te onderzoeken.

„ betuige mitz desen openen brieve, dat wy ge-„ sien unde gelesen hebben eenen pergameenen „ brieff, met drijen, nogh tegenwoordigh onder-„ uijthangenden, zegelen in groenen wasse be-„ kraftiget, unde dan nogh een pergamenen lisse, „ mit die zyde door den selven brieff, daer het „ vierde zegel schynlyken angehangen hadde, „ (wel verstaende nogtans, dat die lisse van 't leste „ der drijen, nog tegenwoordigh an und uithan-„ gende, Zegels, overmits langwyligheijt, geschoe-„ ret ofte doorgesleten unde weder angehechtet „ were); wesende voorgeroerte brief sunst geheel „ unde over al wel leesbaer, sunder eenigerleij „ rasure ofte maculature, unde luidende, van woor-„ de tho woorde, als hier nae volght:

(Volget het translaat der selvigen brieves) GERHARDUS MENSINGE, mit de ingesetenen van *Zuidlaeren*, wunschen allen den geenen, soo desen tegenwoordigen brieff sullen sien, gesundheit (ofte heijl) in den Heere. Een jeder bysonder und alle, die dit geschrifte (ofte brieff) sien, sollen weten, dat wy voors. GERHARDUS MENSINGE unde ingesetenen van *Zuidlaeren* 't samen overeengekomen (ofte verdraegen) seint, belangende die wederomgevinge ofte betaelinge van eenige tinsen (ofte renten) op sekeren termynen, in forma (ofte gestalte), als hier na volget; sollen derhalven die vorsegte ingesetenen alle jaeren an my GERHARDUS unde mynen nakomelingen betaelen, op dese termynen, als te weeten, op St. Andreas avond 't seventigh mudden winterrogge, *Groninger* mate, und in den sabbath des Sondaegs Laetare (ofte tho midvasten) insgelycken 't seventigh mudden molten van haver, voorgesegter mate, in nahme van tienden, ten eewigen tyden. Sollen ook deselve ingesetenen sulke

mnd-

mudden an my GERHARDUS unde mynen nakomelingen, op haer perikel (ofte noodt), praesenteren (ofte leveren), ter plaetsen, die haer van my ofte mynen boode angekondigt sal wesen, in 't destrict (ofte behoir) van *Drenthlandt* ofte *Groningen*, tot mynen wille unde beleevent, waer ick wooninge dan voor myn persoon sal maken (ofte holden); ofte soo verre ick myn woninge anders waer mogte maken, up die marckt tot *Groningen;* unde of 't schoon gebeurde, dat sie van myne ofte myner nakomelingen vyanden, ofte van eenigh mensche, wie dat oock mogte wesen, belettet worden in 't praesenteeren (ofte leveren) der voorgeseite mudden an my ofte mynen nakomelingen, soo sullen sie dat niet tho my moeten doen, unde sulkes blyven tot perikel (ofte last) van die geene, so tot die praesentatie (ofte leveringe) geholden sint, unde niet tot perikel van my ofte mynen nakomelingen, daer die praesentatie (ofte leveringe) an gedaen werden sal. Synt derhalven die huijsgesinden ofte huysen, so de gesegte mudden betaelen moeten, eerstelycken, *Nieludinge* thien mudden, *Niezitzinge* een halff, *Nienerdinge* vier mudden, *Oldenerdinge* vier mudden ende een half, *Oldezitzinge* vier mudden, *Bertoldus Oldezitzinge* und syne haereditaet (of arffenissen) eenen halven mudde, *Oldeltinge* eenen mudde, *Westerwiltinge* eenen mudde unde een half, *Oldewinneringe* sestien mudde, unde een half, van welcke de vierde part sal uitgenomen worden in den name van GERHARDUS MENSINGE seven mudden, de vier Broeders EBBINGE van *Ebbingecamp* ses mudden, *Rootherdinge* vyff mudden, *Sebertinge* vier mudden, *Sutherstehoijtinge* een half mudde, *Hogehuis* een half mudde, *Middelstehoijtinge* twee

twee mudden, *Lambertinge* van *Nortlaeren* twie mudden, *Veningegoott* seven mudden und een half, *Osterpalinge* een half mudde, *Borghwoltinge* een mudde und een half, *Westerwolferdinge* drie mudde, *Oosterwolferdinge* ses mudden und een half, *Jarbertinge* vier mudden und een halff, *Noordhoff* unde syne erfgenamen twee und-twintigh mudden, *Lefferdinge* een mudde, *Niewiltinge* vier mudden, *Oldewiltinge* twee mudden, *Smetkinge* een half mudde, *Halmersinge* twee mudde, *Nietheko* unde syn erfgenamen twee mudden, *Hemzinge* een mudde und een half, *Gesthelinge* een mudde und een halff, *Suytehovinge* een half mudde, *Didinge* drie mudden, *Campinge* vier mudden, *Popinge* drie mudden; van alle dewelcke voorgenoemde mudden, 't sy dan dat deselven in grooteren of kleijneren getall gesettet worden, de eene helfte sal wesen rogge, und de andere helfte haveren molt, unde sollen de ingeseteten van *Suidlaeren*, doer die betalinge der voeren uitdrucklycken gestelte (of specificeerde) mudden, van die praesentatie (of leveringe) der tienden, soo sy GERHARDO MENSINGE unde synen Erfgenamen schuldigh weeren, quiteret unde gefrijet wesen, uytbesondert nogtans sulcke tienden, als haer sullen mogen toekomen in dese plaetsen: *Wandeske*, *Veno*, *Coldekol*, *Sekelnöteracker* unde daer an hangende (ofte gelegen) grensen. Soo veern averst de vaeckgesegte mudden, up bovengedagte termynen, niet gepresenteert (ofte betaelt) mogten worden, sal GERHARDUS die selve mogen vorderen unde uitpanden, up pene (ofte breucke) van dubbelt; unde sollen oock de voorgesegte ingeseteten (daer hy des van noden mogte hebben) hem de behulplycke handt daer toe leenen, unde sal alsoo mit

mit dese uitpandinge geprocédiret (ofte voortgevaeren) worden, ten waere dan saeke, datter openbaer und unvermoedet onweder ofte quade lugt overkomen mogte, daerdoer die praesentatie (ofte leveringe) des korens op die gestelde termynen (ofte tyden) verlettet worde. Oock is in desen handel (ofte verdrag) toegedaen oder bescheijden, dat, soo veern iemand van die voorgesegte ingesetenen, door ungelucke brand lyden (ofte overkomen) mogte, voor het fest van St. Andries Apostel, de selve tot het presteren (ofte leveren) des korens niet geholden sal wesen, ten waere dan saeke, dat hem die selve brand, door iemand van syn vieanden, by syn eijgen schuld, toegevoegdt ofte overkomen were. Aldus geschehen ofte verdraegen, up maendage na Paeschaght daegen, in 't jaer onses Heeren duisendt, tweehondert, vier unde tagtentigh, in tegenwoordigheijt van getuigen, daer toe gebeden unde beroepen, HEINONE DE BORKELOO, milite, EGBERTO, Praefecto in *Groningen*, HENRICO, Sculteto de *Elethe*, HUGONE DE AGGERE, FREDERICO, genoemdt GUTZIEL (*b*), GERARDO, genoemt SPIEGEL, unde LUDECONE, genoemdt SICKINGE, alle vier Rationales (of Borgemeesteren) in der tydt der Stadt *Groningen*, der welken Zegel oock, neffens het Zegel des Landes van *Drenthe*, hier under angehangen sint.

(Volget het slut van die Vidimus Brieff)

„Sunder argelist, in orkunde unde vestenisse „der waerheyt, dat wy den gementioneerden „brief, alsoo als voorschreven, gesien unde gele- „sen

(*b*) Moet zijn BUTZEL of BUTZIEL; zie den Brief van 1276, boven, bl. 558, met den volgenden van 1292, en de *Fasti Consulares*.

„ſen, hebben wy Stadtholder unde Hooftmannen
„ opgemelt unſen groten Amptszegel wetlyken
„ beneden an deſen brieff gehangen. Gegeven in
„ den jaere unſes Heeren duiſend ſeshondert und
„ twalve, den negenden January. (Daer under ſtund)
„ J. WICHERINGE. (Unde dan noch) Ter or-
„ dinantie der H. H. voorſ. K. HUSMAN, *Secr.*"
(Weſende die Vidimusbrief oock in francyn
geſchreven, unde met een underuthangend
zegel in roden waſſe bekreftiget.)

Getranslateert uijt die Vidimusbrieff, en daer mede gecollationeert en accorderent bevonden. *Quod attestor.*

L. HENRICIUS, *Secr:*

Uit de Stukken van het H. Geest Gasthuis te *Groningen.*

CXXXII.

Wetten en Inſtellingen van het Vrouw Menolda Convent *in* Groningen, *door de* Conſules *aldaar bevestigd; met de Bekrachtigingsbrief van Biſſchop* DAVID VAN BOURGONDIEN *van den* 9 *December* 1486, *door den eerstgemelden Brief getransfigeerd.*

Den 7 *Maart* 1292.

Univerſis Christi fidelibus, preſens ſcriptum inſpecturis et audituris, Conſules de *Groningen* ſalutem in filio glorioſe virginis ſempiternam. Cum

secundum Apostolum bonum operari teneamur ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei, qui, ad frugem melioris vite conversi, continentie bonum, gratia divina suffragante, perpetuo servare intendunt, et in celibatu, quamdiu in rebus humanis agunt, Domino famulari; noveritis, quod cum persone religiose, sorores videlicet, apud nos in *Groningen*, in domo domine MENOLDIS juxta cimiterium *Fratrum Minorum* commorantes, vitam religiosam ducere decreverint, ac in eadem perpetuo permanere; nos, quo possumus, eas humanitatis studio promovere volentes, pium ab ipsis statutum ordinatum firmitatis robur habere decernimus; videlicet, ut quecunque persona collegio earundem se voluerit sociare et similem vitam ducere, quicquam dicto collegio, in ipso primo ingressu, infra quinque marcas sterlingorum et supra unum denarium, optulerit sive contulerit, hoc libere in ipso collegio debeat in perpetuum remanere. Quod si forte (quod absit) aliquam dictarum personarum a dicta domo discedere contigerit, quacunque occasione sive causa, ipsa eo facto a consortio dicti collegii, ac commoratione dicte domus, in perpetuum absque recuperatione privata sit, nec post egressum suum, si qua, dum in dicta domo moraretur, in eadem edificari seu fieri procuravit terre infixa seu parieti clavo affixa, repetere valeat, aut dictum collegium molestare quomodo libet pro eisdem; de aliis autem suis mobilibus suam liberam exerceat voluntatem. Preterea, quandocunque aliquam personam dicte domus in dicto collegio viam universe carnis ingredi contigerit, dicta domus lectum eius, ac vestes, ad eius corpusculum pertinentes, pro testamento habeat; cetera autem, que eius sunt, ad debitos heredes, prout juris est, revertan-

tantur. Ut igitur predicta omnia ac singula perpetuum robur obtineant firmitatis, presentem litteram sigillo nostre Civitatis duximus muniendam. Datum anno Domini M. CC. nonagesimo secundo, feria sexta post primam dominicam in (XL) quadragesima, LUDOLFO SIKKINGA, MEINOLDO RUFFO, FREDERICO BUZIEL ac RUDOLFO, filio WICHERI, Racionalibus existentibus dicti anni.

,, DAVID DE BURGUNDIA, Dei et Apostolice ,, sedis gratia, Episcopus *Trajectensis*, ad humi- ,, lem supplicationem dilectarum nobis in Christo ,, matris rectricis atque sororum conventus in ,, *Vrou Menoldis*, ordinis tertie regule sancti ,, Francisci, opidi nostri de *Groninghen*, nostre ,, dyocesis, omnia et singula contenta, narrata, ,, et descripta in litera, cui hec nostre litere sunt ,, transfixe, sigillo dicti opidi de *Groninghen*, de- ,, super impendente, sigillata, ex certa nostra ,, scientia ratificamus et approbamus, rataque et ,, grata habemus, et inviolabiliter volumus obser- ,, vari, eaque nostra ordinaria auctoritate in Dei ,, nomine confirmamus. Datum, nostro sub sigillo ,, ad causas, presentibus appenso, anno Domini ,, millesimo, quadringentesimo, octuagesimo sexto, ,, die vero nona mensis Decembris.

(Onderstond met onderscheidene streken en halen)
UKHUSER.

Naar de oorspronkelijke bezegelde Brieven in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade Q. 2, N°. 2.

CXXXIII.

Vergunning van JOHANNES II, *Bisschop van* Utrecht, *aan de Broeders en Zusters van de Franciscaner Orde* de penitentia, *om, uit handen van de Minderbroeders, de Sakramenten te ontvangen.*

Den 7 December 1292.

JOHANNES, Dei et Apostolice sedis gratia, Episcopus *Trajectensis*, dilectis in Christo fratribus et sororibus *de penitentia* beati Francisci, in nostra dyocesi constitutis, salutem in Domino. Pro reverencia beati Francisci Confessoris, qui vestri sacri ordinis extitit institutor, nec non pro sancte conversationis et vite vestre meritis, delectamur vobis facere gratiam specialem. Hinc est quod nos, vestris piis suplicationibus inclinati, vobis auctoritate presentium indulgemus, ut a dilectis nobis in Christo fratribus ordinis *Fratrum Minorum*, dummodo non sitis excommunicati vel interdicti, possitis ecclesiastica recipere sacramenta sine juris prejudicio aliorum; quod vobis etiam ab Apostolica sede dicitur esse concessum, ex gratia speciali. Precipimus autem, auctoritate presentium, universis plebanis ac eorundem vicariis, ne vos ullo modo super hec presumant indebite molestare. Datum *Traiecti*, anno Domini M.CC.LXXXX. secundo, in crastino beati Nicholai.

Naar den oorspronkelijken Brief, met een zegel in groen was bevestigd, in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplement-lade Q. 2, No. 5.

CXXXIV.

CXXXIV.

Vergunning van JOHANNES II, *Bisschop van* Utrecht, *aan de Broeders en Zusters van de Franciscaner Orde* de penitentia, *om de Mis te hooren, en de Sakramenten te ontvangen bij de Minderbroeders, ten tijde van een generaal Interdict* (*a*).

Den 7 December 1292.

JOHANNES, Dei et Apostolice sedis gratia, Episcopus *Trajectensis*, dilectis in Christo fratribus et sororibus *de penitentia* beati Francisci, in nostra diocesi constitutis, salutem in Domino. Pro reverentia beati Francisci Confessoris, qui vestri sacri ordinis extitit institutor, nec non pro sancte conversationis et vite vestre meritis, delectamur vobis gratiam facere specialem. Hinc est quod nos, vestris piis supplicationibus inclinati, a dilectis nobis in Christo fratribus ordinis *Fratrum Minorum*, audire divina officia tempore generalis interdicti, per nos vel nostros officiales in nostra diocesi lati vel ferendi, in locis, in quibus eadem ex indulto sedis Apostolice celebrantur, sine juris prejudicio alieni ac ecclesie vestre, ibidem ecclesiastica recipere sacramenta, dummodo excommunicati vel interdicti non sitis, et

(*a*) Men zie eenen soortgelijken vergunningsbrief bij KLUIT, *Historia Crit. Comit. Holl.*, *Codex Diplom.*, *Tom.* II, P. 1, *pag.* 373, met de Aanteekening nopens het Interdict, en de aldaar aangehaalde schrijvers; alsmede *pag.* 384.

et caufam non dederitis interdicto, nec non vobis fpecialiter interdictum contingat, vobis auctoritate prefencium concedimus facultatem, precipientes univerfis plebanis et vicariis eorundem, ne vos ullo modo fuper premisfis prefumant indebite molestare. Datum anno Domini millefimo, CC. LXXXXII., in die beati Nicolai.

Naar den oorfpronkelijken Brief, waaraan thans het Zegel* ontbreekt, in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade Q. 2, No. 5.

CXXXV.

Brief, bij welken EGBERT, *Graaf van* Benthem, *met zijne vrouw en kinderen verklaart, hunne gefchillen met de Stad* Groningen *te hebben vereffend* (*a*).

Den 23 Februarij 1293.

Nos EGBERTUS, Comes, et HADEWIGIS, Comitisfa de *Benthem*, OTTO, JOHANNES, EGBER-

(*a*) JUNGIUS, *Histor. antiq. Comit. Benthem.*, fchijnt den tegenwoordigen Brief, zoo belangrijk voor de Genealogie van de Graven van *Benthem*, en het werk van den Heer VAN IDSINGA, waarin dezelve voor het eerst is uitgegeven, niet gekend te hebben, en fchrijft dus ook te onregt, op bl. 264, dat van den *Benthemfchen* Graaf EGBERT, na het jaar 1277, bij de Nederlandfche fchrijvers geen gewag wordt gemaakt. EMMIUS maakt ook geene melding van dit Verdrag.

De

BERTUS, CHRISTIANUS, BALDEWINUS, HENRICUS, ipsorum liberi, universis, presencia visuris, salutem in Domino. Notum facimus universis ac singulis presencia visuris et auditoris, publice protestantes per presentes, quod omnis controversia, que vertebatur inter nos, ex parte una, et opidum *Groninghe* et opidanos, et singulos ac universos, in eodem opido commorantes, ex parte altera, finaliter est sopita; ita quod nos opidum *Groninghe* et opidanos, nec non singulos et universos, in eodem commorantes, ab omni actione, seu impetitione, quam nos, nostrique progenitores, habuimus, vel habere dinoscimur in premissos, ratione cujuscunque rei vel quorumcunque bonorum, quitos et absolutos dimittimus et liberos proclamamus; ita quod nos, seu nostri successores, vel aliqui ex parte nostra, pre-

De Graven van *Benthem* hadden, binnen, en in de nabijheid van *Groningen*, van ouds, vele bezittingen en betrekkingen, en ook in het Landschap *Drenthe*. Laat mij daartoe nog eenen ouderen Brief van het jaar 1262, in welken van den Vader van dezen EGBERTUS, namelijk Graaf OTTO, gewag wordt gemaakt, betreffende zeker huis, gelegen in *Emesere* of *Eemshorn* in *Drenthe* (zie mijne aanteekening hierboven, bl. 514, alwaar ook deze Brief wordt aangehaald), hier laten volgen; te meer, daar deze Brief is gegeven door eenen HENRICUS PAPINC, buiten twijfel behoorende tot hetzelfde geslacht, dat in de oudste geschiedenissen van *Groningen* zeer bekend is; men zie EMMIUS, *Hist. Frisiae*, op de jaren 1242, 1255, enz., *pag.* 147, 155, 188, enz., en de *Fasti Consulares*. Deze Brief is voorhanden in den meermalen aangehaalden Blaffer van het voormalige Stift of Convent *Dickeninge*, en is van den volgenden inhoud: „Universis Christi fidelibus, presens „scriptum inspecturis, HENRICUS, miles, dictus PAPINC „de *Steenwyk*, salutem et orationes in Christo devotas. Ne „gestarum rerum processu temporis memoria evanescat, solet ipsa res gesta scriptis bonorum hominum perhennari. „Hinc est ergo quod, presenti scripto et sigilli nostri im-

 „pres-

prefatos opidum et opidanos, in eodem opido commorantes, racione aliqua valemus minime de cetero impulſare, excepta penſione viginti duorum denariorum ſterlingorum et viginti quatuor denariorum *Groningenſium*, nobis de jure competente, ratione penſionis de quibusdam areis infra muros, et prediis extra muros, pretacti opidi ſitis, nostroque certo nuncio, vel cui commiſerimus, ante fores Eccleſie beati Martini in *Groninghe*, annuatim in certo termino, ſcilicet festo Gereonis et Victoris, preſentanda. Adjectum est etiam, quod ſi aliqui, extra muros opidi prelibati commorantes, cives vel opidani *Groninghe* minime existentes, nobis in nostris bonis ſeu penſionibus injuriari preſumpſerint, opidum ſepefatum, ipſiusque opidanos, ac univerſos in eodem com-

„preſſione roborato, noticie omnium, tam futurorum, „quam preſencium, transmittimus et notificamus, quod ego „ſepedictus HENRIKUS, SUANEKA, uxor nostra, HERDRADUS, filius noster, habito conſilio et communi vo„luntate nostrorum conſanguineorum, domum quandam „*Walderkinghe* in *Emeſere*, quam colebat NYCOLAUS no„mine, quam nos, et antecesſores nostri, a Comite in *Bentem* in feodo tenebamus, conſilio et voluntate Domini OTTONIS Comitis, Abbati et Conventui de *Rune* vendidi„mus, et quidquam juris in predicta domo habuimus, nos „et antecesſores nostros, communi conſilio et pari volun„tate, libere et abſolute in manus ipſorum reſignavimus per„petuo jure poſſidendam. Qui nostro facto contradicat, „anathema fiat. Acta ſunt anno Domini milleſimo, ducen„teſimo, LXII., testibus preſentibus WILHELMO de *De„vere*, THITARDO de *Twuinglo*, JOHANNE de *Beyle*, „ſacerdotibus; BARTHOLOMEO de *Rune*, RODOLFO de „*Ancen*, FOLKERO de *Echten*, HELPRICO de *Voluho*, „militibus, et aliis quampluribus, clericis et laycis."

Deze HENRICUS PAPINC komt ook reeds voor, als getuige, in eenen vroegeren Brief van den *Utrechtſchen* Biſſchop, HENRICUS I, van het jaar 1258, mede in denzelfden Blaffer voorhanden.

commorantes, propter hec a nobis nostrisque fore minime molestandos. In cujus rei testimonium nos EGBERTUS Comes predictus, pro nobis nostraque legitima HADEWIGIS, nec non liberis nostris, presentem paginam sigillo nostro fecimus communiri. Nos etiam HADEWIGIS (*b*) Comitissa, ac nos liberi premissi, sigillo domini ac patris nostri contenti sumus in hac parte; et nos LUDOLFUS DE SCONENFELDE et WILHELMUS, dictus CINKE, milites ac castellani in *Benthem*, hec acta supradicta, coram nobis et aliis quam pluribus fide dignis, esse gesta, recognoscimus, et sigillis nostris appensis presentibus libere protestamur. Datum *Benthem*, anno Domini M.CC. nonagesimo tercio, in crastino Petri ad Cathedram.

Naar den oorspronkelijken Brief, aan welken nog twee Zegelen (*c*) gevonden worden, in de Archiven der Stad *Groningen* K. 1, N°. 1. Deze Brief is mede, offchoon minder naauwkeurig, bij VAN IDSINGA, *Staatsregt*, D. 1, bl. 362.

CXXXVI.

(*b*) VAN IDSINGA heeft hier, en overal in dezen Brief, HAD, en zoo staat er ook in het oorspronkelijke, doch met eene streek boven de laatste letter. Ik heb geene zwarigheid gemaakt HADEWIGIS te zetten, omdat zij dezen naam droeg, en aldus in de Brieven van 1283, 1285 en 1295, in den *Codex Diplomaticus*, achter het zoo even gemelde werk van JUNGIUS gevoegd, *pag.* 87, 89 en 97, genoemd wordt.

(*c*) Het zegel van EGBERTUS, met het contra-zegel, aan dezen Brief hangende, en in groen was, is volkomen gelijk aan de afbeelding bij JUNGIUS, Tab. IV, en dat van LUDOLFUS DE SCONENFELDE, zijnde in wit was, is hetzelfde met dat van het gemelde contra-zegel.

CXXXVI.

Brief van JAN I, *Graaf van* Holland *en Zeeland, en Heer van* Vriesland, *waarbij dezelve aan de burgers en kooplieden der Stad* Groningen, *welke hunne koopmanschappen bevorens in* Vlaanderen, *op eene marktplaats, het* Swin *genaamd, plegen te brengen, deszelfs havens op de* Maas, *in* Dordrecht, *en elders in zijne landen, verleent, onder genieting van onderscheidene voorregten, in het stuk van schipbreuk, betaling van tollen, regtspleging en andere, voor den tijd van vijftien jaren* (*a*).

In April 1298.

„Die Stadt van *Groeninghe*.

„Universis Christi fidelibus, presentia visuris, „nos

(*a*) JAN I, Graaf van *Holland* en *Zeeland*, en Heer van *Vriesland*, stierf den 10 van Slagtmaand 1299; zie WAGENAAR, *Vad. Hist.*, D. III, bl. 188. Deze Brief is dus van hem, en zoo heeft het ook VAN WIJN, *Bijvoegs.* op WAGENAAR, D. I, bl. 88; zie mede den Brief van den 17 van Wijnmaand 1299 bij WAGENAAR, t. a. p., bl. 130. Zijn opvolger JAN VAN AVENNES, Graaf van *Henegouwen*, werd eerst, in het laatst van dat jaar, als Graaf van *Holland*, enz. ingehuldigd; WAGEN., t. a. p., bl. 139. Misschien heeft dezelve dus den tegenwoordigen Voorregtsbrief vernieuwd of bekrachtigd, en zal het deze vernieuwing zijn, waarvan in den Bevestigingsbrief van Hertog ALBRECHT VAN BEYEREN, van den 3 Augustus 1365, hierboven, bl. 253, te vinden, gewag wordt gemaakt, wordende in dien Brief ook uitdrukkelijk bekrachtigd de verleende voorregten door JAN, Graaf van *Henegou-*

„nos frater RL., totusque conventus fratrum ordinis Predicatorum, et nos frater H., Gardianus totusque conventus fratrum ordinis minorum in *Trajecto*, salutem in Domno. Noveritis, nos privilegium JOHANNIS, illustris Comitis *Hollandie*, civitati *Groniensi* collatum, vidisse in haec verba." — JOHANNES, Comes *Hollandie*, *Zeelandie* ac Dominus *Frisie*, universis, presentia visuris, salutem. Cum borghenses civitatis de *Groninghe*, sive mercatores, qui hactenus in *Flandriam* ad forum ibidem, quod *Swin* appellatur (*b*), cum suis mercimoniis se conferre consueverint, nunc ad portum nostrum, qui *Mosa* appellatur (*c*), in *Dordraco*, sive alias in terra nostra, secundum quod ipsis placuerit, melius cum suis mercimoniis ab hinc infra se conferri desiderent et intendant, nos, considerantes, quod ex ipsorum adventu toti terre nostre utilitatis et honoris advenire et accrescere poterit incrementum, dummodo accessum suum predictum ad terram nostram adhibeant, ad terminum quindecim an-

gouwen, enz., hetgeen JAN I. niet geweest is. EMMIUS, *Hist. Frisiae*, *pag.* 187, spreekt ook van voorregten in den Koophandel, door JAN VAN HENEGOUWEN, in al zijne landen, aan de Stad *Groningen* verleend; men zie mede den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, D. I, bl. 88. Deze latere Voorregtsbrief is mij echter, tot op heden, niet voorgekomen, en is dus, in mijne aanteekening *k*, bl. 254, te onregte, als het tegenwoordige stuk opgegeven.

(*b*) Dit *forum Swin*, lag in of bij *Sluis in Vlaanderen*; zie DE WALL, *Privil. van Dordrecht*, bl. 495, en MIERIS, *Chart.*, D. I, bl. 384.

(*c*) Men vindt deze uitdrukking: „portum nostrum, qui *Mosa* appellatur," mede in den Brief van den 21 September 1277, bij MIERIS, t. a. p., bl. 349. Zie daarover de Bijvoegsels van den Heer VAN WIJN op WAGENAAR, D. I, bl. 85 en bl. 88, de aanteek. *o*.

annorum, libertatem et gratiam ipfis concedimus fubfequentem, videlicet, fi dicti mercatores naufragium patiantur, et bona fua ad terram nostram applicentur, illa bona applicata faciemus fub nostra potestate per annum et diem unum integrum refervari, ita ut, fi aliquis, naufragium pasfus, nimius fuperveniat vel infequatur, eidem bona fua reddantur fine aliqua contradictione, et etiam, fi heredes morientium infequantur infra dictum tempus testimonio fide digno, vel interfigno vero, prefata bona fua reddantur eisdem. Et ultra dictum tempus, nullis infequentibus, posfimus adtrahere dicta, vel ille, qui feodatus fit a nobis in hoc cafu, et hoc de licentia nostra, prius habita fuper eo. Item borghenfes five mercatores predicti, per quamcunque viam intraverint terram nostram, et ante thelonia nostra voluerint, et quecunque bona idem adduxerint vel *deduxerint*, dabunt de qualibet marcha duodecim *folidorum*, unum denarium fterlingorum ratione fui thelonei, et de bonis, de quibus femel folverunt theolonium, amplius nobis theolonium non exfolvent. Et fi fortasfis prefati mercatores bona fua, que adduxerint in terram nostram, ex eadem deducere decreverint, ipfis bonis, pro toto vel pro qualibet parte fui, fine cambio vel permutatione, fervatis integra, nullum nobis perfolvent theolonium aliquod, quam folverunt, volentes ut nostri theolonearii ipfis mercatoribus, foluto ipforum theolonio, fue folutionis conferant interfignum, modo debito et confueto. Item dictis burgenfibus feu mercatoribus concedimus, ut fi ipfi, aut eorum focii vel famuli unius navis, inter fe pugnaverint in fua navi, fine perpetratione homicidii aut mutilationis, hoc mercatores inter fe ipfos emendari facient, prout justum fuerit et honestum. Si vero ho-

homines duarum navium inter se pugnaverint, hoc judex noster per mercatores, quos causa non tangit hujusmodi, faciet emendari, et de suis excessibus nobis exsolvent botas debitas secundum ritum et consuetudinem legis terre nostre. Et si forte dicti burgenses aut famuli sui extra navem suam pugnaverint super terram, hoc secundum legem patrie emendabunt, nullis ex hoc facto puniendis, nec in bonis, nec in personis, nisi illi qui rei inventi fuerint et culpabiles super eo. Et nullus famulus, nec pugnando, nec tesserando, potest bona domni sui ab ipso alienare. Et nullus dictorum burgensium in terra nostra arrestari poterit, aut teneri, nec in personis, nec in bonis, nisi pro debito suo proprio aut delicto. Et quelibet navis ratione theolonii duodecim denarios holl. nobis dabit; et dictos mercatores et eorum bona, veniendo, morando et redeundo, per totam terram nostram sub firmo nostro conductu recipimus et securo. Et si aliquis injuriam irrogaret eisdem, in personis ipsorum aut in bonis, nos ipsis injuriam illatam faciemus decenter et racionabiliter emendari. Item concedimus burgensibus supradictis, si aliquis in terra nostra emerit bona sua, emtor eis satisfaciet de bonis emptis infra diem naturalem emptionis facte, vel faciet eis securitatem infra dictum diem, secundum quod convenit cum eodem, ita quod satisfaciat venditori; quod si emptor non fecerit, extunc emptor, elapso die supradicto, facere potest alias de bonis suis venditis suam voluntatem. Item quecunque ad proprios usus, scilicet ciborum, vestimentorum et aliorum utensilium conputaverint, inde nobis nullum theolonium exhibebunt. Item voluimus, ut omnia ponderabilia, vendita per stateras, per stateram ponderentur.

I.

Item si dicti mercatores se transferant de *Dordraco* cum marchandisiis suis versus *Coloniam*, ascendendo, vel bona reducant de superioribus partibus descendendo, per *Renum* vel per *Mosam*, ex hiis iidem dabunt theolonium, sicut hospites alieni. Presentium testimonio litterarum. Datum apud *Hagham* post dominicam *Jubilate*, anno Domni M.CC. nonagesimo octavo.

Naar een parkementen handschrift E. L. 40. fo. 2v, *Alemange*, geschreven met eene hand der 14e Eeuw, en berustende op het Rijks Archief te *'s Gravenhage* (*d*).

J. C. DE JONGE,
Subst. Archivarius van het Rijk.

CXXXVII.

(*d*) De Heer DE JONGE heeft wel de vriendelijkheid willen hebben, om, in persoon, dit stuk, naar het aangehaalde Handschrift in het Rijks Archief, voor mij af te schrijven, waarvoor ik bij dezen mijnen opregtsten dank betuig. Ik houde mij dus verzekerd, dat dit afschrift met de uiterste naauwkeurigheid is *vervaardigd*, en dat de duisterheid, welke op sommige plaatsen in het stuk gevonden wordt, in het Handschrift zelf te zoeken is. Ik verzoek dus, ten einde deze duisterheid zoo veel mogelijk weg te nemen, den tegenwoordigen Brief te vergelijken met twee Brieven van Graaf FLORIS V, van de jaren 1276 en 1277, bij welke gelijke voorregten in den Koophandel aan de Steden *Campen*, *Zwol*, *Deventer*, enz., en aan de Stad *Hamburg* worden toegestaan, welke beide Brieven bijna woordelijk met den tegenwoordigen Brief overeenkomen, en te vinden zijn bij MIERIS, t. a. p., bl. 384 en 394. Volgens dezelve zal, in den tegenwoordigen Brief, waarschijnlijk moeten gelezen worden:

bl. 578	reg.	5	in plaats van	integrum	integra
— „	—	6	———	nimius	vivus
— „	—	14	———	habita	obtenta
— „	—	18	———	idem	iidem
— 579	—	30	———	emptor	venditor
— „	—	35	———	voluimus	volumus

en zullen voorts moeten gevoegd worden:

bl. 578	reg.	10	achter	tempus	het woord	cum
— „	—	12	——	possimus	———	nobis
— „	—	13	——	dicta	———	bona
— „	—	17	——	nostra	———	transire
— 579	—	32	——	quecunque	———	bona. enz.

CXXXVII.

Aanschrijving van den Proost van St. Paulus Convent te Utrecht, *als tot het onderzoek en de beslissing van zekere zaak, bij lastbrief van Paus* BONIFACIUS VIII, *in die aanschrijving vervat, gemagtigd, aan de Priesters en Rectoren der St. Maartens en Walburgskerken in* Groningen, *om voor hem, te* Utrecht, *te dagvaarden de personen, in den lastbrief vermeld, met bevel aan de* Consules *of den Magistraat van* Groningen, *om zich van de behandeling dier zaak te onthouden, op straffe van excommunicatie, enz.*

Den 4 *April* 1300.

-- Prior ac Prepositus Monasterii sancti Pauli *Trajectensis*, Judex unicus a sede Apostolica deputatus, discretis viris JOHANNI et FREDERICO, Presbyteris et Rectoribus Ecclesiarum sancti Martini et sancte Walburgis in *Grueningcghen*, salutem in Domino. Noveritis nos literas sanctissimi in Christo patris, Domini BONIFACII Pape, recepisse, modum qui sequitur continentes:

,, BONIFACIUS, Episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio -- Preposito Ecclesie sancti Pauli *Trajectensis*, salutem et Apostolicam benedictionem. Conquestus est nobis JOHANNES, dictus PLUCROSE, clericus, quod MENSE, dictus PLUCROSE, laicus; WENDELMODIS, dicta SNEP, mulier; ATGHARDIS, KRISTINE de *Hamburgh*;

burgh; ALEYDIS et KRISTINA, GERARDI, dicti CAMPINGE; ALEYDIS et LUIDBURGIS, JACOBI CAMPINGE; et ALEYDIS, WALKA-
† dicti HUGINGE;
NI, † filie, *Beghine Trajectenſis* dyoceſis, ſuper terris, debitis posſesſionibus et rebus aliis, injuriaverint eidem; ideoque discretioni tue per Apostolica ſcripta mandamus, quatenus, partibus convocatis, audias cauſam, et, appellatione remota, uſuris cesſantibus, debito fine decidas, faciens, quod decreveris per cenſuram eccleſiasticam firmiter obſervari. Testes autem qui fuerint nominati, ſi ſe gratia, odio vel timore, ſubtraxerint, cenſura ſimiliter, appellatione cesſante, compellas veritati testimonium perhibere. Datum *Laterani*, VII. Idus Februarij, Pontificatus nostri anno quinto." Hujus igitur auctoritate mandati vobis, in virtute ſancte obedientie, firmiter precipimus, injungendo, quatenus citetis peremptorie coram nobis *Trajecti*, ad feriam ſecundam post dominicam, qua cantatur *miſericordia Domini*, WENDELMODEM, ATGHARDIM, ALEYDIM, CHRISTINAM, ALEYDIM, LUIDBURGIM et ALEYDIM, *Beghinas*, ſuperius in auctoriſatione Domini Pape nominatas, JOHANNI, dicto PLUCRÓSE, predicto, ſuper obiter responſuri, inhibentes ſtatim, viſis preſentibus, auctoritate nostra, ymo verius Apostolica, ſub pena excommunicationis, Conſulibus, ſeu Magistratibus, opidi de *Gruenicghen* predicti, ne de lite ſeu cauſa ſuper lapidea domo, ſita juxta Eccleſiam Fratrum, in loco dicto *Asſelinghe cluecg*, quondam ZIEWE, matris JOHANNIS PLUCROSE prefati, ac aliis bonis quibuscunque, a quibuslibet occupatoribus detentis, ad ipſum JOHANNEM, ut dicitur, jure hereditario ſpectantibus, pendentibus coram nobis inter

ter ipsum IOHANNEM, ex una parte, et dictos seu dictas occupatores aut occupatrices, ex altera, super ipsis bonis predictis aliquid disponant, statuent vel decernant, disponi, statui aut decerni procurent, quod sit vel cedere possit in nostre inhibitionis contemptum et dicti IOHANNIS PLUCROSE dampnum, preiudicium et gravamen. In hiis exequendis unus alterum non expectet. Reddere hoc signum superscriptum dicti HUGINGE approbamus. Datum anno Domini millesimo, CCC, feria secunda post ramos palmarum (*a*).

Naar den oorspronkelijken Brief in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade Q. 2, N°. 4.

CXXXVIII.

(*a*) Deze en de beide volgende Brieven zijn hoogstbelangrijk voor de geschiedenis, en, in het bijzonder, voor die van het regt en van de regtspleging. JOHANNES PLUCKEROSE, buiten twijfel behoorende tot het aanzienlijke *Groninger* geslacht van dien naam (zie EMMIUS, in zijne *Fasti Consulares*, op de jaren 1306, 1309, 1323; de Brieven van 1308, in de *Histor. Episc. Groning.*, *pag.* 74, en van 1346, hierboven, bl. 171), was Monnik of Conventuaal in het klooster van *Adewerd*. Hij werd, uit dien hoofde, naar het schijnt, bij het overlijden van zijne moeder SYWE PLUCKEROSE, door hare andere bloedverwanten, zijnde MENSE PLUCKEROSE, een wereldlijk persoon, en eenige geestelijke zusters, tot de *Begijnen* behoorende, van hare nalatenschap geweerd, en beklaagde zich deswege bij den Paus BONIFACIUS VIII. De geest der Pauselijke instellingen, allezins strekkende ter bevoordeeling van de kloosters en geestelijken, is bekend. Ik kan echter niet nalaten, mij hieromtrent op een zeer fraai stuk te beroepen, hetwelk in het *Charterboek van Vriesland*, D. I, bl. 644, voorhanden is. Het komt aldaar voor op het jaar 1470, doch is, buiten twijfel, van eenen veel hoogeren ouderdom, zoo als uit onderscheidene gronden, te breed om hier aan te voeren, kan worden afgeleid, en behelst een betoog van eenige *Vriesche* Abten, onder welke die van *Termunten*, *Adewerd* en *Rottum*, dat de Monnikken tot derzelver ouder-

CXXXVIII.

Wetten en instellingen van het Vrouw SYWEN Convent *in* Groningen.

Den 20 *Julij* 1300.

Universis Christi fidelibus, presentia visuris et audituris, Consules de *Groningge* salutem in filio virginis gloriose. Cum secundum Apostolum bonum operari teneamur ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei, qui ad frugem melioris vite conversi, continentie bonum, gratia divina suffragante, perpetuo servare intendunt, et in celibatu, quamdiu in humanis rebus agunt, Domino famulari. Noveritis, quod cum persone religiose, sorores videlicet, apud *nos in Groninge*, in domo domine SIWE, dicte PLUCKEROSE, iuxta cimiterium *Fratrum Minorum* commorantes, vitam religiosam ducere decreverint,

derlijke nalatenschappen zijn geregtigd; in welk stuk tevens is vervat een Decreet van Paus INNOCENTIUS (waarschijnlijk INNOCENTIUS II, en van het jaar 1134), waarbij dit, in het bijzonder met betrekking tot de geestelijken van de *Cistersie orde*, waartoe het *Adewerder* klooster behoorde, was vastgesteld, en waarbij de kloosters van die orde werden gemagtigd, om al zoodanige erfenissen, aan hunne Conventualen te deel vallende, op te beuren; de inhoud van welk Decreet, buiten twijfel, aan den klager JOHANNES PLUCKEROSE zal zijn bekend geweest. Paus BONIFACIUS, deze klagt ontvangen hebbende, magtigt daarop den Proost van St. Paulus Convent te *Utrecht*, om, na verhoor van partijen, in die zaak te vonnissen. Deze zendt vervolgens de tegenwoordige aanschrijving aan de beide *Groninger* Geestelijken, om den klager en de beklaagden, name-

rint, ac in eadem perpetuo permanere, nos, quo possumus, eas humanitatis studio promovere volentes, pium ab ipsis ordinatum statutum firmitatis robur habere decrevimus; videlicet, ut quecunque persona collegio earundem se voluerit sociare, et similem vitam ducere, quicquam dicto collegio, in ipso primo ingressu, infra quinque marcas sterlingorum et supra unum denarium optulerit sive contulerit, hoc libere in ipso collegio debeat in perpetuum remanere. Quod si forte, quod absit, aliquam dictarum personarum a dicta domo discedere contigerit, quacunque occasione sive causa, ipsa eo facto a consortio dicti collegii, ac commoratione dicte domus, in perpetuum absque recuperatione sit privata, nec post egressum suum, si qua, dum in dicta domo moraretur, in eadem edificari seu fieri procuravit, terre infixa seu parieti clavo affixa, repetere valeat, aut dictum collegium molestare quomodo libet pro eisdem; de aliis suis mobilibus suam liberam exerceat voluntatem. Preterea, quandocunque aliquam personam dicte domus in dic-

melijk alleen de geestelijke zusters, latende MENSE PLUCKEROSE, als een wereldlijk persoon, buiten de aanspraak, voor hem te *Utrecht* te dagvaarden. Het gevolg hiervan is geweest, zoo als uit den Brief van den 4 Julij 1301, hierna volgende, blijkt, dat aan de beklaagden, die hare verdediging, bij wijze van Exceptie, onder anderen, dat JOHANNES PLUCKEROSE een Monnik was, enz., hadden ingebragt, het bewijs daarvan werd opgelegd, en dat dezelve, hierin nalatig en uit het Geregt afwezig blijvende, bij verstek werden veroordeeld, zoodat JOHANNES PLUCKEROSE, bij provisie, werd gesteld in het bezit der goederen, door zijne moeder nagelaten. Men ziet tevens uit deze stukken, hoe weinig moeite het op die tijden inhad, om burgerlijke, en tot het wereldlijk regtsgebied behoorende, zaken tot een onderwerp van het geestelijk regtsgebied te ma-

dicto collegio viam universe carnis ingredi contigerit, dicta domus lectum eius ac vestes, ad eius corpusculum pertinentes, pro testamento habeat; cetera autem, que eius sunt, ad debitos heredes, prout iuris est, revertantur. Ut igitur predicta omnia ac singula perpetuum robur optineant firmitatis, presentem litteram sigillo nostre Civitatis duximus muniendam. Datum *Groningge*, anno Domini M. CCC., in die beate Margarete virginis, GHERARDO HUGINGE, MENOLDO LEONE, ALARDO PAPINGE, JOHANNE HUGINGE, quatuor Rationalibus existentibus dicti anni.

(van buiten op dezen Brief staat)

„Item een sterlinge marck is XXXVI stoters."

Naar den oorspronkelijken Brief, waaraan thans het Zegel ontbreekt, in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade Q. 2, No. 3.

CXXXIX.

maken, en hoe, als een gevolg hiervan, alle wereldlijke magt en werking volstrekt aan de geestelijke magt werd ondergeschikt gemaakt, doordien de wereldlijke regters, bij het niet voldoen aan de regtspraak en de vonnissen van den geestelijken regter, aan eene excommunicatie en aan de gevolgen van dezelve, waarover, onder anderen, kan worden nagezien, VAN HALSEMA, bl. 462 en volg., onderhevig werden, waardoor dus de regtspleging van den wereldlijken regter noodzakelijk geheel moest worden verlamd en krachteloos gemaakt. Het blijkt voorts, dat, op die tijden, de invloed van de geestelijkheid zoo groot en overwegend was, dat men reeds, voor dat nog het laatstgemelde vonnis gegeven werd, een plan had beraamd en tot stand gebragt, om de goederen van deze Vrouw SYWE PLUCKEROSE, offschoon misschien met eene andere wijziging, als de klager

CXXXIX.

Kennisgeving van den Proost van St. Paulus Convent te Utrecht *aan* JOHANNES PLUCKEROSE, *en de Priesters en Rectoren der St. Maartens en Walburgskerken in* Groningen, *van het Vonnis, door hem gegeven in de zaak, waarvan in den Brief No.* CXXXVII *melding is gemaakt; met last, om dit Vonnis te brengen ter kennis van de Schepenen, Raden of Iusticiers van het wereldlijk regt te* Groningen, *ten einde hetzelve ten uitvoer te brengen, bij ſtraffe van excommunicatie, enz.*

Den 4 Julij 1301.

--Prior ac Prepoſitus Monasterii ſancti Pauli *Traiectenſis*, Iudex unicus, a ſede Apostolica deputatus, JOHANNI, dicto PLUCROSE, clerico, in cauſa, quam contra WENDELMODEM, dic-

ger zich had voorgeſteld, tot een geestelijk gebruik te doen verſtrekken. Dit geſchiedde reeds, weinige maanden na den tegenwoordigen Brief. Het Huis van Vrouw SYWE PLUCKEROSE werd tot een Convent van geestelijke Zusters verordend, en wel bij den Brief van den 20 Julij 1300, hier volgende. Deze Fundatiebrief is in allen opzigte zoodanig ingerigt, als die van het Vrouw *Menolda Convent*, boven bl. 567 opgegeven. Laat mij hier nog bij aanteekenen, dat dit huis of Vrouw *Sywen Convent*, zoo als het naderhand algemeen genoemd is, en waarvan ook in den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, D. II, bl. 91, gewag wordt gemaakt, lag bij en tegen over de kerk en het kerkhof van de Minderbroeders, of de *Broerkerk*, naast en ten westen, zoo als uit latere ſtukken blijkt, van het *Menolda Convent*; dat

dictam SNEP, mulierem; ATGEHARDIM, CRISTINE de *Hamborgh*; ALEYDIM et CRISTINAM, GERARDI, dicti CAMPINGHE; ALEYDIM et LUITBURGIM, JACOBI CAMPINGHE; et ALEYDIM, WILLEKINI, dicti HUGHINGE, filiam; beghinas, prosequitur; ac nobilibus et discretis viris, JOHANNI et FREDERICO, presbyteris, sancti Martini et sancte Walburgis in *Groningghen* Ecclesiarum rectoribus, salutem in Domino. Cum WENDELMODIS et eius in lite consortes, ree predicte, per suum procuratorem, contra dictum JOHANNEM, clericum, diversas proposuerint exceptiones, inter quas ante cetera continebatur, quod ipse JOHANNES esset Monachus et professus Monasterii de *Aduwarden*, ordinis *Cystercienfis*, quare sine consensu sui -- Abbatis et Conventus agere non posset nec conveniri; ad quam exceptionem Monachatus et professionis dictas reas admisimus ad probandum, aliis earum exceptionibus non approbatis nec reprobatis, prefigendo eisdem reis, contra dictum JOHANNEM, feriam secundam post Petri et Pauli Apostolorum, ad probandum prima

dat de goederen van dit *Sywen Convent*, tegen het einde van de zestiende eeuw, in *Menolda Convent* zijn ingelijfd; en dat als toen, het *Sywen Convent* aan de Conventualen van *Selwerd*, welk klooster, bij de plaats gehad hebbende oorlogen in 1581, bijna geheel was verwoest geworden, ter bewoning is toegestaan, zoo als dit alles breedvoeriger uit eene Verzegeling van den 24 September 1584, in de Archiven der Stad *Groningen* voorhanden, kan gezien worden. Eindelijk moet ik nog doen opmerken, dat het gedeelte van de Stad, in hetwelk dit Vrouw *Sywen Convent* gelegen was, zoo als uit den tegenwoordigen Brief blijkt, den naam droeg van de *Asselinghe-cluft*. De oostelijke en westelijke gedeelten van *Groningen* bestonden ieder, zoo als reeds boven, bl. 404, is aangeteekend, uit drie kluchten of kluften. Het westelijk gedeelte be-

ma; que ree dicto die non venerunt nec pro se miserunt, dicto JOHANNE clerico personaliter comparente, quantum debuit expectante, contumaciam earundem rearum accusante, et in possessionem rerum suarum petitarum, videlicet unius domus lapidee cum area eiusdem, site in opido de *Groninceghen*, ex opposito *Fratrum Minorum*, cum utensilibus eiusdem domus et aliis rebus, in hereditate ZIEWE, quondam matris sue, existentibus, causa rei servande, induci petente. Unde nos, exigente iustitia, dictas reas iudicamus seu iudicavimus contumaces, et ipsum JOHANNEM, in odium earundem contumacie, in possessionem rerum predictarum, ab ipsis reis detentarum, fore causa custodie inducendum; vobis, sub pena suspensionis et excommunicationis late sententie in hiis scriptis, in vos, in quemlibet vestrum, si non feceritis, quod mandamus, districte precipiendo, ordinantes, quatenus iam visis presentibus accedentes, ubi quapropter hoc fuerit accedendum, Scabinos, Consules seu Iusticiarios iusticie secularis opidi de *Groningheen* peremptorie......, ut infra septem dies post vestram monitionem, dictum JOHANNEM, vel eius procuratorem nomine sui, videlicet W., Sculetum in *Groninc-ghen*,

bestond uit *Utingacluch*, uit *Westercluch*, in den Brief van 1246, boven, bl. 544, vermeld, en uit de, in den tegenwoordigen Brief genoemde, *Asselinghe cluch*; men zie de oude lijst der leden van het Brouwersgild in de *Verhand. van het Genootschap: pro Exc. J. Patr.*, D. III, Stuk 2, N°. 2, bl. 186. Daar nu, volgens den eerstgemelden Brief, de A kerk, voor de ingezetenen van de beide eerste kluften, tot eene Parochiale Kerk moest verstrekken, zoo zal misschien de *Asselingekluft*, in de oudste tijden, tot de Walburgs, of tot de Maartens kerk, of misschien ook onder de Broerkerk behoord hebben; doch dit is slechts eene gissing.

ghen, in possessionem corporalem rerum predictarum inducant, causa rei servande, et inductum per eorum laicalem iusticiam defendant more debito et consueto; alioquin ipsos, quos extunc in hiis scriptis excommunicamus, excommunicatos publice nuncietis, sine alterius expectatione mandati; nobis, quid in premissis factum fuerit, hec rescribatis. In hiis exequendis alter alterum non expectet. Datum anno Domini M. CCC. primo, feria tercia post Petri et Pauli apostolorum. Contumata in feria secunda predicta.

Naar den oorspronkelijken Brief, voor zoo ver leesbaar, in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade Q. 2, No. 4.

CXL.

Brief, waarbij AVE, *de weduwe van* GYSEKIN, *en hare zonen verkoopen aan de* Begijnen, *in het nieuwe Convent* Oxnyldis, *een heem, waarop het oude Convent* Menyldis *staat.*

Den 14 Februarij 1303.

Universis Christi fidelibus, presentia visuris et audituris, Consules in *Groningen* salutem in Domino. Sciant tam posteri, quam presentes, quod constituti coram nobis domina AVE, relicta GYSEKINI, dicti CAPELLA, et ipsius filii quinque legitimi, scilicet dominus WILHELMUS, LUDOLFUS, JACOBUS, GYSEKINUS et NANNEKO

KO

KO, publice recognoverunt, ſe aream, in qua nunc ſtat conſtructa domus lignea, que appellatur *Antiqus Conventus Menyldis*, rite et rationabiliter, cum communi conſenſu, *Beginis* communibus in novo Conventu *Oxnyldis*, nunc et in futuro tempore Deo militantibus, vendidisſe pro novem marcis ſterlingorum legalium, marca XII ſolidis numerata; nec non primum et ultimum predictarum marcarum denarium pariter recepisſe; proprietatemque preſcripte aree domina AVE et filii eiusdem, dominus WIL., LU., IA., GY., et NAN. prenominati, reſignarunt in nostra preſentia *Beginis* novi Conventus prelibatis, iure hereditario perpetuo posſidendam. In cuius rei testimonium preſens ſcriptum ſigillo nostre Civitatis duximus roborandum. Datum anno Domini M.CCC. tertio, in die Valentini martyris, JOHANNE MINZONIS, GHERARDO HUGINGE, JOHANNE LEONE et WINANDO STICKEL, quatuor Rationalibus existentibus Civitatis preſate (*a*).

Naar den oorſpronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplement-lade Q. 2, N°. 6.

(*a*) De beide Conventen, in dezen Brief vermeld, zijn mij in andere ſtukken niet voorgekomen; althans ſchijnt het mij niet toe, dat het oude *Conventus Menyldis* tot het *Menolda* Convent, waarvan de Fundatiebrieven van 1276 en 1292 hierboven zijn opgegeven, betrekking kan hebben. Het nieuwe *Conventus Oxnyldis* van de *Begijnen* zal ook misſchien, daar deze orde, door Paus CLEMENS V, weinige jaren daarna werd afgekeurd (zie den Brief van den 6 October 1318, hierna volgende), niet tot ſtand zijn gekomen.

Men treft voorts in dezen Brief twee perſonen aan, welke wel ſchijnen dezelfde te zijn, die voorkomen op het geſlachtregister van de *Praefecti* in *Groningen*, door ALTING, *l. c.*, *pag.* 73, opgegeven; namelijk *domina* AVE, en IOHAN-

HANNES MINZONIS. De eerstgemelde zou, volgens de aldaar gedane opgave, strijdig echter met het gevoelen van EMMIUS, ter zelfder plaatse bijgebragt, geweest zijn de vrouw van EGBERT van *Selwert*, en de moeder van BERTOLD van *Selwert*, *Praefectus* in *Groningen*, die, in de Brieven van 1328 en 1332, hierboven, bl. 108 en bl. 114, BERTOLDUS DE GRONEBEKE, *Praefectus in Groningen*, genoemd wordt, en dien ALTING voor denzelfden persoon wil gehouden hebben met BERTHOLDUS, *filius dominae* AVAE, welke, in de *Fasti Consulares*, op het jaar 1345, als Burgemeester van *Groningen*, voorkomt. De tweede is IOHANNES MINZONIS, volgens den tegenwoordigen Brief, in 1303, *Rationalis* van *Groningen*, en, volgens dit geslachtregister, een zoon van MENSO *ad Amnem*, voorkomende bij MENCO, op het jaar 1241, bl. 137, en een achterkleinzoon van EGBERTUS, welke, volgens de Brieven, aldaar aangehaald, van de jaren 1208 en 1225, *Praefectus* van *Groningen* was geweest; doch dit alles is onbewezen, en er ontbreken, mijnes erachtens, nog te veel stukken, om een' geslachtboom van de *Praefecti* in *Groningen* te kunnen opmaken. Op eene gelijke wijze zou ik ook, op grond van gelijkheid van namen, en van waarschijnlijkheid, mogen vermoeden, dat GERHARD MENSINGE, voorkomende in den Brief van 1284, hierboven, *bl.* 562, en een van denzelfden naam, voorkomende in den Brief van 1335, hierboven, bl. 128, mede behoord hebben tot het geslacht van MENSO AD AMNEM, en van dezen JOHANNES MINSONIS, wiens weduwe en kinderen wij vervolgens, in de Brieven van 1309 en 1319, zullen aantreffen. De verkooperfche in den tegenwoordigen Brief draagt den naam van *Domina* en hare zonen dien van *Domini*. Zoo worden ook, in den Brief van 1262, boven, bl. 39 en 40, eenige van de *Groninger Rationales* en *Aldermanni*, met uitzondering van anderen, aldus betiteld; zie ook de Fundatiebrieven van *Domina* MENOLDIS en *Domina* SYWE PLUCKEROSE, van de jaren 1276, 1292 en 1300, bl. 556, 567 en 584, en den zoo even aangehaalden, naastvolgenden, Brief van 1309 van *Domina* BLICHARDIS, *relicta* JOHANNIS MINSONIS. Waarschijnlijk waren dezelve bezitsters van Leengoederen, en worden uit dien hoofde aldus genoemd; zie mijne aanteekeningen, boven, bl. 312 en 336. Misschien was zelfs deze *Domina* AVE mededeelgenoot van de geregtigheden, aan de *Groninger* prefecture verbonden, hetwelk niet onwaarschijnlijk is, bijaldien zij, zoo als ALTING, ter aangehaalde plaatse, stelt, eene dochter van den *Praefectus* ADOLFUS is geweest.

CXLI.

CXLI.

Brief, waarbij de weduwe en zoons van JOHANNES MINSONIS *verkoopen, aan het Convent van* Esſen *en de ingezetenen van* Helpen, *een kanaal van uitwatering, het* Zijlmaar *genaamd; behelzende tevens de daarbij gemaakte verordeningen nopens dat kanaal en diens onderhoud, onverminderd in alles de regten van het* Ooster Stads Hamrik.

Den 15 Junij 1309.

Univerſis Christi fidelibus, preſencia viſuris, Conſules in *Groninghe* ſalutem et cognoſcere veritatem. Sciant tam posteri quam preſentes, quod Conventus de *Yesſe* et cives de *Helcman* racionabiliter et concorditer emerunt a domina BLICHARDI, relicta JOHANNIS MINSONIS et ab eius filiis LODEWICO et OTTONE, conſencientibus reliquis ipſorum liberis, heredibus legitimis, quoddam fosſatum, dictum *Silmar*, quod protelatur verſus aquilonem per totum predium ipſorum, dictum *Uterdik*, ſitum ex oppoſito predii eorumdem, dicti de *Minſenhorne*, ad uſus aque dilabentis ipſorum, libere ac perpetue perfruendo. BLICHARDIS vero et LODEWICUS predicti, coram nobis conſtituti, recognoverunt, ſe pecunias integre recepisſe, et Conventui ac civibus prefatis ipſum fosſatum, cum condicionibus annotatis, libere reſignarunt. Item latitudo vero fosſati memorati viginti quatuor pedes virgarum obtinebit. Adiectum est, quod Conventus et cives

ves predicti communibus laboribus et expensis fossatum predictum purgabunt seu inmundiciam extrahent super ripas fossati utrobique, sine contradictione alicuius, quocienscumque et quantumcumque ipsis videbitur expedire. Item adiectum est, quod Conventus et cives predicti communibus laboribus et expensis, ut premissum est, acgerem orientalem et aqueductum dicti fossati integros observabunt, ita quod, quantumcumque dictus acger et aqueductus modo quocumque destructus fuerit, in parte vel in toto, et reparacione indiguerit, terram seu cespites, cum quibus dictos aggerem et aqueductum facient, vel emendent, aut repleant, de prediis continuis acgeri predicti ab oriente recipient et effodient, contradictione cuiuslibet non obstante, salvis per omnia privilegiis seu condicionibus civium de *Groninger Osterhemmerke*, super dictum aqueductum prius compositis et confectis. Item *fructus in acgere*, si qui pervenerint, BLICHARDIS, LODEWICUS et OTTO prefati percipient atque tollent. In cuius rei testimonium sigillum nostrum presentibus duximus apponendum. Datum anno Domini millesimo, trecentesimo nono, in die beati Viti martiris, GHERARDO SICKINC, JOHANNE FOLKARDINC, LUDBERTO GOS, ALBERTO JUVENE, quatuor Rationalibus nostre Civitatis existentibus dicti anni (*a*).

Naar den oorspronkelijken bezegelden Brief, onder de stukken van het H. Geest Gasthuis te *Groningen*.

CXLII.

(*a*) Men zie, tot opheldering van dezen Brief, behalve hetgeen bij den laatstvoorgaanden Brief is aangeteekend, in het bijzonder met betrekking tot het, daarin gemelde, uitwateringskanaal, de latere algemeene overeenkomst tusschen de *Oos-*

CXLII.

Brief van WILLEM III, *Graaf van* Henegouwen, Holland *en* Zeeland, *en Heer van* Vriesland, *houdende een bevel aan de Tolbedienden in* Holland *en* Zeeland, *omtrent de* Groninger *schepen.*

Den 2 Mei 1314.

Die Hantveste van die van *Groeninghen.*

Wy WILLEM, Grave van *Henegouwen*, van *Hollant*, van *Zeelant*, ende Heer van *Vrieslant*, ontbieden allen onsen tolnaers van onsen lande van *Hollant* ende van *Zelant*, dat ghi tot onsen wedersegghen laet varen, voer bi onsen tollen, die van *Groeninghen*, in dier manieren, dat si hier voermaels ghevaren hebben.

Ghegheven in die *Haghe*, des Donderdaghe na Alre Apostelen dach, in 't jaar ons Heeren M. CCC. en XIIII (*a*).

Naar een handschrift gesuperscribeerd *Thollen Cas* K, *A*°. 1322—1358, fo. 8, vso, en berustende op het Rijks Archief te *'s Gravenhage.*

J. C. DE JONGE,
Subst. Archivarius van het Rijk.

CXLIII.

Ooster- en *Wester- Stads-Hamrikken* en de kerspelen van het *Gorecht*, omtrent derzelver uitwateringen in de *Hunse*, naar haren voormaligen loop, van den 21 Januarij 1332, hierboven, bl. 110 en volg., in welke overeenkomst ook van dezen *aquæductus Conventus de Tesse et de Helcman* wordt gewaagd, en daaromtrent eene nadere voorziening gemaakt; en voorts hetgeen omtrent de *Esser* en *Helper* uitwateringen, bl. 283, is aangeteekend.

(*a*) Men zie den Brief van het jaar 1298 en de aanteekeningen op denzelven, hierboven, bl. 576.

CXLIII.

Verordening van FREDERIK II, *Bisschop van* Utrecht, *omtrent de* Begijnen *en de Zusters van de derde Franciscaner Orde.*

Den 6 October 1318.

FREDERICUS, Dei gratia Episcopus *Traiectensis*, universis Provisoribus et Decanis ac Ecclesiarum Rectoribus, Presbiteris, Vicariis, Capellanis et Clericis nostre Civitatis et diocesis, ad quos presentes litere perveniunt, salutem in Domino sempiternam. Cum post reprobationem status *Beghinarum*, per Dominum CLEMENTEM, Papam quintum, factam (*a*), quidam Gardyani et Fratres ordinis *Minorum* quasdam de dictarum *Beghinarum* consortio, quas ipsi sorores tertii ordinis, per beatum Franciscum instituti, et per sedem Apostolicam approbati, nec per constitutionem aliquam revocati, nominaverant, nisi fuerint et nitantur in pristinis statu et habitu confovere; et ex hiis per nostram civitatem et diocesin, tam in claro, quam in capitulo, magnus sit error, non sine confusione gravi et scandala, suscitatus, maxime quia inter huiusmodi *Beghinas* et sorores, nec in statu, nec in habitu umquam ulla hactenus differentia apparebat. Volentes itaque, ut tenemur, viis et modis congruis errorem sedare huiusmodi, et scandalum removere, examinatis privilegiis Apostolicis super ap-

(*a*) Zie BALUZII, *Papae Avenion.*, *Tom.* I, *pag.* 179, en voorts tot eenige opheldering, aldaar *pag.* 140, 168, en *Tom.* II, *pag.* 436.

approbatione dicti ordinis impetratis, ita duximus ordinandum, vobis et cuilibet vestrum precipiendo firmiter et mandando, quatenus adhuc, ficut prius, ftatum *Beghynarum* pro reprobato habentes, vos *Beghynarum* ftatum huiusmodi fectantes, et quoslibet, eas in hoc foventes, tamquam proinde excommunicatos ipfo facto, fententia Canonis, evitetis, et precipiatis ab omnibus arcius evitari. Illas vero forores, fi que fint, quas, iuxta infrafcriptos modum et formam hunc ordinem ingredi volentes, examinandi, examinatas recipiendi, et induendi, et per indutas profesfionem faciendi, ac per profesfas ftatum habitum et regulam ordinis obfervandi, fciveritis, vel inveneritis, vere esfe vel fuisfe de ordine memorato, vos humiliter toleretis et ipfas et quoslibet, easdem in ftatu huiusmodi ordinis foventes, pro non ligatis aliqua ob hoc fententia, habeatis, et haberi publice nuncietis. Verum ut inter *Beghynas* et huiusmodi forores discretionem habeatis, nos aliqua, pro informatione vestra, ex fupradictis privilegiis fummarie extracta, duximus prefentibus inferenda; videlicet, quod fratres et forores, hunc ordinem ingredi volentes, examinari debebunt per ministros ftricte de fide catholica et obedientia circa Romanam Ecclefiam; officia quoque, ftatus et conditiones eorum funt follerter exploranda, et omnia requifita ordinis fingula ipfis exponenda, precipue alienorum reftitutio. Quibus premisfis, fi hec eis placuerint, indui iuxta fequentem modum posfunt, et fatisfacient de alienis in parata pecunia vel per pignorum cautionem, feque proximis reconfiliabunt. Quo facto, post unius anni fpatium, fi videbuntur ydonei, recipi posfunt hoc modo, quod promittant, fe divina precepta omnia fervaturos, ac fatisfacturos de transgres-

gressionibus, quas commiserunt contra hunc vivendi modum; que quidem promissio erit in scriptis per manum publicam redigenda; alio autem modo nullus recipietur a ministris, nisi, conditiones et instancia persone diligenter discussis, eis aliter videatur; sicque, dicto modo recepti, ad suam non redibunt, sed transire poterunt ad religionem aliam approbatam. Item mulieres maritate non possunt hunc ordinem ingredi, nisi de maritorum suorum licentia et consensu. Habitus autem ordinis talis erit, videlicet, quod sorores induentur clamide, quam intelligimus iuxta modum clamidis, qua *Minores* Fratres desuper uti solent, de humili panno ..... et colore non prorsus albo vel nigro, cum pellicione et tunica de eadem vel saltem cum clamide Swernellti seu Placentinum albi vel nigri coloris, aut palludellum amplum de canopo sive linno, absque crispatura ulla consumtuosa. Ligaturis sericis *non utentur*; palles duntaxat agninas, bursas et corrigias de corio absque serico, et non alias, deportabunt, vitando cunctas seculi vanitates; ab esu carnium secunda, quarta et sexta feria atque Sabbato abstinebunt universe, nisi infirmitatis vel debilitatis instantia aliud suadeat; ..... inucis, et carnes per triduum dari possunt. Item non subtrahentur carnes in itinere constitutis. Diebus autem aliis, quibus ieiunium non servatur, ovis et caseo possunt uti; prandio et cena de die, exceptis languidis, viatoribus et infirmis, contenti erunt. Qualibet sexta feria, ... die natali Domini, et similiter, a festo omnium sanctorum usque pascha, quarta et sexta feria, ieiunabunt, nisi infirmitate vel alia causa legitima excusentur; alia nihilominus ieiunia, ab ecclesia vel aliis ordinariis instituta, servature. Item in quadragesimam sancti Martyni usque

que natale Domini, et a dominica quadragesima usque pascha, exceptis diebus dominicis, nisi infirmitas vel necessitas aliud suadeat, ieiunabunt. Item ter in anno, videlicet natali, resurrectione et Penthecoste, confitebuntur peccata sua et recipient Eucharistie sacramentum, se reconsiliando proximis et restituendo aliena. In quadragesima sancti Martyni et etiam maiorum, Ecclesias, in quarum parochiis habitant, matutinalibus horis adibunt, nisi de hac causa rationabiliter excusentur. Item infra tres menses inmediate post earum ingressum testamenta cóndent et de bonis suis disponent. Item, si contra ius vel privilegia earum vexentur, ministri recurrent ad Dyocesanum, aut alios locorum ordinarios, iuxta eorum ordinationem et consilium processuri; ipseque sorores in suis litigiis coram illo stabunt iuri, apud quem resídet potestas iudicandi. Item sunt saltem semel in anno visitande. Insuper circa humilitatem panni, et pelliciones sororum ad tempus, et in abstinentiis, ieiuniis et austeritatibus aliis, ex causa legitima, cum expedire viderint, poterunt ordinarii locorum vel visitator cum fratribus et sororibus dicti tertii ordinis dispensare, prout hec et diversa alia de regula eiusdem ordinis, que ad presens causa brevitatis omittimus, vidimus in privilegio Domini NYCHOLAI, Pape quarti, plenius contineri, super quibus, si opus fuerit, ad ipsum privilegium recurratur. Ceterum, virtute privilegii Domini BONIFACII, Pape octavi, possunt ipsi fratres et sorores a Fratribus ordinis *Minorum* Eucharistie percipere sacramentum, preterquam in festo Pasche, in quo, pro divinis audiendis, et eodem sacramento recipiendo, suas parochyales Ecclesias visitabunt, earumdem Ecclesiarum iuribus semper salvis; prout hec si-

similiter inter alia in eodem Domini BONIFACII privilegio vidimus contineri. Quo circa vos universos et singulos propensius exhortamur, vobis nominatim precipiendo firmiter et districte, quatenus circa *Beghinas* et eas foventes, constitutionem *Clementinam* firmiter observantes, cum huius tertii ordinis fratribus et sororibus et eas foventibus, semotis contentionibus et contendendi occasionibus, ac quibuslibet aliis materiam scandali presentantibus, studeatis inviolabiliter pacem et concordiam observare; ad nos, siquid forte, quod absit, inter vos et ipsos aut eos foventes questionis emerserit, pro iusticia recurrendo. Volumus denique, quod constitutionem *Clementinam* supra dictam, de *Beghinis* editam, ad fratres et sorores dicti tertii ordinis ullatenus extendatis, donec super premissis a sede Apostolica, fortassis declarationem aliquam emanente, aliud a nobis receperitis in mandatis. Datum *Traiecti*, anno Domini M.CCC.XVIII, feria sexta proxima post Remigii Epyscopi et confessoris.

Naar den oorspronkelijken Brief met een zegel in groen was bevestigd, in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade Q. 2, N°. 7.

CXLIV.

Statuten van de Broederschap der Kalenden *in* Groningen (*a*).

1318.

Int jaer ons Heren dusent, drihondert ende ach-

(*a*) Even als in *Duitschland* en in de *Nedersaksische* landen,

achtien, waert desse broderscap eersten begrepen in maneren, als nae gescreven is.

In den name Godes, Amen. Wy Presters ende borghers, een deel van *Groninghen*, hebben gheordineert ende begrepen ene ghestlike broderscap; ende willen dar malc toe anderen bidden God onsen Heren omme salicheit onser zielen. Ende des so syn wy over een gheworden to holdene alsodane puncten, als hyr na ghescreven staet.

De eerste puncte.

In den eersten, dat wy, to twen tyden in den jaer, to samen zullen comen, als des naesten dinxedaghes na *Octava* des hilighen Sacramentsdagh, ende des dinxedaghes na sente Michaele. Ende to dessen twen tiden so zullen de Prestere des maendaghes (*) ter vespere, ende zullen singhen *Vigilie* van neghen lexen, ende de *Laudes* zullen se lesen; ende nae de *Laudes* soelen de broeders, mit wiroeck ende wywatert, *Miserere* ende *De profundis* lesen by de baer, ende de susters soelen daer toe grave staen ende lesen hoer *Pater noster*. Ende wan dit

(*) Hier zal moeten worden ingevoegd *comen*.

den, zoo was er ook in *Utrecht*, en op andere plaatsen van ons Vaderland, en mede al vroeg te *Groningen*, een genootschap of broederschap van de *Kalenden* ontstaan. Deze genootschappen bestonden uit geestelijken en wereldlijken, mannen en vrouwen, van onderscheidene standen en rangen, welke, op bepaalde tijden, bijeenkwamen, om voor de zielen van afgestorvene naastbestaanden of anderen te bidden en missen te laten lezen, en, na deze verrigtingen, eenen maaltijd te houden. MATTHAEUS, *Fundat. Eccles. pag.* 251, houdt ook deze „*Calendaria*" voor „collegia, „partim ad pias causas, partim ad edendum bibendumque „instituta." Men zie voorts, over dezelve, den gemelden schrijver, ter aangehaalde plaats; ESTOR, *Rechtgelahrth. der Teutschen*, § 1940; F. C. VAN BURY, *Abhand. von de-*

dit ghedaen is, so zullen de brodere ende sustere to samen comen to den aventmale, dat bereit sal wesen van twen gherichten van vleisch. Ende daer en sal nemant den anderen noedeghen to drincken. Ende wanneer daer *Gracias* is ghelezen, so zullen de Hovedinghe besetten de missen des morghens to singhen, ende de Epistelen ende Ewangelien to lesen; ende bevelen elken leke broder, dat he sal hebben enen man op den orghel to blazen, als men de misse beghint, de in den Kerspele wonet, daer de Kalende dan is, elk broder bi enen olden vlemeschen to broke.

De ander puncte.

Item voert des morghens so zullen de broder ende suster comen ter kercken, ende so sal men daer singhen enen misse van onser liever Vrouwen; ende altohant daer na sal *men singhen* ene zeelmisse tot ener verhuchnes onser broder ende suster, de van eertrike ghestorven sint; ende, wanneer dit ghedaen is, so zullen de brodere ende sustere to samen comen ten eten, ende zullen vrolic ende blide wesen in God onsen He-

denen Bauergütern, bl. 307; en den *Tegenw. staat van Stad en Lande*, D. II, bl. 321. Er wordt, ter laatstgemelder plaats, gewag gemaakt van zulk eene broederschap, die te *Bafto* bestaan had, doch van de *Kalenden* te *Groningen* is, tot dus ver, niets bekend geweest, waarom dan ook het tegenwoordige stuk allezins verdient der vergetelijkheid ontrukt te worden, te meer, daar men in hetzelve, omtrent de inrigting dezer broederschap, meer aantreft, dan wel elders, en, volgens dit stuk, ook deze inrigting, alhier, van die van andere plaatsen is onderscheiden geweest. Zoo werden elders, volgens de boven aangehaalde schrijvers, de bijeenkomsten dezer *Kalendebroeders* gehouden op de *Kalendae*, of den eersten dag van iedere maand, waarvan dan ook, volgens dezelve, deze Broederschappen den naam

Heren; ende dan ſal de Hovedinc, den de Kalende bort to denen, bedencken arme lude na den, dat hem God int herte ſent; ende, na der *Gracias*, beide, avendes ende morghens, zullen de Prestere leſen *Pro defunctis*, enen *Miſerere*, ende *De profundis.*

De derde puncte.

Item voert ſo zint de brodere ende de ſustere over een gheworden, by enen korte grote to broke, dat een iewelich broder ende ſuster, wan deſe Kalende anſtaende is, ſal weſen des avendes to der Vigilie, eer der eerſter lexen; ende des morghens ter miſſe, eer men ſinghet *Gloria in excelſis.* Dit zullen de Hovedinghe hoden ende bewaren.

De vierde puncte.

Item voert meer, weer daer ienich broder of ſuster, de beer ſtorte, willenmodes of met homode, de breke enen vlemeſchen grote ſunder ghenade.

De

ontleend hadden; doch, volgens het tegenwoordige ſtuk, hielden de *Groninger Kalendebroeders* ſlechts twee gewone vergaderingen in het jaar, de eerſte op Dingsdag na de *Octava des H. Sacraments*, welke invalt op den eerſten Dingsdag, volgende op den zeven en zestigſten dag na Paſchen, en de tweede op Dingsdag na St. Michiel (29 September), en dus in het begin van October; tot welke beide Feesthoudingen men echter reeds des Maandagavonds bevorens bijeenkwam, en, op die avonden, zoowel als op de Dingsdagen, des middaags, eenen maaltijd hield.

Het ſtuk zelf, ter onderaangehaalder plaats in de Groninger Archiven voorhanden, ſchijnt een affchrift, en miſſchien tevens wel eene vertaling te zijn van het oorſpronkelijke. Het geſchrift is van de tweede helft van de vijftien-

De vijfde puncte.

Item voertmer weer daer ienich broder of fuster, de den anderen fprake een woert, daer he mochte van ghemoit werden, of de mene broderfcap mochte van tot unvreden werden, dat zullen de Hovedinghe ontkennen, ende zullen hem fine pene laten ghelden funder ghenade, als de Hovedinghe ontkennen by rade der mener broderfcap.

De zesde puncte.

Item voert woerde daer ienighe twydrachticheit, als defe broderfcap zamelinghe holden, tusfchen brodere ofte fustere, dat zullen de Hovedinghe ende de ghemene brodere verliken.

De zevende puncte.

Item weert alfo, dat men ienighen broder of fuster wolde een quaed gheruchte upwerpen, dat onrecht were, dat folden de brodere meenliken ontkennen. Ende vonden ze dat onrecht, daer na, zul-

tiende Eeuw, hetwelk men, behalve uit het fchrift zelf, daaruit kan afleiden, dat eene nadere verordening van deze Kalendebroeders van het jaar 1458, daar achter volgende, met even dezelfde hand is gefchreven, en dat de verordeningen van 1470, 1479 en 1497, mede in dit Handfchrift voorkomende, zijn van eene latere hand. Achter de verordening van 1458 volgen onderfcheidene namen van perfonen, ook van latere tijden, en met onderfcheidene handen gefchreven, doch zonder eenig bovenfchrift, waardoor men buiten ftaat is te weten, of het namen van voorzitters, hovelingen of leden zijn geweest. Daarop volgen de lijsten van de verftorvene leden, en wel eerst de lijst der geestelijken, dan die van de lekebroeders of wereldlijken, en verder die van de zusters. Na deze naamlijsten volgen de lijsten

zullen hem de brodere meenlike helpen mit woerden, mit arbeide, ende mit koste, tot zyn rechte, dat beste dat se moghen, meer eersten zal he selven wtleggen dre schilde.

De achte puncte.

Item weert oek ienich broder of suster, de wt deser Kalende wilde gaen, die solde gheven, elken persoen in der Kalende, dre schillinghe; ende weer he onwillich dat gelt to bitalen, so zullen de Hovedinghe dat beclaghen voer der Richter, ende de mene broderscap zullen hem bistandich wesen.

De negende puncte.

Item so sal een iewelick Prester hebben in siner misse alle de brodere ende de sustere ghemeenlike, de daer leven, voer den stille, in dat eerste *Memento*; mer na den stille, in dat ander *Memento*, so sullen se bidden voer de brodere ende sustere, de ghestorven syn.

De

ten der spijzen, welke men op deze Maandagavonden en Dingsdagmiddagen moest voordienen, en eindelijk de staat der bezittingen of renten, welke aan deze broederschap toebehoorden.

Ik zal dit zoo opmerkingswaardig Handschrift, ten dienste van den oudheidminnenden lezer, hier grootendeels plaats geven, en wel *vooreerst* de Statuten der Broederschap geheel, met bijvoeging van de nadere verordeningen, wijl dezelve niet gevoegelijk daarvan kunnen worden afgescheiden; en *ten tweede*, onder weglating van de daar onder geplaatste namen, mede geheel, de naamlijsten der verstorvene geestelijke en wereldlijke leden, bevattende de namen der voornaamste personen, welke, in de veertiende en vijftiende eeuw, alhier te Groningen het bestuur van Kerk en Staat hebben gehad. De lijst der geestelijken behelst grootendeels

De tiende puncte.

Item ſo ſullen de leyen, hy ſie man of vrouwe, alle daghe ſpreken neghen *Pater noster* ende neghen *Ave Marien*, voer levendighe ende voer doden, to hulpe ende to troeste hore ſielen.

De elfde puncte.

Item ſo wanneer een broder of ſuster ſtervet, ſo ſullen alle de brodere ende ſustere laten lezen of ſinghen dertich ſielmisſen, ende dertich langhe vigilien *Parce michi Domine*, bennen dren maenden, ziner ſelen to hulpe ende to troeste, by ener pene van twalef vlemeſche grote to broke. Weer oik ienich broder of ſuster, de verſumede deſe misſen ende vigilien, de ſal ſine pene ghelden; ende, wan he ſine pene gulden hevet, ſo ſal he noch, bi der ſelver pene, lezen de vorſr. misſen ende vigilien, bynnen twen maenden daer na naestkomende.

De twalefde puncte.

Item ſo wanneer deſe Kalende is, ſo ſal een iewelich Prester des daghes ſelven misſe doen in der

deels de namen van Cureten van de Maartens, Walburgs en Aa Kerken, benevens die der Proviſoren van Gasthuizen. Dezelve werden *Heeren* genoemd; zie de aanteekening *b*, bl. 336, en ſommigen *Meesters* of *Doctoren in het Geestelijke regt*, enz. De lijst der Leekebroeders (laici) bevat een groot aantal leden, welke tot de aanzienlijkſte Groninger geſlachten behoorden, en in de *Fasti Conſulares*, of op de lijst der *Hoofdmannen*, bij EMMIUS, gevonden worden. Zoo vindt men, onder de eerſten, die op deze lijst voorkomen, HERMAN FOLKERDINK, welke in de *Fasti Conſulares* van 1311 tot 1336 bekend ſtaat; en, onder de laatſten,

der kerke, daer de Kalende is, by enen olden vlemesche grote to broke, alſo veer als he des van ſteden is.

De dertiende puncte.

Item ſo moghen de Hovedinghe to collacie laden de brodere bynnen ſes weken of dicker, op dat ſe moghen to ſamene ſpreken omme ſtucken, die den broderen nutte ende guet zyn; ende dit moghen de Hovedinghe enen ieweliken broder beden by enen olden vlemeſchen groten to broke. Ende ſo we ene warve ende ander warve to collacie ghedaghet wort, ende neet en komet, alſo veer als he to hues is, ende, van ſiike weghen, buten bedde is, den zullen de Hovedinghe darde warve daghen by den vorſr. pene, vul to done voer ſine verſetene penen by der broderſcap; ende komet he dan neet, ende doet vul voer de voerſr. penen, ſo ſal men ene uter Kalende leggen ter naeste verſamelinghe, daer to ſal he gheven, een elken perſoen, dre ſcillinge, als voerſr. is, de in de Kalende is.

De

ſten, SWEDER KATER, welke, volgens dezelve, in de jaren 1471 tot 1490 Burgemeester of Hoofdman geweest is.
Deze Broederſchap mogt, volgens Art. 18 der Statuten, ſlechts beſtaan uit 32 perſonen, en, bij verſterf van een der leden, moest er, volgens de latere verordening van 1479, een ander in zijne plaats gekozen worden, en zulks met heimelijke ſtemmen, zoo als men den Raad verkoor, en uit hetzelfde Kerspel, waarin de overledene gewoond had; met betrekking tot welk laatſte men hier zal te denken hebben aan de beide Kerspelen, in welke deze ſtad, onder de Maartens en de Aa Kerken, verdeeld was; zie den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, D. II, bl. 70. Ik zal, *ten derde*, laten volgen de lijsten der ſpijzen, welke wel, naar het ſchijnt, niet te gelijk, maar de eene na de andere, werden opgedischt;

De veertiende puncte.

Item so zullen de Hovedinghe deze Statuten laten lesen, des dinxedaghes, over dat eerste gherichte.

De vijftiende puncte.

Item de olde Hovedinghe sullen die nye Hovedinghe kesen des dinxedaghes na der Octava des hilghen Sacramentes dach; ende se sullen kesen die twe, de hem naest ghefeten syn in ommeganc, als dat pant pleget omme to gane, ende daer en moet nemende en teghen spreken by ene tunne biers van twe guldene to broke, ende bi der broderscap. Ende we voer, sit, die sal voerdenen. Ende ellec Hovedinc, de denet, de sal inmanen ende opboren der Kalende rente, de verschenen is van den halven jare, to volleste der kost, de he der broderscap doen sal.

De zestiende puncte.

Item so wanneer stervet een broder of zuster, so zullen daer komen de Prestere mit hoeren choercledederen ende singhen *Vigilie*; ende de leye broder ende suster sullen mede to *Vigilie* komen ende brenghen den dode mede to kerken ende offeren daer over beide, Prestere, brodere ende sustere; en-

discht; en *ten vierde* den staat der bezittingen dezer broederschap, welken staat ik nogtans, om dat dezelve meest uit gelijksoortige erfelijke renten bestaat, en dus minder belangrijk is, slechts gedeeltelijk zal opgeven.

Misschien is, opdat ik dit nog aanmerke, de oprigting van dit Genootschap te beschouwen, als in betrekking staande tot de afschaffing en vernietiging van de orde der *Begijnen*, van welke, in den laatst voorgaanden Brief, wordt melding gemaakt.

ende volghen hem to grave, ende bliven to grave, alwanter tyd, dat de Prestere de bevelinghe ghedaen hebben, elk by twe vlemesche grote to broke. Ende dat zullen die Hovedinghe verwaren.

De zeventiende puncte.

Item so welich persone, Prester of leye, de begheert in dese Kalende to gane, den moghen de Procuratore ontfaen, alfo veer als dat al den broderen ende susteren ghemeenlike lief zy. Ende so we daer in gaet, de zal gheven den Hovedinghen dertich olde vlemesche to der Kalende behoef, ende he zal mede denen, he sie man of vrouwe name, als hem dat boren mach in den ommegange als vorsr. is. Ende nemende to ontfane, mer dan to twen tiden in den iare, als de broderscap hore Kalende holden.

De achtiende puncte.

Item so zyn dese Kalendebroders over een gheworden, dat se boven twe ende dertich persone in dese broderscap neet hebben en willen.

Item so sint de brodere ende sustere over een gheworden in den iaer ons Heren, do men screef dusent, veerhundert ende acht ende vyftich, in de naeste Kalende, de men deende nae des hilligen Sacramentes daghe, dat so wat broder ofte suster, de na den daghe storve uter Kalende, ende de Kalende niet ghedeent en hadde, de solde gheven ene halve tunne *Hamborgher* beers ende ene vranxsche schilt, half to behoef des ghenen, de de naeste Kalende denen solde, ende half to behoef der Kalenden; ende der van so

sal

ſal he maken den broderen ende ſusteren ene collacie van de voerſcr. halve tonne biers ende halve ſchilt, eer he die Kalende deent; ende weert ſake dat de vrende des doden verſumeden in to ſenden em dat voirſr. bier ende ghelt, binnen der tyt, ſo ſullen de broders ende ſusters onbeladen weſen van den dertich ſielmisſen ende dertich vigilien.

(Hier volgen de latere verordeningen, welke in het Handſchrift voor aan, op de tweede en derde bladzijde, voorkomen.)

In den jare ons Heren duſent, vierhondert ende zeventich, als men de Kalende heelt nae ſunte Michaelis daghe, do worden mit ghemenen conſente der brodere ende ſustere in desſe Kalende ghenomen dre leken, teghen dat geſet der achtiende punte desſer Kalende, mit *ſodane vorworden*, dat men ghene leeken, ſuster ofte broder, meer annemen ſal, eer dan ſe verſtorven ſyn, nae der geſette der achtiende punten desſer Kalende; mer ſterve een Preister, daer ſal men enen Preister weder in de ſtede nemen.

Item in den ſelven iaer ons Heren van zeventich quemen over een broders ende ſusters van desſen Kalende, ghenen leken, broder ofte ſuster, na desſe Kalenden hyr voer geſcreven an te ...., ende ſoelen gewisſen der Kalenden enen arnemſchen gulden renthe ewelike ende erflike, ende daer to de dertich flemeſche vorſr.

Int jaer ons Heren duſent, vierhondert negen ende zeventich, des dinxedages na der Octaven des eerweerdighen hillighen Sacramentes, do men de

de Kalende deenden, om to merighen dat soventynde punt vorsr., quemen de ghemene broders ende susters desser Kalende over een samentlick; to wat tyden hyr namaels broder ofte suster, gheestlick ofte werlick, verstorve wt desse Kalende, soe sal men dan, na der meester stemmen der broderen ende susteren, daer een broder ofte suster weder in de stede kesen na wtwisinge der persone, als de verstorvene broder ofte suster gheweest is, wt den Karspel daer de broder ofte suster wt verstorven is; welke stemmen hemelick ghescheen sullen, ghelyck als men den Raet keset.

Item int iaer ons Heren dusent, vierhondert soven ende tnegentich, des dinxdages nae der Octava des hilligen Sacraments, in den Kalende, synt die broders ende susters samentlike myt malkanderen verdragen ende gesloten, dat toe wat tyden enich van den broders ofte susters wt der stad voere mit der wone, dat men dan ter eerster Kalende, die daer na geholden wort, een ander in syn stede sal kiesen, suster of broder, geestlyck oft waerlick. Ende wert sake dat daer yemant wer van den broders of susters, die nu ter tyt in die Kalende synt, ende wt der stad wonen, die welcke sic eens, twe, off drie reysen absentierde, ende queme niet in die Kalende, als die broders ende susters samentlicke vergadert synt, sonder nootsake, dien salmen oek die derde reyse wt der Kalende kloppen, ende kiesen een ander broder of suster in syn stede als voirsr. is.

(De namen in het Handschrift, op de verordening van 1458 volgende, worden hier weggelaten, en alleen de daarop volgende naamlijsten geplaatst, om reden, in de aanteekening opgegeven.)

Dit

Dit syn de broder ende susters, de wt dessir Kalende ghestorven zyn. Int eerste

Her GHERBRANT. Her HERMAN. Her JOHAN KORTEYS. Mester SIGHER. Her HINRIC RADINKENS. Her JOHAN LIUDGARDES. Her MATHIAS van den *Hilghengheeste.* Her HINRIC WANNINCG. Her CLAWES DE VRODE. Her JOHAN HERTINC. Her OTTO van *Vrees.* Her RICKERT LANGEPERDES. Her LUBBERT SPEIT. Her JOHAN TOLNER. Her JOHAN PAEDSE. Her MATHIAS KINNINC. Her JOHAN SNOYE. Her PETER LOZE. Her HINRIC OMMELOEP. Her DIRC WEYNELHOED. Her JOHAN RODEREME. Her HINRIC EYKINC. Her HINRIC SOMER. Her WILLEM VAN OESTUM. Her GHERT BOLTINC. Mester CLAWES HEBINC. Her ROLEFF RAMP. Her ROLEFF VAN EASTELE. Her GODEKEN VAN DEN HAMME. Her TESE van *Helpman.* Her MEYNOLT WESSELS. Her HERMAN VAN YPEREN. Her MEYNOLT KINNINC. Her ANDREAS HARDERINC. Her DIRC BOLENS. Her HINRIC SLOCHTER. Her OTTO FOLKERDINC. Her WOLTER VAN ODEREN. Her LUDEKYN SWANEKENS. Her HERMAN van den *Hilghen Gheeste.* Her EGBERT van *Hamborgh.* Her ROLEF SCRODERS. Her JOHAN EVERDES. Her JOHAN, de Stat Scriver. Her LUDELOF LANGHANNE. Her JOHAN SEGEVANT. Her JOHAN EELHORN. Her JACOB HOGHELANT, Pastor *ter A.* Her FOLKERT RICKERDES. Her JOHAN NAMYNC. Her LODEWICH HORNEKEN. Her BERTELT BUNINGK. Her FREDERICK CURRE. Her BARTOLT BAERLINC. Her REYNER TEN

HOL-

HOLTE, Pastor *ter A*. Her HENRIC WITTE. Her LUDEKEN VAN RENE. Her ENGELBERT GOBELENS. Her GHEERT VLEMINC. Her LUDEKEN KOPERNAGHEL. Mester ALERT HOPPER. Her LUDEKEN VLEMINCK. Her HINRIC KLANT. Her HINRIC GODEKENS, Pastoer *ter Ae*. Her JOHAN GHEETSCHE. Mester ANTHONIUS. Her LUDEKEN SARTORIS. Mester DITMER STRIKER. Her PETER DEGHENS. Mester ALBERT ROTTY. Her HERMAN SCHYRENBEKE. Magister JOHAN JACOBI, Kercheer. Her LAMBERT FOLKERDINCK. Mester GHEERT DUERDES. Mester BERNT TINCTORIS. Her JOHAN VAN BORCH. Her GHEERT BAROLDES. Mester ALBERT BARTHOLOMEI. Mester JOHAN VAN EMEDEN, Kerker. Mester HERMAN HARDEBRYNCK. Mester JOHAN HOERNEKEN, Curatus. Mester BERNT PISTORIS. Her ROLEF RYNT. Magister JOHANNES STRIKER. Mester JOHANNES SCRIVER. Her WERNER PESTORIS. Mester JOHANNES UBGAR. Mester JOHANNES TEN HOLTEN, Kerckhere. Her JACOB, HENRICK *Soen*. Her JOHANNES NICOLAI. Her MATHEUS VAN OSENBRUGGE. Her AREND ZEKELHOREN. Her FOLKERUS GHERBRANDI. Her JOHAN BERNARDI. Mester THESO ZIGHERS, Kercher. Her HINRICK, JOHANS *Soen*. Her HINRICK ALBARTI. Her WILLEM MEYGERINCK. Meyster HERMAN EYLREWOLD, Pastoer. Meyster EPPO VAN WTHUSEN. Her JAN GLUYEN. Mester ALBERT ALTINCK. Her ARENT KOTHE. Mester PETER KOENERS, Kercheer. Meister HARDER DYSINCK. Meister

ter THOMAS DIE MAECK. Mester PETER GLOECK, Provisoer. Mester SYGHER JANSEN. Her EVERT SYMENS, Provisoer A^o LV.

Dit syn de leye broders, de wt desser Kalende gestorven syn. Int eerste.

REYNOLT REYNOLDES. HERMAN FOLKERDINC. GHERT BUERLEDER. JACOB PAPINCK. HERMAN HUGHINC. JOHAN HINSENS. CLAWES HINSENS. ALARD HINSENS. FOLKEER DE RIKE. JOHAN SOMER. WICHER VAN COVORDE. GHEERT OMMELOEP. EVERT WICBOLDES. GHEERT RAMP. JOHAN VAN AERLE. FREDERIC KOTE. LUDELOF PATERCELIE. ALBERT CALMER. JOHAN BUERLEDER. LUBBERT SICKINC. GOSEN STORM. CLAWES CLINGHE. HERMAN KATER. HELPRIC SCULTE. JOHAN VREDEWENS. HINRIC VAN HAMBORCH. EVERT CALMER. ROLEF WALEKAMA. GHEERT LEWE. HUGE DE CREMER. ROLEF HUGHINC. GHEERT ROGGHE. LUDEKEN CLINGHE. GHILMER STORM. HEYNE TER BRUGGHEN. DYTMAR HUGHENS. ROLEF EELHOERN. SWEDER VAN WINDE. RADINC HORNEKINC. BARWOLT CALMER. LODEWICH TER BRUGGHEN. BEERND HORNEKINC. JOHAN PATERCELIE. ROBEKEN SWIDEKENS. HERMAN SWIDEKENS. WERNESE BEYERS. VOLKIER VAN ECHTEN. BRUEN CLINGHEN. ROLEF WIBENS. BAROLT TER BRUGGHEN. OTTO FOLKERDINCK. ALBERT JARGHES. LUDEKYN, ALBERT WIGBOLDES *Zoen*. JOHAN TER BRUGGHEN. CLAWES TER BRUGGHEN. HINRIC

RIC TER BRUGGHEN. LUDEKEN JARGHES, EVERDES *Zoen.* OTTO TER BRUGGHEN. WIGBOLT LEWE. HENRIC BAROLDES. HERMEN HOEPPER. JOHAN RENGHERS SCHAEFFER. GHEERT LEWE. Mester JOHAN WICHERING. ALARD CLANT. SWEER KATER. HEYMAN VAN DULCK.

Dit zyn de ſusters, de wt desſer Kalende gheſtorven zyn. Int eerſte.

RICLANT HUGHINC. NANNE HINSENS. ELLEKO FOCKENS. GEYE WANINCS. HILLE TIDEMANS. HEBBLE REDEKENS. FOSSE PETERS. ELLEKE CLAWES. HILLE SCULTENS. GEYE HOEFNAGHELS. SWANE COPPES. SWANEKE HONINCS. AVE, Mester WIGHERS. ELLEKE MENENS. WEMELO FALKENAERS. FYE CALMERS. METTE HELPRIKES. FYE STORMES. HEBELE KONINGHES. BEERTE KOTENS. PEYE VAN ECHTEN. GHEERD VAN HAMBORCH. GRETE VERHOUWENS. HEYLE TER BRUGGHEN. HILLE SCHULEBONE. WYE LEWENS. GRETE SWEDERS. BLIDERC KINNINGHE. EBBE SWIDEKENS. GHISELE SICKINGHE. LUCIE, de Scoelmesterſche. AVEKE SWEDERS. GRETE STORMES. HEYLE HOERNIKINGHE. PEYLLE MESSEKINS. GHESE ROGGENS. FOSSE HUGHENS. ELLEKE PETERS. ELLEKE EELHORNS. DIMMEKE ZWIDEKENS. STINE HOERNEKENS. HEBBELE CLINGENS. ALEIT BEYYERS. ELLIKEN, LODEWICH TER BRUGGHEN. ALYT CLINGENS. SWANE TER BRUGGHEN. GRETE TER BRUGGHEN. ALYT WIBENS. GRETE HEDINCGHE. ALYT TER BRUGGHEN. HEYLE TER BRUGGHEN. LAMME

HUGHING. BELE TER BRUGGHEN. GERTE WICHERINGE. Vrou LUDEKEN JARGHES. ALYT RENGHERS. GOERKE VOLKERDINGHE. GHEBBE KOKES. GRETE CLANTES. ABELE ALLOMA. HEBBELE SYGHERS. ALEYT LEWENS. KATHERINE SCAFFERS.

Dit zint de ghérichte, de men ghevet to der maeltyt, als de Kalende is.

In de Kalende na sunte Mychael. In den aventmale.

Int eerste so ghevet men langhen van den scapen.

Item daerna vleisch in den potte.

Item daerna bradene coppune of bradene ganse.

Item daerna bottere ende kese.

Item *Groningher* beer of *Hamborgher* beer to drinkene.

Item, des dinxedaghes, ter maeltyt, so ghevet men, ten eersten, schinken mit moesterde.

Item, daer naest, scapenvleisch ofte hennen in den pott.

Item daerna rintvleisch in scotelen.

Item daerna bradene capunen.

Item daerna bottere ende kese, broet ende solt to voer all.

Item *Groningher* beer of *Hamborgher* beer to drinkene.

Item daerna walnoten of haselnoten.

Item de Kalende na der Octava des hilghen Sacramentes. In den aventmale.

Int eerste so ghevet scapes langhen.

Item daerna scapenvleisch, mit rosinen of mit patercelien in den potte.

Item

Item daerna bradene hoenre, ghevult mit patercelien ende rosinen.

Item daerna kese ende bottere.

Item *Gronyngher* beer of *Hamborgher* beer to drinkene.

Item, des dinxedaghes, ter maeltyt, so ghevet men, ten eersten, schincken mit moesterde.

Item daerna scapenvleisch in schotelen mit groner salsen.

Item daerna hoenren gebraden, ghespecket mit specke ende mit salvie.

Item daerna bottere ende kese, broet ende solt to voren.

Item *Gronyngher* beer of *Hamborgher* beer to drincken.

Dit is de rente, de onse Kalende broders hebben. Int eerste.

Wt sunte Johans scotele, toe suncte Marrene, veer *Groningher* scilde (*b*).

Wten walle, tusschen Oesterpoerte ende Poelpoerte, van ZISE HEDINC twe guldene, tien olde vlemesche voer den guldene.

Item, wt TIMAN WERNERS hues in Poelstrate, een arnemsgulden, achtenhalven braspenninc voer den gulden. *caeteris omissis.*

Uit een oud Handschrift, in een boek in klein quarto, op Francijn geschreven, en in eenen bruinen band gebonden, in de Archiven der Stad *Groningen*, Kist 5, No. 197.

CXLV.

(*b*) De overige opkomsten der *Kalenden*, bestaande in erflijke renten en grondpachten, zijn meer bekend; dan misschien zal de lezer, omtrent dezen post, eenige opheldering verlangen. Zie hier *der Kalenden* aankomstbrief van deze vier

CXLV.

Uitspraak van ROBERTUS, *Abt van* Selwert, LUDOLPHUS DE GRONEBEKE, Praefectus *in* Groningen *en anderen, tusschen den Commandeur van het St. Johans Hospitaalhuis te* Steinfurt *ter eener, en de Conventen in* Vriesland *van dezelfde orde, als te* Warffum, Wijtwerd, Oosterwierum, Finserwolde, Wijmeer, Jemgum *en elders, ter andere zijde, betreffende de opbrengst van eenige gelden, de visitatie der Conventen, de verkiezing der Commandeurs, enz.*

Den 8 September 1319.

Universis Christi fidelibus, presentia visuris et audituris, Ffrater ROBERTUS, *Dei* patientia Abbas Monasterii in *Selwerdt*, LUDOLPHUS, Dominus de *Gronebeke*, *Prefectus* in *Gronyngen*,

vier *Groninger Schilden uit Sunte Johans Scotelen*, van den 23 November 1408, welke nog, in het oorspronkelijke, bij het Kantoor der Predikanten goederen te *Groningen* voorhanden is. „Wy Borghermesteren ende Raed in *Groninghen* „bekennen ende betughen mit dezen openen breve, dat vor „ons ziin ghekomen de Vogheden van sente Mertens kerke „in *Groninghen*, ende becanden, dat se hebben vercoft der „*Kalende* broderschap, in *Groninghen*, vyer scilde rente, pay„mentes als in *Groninghen* ganc ende gave is, to nemen „elkes jaers, de ene helfte up onser vrouwen dach *Annun*„*ciatio*, ende de ander helfte up onser vrouwen dach *Nativi*„*tas*, uet *Sente Iohannes Schotele*, vor ene summe gheldes, „de de vorschreven Vogheden becanden, dat hem vol ende „al betaelt is. Ende deze vyer scilde rente vorschreven „droghen de vorschreven Vogheden up der vorschreven „*Kalende* broderschap, vry ende quiit to bruken ende to be„sit-

gen, Ffrater EPPO, Rector Eccleſie in *Wynſum*, BOYO, Rector Eccleſie in *Sawert* et RODOLPHUS, dictus REDING, civis in *Gronyngen*, ſalutem et cognoſcere veritatem. Ad ſingulorum notitiam, tam preſentium, quam futurorum, cupimus pervenire, quod materia diſſenſionis, iam dudum ventilata inter venerabilem virum, Ffratrem HINRICUM DE SELBACH, Magiſtrum ſeu Commendatorem, cruce ſignatum, Domus Sct[i] Iohannis Hoſpitalis Iheroſolymitani in *Stenfordia*, et Conventum ibidem, ex parte una, et Commendatores et Conventus Domorum *Ffriſie*, Sct[i] Iohannis eiusdem ordinis, ſcilicet *Warffum*, *Wytwerdt*, *Aaesterwerum*, *Ffynſerwald*, *Wymaria*, *Gommegum*, *Holſe*, *Harsle*, *Bowkeſete*, *Abbyngearve*, *Bure*, *Thyuchen*, *Hove*, *Wyckleeſen*, *Langewick*, *Vredehorna*, *Buyrle*, *Bokeleske*, *Langeholt et Lethemuda*, ex altera, in nos compromiſſa, compromiſſo vallato pena centum marcarum ſterlingorum, terminavimus in hunc modum. Primo, quod quilibet Commendatorum, Domorum et Conventuum pre-

„ſitten. Hier is to gheſproken, dat de Vogheden der vorſchreven Kerke zullen de veer ſcilde rente vorſchreven quiit kopen moghen, wanneer dat ſe willen, mit twe ende tſeventich ſcilden, payementes als vorſchreven is. Dat orkunde wy mit onſer ſtad Seghel. Ghegeven in den jaer ons Heren duſent, vyer hondert ende achte, op ſente Clemens dach, doe JARICH COPPENS, BEREND HORNEKINC, REYNOLT HUGHINC ende EVERD WICBOLDES, Borghermeſteren waren onſer Stad."

Men zal dus hier, door *Sunte Johans Scotele toe Sunte Marten*, te verſtaan hebben het fonds of de kas van het St. Johans Altaar, in de Martini kerk alhier, dat waarſchijnlijk grootendeels te zamen werd gebragt door collecten, welke, ten behoeve van dat Altaar, in aldaar geplaatſte ſchotelen of bekkens zullen ingezameld zijn. Aan dit fonds hadden de *Kalende* broeders, zoo als men uit den in-

predictorum renunciaverunt omnibus actionibus, literis Papalibus et instrumentis aliis obtentis, quibus utrobique quilibet, per se vel coniunctim, causam suam possent aliquo modo promovere et defendere contra alium, vel alios, hinc et inde. Deinde Commendatores *Ffrisie* Domorum sancti Iohannis predicti, cessantibus aliquomodis exactionibus, personarum, de novo ab eisdem recipiendarum, et equorum decedentium Commendatorum Domorum Sct[i] Iohannis ibidem, quadraginta quatuor marcas sterlingorum, marca duodecim solidis sterlingorum numerata, Turonensi grosso pro tribus denariis sterlingorum computando, dabunt in subsidium in elemosinam terre sancte, annis singulis, Magistro seu Commendatori *Stenfordie* seu Conventui ibidem, et eius successori vel vices suas gerenti in hac parte tempore visitationis, quod erit post festum Iacobi Apostoli omni anno, quum Magistro *Stenffordie* predicto melius dinoscitur convenire. Item Magister sive Commendator Domus *Stenffordie* relinquet electionem novi Commendatoris Ffratribus Domorum sancti Iohannis per *Ffrisiam*, de maiori parte Ffratrum canoni-

inhoud van dezen Brief kan afleiden, twee en zeventig schilden opgeschoten, en koopen daarvoor deze rente, naar den achttienden penning, met voorwaarde, dat, onder teruggave van dat opschot, dit kapitaal wederom zoude kunnen worden afgelost. Ik vind deze uitdrukking nog eens in het Testament van FREDERIK TUTEKIN, *der stat knecht ende scrivere van Groninghe*, van den 6 April 1372, hetwelk in de Archiven der stad Groningen, G. I, N°. 9, berust, en vervolgens, in deze verzameling, zal voorkomen. Bij hetzelve wordt een fonds voor den Priester, die het St. Johans Altaar in de Martini kerk zou bedienen, gevestigd, en eene zekere som tot *St. Martens scholen* vermaakt. Van de Rentebrieven, ten behoeve van de Broeders der *Kalenden*, zal de lezer vervolgens, op den 2 Octob. 1396, een voorbeeld in deze verzameling aantreffen.

nie faciendam, et per ipsum Magistrum *Stenffordie* postmodum confirmandam. Item si super electione Commendatoris nequiverint concordare, Magister *Stenffordie*, cum maiori et saniori parte Ffratrum, electionem celebret, prout ipsis et Conventui videbitur salubrius expedire. Item si quis Commendatorum Domorum *Ffrisie* predictarum inutilis fuerit, Conventu conquerente, probata eius negligentia, de consilio Magistri *Stenffordie*, vel eius vices in hac parte gerentis, et voluntate sanioris partis Conventus, Commendator alius assumetur. Item Magister seu Commendator *Stenffordie*, vel eius vices gerens, cum septem personis, et totidem equis ad maius veniet visitando, sed Commendatores et Ffratres Domorum *Ffrisie* ipsum Magistrum vel eius vices gerentem, quibus scripserint vel demandaverint, loco, quo occurrent, recipient, adducendo reverenter, prout condecet, et benigne, et pro ipsius procuratione intrandi terram et exeundi, quilibet Commendatorum Domorum *Ffrisie* predictarum exsolvet solidum *Monasteriensium* denariorum eidem. Harum autem Literarum tria sunt paria, quarum unam habet Magister *Stenffordie* seu Conventus ibidem, que sigillata est sigillis Commendatorum Domorum sancti Iohannis *Ffrisie* predictarum, cum sigillis Arbitratorum predictorum. Aliam habent Conventus Domorum *Ffrisie*, seu Conventus ibidem, que sigillata est sigillis Conventus *Stenffordie*, cum sigillis Arbitratorum predictorum. Tertia vero *Prefecto* in *Groninge* relinquetur. Insuper adiectum est, quod quicunque ex Commendatoribus supradictis ipsam compositionem violaverit, vel observare noluerit, in centum marcis sterlingorum nobis obligetur, vel qui ex nobis superstes fuerit in hac vita, sed medietas de centum mar-

cis cedet parti, contra quam compositio violatur. In cuius rei testimonium, perpetuo duraturum, sigilla nostra presentibus duximus appendenda, et Commendatoribus ac Conventibus *Ffrisie* supradictis contradenda. Actum et datum *Gronynge*, anno Domini M.CCC. decimo nono, in die nativitatis Marie virginis gloriose (*a*).

Naar een oud afschrift in de verzameling van wijlen den Heer President Mr. J. W. KEISER.

CXLVI.

Opdragtsbrief van twee en dertig en een half grazen en veertig roeden land aan het Heilige Geest Gasthuis te Groningen.

Den 18 *October* 1319.

Universis Christi fidelibus, presentia visuris et audituris, Nos Consules in *Groningen* notum facimus in hiis scriptis, quod OTTO, filius IOHANNIS MIN-

(*a*) Dit stuk levert de sporen op van eenen ouden staat van zaken en van inrigtingen, welke waarschijnlijk, in de twaalfde of in het begin van de dertiende eeuw, zullen zijn tot stand gekomen, doch van welker eersten oorsprong men niets vindt aangeteekend, namelijk, het stichten van Hospitaalhuizen, of Commanderijen van *St. Johannes van Jeruzalem*; welke Commanderijen, voor zoo verre de *Vriesche* landen aangaat, volgens dit stuk, zouden gestaan hebben onder het bestuur van den Commandeur van *Steinfurt*. Er bestaat ook nog werkelijk, ter laatstgemelde plaats, een *Johanniter Compturey* of Hospitaalhuis, volgens BUSCHING, *Geogr.*, III D., 2[de] St., bl. 985; en dat er drie zulke Commanderijen in de *Ommelanden*, namelijk te *Warffum*, *Wijtwert* en *Oosterwierum*, geweest zijn, is in den *Te-*

MINSONIS, tutor et patruus SIWEKE, filie LODEWICI, fratris sui, constitutus coram nobis, publice recognovit, se vendidisse Provisori et Conventui Hospitalis sancti Spiritus in *Groningen* triginta duo graminata cum dimidio graminato et quadraginta virgis prediorum, que IOHANNES MINZONIS, pater ipsius OTTONIS, habuit partim in *Stadhorne* et partim in *Dichamme*, simul et continue iacencia, pro quadam pecunie summa, sibi integre persoluta, ac dicto Provisori et Conventui sancti Spiritus dicta predia, cum omni iure proprietatis, possessionis et dominii, libere resignavit perpetuo possidenda; exceptis redditibus duodecim solidorum sterlingorum de quinque gra-

Tegenw. Staat van Stad en Lande, D. II. bl. 324, 325, 333 en volg. en bl. 369 aangeteekend. Van hoedanigen aard nogtans deze stichtingen geweest zijn, durf ik niet bepalen, daar derzelver Fundatiebrieven mij onbekend zijn. Zij hebben echter buiten twijfel verstrekt, ter bevordering en ondersteuning van het werk der kruistogten in deze landen, waarover EMO, *l. c. pag.* 16, 64, 87, 172 en volg., kan worden nagezien. Misschien zijn deze stichtingen in derzelver oorsprong te beschouwen als de kweekhoven en de verzamelings- en verzorgingsplaatsen van diegene, welke zich tot de kruistogten verbonden; misschien was dit ook de oorsprong van het *Hospitale sancti Spiritus* in *Groningen*, waar van in den naastvolgenden Brief wordt gewag gemaakt, en welks eerste stichting mede onbekend is; doch dit alles is, uit gebrek van aanteekeningen, onzeker.

Volgens de tegenwoordige uitspraak, moest er jaarlijks eene zekere som tot subsidie, en als eene aalmoes, voor het Heilige land betaald worden; voor het overige behelst dezelve slechts huishoudelijke schikkingen tusschen de wederzijdsche belanghebbenden, welke zich in dit alles, als onafhankelijk van een ander of hooger bestuur, beschouwden en gedroegen, hunne eigene Commandeurs verkozen, en de boeten, op het niet nakomen dezer uitspraak gesteld, onderling verdeelden; zie ook den Brief van 1338, hier boven, bl. 135, alwaar de Commandeurs van *Warffum* en *Jemgum*, nevens andere Conventen, als op zich zelve staande, voorko-

graminatis prediorum supradictorum SIWEKE, filie fratris sui, ab ipso Provisore et Conventu sancti Spiritus predictis, omni anno, quoad ipsa vixerit, presentandis, medietatem in medio quadragesime, reliquam vero in festo beati Odieri confessoris, et, post ipsius SIWEKE obitum, ipsi OTTONI et suis heredibus legitimis atque veris. Preterea adiectum est, quod idem Provisor et Conventus sancti Spiritus dictos redditus duodecim solidorum sterlingorum, infra quinque annos, post mortem ipsius SIWEKE proxime sequentes, redimere cum decem et novem marcis sterlingorum, tribus solidis sterlingorum minus, poterunt, contradictione qualibet non obstante. Quod si Pro-

komen, en den Brief van den Commandeur van het Convent *Wytwert*, van den 11 November 1353, in den aangehaalden *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, bl. 332 en volg. Ik meen dus, voor als nog, in twijfel te mogen trekken, of wel deze stichtingen, wat derzelver oorspronkelijke instelling en bedoeling aangaat, kunnen beschouwd worden, als behoord te hebben tot de, algemeen onder dien naam bekende, *Johanniter orde*, of militaire *Malthezer* Ridder orde, waarover, onder anderen, kunnen worden nagezien MATTHEUS, *de Equestri ordine Melitensi*, in de *Anal.*, *tom.* V, en J. C. BECKMAN, *Beschreibung des Ritterlichen Johanniter Orden*, naar de uitgave van J. C. DITHMAR, waarin ook van het Meester- of Grootmeesterschap van den *Commendator* te *Steinfurt*, en van de Commanderijen, daar onder behoord hebbende, invoege in deze uitspraak vermeld, geen het minste gewag gemaakt wordt.

Het afschrift van deze uitspraak, ter aangehaalde plaats voorhanden, schijnt van de vijftiende eeuw te zijn. Van buiten op hetzelve staat, met eene latere hand van de zestiende eeuw, geschreven: „Verdrach unde accordt tusschen „den *Balyer* van *Stenfforden* unde de ordershusen in de *Om*„*melanden* van *Groningen*;" en later „van *Wyttwerder Cloos*„*ter*," ten blijke, dat het van daar is heergekomen. Dit buitenschrift is echter onnaauwkeurig. Het stuk heeft immers niet alleen betrekking tot de *Ommelanden*, maar ook tot andere Hospitaalhuizen, in de *Oldambten*, *Reijderland*, en waar-

Provisor et Conventus sancti Spiritus sepedicti ipsos redditus duodecim solidorum sterlingorum redimere neglexerint infra terminum limitatum, extunc idem OTTO et sui heredes ipsos redditus duodecim solidorum sterlingorum, ipsis omni anno persolvendorum in duobis anni terminis, prout superius est expressum, perpetualiter obtinebunt. Hec supradicta predia continuantur prediis BERNARDI, dicti SLOCHTER, quę sunt versus austrum, et prediis domine WALBURGIS, dicte BUTZEL et suorum heredum, quę sunt versus aquilonem. In cuius rei testimonium sigillum nostre

waarschijnlijk verder in *Oostvriesland*, en andere tot het oude *Vriesland* behoord hebbende Landschappen, gelegen; de namen van welke Hospitaalhuizen of Conventen, misschien gedeeltelijk bij de doorbraak van den *Dollard* verzwolgen, of door verandering van tijden weggeraakt, thans grootendeels onbekend zijn. Men kan nogtans de betrekking, in welke deze landstreken, voornamelijk de *Oldambten* en onderscheidene gedeelten van het tegenwoordige *Oostvriesland*, tot den Commandeur van *Steinfurt* gestaan hebben, uit nog bestaande stukken eenigermate afleiden; zoo werd, bij voorbeeld in 1276, *de Commendator Domus de Stenvorde*, benevens eenige Abten in de *Ommelanden* en *Oostvriesland*, door den Bisschop van *Munster* en de Landschappen *Eemsland*, *Broekmerland*, *Reijderland* en de *Oldambten*, benoemd tot scheidsman, ter beslissing van de geschillen, over het geestelijke regtsgebied, tusschen den Bisschop en de gemelde Landschappen ontstaan, welke uitspraak, mede door hem gegeven en bezegeld, benevens de verdere stukken, tot die geschillen betrekkelijk, in welke hij als getuige voorkomt, hierboven, bl. 434 en volgende, is medegedeeld.

Onder de personen, in de tegenwoordige uitspraak voorkomende, bevindt zich LUDOLPHUS DE GRONEBERKE, *Præfectus* in *Groninge*, dezelfde, van wien nog voorhanden is de Brief van 1308, te vinden in de *Hist. Episc. Gron. pag.* 74, en de Brieven van 1309 en 1313, hierboven, bl. 68 en 72, opgegeven. RODOLFUS REDING komt voor in de *Fasti Consulares*, op 1310 en eenige volgende jaren.

tre Civitatis presentibus est appensum. Datum anno Domini millesimo, trecentesimo, decimo nono, in die beati Luce euangeliste, IACOBO BUNINGE, LUDBERTO HEDING, BRUNONE, filio Domine WYE, IOHANNE KALEMAR, quatuor Rationalibus nostre Civitatis existentibus dicti anni.

Naar den oorspronkelijken bezegelden Brief, onder de stukken van het H. Geest Gasthuis te *Groningen*.

CXLVII.

Transactie over het Consulatus of Regtschap van Huisinge.

Den 11 *Julij* 1326.

Pateat universis et singulis Christi fidelibus, presencia visuris et audituris, tam presentibus quam futuris, ad rei geste memoriam, quod dissensio seu discordia, suborta anno ab incarnatione Domini M. CCC. XXVI. super Consulatu in *Husdingum*, inter ALBERTUM et ELTATUM, fratres, dictos DUURDISMA, et ABELONEM MELKAMA, ex parte una, et ALLONEM ac HESELLUM, fratres, cum eorum nepotibus, ex altera, per Dominum ELARDUM, dictum Abbatem in *Adawerth*, et Dominum KAMPONEM, tunc Cellarium ibidem, FOLCMARUM ONSICHA, LUIDOLPHUM OBBAMA, THITARDUM GODESCALKISMA, WABBONEM FOLKIRDA, ALECONEM DODAMA, amicabiliter in hunc modum est

est sopita, videlicet quod ALLO, dictus WISSAMA, anno predicto Consulatum optinebit cum attinenciis suis; et ad eorum annos revolutos, ab annis incarnationis suprascriptis, GAYKINGAMANNI, prope ecclesiam in *Husdingum* morantes, eundem Consulatum optinebunt, et quibus ipsi decreverint conferendum, qui, eodem anno incarnationis Domini, ALBERTO et ELTATO fratribus eundem Consulatum libere et publice contulerunt. Insuper ad octo annos, a predictis annis computandos, ALBERTO et ELTATO, fratribus, idem Consulatus attinebit, ABBLONI MELLAMA ad eorum annos, post dictos octo annos, eodem Consulatu libere reservato. Et ut predicta compositio firma et stabilis permaneat annis supradictis, prefatus ALLO et HESELLUS, fratres, cum eorundem nepotibus, super premissis observandis, eorum fideiussores, videlicet FOPPONEM METTINGA de *Gershuzum*, ZIAMMONEM FREDERIKISMA de novo aqueductu, ELTEKONEM FRETHERIKISMA, ELARDUM LOS de *Canteze* et horum omnium heredes, sub pena XLV marcarum, statuerunt, qui, cautione fideiussoria, ex parte ALLONIS et HESELLI fratrum, cum eorum nepotibus, promiserunt, quod nec ipsi, nec AYLBODUS ALLAMA seu eorum heredes, GAYKINGAMANNOS in eorum Consulatu, et illos, quibus quoque eundem Consulatum contulerunt, ALBERTUM et ELTATUM fratres, ac ABELONEM MELKAMA, aliquatenus, sub pena predicta, impedient seu molestent super Consulatu, annis et temporibus supradictis; hoc adiecto, quod predicti fideiussores et eorum heredes, post XII annos, in nullo tenentur, nec ad amplius sunt obligati, quam superius est expressum, presentibus, post XII annos, ab annis incarnationis Do-

Domini suprapositis revolutos, minime valituris. Actum anno, quo supra, in *Husdingum*, ipso die translacionis sancti Benedicti. In testimonium premissorum sigillum terre *Hunsgonie*, cum sigillo terre *Fiwelghonie*, ac Domini Abbatis in *Adawerth*, presentibus est appensum.)

Naar den oorspronkelijken Brief in de Archiven van het Huis van *Farmsum*.

CXLVIII.

Eeuwigdurende verhuring van eene erve en grond, ten behoeve van de zusters van het nieuwe Convent in Groningen, *door de vier Burgemeesteren der Stad* Groningen *bezegeld; in eenen Vidimus-Brief van den* 10 *Februarij* 1394.

Den 13 *December* 1329.

„Wy Borghermesteren ende Raet van *Groninghen* bekennen ende betughen met dezen openen breve, dat wy hebben ghezien enen breef, gans ende ghave, sunder quetsinghe ende gate, besseghelt met onser Stad seghele, sprekende van woerde to woerde, als hiir na gescreven staet:" Universis presencia visuris et audituris. Nos Consules in *Groninghen* volumus esse notum, quod collegium sororum novi Conventus, in loco dicto *Worth* constructi (*a*), condu-

xe-

(*a*) Dit, al wederom in deze eeuw, zoo vruchtbaar in geestelijke gestichten, nieuws gebouwde Vrouwen Convent schijnt

xerant a HYNA, dicta BOLTINC, ipſum fundum cum totali ſpatio adiacente inter meatum aque Civitatis, qui ab austro et ab occidente dilabitur, continuum prediis AVE de MENEKINGWERVE, que ſunt verſus aquilonem, ac prediis domine ALLEKE PAPINGHE et BINE memorate, que ſunt verſus orientem, interiacente via, decem pedum lata, ad predictarum ſororum novi Conventus collegium attinente, ſe extendente libere ad plateam, *Gad* vulgariter nuncupatam, pro quatuordecim ſolidis ſterlingorum, ipſi BINE et ſuis heredibus ſeu ſucceſſoribus, annis ſingulis, medietatem in medio quadrageſime, reliquam vero in festo beati Oedgeri Dyaconi, perpetuo perſolvendis, ac ipſis ſororibus Conventus predicti eorumque ſucceſſoribus, que pro tempore fuerint, pro eisdem huris perpetue obtinendum. In cuius rei testimonium ſigillum nostre Civitatis preſentibus duximus apponendum. Datum anno Domini M.CCC. viceſimo nono, in die beate Lucie virginis, RODOLPHO REDINC, LUDOLPHO WICHERINC, MESSEKINO BUTZIEL, ALARDO FOLKERDINC, quatuor Burgimagistris nostre Civitatis existentibus dicti anni (*b*). „ In orkun-

ſchijnt gelegen te hebben ten westen van de *platea Gad*, thans de *Kijk in 't jat ſtraat* genaamd.

(*b*) Dit is de eerſte en oudſte Brief, in welken mij de naam van *Burgimagistri* of Burgemeesteren is voorgekomen. Daar ik tot dus ver van de Regeringsperſonen, welke in de ſtukken van de ſtad *Groningen* van de veertiende eeuw en vroeger voorkomen, geene melding gemaakt heb, zal ik thans, omtrent dezelve, het een en ander aanteekenen. EMMIUS verhaalt, in zijne *Rer. Friſ. Hist.*, *Lib.* 10, *p.* 155, dat er, in het jaar 1255, voor het eerst in *Groningen* eene Stadsregering was aangeſteld, die beſtaan zoude hebben uit zestien leden, van welke er vier, met Burgemeesterlijke magt bekleed, *Rationales* (Rekenmeeste-

„kunde so hebben wy onser Stad seghel an dezen „breef ghehanghen. Ghegheven int jaer ons Heren „dusent, drehondert, vyer ende neghentich, op „sente Scholastiken dach, doe WICBOLT EVER„DES, EVERD SICKINC, IOHAN VAN DEN „BERGHE ende IACOB SCHELGHE Borgher„mestere waren onser Stad."

Naar den oorspronkelijken bezegelden Brief in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade Q. 2, No. 13.

teren), en twaalf *Oldermanni*, of, zoo als *Emmius* het vertolkt, *Seniores* zouden genoemd zijn geweest. Dit wordt echter met regt, door den Schrijver van den *Tegenw. Staat* van *Stad en Lande*, D. II, bl. 102, in twijfel getrokken, op grond van eenen oorspronkelijken Brief van het jaar 1245, onder hem berustende, welke, reeds destijds, door de *Aldermanni ac Universitas* in *Groningen* gegeven, en met het Stadszegel, zijnde eene afbeelding van de Walburgskerk, bezegeld was. Doch dit daarlatende, te meer, daar mij geene echte stukken, omtrent het oudste Regeringsbestuur dezer Stad, zijn onder het oog gekomen, zal ik mij thans alleen bepalen tot hetgeen daaromtrent door EMMIUS, in de *Fasti Consulares*, is ter nedergesteld, en zulks bij de laatste uitgave *in Folio* van 1616, door hem zelven bezorgd. Hij stelt, in het Voorberigt van de *Fasti Consulares*, en ook in de *Fasti* zelve, onder anderen, vast, dat, door *Consules*, de *Burgomagistri* of *civium magistri* (Borgemeisters), welke men bevorens *Rationales* zou genoemd hebben, te verstaan zouden zijn; dat de *Oldermanni* dezelfden zouden wezen met de *Senatores*; dat de *Rationales*, tegen het einde van de dertiende eeuw, zouden opgehouden hebben, en alstoen door de *Consules* of *Borgemeisters* zijn vervangen geworden, enz. Niet alleen EMMIUS, maar ook andere treffelijke Geschiedschrijvers houden *Consules* en *Burgemeesters* voor woorden van eenerlei beteekenis, doch te onregt, zoo als door van DE WALL, *Privil. van Dordrecht*, D. I, bl. 96, aant. *b*, welke met de schrijvers, aldaar aangehaald, dient te worden nagelezen, met grond is aangetoond. Volgens denzelven, zou deze misvatting ontstaan zijn uit eene verkeerde toepassing van den naam en de betrekkingen van de Romeinsche *Consules* op de

de, in de oude Latijnsche stukken aldus genoemde, *Consules* in de Nederlandsche steden en elders; door welke laatstgemelde *Consules*, integendeel, in de taal der middeleeuwen, *Consiliarii*, *Raden* en *Raadmannen* verstaan wierden; men zie mede LAMBECIUS, *Rer. Hamburg.*, *Lib. II*, *pag.* 4 *et seq.* De beroemde MENSO ALTING, in zijne *Notit. Germ. Inf.*, *Part. I*, *p.* 48 et *seq.* en *Part. II*, *pag.* 181, deze *Consules* van eenen Romeinschen oorsprong afleidende, houdt het mede daar voor, dat *Consul* Burgemeester beteekent. Deze dwaling schijnt reeds oudtijds, en vrij algemeen, plaats gegrepen te hebben. Zoo vindt men ook het woord *Consules*, voorkomende in den Brief van 1321 en 1322, hierboven bl. 93 en 94, in eene oude vertaling van denzelven, in 1525 vervaardigd, boven bl. 99, door *Borghemesters* overgezet. Ja, nog sterker, in eenen Brief van 1338 worden de *Consules* en *Burgimagistri*, ieder afzonderlijk, genoemd, en desniettemin worden, in de oude vertaling, deze beide woorden aldaar door *Burgemeesteren* vertaald; zie boven bl. 141 en 149. Somtijds echter werd ook wel eens het woord *Consules* door *Burgemeesteren en Raad* overgezet; zie den Brief van 1332, bl. 118, en diens oude vertaling, bl. 123. Doch, hoe oud dit begrip ook moge zijn, het is zeker genoeg, dat, door *Consules*, in de oude Groninger stukken, niet de Burgemeesteren, maar de Raad of de geheele Stadsregering, misschien in de eerste tijden met de *Rationales*, en later met de *Burgimagistri*, te verstaan zijn. Onze oudheidkundige Hoogleeraar JAC. DE RHOER heeft dit reeds aangetoond in zijne meer aangehaalde *Exercitatio Historica*, *pag.* 2 et *seq.*, en dit is, zoo wel uit de bewijzen, door denzelven aangevoerd, als uit degene, welke buitendien voorhanden zijn, van de uiterste klaarblijkelijkheid. Zoo worden, in den zoo even gemelden Brief van 1338, bl. 141, de *Consules* en de *Burgimagistri* uitdrukkelijk onderscheiden. „Item ordinavimus, quod quolibet anno — conveniant, in domo *Consulum* (*het Raadhuis*) in „*Groningen*, quatuor *Iudices* — et quatuor *Burgimagistri* in „*Groningen*" etc.; en zoo mede in de Brieven van 1346 en 1366, boven bl. 173 en 255, in welke de *Burgimagistri* en *Consules* beide voorkomen; en later, in de Brieven van *Borghermeesteren* en *Raad* van *Groningen* van 1378 en volgende jaren, in deze verzameling, bl. 334 en vervolgens, menigvuldig voorkomende. Een *Burgemeester* was zelfs nog, in latere tijden, alleen onder dien, meer aanzienlijken naam, en niet onder den naam van *Consul* bekend, maar de Raadsman droeg, in Latijnsche stukken, den naam van *Consul*, waarvan de lezer een voorbeeld zal aantreffen in den Brief van 1460, waarbij een *Raedtman*, door Burgemeeste-

teren en Raad, tot eene zekere zaak werd afgevaardigd; hier boven bl. 528 en 529. Men vindt mede denzelfden *Raedtman* in den Brief van 1457, aangehaald in het Register van DE SITTER, bl. 299; en ik zoude hier van meer andere voorbeelden kunnen aanvoeren. Uit al hetwelk, met eene genoegzame zekerheid, blijkt, dat de *Burgimagistri* of *Borghermesteren*, offchoon zij, als aan het hoofd der Stads regering ftaande, van ouds waarfchijnlijk onder den naam van *Confules* mede begrepen zijn geweest, echter, als in eene hoogere en andere betrekking gefteld, van de zelve onderfcheiden waren.

Het is voorts opmerkelijk dat EMMIUS den aanvang van de *Confules*, of, naar zijne opvatting, van de Burgemeesters, tot het jaar 1298 brengt, niettegenftaande de *Confules* reeds vroeger in de *Groninger* ftukken voorkomen; zoo vindt men reeds, aan het hoofd van den Brief van 1276, (zie bl. 556), den *Prefectus* en de *Confules* in *Groningen*; zoo zijn de verdragen van 1283 en 1287 ingegaan „de confilio „*Confulum*," zie boven bl. 43 en 51; zoo werd, in 1291, het verbond met *Drenthe* ingegaan door de *Iusticiarii*, *Confules ac commune de Groningen*; zie boven bl. 53; en zoo werden eindelijk de wetten van het vrouw Menoida Convent door de *Confules* in Groningen, bij den Brief van 1292, boven bl. 567, bevestigd. Doch zoude ook misfchien EMMIUS, aldaar, door *Confules* verftaan hebben de *Rationales*, zijnde, volgens zijne meening, dezelfde ambtenaren geweest met de *Burgimagistri*, die, onder den laatstgemelden naam, in 1298, meer bekend zouden geworden zijn? Dit kan even weinig aldus verftaan worden, omdat de *Rationales*, offchoon, onder den algemeenen naam van *Confules*, ook waarfchijnlijk mede begrepen, echter, wegens derzelver hoogere betrekking, mede van de *Confules* of Raadsmannen uitdrukkelijk onderfcheiden worden, zoo als uit al de Brieven in welker hoofd men de *Confules*, en in het flot de *Rationales* aantreft, kan gezien worden.

Dit vooraf hebbende laten gaan, om, zoo veel mogelijk, de verwarring, welke hieruit, omtrent de oude regeringsgefteldheid van *Groningen*, ontftaat, weg te nemen, zal ik thans meer bepaaldelijk overgaan tot de Regeringsperfonen, welke, in de ftukken van de 13de en van het begin van de 14de eeuw, voorkomen, offchoon het ontbreken van oorkonden of aanteekeningen mij buiten ftaat ftelt, naauwkeurig op te geven, waartoe zich derzelver onderfcheidene werkzaamheden bepaald hebben.

De eerfte, welke men aantreft, zijn de *Aldermanni*, welke reeds in den Brief van 1245, in het begin van deze aanteekening vermeld, met de *Univerfitas in Groningen*, voor-

voorkomen, en eenen gedanen verkoop aan het klooster *Esfen* met het *Groninger* zegel bezegelen. Deze *Aldermanni* zijn ook nog de eenige Stadsambtenaren, welke in het Verbond, tusfchen het Landfchap *Fivelingo* en de ftad *Groningen*, van het jaar 1258, hier boven bl. 33 opgegeven, bekend zijn. Zij ftaan aldaar in hunne werkzaamheden gelijk met de *Confules Fivelgonie*, en moesten de breuken, in welke die van *Groningen*, wegens de overtreding van dit Verbond, vervielen, uitvondigen en uitkeeren; ook zoodanige breuken, in welke die van *Fivelingo* vervielen, opbeuren; en, in het algemeen, al dat gene bewerkftelligen, waardoor de uitvoering en handhaving van dat Verbond, aan zijde van de ftad, kon worden verzekerd. Doch in het flot van eenen Brief van de *Confiliarii in Groningen*, waardoor buiten twijfel de *Confules* te verftaan zijn, van het jaar 1262, boven bl. 38, behelzende de opdragt van eenen verkochten grond, toebehoorende aan de *Communitas civium*, komen voor de vier *Rationales*, benevens de twaalf *Aldermanni*. Men vindt dezelve nog eens, als, nevens den *Prefectus*, Compromismannen in een verfchil, rakende het klooster *Esfen*, in eenen Brief van het jaar 1276, aangehaald in het Register van den Heer DE SITTER bl. 289; zie mede den *Tegenw. St. van Stad en Lande*, D. II, bl. 102 en v. In latere ftukken zijn mij deze *Aldermanni*, onder dien naam ten minfte, niet weder voorgekomen, doch het is zeer mogelijk, dat dezelve, in latere tijden, onder den algemeenen naam van *Confules* zijn begrepen geweest, of ook dat het de *Iusticiarii* geweest zijn, die aan het hoofd van het Verbond met *Drenthe* van het jaar 1291, boven bl. 53, benevens de *Confules ac commune de Groningen*, vermeld ftaan, en wel dezelfden fchijnen te zijn, die in den Brief van 1301, boven bl. 587, *Iusticiarii iustitie fecularis opidi de Groningen* genoemd worden, hoedanige *Iusticiarii* mij ook, behalve in deze beide ftukken, nergens zijn voorgekomen. Dat deze *Oldermanni* zouden gelijk ftaan, zoo als EMMIUS meent, met de *Senatores*, of, zoo als dezelve in latere tijden genoemd werden, *Raadsheeren*, komt mij onwaarfchijnlijk voor, althans is deswegens niets te bepalen, daar deze *Senatores*, in de dertiende en veertiende eeuw, onder dien naam niet bekend waren, en derzelver werkzaamheden, buiten twijfel, geheel verfchillende van die der ambtenaren der 13de eeuw, eerst bij de Keurwetten en Regeringsreglementen zijn bepaald; behalve dat, maakten de *Senatores* nimmer een bijzonder collegie uit, zoo als nogtans de *Aldermanni*, volgens den boven aangehaalden Brief van 1258, wel deden. EMMIUS, *Hist. Frifiae*, *p.* 155, fchrijft, in plaats van *Aldermanni*, *Seniores*, maar waarom

 niet

niet liever de titels, zoo als zij in de oorspronkelijke oorkonden voorkomen, te behouden; zij waren immers niet altijd de oudsten in jaren, even weinig, als, in latere tijden, de *Oldermans* van de Gilden. Volgens de oude Engelsche wetten, door DU CANGE aangehaald, werden ook door *Aldermanni* niet zoo zeer de oudsten verstaan, dan wel diegene, welke, door hunne kunde en hun aanzien, boven anderen uitstaken; men zie vooral DU CANGE op de woorden *Aldermannus*, *Aldermannia*. Het is hier even zoo, als met *Wisesten*, *Wijsheid*, enz., door welke men niet bepaaldelijk, naar de letterlijke beteekenis, de *Sapientiores* verstond; zie de stukken van 1374 en 1375, op bl. 331 en 332, met de, aldaar aangehaalde, Schrijvers. Deze *Aldermanni*, en ook de *Rationales*, schijnen elders, als Regeringspersonen, niet zeer bekend te zijn geweest; althans vind ik dezelve niet in het werk van den Heer MEERMAN, *Geschiedenis van Graaf Willem van Holland*, offschoon aldaar, D. III, bl. 305 en volg., de namen van de stedelijke Ambtenaren, zoo als dezelve, in de onderscheidene gedeelten van *Duitschland* en van de *Nederlanden*, in de dertiende eeuw, geweest zijn, worden opgegeven. De *Aldermanni* waren echter, in andere *Nederlandsche* steden, niet geheel onbekend. Zoo vindt men, dat het Verbond, tusschen de steden *Groningen* en *Leeuwarden*, van het jaar 1317, hier boven bl. 88, aan zijde van de laatstgemelde stad, werd ingegaan, door den *Aldermannus*, de *Scabini*, en de *Communitas Luwardie*; en welke *Aldermannus*, aldaar, reeds in 1190, zoude zijn bekend geweest, volgens den Schrijver van den *Tegenw. Staat van Vriesl.*, D. II, bl. 168. Men zie mede den *Alderman* van *Berlicum*, in eenen Brief van 1470, bij SCHOTANUS, *Beschrijving van Vriesland*, bl. 238.

De tweede, in de *Fasti Consulares* voorkomende, Magistraatspersonen, dragen den naam van *Rationales*. Dezelve bedroegen een aantal van vier, en zijn mij, voor het eerst, in den aangehaalden Brief van den 14 Febr. 1263, bl. 38, voorgekomen. Voorts treft men, in den Brief van den *Prefectus* en de *Consules* van 1276, boven bl. 556, deze vier *Rationales* in het slot aan. Zij komen ook voor, in het jaar 1284, neffens den *Prefectus in Groningen* en eenige anderen, als getuigen, en als zegelaars met het stadszegel, van eene Conventie, als toen ingegaan; zie bl. 562. In eenen Donatiebrief van den *Prefectus Ludolphus de Gronebeke*, van het jaar 1308, te vinden in de *Hist. Episc. Groning.*, *pag.* 74, komen voor, als getuigen, één *Rationalis*, twee *Consules*, en één *Burgensis*, welke dien Brief, neffens den *Prefectus*, bezegelen, doch niet met het stadszegel, maar met hunne eigene zegelen. Gewoonlijk echter vindt men, in

al

al de Brieven, voor de *Consules in Groningen*, in de dertiende en het begin van de veertiende eeuw, beleden, het bevel van de *Consules*, om de ingegane handeling door het stadszegel te bevestigen, en daaronder de namen van de vier *Rationales*, zoo als uit de boven bijgebragte Brieven van 1292, 1300, 1303, 1309 en 1319, bl. 567, 584, 590, 593 en 622, kan gezien worden. Het blijkt, uit dit een en ander, *vooreerst*, dat deze *Rationales*, even zeer van de *Aldermanni* onderscheiden zijn geweest, als van de *Consules*, zijnde waarschijnlijk, onder den algemeenen naam van *Consules*, mede begrepen geweest, hoezeer in eene hoogere en aanzienlijker betrekking geplaatst; en *ten tweede*, dat de *Rationales* niet met 1298 hebben opgehouden, en door de *Burgimagistri* zijn vervangen, maar dat dezelve nog vele jaren daarna zijn gebleven, en misschien wel tot aan het jaar 1329, waaromtrent ik mijn vermoeden zoo aanstonds zal voordragen. Voorts zal men, wat de werkzaamheden dezer *Rationales* aangaat, het waarschijnlijk daarvoor te houden hebben, dat dezelve hebben gehad het beheer van de stads goederen, en geweest zijn Ontvangers en Schatmeesters van de stedelijke inkomsten en belastingen.

Daar EMMIUS de *Consules* voor Burgemeesters houdt, zoo ontstaat intusschen hieruit eenigermate eene onzekerheid in de *Fasti Consulares* zelve. Hij schrijft, in het voorberigt van de *Fasti*, dat dezelve zijn te zamen gesteld uit Brieven, in welke de namen der *Consules*, volgens een oud gebruik, onder of in het slot der Brieven, geplaatst waren; doch zulke Brieven, in welke de namen der *Consules* in het slot staan, zijn mij nimmer voorgekomen. In al de Brieven, die ik gezien heb, komen de *Consules* aan het hoofd, en de namen der *Rationales*, en, in latere tijden, die van de *Burgimagistri*, in het slot voor. Het blijkt ook, uit de voorbeelden, door mij bijgebragt op de jaren 1300, 1303 en 1319, dat de, in die jaren, in de *Fasti* opgegevene personen geene *Burgimagistri*, maar *Rationales*, zijn geweest.

De bezorger der uitgave in 8vo van het werk van EMMIUS, *de agro Frisiae*, enz., met de *Fasti Consulares* daarachter, in 1646, heeft dit zoeken te verbeteren, door bij de *Fasti Consulares* eenige invullingen en kantteekeningen te te voegen, welke, in de oorspronkelijke uitgaven, niet te vinden zijn, zoo als, met betrekking tot de *Rationales*, op de jaren 1309, 1319, enz., kan gezien worden; waardoor echter, te dezen opzigte, geen licht verspreidt wordt. Men zal het dus, mijns erachtens, waarschijnlijk daarvoor moeten houden, dat de vroegste Regeringspersonen, welke in de *Fasti Consulares* worden opgegeven, meest alle, op de aangeteekende jaren, zijn geweest *Rationales* of *Burgima-*

gistri, doch dat de eersten eenigzins langer zijn bekend geweest, en de laatsten eenigzins later zijn aangevangen, dan door EMMIUS is ter nedergesteld.

Op de *Rationales* volgen dan de *Burgimagistri*, of, zoo als dezelve, omtrent het midden van de laatste helft der veertiende eeuw, toen men meer algemeen, in de Verzegelingen en publieke Akten der Stad *Groningen*, de Nederduitsche taal begon te gebruiken, genoemd werden, de *Borghe-* of *Borghermesteren*. Zij waren de *Burgi* en *Burgensium magistri*, of, zoo als EMMIUS zegt, de *civium magistri*, welke laatste uitdrukking, offschoon elders vroeger bekend, mij nogtans, in de *Groninger* stukken van de veertiende eeuw, niet is voorgekomen, even weinig als het woord *Burgomagistri*, zoo als het door EMMIUS gespeld wordt. *Groningen* was, sedert lang, een *Burgus* of *Burgum*, waardoor niet zoo zeer een *Castrum* of *Castellum*, noch eenvoudig eene verzameling van huizen, zoo als sommigen willen, maar eene bevestigde of bemuurde stad, gelijk door MATTHAEUS, *de nobilitate*, *p*. 901 en 902, is aangetoond, te verstaan zij. Ook was *Groningen* al in de 12de eeuw, als eene *Porta* of *Urbs*, bekend; zie *Anon. de rebus Ultraiectinis*, *pag*. 5, § 5; DU CANGE, *Glossarium*, *voce Porta*. EMMIUS heeft, in zijne *Historia Frisiae*, aangeteekend, dat *Groningen*, reeds in 't jaar 1110, met eenen steenen muur werd omringd, en *zulks in plaats van* de houten beschutting, welke zij, gedurende negentig jaren, gehad had; doch dat zij, twaalf jaren daarna, door den *Utrechtschen* Bisschop GUNDEBALD, werd genoodzaakt, om dezen muur wederom af te breken; dat vervolgens, tegen het einde van de twaalfde eeuw, de muren wel weder werden hersteld, doch, in 1251, ten gevolge eene overeenkomst, over de toenmalige onlusten, met die van de *Ommelanden* en de *Oldambten*, ook weder te eenemaal geslecht zijn, en eerst, eenige jaren daarna, werden hersteld, en in den vorigen staat te rug gebragt; zie aldaar, *pag*. 101, 116, 152, 155, enz. Het is ook zeker, uit de medegedeelde Brieven van 1282, bl. 442; van 1291, bl. 54; van 1293, bl. 574; en ook uit den Brief van 1308, in de *Hist. Episc. Gron*., *pag*. 74, dat *Groningen*, in die tijden, met eenen muur voorzien was, en, uit de Brieven van 1262 en 1298, bl. 38, 59 en 576, dat aan de Burgers den naam van *Burghenses* gegeven wierd; zie mede den, zoo even aangehaalden, Brief van 1308. Ook droeg de stad, voornamelijk in de Brieven van de Bisschoppen van *Utrecht*, den naam van *Oppidum*, en hare bewoners dien van *Oppidani*; zie de Brieven van 1321, 1328 en vervolgens, boven bl. 97, 103, 162, 258, 352, 370, 519, enz. Nog meer algemeen droegen

gen zij den naam van *Cives*, waarvan de Brieven van 1223, 1246, 1257, 1258, 1262, 1283, 1287, 1334, enz., te vinden op bl. 20, 29, 33, 38, 43, 50, 125, 126, 543, enz., tot een bewijs kunnen verstrekken, doch deze naam van *Cives* was in het bijzonder eigen aan de ingezetenen van Gemeenten, en werd mede gedragen door de leden der Gemeenten van Dorpen en Gehuchten in de *Ommelanden* en elders in deze Provincie, zoo als uit de Brieven van 1262, en 1264, in de *Verhand. van het Genootsch., Pro Exc. I. P.*, D. IV., St. 1, bl. 282. en volg.; uit den Brief van 1282, op bl. 559; en voorts uit de Brieven van 1301, 1309, 1317, enz., bl. 62, 68, 78, 83, enz., kan gezien worden; men zie wijders de verhandeling van Mr. J. D. MEIJER, achter de, onlangs, afzonderlijk uitgekomene *Archiven van Amsterdam*, bl. 112 en volg.

Deze Ambtenaren droegen dan den naam van *Borghermeesteren*; door welk woord *meesteren* te verstaan zij *patroni* of voorstanders, verzorgers, gezagvoerders, opperften, uitmuntendsten enz.; en, in het algemeen, de zoodanigen, aan welke een oppertoezigt en bestuur over de, aan hen opgedragene, betrekkingen is aanbevolen, zoo als daar zijn de *Grootmeesters* van Commanderijen, *Bouwmeesters* van de Gilden, *Schoolmeesters*, *Kerkmeesters*, *Magistri* of *Meesters* in de kunsten, enz.; van welke onderscheidene beteekenis van *Magister* of *Meester* men DU CANGE en anderen kan nazien. Of deze Burgermeesteren, in derzelver werking en ambtsbetrekking, gelijk zijn geweest, zoo als EMMIUS meent, aan de *Rationales*, daaromtrent valt het niet gemakkelijk iets met zekerheid te zeggen. Zij waren altans, in naam, onderscheiden, en men zal nooit, in eenig stuk, den eenen met den anderen gelijk gesteld vinden. Daar echter, door *Rationales*, naar de beteekenis van het woord, slechts Rekenmeesteren, namelijk ontvangers of schatmeesters van inkomsten en belastingen kunnen verstaan worden, zoo schijnt men, uit den naam van *Burgemeesteren*, als Hoofdbestuurderen van den *Burgus* of van de stad, of als *Patroni* en Voorstanders van de Burgerij, iets meer te moeten afleiden, en wel dat dezelve, wegens de stad en de gemeente, eene andere en grootere magt en werkzaamheid zullen hebben uitgeoefend. Dit doet mij denken op de *Burgemeesteren der Gemeente*, welke men al vroeg, in *Duitschland* en in eenige *Nederlandsche* steden, aantreft, en met dat bijzonder oogmerk werden aangesteld, dat zij de regten en de vrijheid der burgeren zouden voorstaan en handhaven, waarover kunnen worden nagezien VAN DE WALL, *Privil. van Dordrecht*, bl. 393, in de aanteeken., en VAN WIJN, *Bijvoegs. op Wagenaar*, D. III, bl. 73, enz. Zoo het vermoeden gegrond is, hetwelk ik reeds boven geopperd heb,

dat

dat het tegenwoordige stuk het eerste berigt van de Burgemeesteren oplevert, dan zal misschien derzelver aanstelling te beschouwen zijn, als een gevolg van de uitspraak van 1328, hierboven bl. 101 bijgebragt. Dit hoogst belangrijk stuk of Privilegie, zoo als het aldaar genoemd wordt, hetwelk, ten gevolge deze uitspraak, door den Bisschop JOHAN VAN DIEST is verleend, en ook telkens door de volgende Bisschoppen, bij de Brieven, bl. 162, 258, 352 en 519 bijgebragt, is vernieuwd en bekrachtigd, bevat eene grondwettige verordening, tusschen den Bisschop van *Utrecht* ter eener, en de stad *Groningen*, benevens het Landschap *Drenthe*, ter andere zijde, omtrent onderscheidene onderwerpen, waaromtrent de Bisschop vermeende, op die van *Drenthe* en *Groningen*, met *Go* en *Wold*, aanspraak te hebben. Daarbij wierd, onder anderen, ook verleend het *Privilegium de non evocando*, in zaken van geestelijk regtsgebied, zoodat de Bisschop en zijn Officiaal niemand, buiten de, aldaar vermelde, grenzen, zoude mogen doen dagvaarden; wordende er, in deze uitspraak, van het wereldlijk regtsgebied geen gewag gemaakt. Ik heb, reeds boven, voorbeelden bijgebragt, dat een geestelijk Regter, op Pauselijken last, ingezetenen uit *Groningen* voor zich te *Utrecht* liet dagvaarden, zelfs in eene zaak van wereldlijke regtspleging, en dat hij, de gedagvaarde niet opkomende, daarin bij verstek vonnisde; zie de Brieven van *1300 en 1301, bl.* 581 en 587. En zekerlijk zouden er van zoodanige regtsplegingen, meerdere voorbeelden kunnen worden bijgebragt, zoo niet de oorspronkelijke stukken van die tijden meestal waren verloren geraakt. Behalve dit zoo gewigtige punt, behelsde deze verordening van 1328 nog eenige andere punten, tot nakoming van welke zich *Groningen* met *Go* en *Wold*, ten behoeve van den Bisschop, verbond. Voorts werd het stuk, volgens deszelfs slot, zoowel met de zegels van het Landschap *Drenthe* en *Groningen*, als met dat van den Bisschop van *Utrecht* bevestigd, en daarbij eindelijk uitdrukkelijk vastgesteld, dat deze uitspraak *Specialiter apud Consules in Groningen reservaretur*, door welke woorden niet wel iets anders kan verstaan worden, dan dat daarbij aan de *Consules*, of aan den Raad van *Groningen*, bijzonder werd aanbevolen, om te zorgen, dat diens inhoud, zoover de stad betrof, werde nagekomen en gehandhaafd. Misschien zal dus, als een gevolg hiervan, te beschouwen zijn de aanstelling der Burgemeesteren, aan welke niet alleen de verdediging van de stad, maar ook de handhaving van de regten der Burgers en Ingezetenen, in het bijzonder met betrekking tot de Bisschoppen van *Utrecht*, en tot het misbruik van het Geestelijke regt en regtsgebied, zouden

zijn

zijn aanbevolen. Dat voorts de Burgemeesteren, in alle zaken van bestuur en regtspraak, het voorname beleid hebben gehad, is buiten twijfel. In het bijzonder schijnt aan dezelven, van ouds, behoord te hebben de handhaving der verbonden en het regelen van de verpligtingen, welke daaruit voor de ingezetenen van *Groningen* voortsproten; zoo vindt men, bij voorbeeld, in de uitspraak van 1338, dat de *Burgimagistri* moesten toezien en zorgdragen, dat de goederen van de geestelijken, waarvan, bij de plaats gehad hebbende onlusten, die van *Groningen* zich hadden meester gemaakt, aan derzelver eigenaren werden te rug gegeven; en ook dat zij, met die van de *Ommelanden* en *Drenthe*, het muntwezen moesten regelen, op dien voet, als het belang van de omliggende landen zou bevonden worden mede te brengen; zie hier boven, bl. 140 en 141. Eindelijk schijnt ook, in het bijzonder, aan de Burgemeesteren, zoowel als aan de *Rationales*, de bewaring van het Stadszegel en het regt van zegelen behoord te hebben, en zijn daarom derzelver namen, in het slot der Brieven, opgegeven. Ik besluit hier mede deze, reeds al te uitgebreide, aanmerkingen over de oudste Groninger Regeeringsleden van de dertiende en het eerste gedeelte van de veertiende eeuw, welke ik echter slechts, als gissingen, voordraag.

Ou-

Oude vertaling van den Brief N°. CXLVIII.

Al die desſe breff ſien oft hoeren leſen, geve wy Raet in *Groningen* to kennen ende willen ſyn becaent, dat dat Convent der ſusteren des nyen Convents, getymmert in die ſtede, geheten *Worth*, hebben gehuert van BYNE, BOLTINC genoemt, dat arve myt ſyn gantze ruemte, bileggende tuſchen den ganck der Stadswatringe, de dair vant zueden ende van dat westen loepet, rorende de arven, de AVE VAN MENEKINGWERVE hevet, die daer leggen int noerden, ende de vrouw ALLEKE PAPINGHE ende BYNE vorgeſcreven erven, die daer liggen int oesten; daer tuſchen licht een wech, tyn voeten breet, de die vorgeſcreven ſusteren van dat nye Convent tobehoert, ſtreckende ſich vry an den ſtrate, de men upt Dusch *Gad* noemet; voer veertyn ſcillinge, die ſie BYNE ende oer erffgenamen oft oer naekomelingen, alle jaer, die helfte to midvasten, end die ander helfte to ſunte Odgerus diacons dach, to ewigen dage betalen ſolen, waer voer die ſusters des voergeſcreven Convents ende oer nakomelinghen, die inder tidt ſynnen, voer die ſelfte huere ewelike tohoeren ſal. In orkunde der waerheit, heb wy onſe Stad ziegel an desſe breff gehangen. Datum in den jaere onſes Heren duſent, driehundert negen end twintich, op ſunte Lucie dach, do ROLEFF REDINC, LUDEFUS WICHERINC, MESSEKIN BUTZEEL, ALLERT FOLKERDINC vier Borgermesteren onſer Stad desſelftes jaers weren.

Naar het oud Handſchrift op papier, in den gemelden Brief liggende.

A NA

LVIII.

, gew
willen
na des
geheim
TIN
, bileg
ge, de
oeper,
ING
, ee-
YNI
sten;
reer,
Co-
e,
ys
nen
: to
erus
waer
ende
voer
kun-
dese
He-
, op
L U-
E L,
oo-

in

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

CANCELLED

3 2044 105 227 862